De barre winter van negentig

Herman de Man

bron
Herman de Man, *De barre winter van negentig*. Bosch & Keuning, Baarn 1936

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/man_002barr02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

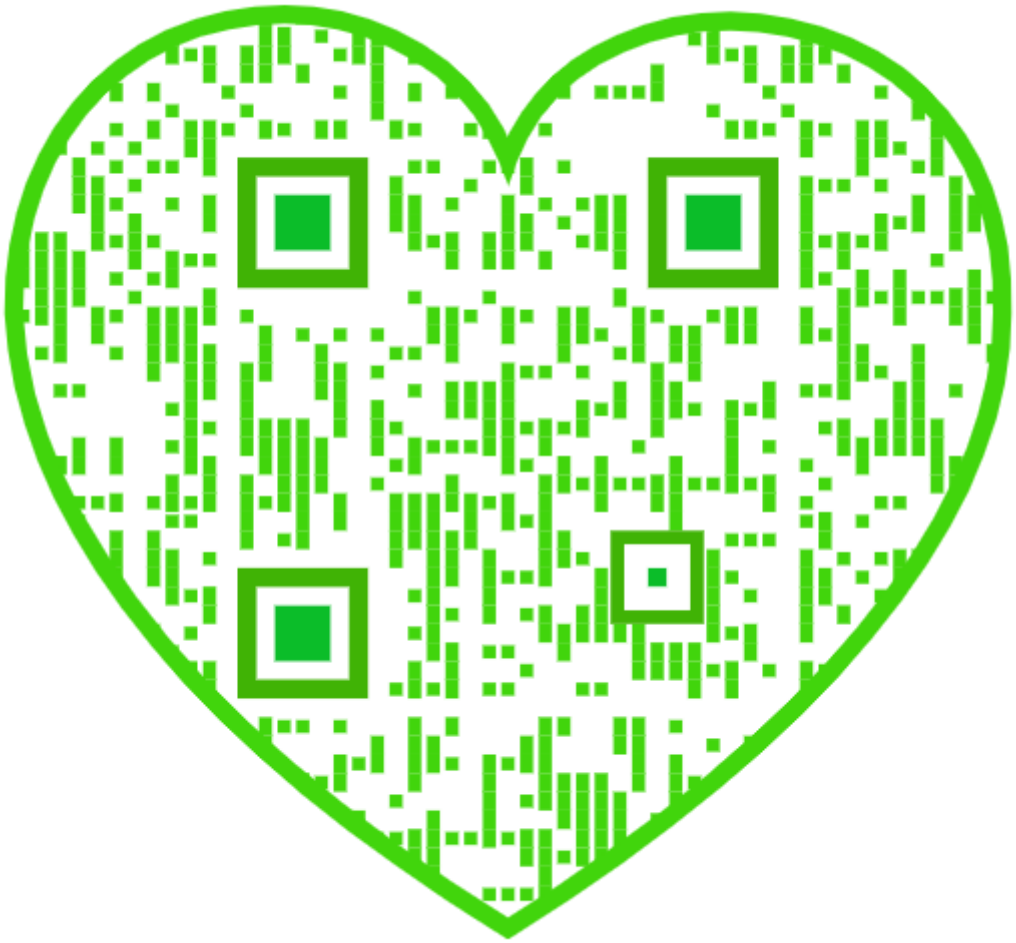

I. Otterhonden vechtend om hun jas.

Wit en gestreng gaat de winter over het land. Twee zwanen van het heerenhuis ‘Te Heeswijk’ nabij den Knollemanshoek alwaar de IJssel nijdige bochten slaat, zijn in een krimpend wak ingevroren.

De kraaien kwamen en ze klauwen en pikken, beginnende bij de doode oogen, wonden onder het dons. De kraaien gaan, ze komen s'anderendaags weerom, want het aas vergaat niet. Alle bederf heeft opgehouden, alle leven en vergaan staan stil, gelijk al het water stil staat in rivier en waterloop.

De beurtvaart ligt sinds weken geketend, maar dat deert den boer niet zwaar, want wintervoêr en mondvoorraad, 't is alles opgeslagen in de behuizingen, al naar den aard van 't landsvolk.

Ebbend en dor is het leven geworden voor de bewoners der afgelegen buurten; zij echter kennen de getijden en zijn paraat in hun afweer der verveling. Wat geeft een winter al niet te doen in huis en stalling waar geen vakman aan te pas hoeft te komen. Netten boeten, fuiken dichten, horden breien, de wagenassen smeren, verven en kwasten hier en daar. En dan is er nog de zorg voor 't zaad- en pootgoed, den mest, het zomergerief en het onderhoud van heel 't opgaand gedoente. En vraagt de verzorging van het vee op stal, van 't voer op zolder en den eigen oogst geen werk in overvloed? Welzeker, een landman heeft altijd zijn werk. Dat is geweten van ouds. Maar dit woord is gesproken voor als de winter normaal is, een Hollandsche winter met alderhand soort vlagen, met regen en wind en ander buizig tij, waar tusschendoor het dan ook nog wel even vriest en de ijzers enkele dagen ondergebonden kunnen worden.

Hoe anders was het dees jaar. De winter had al vroeg het land geslagen, toen de leste aarpels nog maar amper waren gekuild. En de bezoekingen waren dit schrikkelijke jaar velerhand. De mangels en beeten en Arabische knollen verglaasden in de aard;

ook menig ander laat veldgewas vervroor. En dat is dan honger over het vlakke land. Want het griendwerk lag neêrgeslagen en er wier niet gedaried. Ook heel wat knutselachtig vakmanswerk dat in andere winters nog wel uitgevoerd kon worden zoo tusschen dooien en vriezen, lag stil. Wat was dat onwennig over het land, deze erbarmelijke stilte. Een wit doodenhuis, slechts begrensd door einders en dijken. En ook in de hofsteden moest veel winterwerk ongedaan blijven. Zoo was het achtvoets hoephout veel te wrang geworden om er horden uit te breien. En toen dan ook 't klein knutselwerk in hoeve en stal schoon op en geleden was, bleef er voor een daggelder zoowaar geen droog sneê brood meer te verdienen. En allendag weeral, als men oprees uit het bed, woei die eigenste schrale landwind. De boerenslooten vloerden; al het water was er uit versteven. Ja, daar waren winterharde kraaien die ten leste met uitgeteerde lijven op de sneeuw lagen. En alwaar een winterkraai zelfs niet bestaan kan, daar is 't voor arm menschenvolk bitter.

Allen dag, als de werklooze daggelders der koepolders uitzagen over de sneeuwlanden zonder einde, vonden ze er ander dood gedierte, dat door de felheid van dees ongewone koude was neêrgeslagen. En ze zeiden tegen heurlui vrouwen: ‘mensch, mensch, zoo gaat het ook ònze beurt worden, want zùlke kou kunnen we ten ende toch niet keeren uit den huis.’

Ja, want wat was er eigenlijk aan stook voorhanden, in die kleine werkerskotten? Lochte wilgenbast en dat is maar flodderig voer voor de open vuurplaat. En wijders wat kneppelhout van de kaaien, wat talsplinters en vochtige kleiturf waar toch maar weinig warmte in zit. Kolen konden ze als van ouds niet koopen, de cokes geraakte nog voor den Kerstmis op en 't gietbrik van de gasfabriek uit de stad, wier aldaar aan de rumoerigste armen verdeeld.

En daarom hokten ze maar allemaal bijeen in de keuken, waar ze ook sliepen tegaâr, om maar geen warmte verloren te laten gaan. En overdag sloegen de angstige wijven de molton slaap-

dekens om de kinderen; de kinderen rilden. Ze kregen geen vettigheid genoeg en hun kleêr was toch zeker niet berekend op een winter, gelijk deze. En men weet het: ouwe kleêr, kouwe kleêr.

De keu uit de kuip geraakte op; ook zoo was het gesteld met de ingezoute boonen, de zuurkool, de geitenboter. Want de geit kan zonder mangels maar schraal geven, dat is toch bekend. Ach..... het was maar donker in die huizen gesteld. Die huizen, ja wat voor huizen zijn dat? Metertje bij metertje opgeteld, is 't nòg niet veel. Lage muren, eensteens muren veelal, waar de nijdige oostenwind door blaast en een warm rieten dak erop, warm zoolang het riet nog niet vergaan en is. Schuilplaatsen tegen de elementen, jazeker, dat zijn het, maar heel niet gebouwd op wintertjes van dees aard. Is niet nabij Cabauw een bakerkind van zoo'n tootelaar doodgevroren, aleer 't een maand van leven had gehad? Ja, daar is roep van geweest en toen hebben ze - de wildgeworden mandenmakers uit Langerak, daar nevens de buurt van Cabauw - den boer waar dien armen duvel werkte, tot bloedens geslegen; dees boer zijn melkvee en kippen hadden warmer stalling, dan de kinderen van zijn werkvolk.

Maar wat baatte murmureeren? Daarmee kortte noch keerde het ontij. De maanden vergingen, 't wier Kerstmis, 't wier Nieuwjaar, de maand van Januari ging in eendere gestrengheid voorbij en de honger kwam tot aan de lippen. Wachten moeder - was het berustend parool der manmenschen: aan alles komt een eind; zóó bitter, zóó desolaat, zal 't niet blijven. Wachten moeder.....

En ja, rond het einde van Januari kwam er uitkomst. Het was die maand zelfs te koud geweest om de knooten langs de waterloopen, al naar de gewoonte is omstreeks dien tijd, te hakken en om takken te zagen van het hoog geboomte. Maar ineens, zonder dat het voorzien was, ging in den nacht een lauwe zuiderwind waaien. Nog was het koud, want de hal steeg uit den grond, maar 't geleek het menschdom zomer in die enkele dooidagen. Woest was het eerste wintertij van het jaar geweest, de dooi was nave-

nant. In enkele lauwe regendagen met veel wind en zelfs donderbuien - en donder in januari, wie had daar ooit eer van vernomen - verging heel het witte barre maaksel van den noordooster poolwind. Toen wier er voor dank veel en innig gebeden, voornamelijk in de woningen van de geringen. Ze kropen onder hun daken vandaan, uit de benauwenis der kinder-hokken en snoven behaag'lijk den zeewind in, die toomeloos over het land joeg en de ijskorst murw beukte. Het was hun of de wereld nieuw werd, een vroege lente, een feest van verademing en ze namen de spaaien, om schielijk de ingekuilde aarpels naar binnen te halen. Maar ach, vier steken diep zat de vorst in den grond; van heel den arme-menschen-oogst was niets overig dan een hoop stinkend en verglaasd snot. Deze tegenslag kwam eerst kwaad aan. Het arme volk liep te hoop en riep om brood. Wijven trokken tegaâr de buurten uit naar de dorpen, naar de gemeentehuizen, alwaar ze werden aangehoord, zonder dat er veel beloofd kon worden buiten de gewone bedeelingen om. En ze keerden terug bij haar keinderen met leege handen en ze zagen daar die keinderen - zooals zij ze al lange weken gezien hadden - uitgeteerd en met vragende oogen. Daar wieren ze bang van en tot in 't herte ontdaan. Zeg toch. wat moet er beuren? Waar moet rechtevoort het eten vandaan komen, nu de natuur ons tegenstaat, nu er niets meer te halen valt van en onder den grond? En de kleine menschen hebben het toen voorvoeld, er zat nòg meer ramp in de lucht: calamatie vanwege de natuur, ellende vanwege den opstand der menschen.

Schaarsch worden de woorden als er nood is, maar donker de oogopslag. De moeders zagen goed, hoe hun mannen naar de boerenhoeven keken. Een oud vrouwtje in Eiteren trok op zekeren dag naar haar zoon in Mastwijk, met een half zwart brood in haar schortel en met drie winterpeeën. Toen zij haar duren last had uitgeschud en er stil gegeten wier van dees gave, trok ze naar het achterhuis en stak ze de riek, de zeist en de spaai in het dakriet; moeder kende haar jongen. Want in de zeventiger jaren, toen het

Russische graan en voer met schepen tegelijk het land inkwam, zoodat de prijzen kelderden, toen ook de kennipteelt wier lamgeslagen en toen (als leste bezoeking) het hooge water in de waarden den hooibouw deed mislukken..... toen heeft de hooge nood den vader van haar kinderen tot moordenaar gemaakt. Zij heeft er weet van gehad, al de jaren van haar harde huwelijk met een man in Leeuwarden. Ja, zij kent haar bloed, haar jongen; zij kent die oogen, dien zwijgenden mond, die slap hangende armen waar geen werk voor is. En omdat ze weet, met de gewisheid van een moeder, daarom heeft ze gister aan een opkooper het zilveren lodereindoosje verkocht - 't was tachtig jaar in vaders familie geweest - van het geld heeft ze brood gekocht, zwart brood en winterpeeën. Wat is alles moordduur, de mondvoorraad vooral.

Een groote brand wordt met een druppel water niet gebluscht en wat maakt een half zwart brood en drie winterpeeën uit..... als de honger groot is in een kinderrijk daggeldersgezin? De oude vrouw is naar Eiteren terug geloopen en hoeveel rijke hoeven is zij niet gepasseerd? Haar jongen met zijn hok vol keinders en ellende, die haar volgt met zijn gedachte, hoe ze door den winter voorttornt, van hoeve tot hoeve, ziet vreemde wilde dingen schemeren voor zijn binnenwaarts starende oogen.

Hij ziet die hoeven, de steden der boeren, de zware beslagen hofsteden... daar is voedsel. Beste melk die verkaasd wordt, melk die zijn keinders ontberen. Daar is vleesch in de kuipen, boter in de kelders, vet in de potten, hammen in den rook.

En daar is broodkoorn en baar geld. Hij hoeft niet uit te zien door de ruitjes, om ze voor zijn geest te halen, die machtige vestingen van het boeren-bezit; hij ziet ze zóó wel... hij ziet ze als voorraadschuren van de weelden der aarde, van de rijke vruchten dezer zware riviergronden. Het is hem als hij er aan denkt, alsof het voedsel er uit puilt, over de stoepen der onderdeuren stroomt, gelijk de honig uit een omgevallen bieënkorf. Daar morrelt wat in zijn gesloten kop, daar groeit een wild raads-

besluit van duisteren aanleg. Voedsel moet er zijn! Voedsel zàl er zijn! De kinderen vragen om voedsel...!...

En hij bevat het, zonder te weten hoe, maar hij weet dat gewis: overal in de behuizingen van zijn slag volk, gaat deze zelfde gedachte om. Het is, alsof er een band loopt van zijn huis naar de krotten der andere daggelders, een band, reikend over rivieren en dijken. En of langs dien gedachtestroom een wil tot verzet wordt gevoed. Wie is de drager, de overbrenger van zulk soort heimelijke gedachten? De pest, laster en opstand, plegen te gaan als geesten over het land; deze kwade zaken laten zich niet keeren door muren en wanden van staal. Wie zijn kop steekt onder de dekens, ziet toch den bliksemstraal; wie zich opsluit achter muren weet zich toch niet te bergen voor de zwarte ziekte, noch zal hij de kwaaie tongen ontgaan. Zoo ook met de heimelijke opstandgedachte, die wroet en murt en groeit tusschen de verbondenen van één hetzelfde lot.

Maar onbezorgd leefden de boeren. Wisten ze het niet, wat er omging onder de nederige daken? Maak hen er geen verwijt van: hebben aldus ook koningen niet gedanst en gefeest terwijl de bijl reeds geslepen werd, waarmee zij zouden worden onthalst? Sommigen hunner gaven van hun teveel, de meesten niet. Sommigen hunner waren met deernis begaan om de ellende die allerwegen bestond. En wat wisten de meesten van den stil-gedragen kommer hunner knechten?

Zij werden eerst wakker, toen er slagen vielen. In Polsbroek is een oud rijk wijf versmoord, dat van haar vele meel en peulvrucht niet afgeven wou. Wel honderd man droeg schuld aan dat bloed en niemand konden ze grijpen ervoor. De heeren van Justitie kwamen gereden uit de stad, ze zaten in dierenbont en huiverden; maar de moordenaren vingen ze niet.

In Heeswijk keelde saâmgeklonterd arm volk een heerenboer, om zijn gierig geld te bekomen. Nooit is de doodslager gegrepen.

En de rooie haan kraaide veelmaals door de buurten. Toen

sloegen de boeren planken voor hun ruiten en zware grendels aan de deeldeuren; de hofhonden lieten zij in de nachten los. Onrust woei over het land, onrust en dooiwind.

Maar even schielijk als de zoele Westerwinden gekomen waren, bleven ze weer uit. En na slechts één ongewissen dag, waarin het was alsof de natuur zich voorbereidde tot een hernieuwden fellen aanval op al wat leeft, had de winter weer vat op water en land, op mensch en dier. Het ijs was de slooten nog niet uit geweest; op een Zondagnacht voor 1 Februari sneeuwde het erbarmelijk, een meter dik en reeds 's anderendaags greep de vorst weer het land. Allengs kromp die sneeuwlaag in tot een ijsklomp over het land, wel vijftien duim dik. Over heel het open polderland kon de mensch onbelemmerd gaan; alle buurten waren toegeregen tot één ijzig veld. Dijken en wegen waren toegedekt en niet meer herkenbaar; in dat doode land lagen de hoeven en stulpen thans scheef schuin verslingerd. Vanwege dezen grooten nood wieren de boeren met den dag banger voor hun leven. Ze gaven uit hun kelder aan het arme volk, opdat het van den honger niet moorden zou. De een gaf graag, de ander traag. Ja, de ijzige geldhebbers, die zelfs nu met een zeer hart afstand deden van heurlui geld en goed, zijn nòg bekend. Die zóó aan 't bezit verslingerd waren, dat zij inwendig huilden van woede en spijt, om 't gemis van hun lieve geldje. Want om te koopen waren de levensmiddelen duur, schrikkelijk duur geworden. Uit de steden kwamen kwaaie geruchten van saamscholingen en op het land vormden zich hier en gunter plunderende benden als in de oudheid.

Wie kan het verstaan dat een elk die had, thans niet gaarne gaf van zijn overvloed? Dat er nog rijken waren, zóó zondig gehecht aan veroverd bezit dat zij alleen maar gaven uit angst? Ja, dat hier en daar zelfs creaturen leefden, die het nòg bestonden den arme hun deur te wijzen. Menschen, voor wien het woord niet geschreven stond: *Zalig zijn de barmhartigen; want hun zal barmhartigheid geschieden.*

Zoodanig man woonde er in Jaarsveld aan de dichtgevroren Lek. Zijn machtig boerenhuis lag warm beschut tegen den hoogen dijk aan. De Houten Gert (zoo geheeten omdat hem nooit of nooit lachte) heeft niet eer spek en hout laten uitdragen voor zijn eigen daggeldersvolk, dan toen de honger als een schreeuw boven hun daken hing en een plunderende troep door de buurten trok... en dan nog naar schriele maat. Hij ontliep het ‘dankie baas Gert’, want dat scheurde zijn ooren stuk, dat bleef maar wee in z'n kop nadrenzen: dankie - dankie - dankie - goed weg, geld weg... niks weerom... dankie. -

En even nooi als die bete gegeven werd, werd ze geëten. Daar zijn van die gaven die stinkende zijn. En zijn knechten - den Houten Gert kennende - hebben goeds geweten, hoe zwaar den gever zijn aalmoes woog. Zij aanzagen het offer, gelijk het was, een losprijs voor eigen veiligheid.

En ja, zoo heeft den Houten Gert zijn aalmoes ook bedoeld. Want in zijn aard lag het geven niet. In zijn wezen lag verankerd het harde besef: vóór wat hoort wat en... niets voor niets. - Om tot meerder bezit te komen, heeft hij gewerkt en nu is 't het zijne, het zijne... en wie zal daar aanspraak op maken? Wie zal met recht zijn klauwen uitsteken, naar wat hij verworven heeft? Wat een onte tijd! Hoe geraakt hij daar levendig doorheen? Al het jonkvolk thuis en rond de tafel. Alle dagen koopaarpels eeten, kóópaarpels menschen, zuur geld dat de keel door vliegt en weg is. Geen dag die winste in brengt. Duur is de kaas, ja duur als ze geleverd is in de stad. Maar hoe kan er zuivel geleverd worden? De vaarten gestremd, 't verkeer te water lam geslagen en 't vervoer per as bekant ondoenlijk vanwege de gladheid der wegen. En dan nog, al levert men in de stad, hoe krijgen ze dáár de waren verder? Wagenvervoer over 's Rijkswegen kost drie keer zijn gewone doen, vanwege de sneeuw en de opstopping van vracht. Mooi praten! Duur is de kaas, maar schraal de melk, bij gebreke aan mangels. En 't bijvoer kost geen gèld meer, het bijvoer kost

goud. Zèker aleer het geleverd is in de achterafsche buurten.

De Houten Gert spint en spint op winste, maar nievers vindt hij in de toegevroren wereld een kans. Hij, die anders nog uit den dood geld kan persen, die onderlest voor 'n daalder 't lijk van de kooikersvrouw naar den hoogen dijk gevaren heeft, kan zóó scherp niet azen, dat hij uit deze versterving baat puurt. Maar zijn verstand geeft dat niet op.

Hij heeft wel gevraagd aan den daggelder die om eten voor zijn krapuul kwam: ‘Man en waarom slacht jij de geit niet?’ - want zijn oudste jonk is koopman geworden, vanwege zijn lam poot. En een geitenvel verhandelen, 't werpt winste af, al is dat gering. De daggelder heeft weerom gezeid: ‘De geit is de koei der armen, baas Gert en we zijn aan onze twee geiten gehecht, baas Gert; net als jij aan je koeien.’

Ik gehecht aan m'n koeien? heeft hij aan zijn eigen in de alleenigheid gevraagd. Meugelijk; maar dan op de wijs van den bezitter van 't bezit. Want in één zaak was de Houten Gert zuiver: hij hield z'n eigen niet voor barmhartiger dan hij was. Maar zoo hij was, zoo achtte hij het goed, want zoo bleef hij bestaan.

In de woning van den Houten Gert is het stil. De baas zwijgt wegens't vele ongerief, om de derving van inkomsten, om het werk dat onafgedaan blijft en omdat zwijgen zijn aard is. Wel wordt hij soms getroost door de vrouw, die hem gedwee zegt, dat er nog altijd in hun huis geen nood en is, dat de grond geldwaardig blijft, het vee en de behuizing duur - het zijn ommers beste boerenjaren geweest sedert de koorncrisis die in '73 begon, maar in '80 gansch was uitgeziekt - en dat er geld ligt in het wortelnoten kabinet en geld bij den Notaris; dat van de jongens er al drie in goede opbrengst zijn en dat dees zomer toch zwaar heeft aangezet... Maar de Houten Gert nijdast heur af: ‘Zwijgt stil mensch, zwijgt stil; 't is een plaag, 't is een bezoeking, zooals het goeie geld weer wegvloeit uit den huis!’

* * *

Hij broeit en murt over dees zaken na en vindt ineenze een middel om ook in dit ijzig tij nog geld te winnen. De ijskorst vloert overnieuw in de boerenslooten en weteringen, maar in de groote rivier nog bijlange niet. Daar, onder het ijs, moeten rechtevoort al de otterbeesten heengetrokken zijn, in het snakken naar water. En daar zitten ze gevangen en ontberen er verschen asem. Daar zitten ze zekerlijk diep weggestoken onder de ijskorst, die kanonnengespan dragen kan. De daggelders vangen naar believen zware visschen in wakken en bijten, ze hebben ze daar voor 't opscheppen naar hij heeft hooren verluiden - dus daar is ook nog zoozeer geen voedselnood bij dat altijd-on tevreden volk - zou hij er dan geen otterbeesten in kunnen vangen aan fijngeslepen dreggen, op fijne geslepen manier?

Op de til daar weet hij nog oude ruigtdreggen liggen, zooals ze door vaders nog wieren gebruikt, toen de stalen slootruimers nog niet uitgevonden waren. Hij slijpt welbehagelijk en met goed overleg de weerhaakpinnen, tot ze blinken en priemfijn zijn. Aan dun staalsnoer legt hij zoo'n dreg in een bijt, die hij in veel uren zwaar werk bekant een meter diep uit het ijs heeft gehakt, met koevoet, bijl en houtvuist. Zie hem daar staan; een mager silhouet in 't wit verstorven land tegen den avondhemel. Hij overziet zijn werk van een ganschen halven dag en is grimmig tevreden: wacht maar otterhond, jouw lieve leven is uit en jouw dure streken bennen uit... jij hebt nou eieren genoeg gegaaierd uit onze eendmanden, nou kom jij eigens in de rij, m'n jongie om gegaaierd te worden. Jij krijgt wat van mijn en dat zal jou bestig bekommen. - En zoo, vleiend en fleemend, een onzichtbaren kostelijken buit toesarrend, haalt hij uit de eendmanden een ingedoken zwart eendje, dat de felle bijtende kou schauwt. Een klein hoopje warm leven is het maar in dees wintersche sterfkamer. En onderwijl hij het bloed voelt kloppen door de borstâren onder het vettige dons, bindt hij met dun koperdraad het rilderig zwemmertje, dat knippert tegen het witte avondlicht, aan die dreg. Eén van de vier felle

weerhaakpinnen steekt hij onder het vleugeltje vast in 't weerloos vogellijf. En hoor nou hoe van pijn en koude en van den angst gevangen te zijn, dat miezerig zwart eendje schreeuwen gaat op die diepe bijt, waaruit het langs de steile wanden van ijs heel niet geraken kan, niet opvliegen kan met den tegenhoud van zoo een zware dreg. De Houten Gert ziet dat tevreden aan, prevelt nog wat in zijn eigen tegen het kwaai loeder van een otterbeest, dan keert hij naar de warme woning terug. De zon gaat onder, de avond valt snel, het eendje blijft alleen.

Tegen het volk in den huis is hij, al naar zijn gebruik, maar weinig spraaks. Over zijn otterval, zijn vernuftigen wildstrik, praat hij heel niet; wel vraagt hij zijn oudsten jongen, den Lampoot, of ottervellen nog altijd zoo bar prijzig zijn als onderlest.

'Ja vader,' zegt de koopman: 'eer duurder dan goêkooper.' En de Houten Gert vindt dat best, maar geeft geen uitleg om zijn vraag te verklaren.

Als 't goed donker is komt Biezen, zijn daggelder, achterom met het eendje. 'Baas Gert, ze hebben van jouw eenden er een gegrepen en 't vastgezet in een bijt. En bezeerd ook; 't is schand. Je hoort teugenswoordig ook maar van alles.'

Hij pakt het eendje aan en geeft geen weêrwoord. Maar zijn gestrenge oogen jagen dien bedelman den huis uit. Hij verstaat dien ijver; dat volk is nog te grootsch om te schooien ook. Achter dien daggelder aan treedt ook hij de werf op, den dijk over, naar de rivier in het donker. En aan de bijt gekomen, waar alweer scherpe ijspriemen op spritsen, daar prikt hij het zwarte marteldier weer aan den otterval. En of dat eendje nou piept, of schret, of kwaakt, dat is zijn zorg niet... de ottervellen gelden dertig harde guldens rechtevoort.

's Anderendaags vroeg is hij al gauw bij zijn otterval. Hoe is het mogelijk, de fuik is nog leeg. En de barbaarsche kou heeft zijn bijt weer gestremd, ruim twee duim dik. In het scherpe ijs gekneld hangt slap dat zwarte eendje, maar dood is 't nog niet. Want nu

het leven hoort boven dit graf van koude en wondkoorts, geeft het nog één zachten schreeuw om hulp.

Ja zwart eendje, daar is de hulp al, daar is je baas. Hij helpt je overend, stampt het ijs kapot in dees kouden kuil, hijscht je op aan je marteltuig om je barmhartig te genezen. Met het halfdood eendvogeltje onder zijn kiel geklemd, komt hij den huis in. Hij neemt zakkengoed en warmt dat op de vuurplaat. En nu hij het eendje behoedzaam daarin heeft gerold, komt het wat bij en het kwaakt klagelijk. Rond de pierige vogeloogen is een witte korst van lidvocht, net of het marteleendje de menschen aanziet met vreeselijk groote oogen.

En de vrouw vraagt naar het hoe en waarom. Zwijgen niet meer doenlijk achtend, vertelt de Houten Gert haar van zijn listigen otterval. En dat hij volhouden zal, volhouden tot er een otter aan de pinnen zit, neen tot àlle otterhonden uit de Lek op dees wijze gepriemd zijn aan zijn dreg, klaar voor zijn handen om hun jas af te staan. ‘Elke jas honderd schellingen moeder!’ zegt hij met glanzende oogen.

De vrouw komt niet in verweer - wat zou het baten - maar in haar eigen grauwt ze van deze doening. Ze durft het haar Gert zoo niet zeggen, hij zal gram zijn om die jufferachtigheid.

Maar van haar koppel zwarte eendjes houdt ze zoo danig. Zij is het, die ze dag aan dag voert, die met de schouw naar de mandnesten vaart om eieren te gaaieren, die de nesten in den winter met strooi en rijshout dekt, die loopplankjes uitzet in de lente voor 't gele eendenkuikengrut, ach, ze is aan dat lieve bedrijf zoo gansch en al gewend en gehecht geraakt. 't Zijn háár eendjes; kosten en opbrengst zijn voor haar, naar de boeren-manier is. Al haar zwarte en witte eendjes kent ze goed uit mekaar, altegaar hebben ze namen, die zij eigens verzonnen heeft. Driekje heet dat zwarte vervroren eendvogeltje, al naar haar jongste dochter, wier schaatsen naast het hoopie bewegend leven op de vuurplaat liggen te drogen. Ze denkt aan haar ieverig groot wordend keind,

een blomgie in haar huis en dan aan het nederige zwarte eendje; onnoozele gedachten doorwoelen haar.

En wat zal van haar zwart eendje het part zijn, àls het nog geneest? Ze weet dat tevoor: wéér aan de dreg. En daar verkommeren van wondzeer en koude, of verscheurd en uiteen gereept worden, door een van honger woesten otterhond.

Maar ze zwijgt; moeder heeft zwijgen geleerd. Want in heur mans oogen heeft ze de felle belustheid naar de honderd schellingen zien glanzen. En ze weet, is zoodanige belustheid eenmaal bij Gert ingeslagen - een koude bliksemstraal - dan rust hij niet, aleer hij bereikt heeft, waarnaar hij hijgde.

Zie toch hoe aardig. Tegen den middag is haar zwart eendje weer overend gekomen, het knippert tegen 't open vuur en kwakt soms ineens, zoomaar zonder doel, uit pure welbehagelijkheid. Moeder staat brood te snijen. Ze denkt... zou ik je maar ineens dood doen, dan ben je uit je lijen, zwart eendje. Maar ze bezint zich, want als het Driekje niet is, dan wordt het straks weer een ander, die aan de pinnen wordt geslagen. Want nu gaat de baas weer komen, de Houten Gert, die het eendvogeltje aan het leven terug gegeven heeft; hij beurt het lokaas van de vuurplaat af en overnieuw vangt de martelie aan daar gunter in het wak. Dadelijk gaat het zwart eendje weer klagen door de winterstilte, het eender geluid van gister, dat het otterbeest moet lokken.

De vrouw in haar verlaten woning (alle keinderen zijn op het ijs en wat zouden ze anders doen) ze kan de alleenigheid dien middag maar kwalijk verduren. 't Is haar, of ze in de verte heur Driekje bang hoort roepen. Waar ievers heeft vader toch die bijt gehakt, zoo diep naar het water? Ze loopt den hoogen dijk op, ze zoekt dat barre spul met haar oogen. Heel de rivier is een vlak ingevroren vloer, begrensd door schollenbergen. In dit ijsdal kriewelen allerhande kinderen, kleine kinderen, groote kinderen, ze ziet daar met veel welgevallen op neer. Naar haar hoogen post daar op den dijk klingelen de velerlei stemmetjes op; ze herkent

haar eigen groot jonkvolk terdege en wel aan de kleur van de ijsmutsen der meidjes. Sierlijk zwiert daar haar Thera buiten over. Maar de bijt kan ze niet vinden, die is natuurlijk ievers in 't stille verdokene geslagen, misschien wel in de Binnenlek, den doodloopenden zijarm met het eilandje, dat zij in pacht hebben. Op het blauwachtig glanzend dek van de Binnenlek ziet ze één enkel meidje, een pront meidje met een groene muts. Ach hoe aardig: zie toch zoo'n mager opgeschoten ding waar de jongens al steelsgewijs naar kijken op Zondag uit de Kerk (maar moeder is waakzaam) zie ze daar aardig voortdoen op de Hollanders van moeders. De vrouw loopt voorzichtig den dijk af, daarheen waar Driekje is, haar eigen keind, dat daar zoo kwiek figuren maakt, alsof ze op de schaats was geboren.

En gaande grijpt haar ineens zonder reden een woeste angst. Ach Heer in den Hooge, dat keind scharrelt daar maar argeloos rond, gansch alleenig, en ievers daar moet de otterbijt zijn. Gaat voort moeder! gaat voort! - hoort ze roepen... haast je moeder! haast je! daar dreigt gevaar! - maar die hellende dijk is zoo glad en 't ijs langs de taluds zoo kantelig. En ze is maar op muilen even den huis uit geloopen en danig lastig gaan die, want voor haar voet is geen pad. En waar ze komt op de rivier, over schollenbergen en bomijs heen, wordt het gaan nòg zwaarder. Ze slippert en glipt, ja ze merkt het nu, dat is ze niet meer gewoon, ze is geen jonkbloed meer. Met handen en voeten werkt ze om niet te vallen. Volk dat haar zoo hard ziet tornen over het ijs, volgt haar van verre; schaatsers op het groote water gaan haar inhalen. Ze is den engen inham al voorbij, ievers hier was het dat ze heur Driekje heeft beloerd... en nu... nievers ziet ze het keind. O, als ze maar wist, achter welken kraag dood riet die otterbijt, die verdoemelijke val was uitgehakt. Wacht! stil! ze zal fel luisteren. Ievers, ja, hà! gunter hoort ze krijten, ze volgt het gehoorspoor... dáár..... moet het zijn. Achter een breede biezenpartij en nog vóór het riet vindt ze haar jongste groote kind en vindt ze ook het onnoozele zwarte

eendje, dat bangelijk kwaakt om hulpe. Woest vat moeder heur meidje, dat hier gevallen is, zoo akelig nabij die bijt. Uitleg vraagt ze niet, 't achtervolgend volk dat er ook al is, gaat ze schielijk voorbij en niet eer voor ze weerom is in de beschuttende woning, vraagt en hoort ze 't verhaal van haar bloed.

Die was zoo aardig aan 't schaatsen - moeder, je ouwe schaatsen bennen zoo goed. - De diepe bijt had ze niet gezien, ineenze was ze er vlak bij. En toen wier ze aandachtig, doordat het zwarte eendje in de diepte - kwaak - zei. Ze schrok zoo van het gapend gat, liet haar eigen vallen waar ze viel en sloeg achterover neer met een knots op het ijs. Ja... Driekje had een bloedenden bult in heur haar en uit haar eene oor kwam wat bloed en ze zei dingen doorelkaar en ze beefde en ze had het heet. Daarvoor wier moeder bang; maar één ding was daar als een vastigheid: Driekje leefde! Ze leefde! En van het diepe wak was ze gered, vanwege dat het zwarte eendje - kwaak - had gezeid.

Veel heeft de vrouw dien middag gekrijt, gekrijt in blije ontspanning, omdat haar jongste diertje, haar zoo rank opbloeiend bloed, haar eigen keind, háár keind, nog amper gered was van een schrikkelijken dood in het meterhooge ijsgat.

En de Houten Gert die dat hoorde ten avond, hij zegde: ‘Jongens allegaar, 't zij gezegd, daar zijn wakken en bijten in de Binnenlek; blijft daar vandaan en laat het uit zijn!’

‘Haal je m'n zwarte eendje dan nou niet weerom, Gert?’ vroeg bang de vrouw; ‘'t zwarte eendje heit toch ons keind gered...’

‘Een otterjas moeder... honderd schellingen, 'k heb het eer gezeid. En de Heere Heere heeft ons keind gered.’

Toen kreeg de vrouw zóó'n ongenadigen hekel aan heur eigen man, dat ze hem wel had kunnen verwurgen met eigen hand. Maar ze zweeg stil, in hope dat het zwarte eendje gauw afsterven zou en dat de otterhonden er nog niet naar talen zouden. Want ze vreesde, dat anders temee al haar zwarte en witte eendjes vergaan moesten aan de pinnen. En heur eendjes waren haar (ze

bekende 't haarzelve) zoo een echtige liefhebberij van dag tot dag.

Er vielen geen woorden meer over; Driekje lag met een handdoek om haar kop in de bedsteê. De Lampoot zat zijn vader aan te kijken, de Lampoot zat zijn moeder aan te kijken; hij zweeg.

Dien nacht ter bedde kon de vrouw den slaap maar kwalijk vatten; ze was bezorgd over Driekje. En eindelijk, toen moeder insliep, kwamen de benauwde maren en gezichten en die deden haar zoo bar verschrikken. Ze zag het eendje om het bros leven vechten met een weerwolf, ze zag Gert zèlf vechten diep in dien ijskuil, ze zag witte blekkerende dieren, tanden en een lillende rooie tong, ze zag klauwen met bloed en vogeldons..... opeens zag ze een groote stoeterij kinderen schaatsen en uit dien stoet kwam er een meidje heupwiegend en liefelijk zwierend naar voren, recht op haar aan grooter en grooter wordend: Driekje. En nu zweefde ze alweer weg. Wat ging dat welgevallig en locht... kan een mensch zóó schaatsen... is dat niet zweven? Wéér kwam ze terug, het ijs nu waarlijk niet rakend met haar Hollanders van moeders zèlf, dan verdween ze weer, overnieuw kwam zij aangevlogen en ineens... daar zweefde het meidje doodelijk gewis, alsof 't zoo zijn moest en beschreven stond, niet anders kòn, recht naar dat diepe wak tusschen de biezen. Nu brak haar kracht: ze zag haar keind nog fladderen boven de bijt, moeizaam pogend het verzinken te ontgaan, maar als een lap lood wier zij tot het water aangetrokken, om te verzinken in de rivier.....

Ze gaf een schreeuw en knielde recht in de bedsteê. O, groote gerechtigheid - maar dat was geen droomen geweest - buiten gilde toch waarlijk haar keind, haar keind in doodsnood gilde zoo wild. Zij viel uit de bedsteê met een daverbons. Gert murde wat en riep dat ze stil zou zijn; eerst toèn werd hij klaar wakker. Hij hoorde wat, há, hij hoorde een lief geluid... há, den otter, há honderd schellingen, gunter schreeuwde de otter aan de weerhaakpinnen, há! Maar waar was de vrouw? Waarom was de vrouw weg? Gauw viel hij in zijn kleêr. Warm aangekleed moest

hij zijn, want komend uit het heete bed, kon hij buiten verkleumen en de beklemming beloopen.

Maar waar was de vrouw? Zeker naar de til; ja natuurlijk, het bezeerde keind zal zijn wakker geworden, van het otterbeest dat in de pinnen leit te gillen om zijn huid. Zoo gauw hij kon, schoot hij zijn klompen aan, geraakte op de deel, maar zie, de deeldeur stond open. En eigens had hij de zware grendels ervoor geschoven ten avend. Eigens gedaan zonder mankementen. Of wellicht niet... vanwege de alteratie op den dag met dat keind? Of, misschien... dieven. Hij greep een riek. Ja toch vàst, die deur had hij eigens gesloten. Dieven! Was er dan volk den huis ingedrongen op zoek naar geld en eten? Zijn lijf trilde van woede, daaraan denkend. Wou dat roovend volk hèm verarmen, juist hèm, wiens geld zoodanig slonk in dit barre tij? In steê van de riek nam hij dan een kort stootijzer op, van den pompbak. De otterhond schreeuwde en schrauwde rauw en bezeten door den nacht. Dat geleek wel een mensch in doodsnood, zùlke jammerklachten.

Hij overlei en dat deed hij bondig. Want klaar wakker en helder om te overleggen, was van dan af de Houten Gert. Ik kan aan 't sluiten vergeten zijn, er kan een dief in den huis geweest zijn. Maar dat toch niet reê, want buiten hoorde hij den waakhond snuiven; Turk was fèl. En ook koeien zijn waaksch in den nacht. En àls, ja àls er dieven zijn geweest, dan zijn ze toch zeker nu gestoord en vertrokken. Ook zij moeten den otter hebben hooren krijten, den baas zèlf hebben hooren opstaan. Maar tòch, hij weet zoo vast, hij heeft de deur gesloten. Ja, het wordt hem nu helderder, hij heeft de deeldeur zèker gesloten. Als er dan dieven mee in betrek zijn, dan toeven ze nog in den huis; want hij had ommers het vluchten moeten vernemen, sedert hij is opgestaan. Het stootijzer klemt hij in bei z'n handen. Hij loert, hij luistert, houdt den asem in; buiten het alarm van den otterhond verneemt de Houten Gert echter nievers eenig gerucht.

Maar ineens... de boer recht zijn eigen. Alles wat pees in hem

is, staat gespannen en tot afweer bereid. Já! hij hoort héél zacht loopen, snel, bekant trippelend en toch haast niet waarneembaar. Die draagt sokken over zijn schoenen, zoo'n onte roover! De vlugge stappen komen naderbij. Om geen gerucht te maken staat hij stram, de stappen zijn vlakbij, já, de dief is op de deel, zal hem krek passeeren... jawel, hij ziet... hij slaat...

En hòe hij sloeg! Een witte gestalte stort stom ineen, languit in het schamele maanlicht. De baas laat een ontzaglijken schreeuw, want hij herkent. De Houten Gert heeft zijn vrouw neêrgeslagen, zijn eigene vrouw, de moeder van zijn groote en van zijn onmondige jonkies, de vrouw in haar nachtkleêr. ‘Helpt mijn! helpt!’ reutelt de Houten Gert schor.

Heel den huis ontwaakt op dàt schrikwekkend geluid. Keinderen komen in nachtkleêr de til af, de stoepmeid in haar slaapjak komt erbij en eenelk komt daarbij. Rauw schreeuwt in de verte een weerwolf om zijn jas in stervensnood.

‘Moeder is niet dood!’ zegt een van z'n kinderen, maar hoort Gert dat nog wel? Hij loopt verwezen rond, met het moordijzer waar bloed en haar aan zit in zijne hand, prevelend vreemde klanken. Prevelend dat er dieven zijn, en otterhonden en nachtgerucht en geld dat vervliegt en een jas en honderd schellingen.

Ze dragen moeders naar haar bedsteê weerom. Moeder, die in droomangst den huis uit was gevlucht. Eerst toen ze met heur bloote voeten op het schotsenijs van de Lek stond, had ze aan het onmenschelijke geluid begrepen, dat dat heur Driekje niet en was, dat het de otter was, die, op haar zwarte eendje verlekkerd, aan de pinnen gevangen zat. En toen is ze terug geklommen en geklauwd met bezeerde voeten naar den huis. Wijders weet ze niets meer dan een bloedgordijn.

Op de deel staat de Houten Gert. Het vrouwvolk is met moeders meê, haar ter hulpe, de jongens staan rond hem en willen hem goedschiks het schrikkelijke wapen uit de handen nemen. Maar zijn ingedoken gestalte richt zich weer. ‘Niet dood,’ zegt

hij toonloos: ‘ze is niet dood, maar de otterhond die leeft nog; honderd schellingen. Hier Lampoot, hier, dat is jouw vak, jouw handel, haal me den otterhond!’

Dat was voor het eerst in zijn leven, dat de Lampoot het stram gezag van zijn vader weêrstond. Hij boog zijn kop en nam het toegestoken stootijzer niet aan. De vader keek gram den kring zijner jongens rond: de bangkakken... dierven ze den nacht niet in...?... ze bogen allegaar den kop. Hij heeft toen geen nieuw bevel gegeven. Vreesde hij, dat de opstand verder vreten zou?

Maar wie heeft het toen gedaan? Natuurlijk, de Houten Gert heeft zèlf dien nacht op het ijs gevochten met het gevangen stinkende beest, zèlf heeft hij 't de hersens ingeslegen met het stootijzer, zèlf heeft hij den visch- en eierdief laten betalen met zijn jas. De jas van honderd schellingen. Ja, want zoo'n tij of ontij kon het nimmer worden, of de Houten Gert weet daar nog wel baat uit te slaan, daar heeft hij toch zijn verstand voor gekregen.

* * *

Stille opstand, onuitgezegde opstand, waart door den huis daar onder aan den hoogen dijk. Moeder is genezende, maar de aarde nog niet. De aarde leit daar nog onder de witte korsten en zweren van een verdoemelijken winter, die van wijken niet weten wil. Zal het dan nóóit beteren? - klaagt al wat arm is, al wat werkgraag is, ja al wat leeft. Er komen brokkelingen binnen van wilde dweperige geruchten; de wereld gaat vergaan... geen dood te vuur, maar een witte dood, die allen de keel zal snoeren, wordt ons aller deel. Zomer wordt het niet meer, nooit meer, al om onze zonden en ongerechtigheden.

Er is een hemelsteen gevallen ievers wijd weg in de zee of op de aarde wellicht, verpletterend een heel menschengeslacht in een geheel land. Anderen zeggen: de zon is aan het dooven en als de zon uitdooft, zoo dooft ook ons leven uit. Van de kansels wordt

vermaand tot rust en tegen allerhand bijgeloof dat opdoemt uit de nevelen dezer verschrikking. Niet de mensch doch de Heer van leven en dood weet, wanneer het uur der vergelding zal zijn geslagen. Niet alleen tegen dit soort zaken wordt gewaarschuwd, ook tegen de murmuratieën en den geest van opstand.

Hoewel dit laatste gezegd was in betrek tot de opstandige gedachten van den knecht tot den heer, ook de kinderen in het gezin van den Houten Gert konden het zich voor gezegd houden. Want al werd het daar niet uitgesproken met woorden, sedert de Lampoot resoluut geweigerd had den otter uit het wak te halen en sedert moeder daar lag op haar beterbed, heerschte het gezag van vaders niet meer zoo onwederspreekbaar als voorheen. En hij ging er niet recht tegenin, de Houten Gert. Het geleek, of hij weigeringen ontweek. Daar werd hij norscher van en koppig stilzwijgend. Groeiden er twee partijen in zijn huis? Die van vaders, die van moeders? Hij zou dat niet gedoogen, maar hij begreep toch ook, dat overleg meer baatte dan al te straffe woorden.

Den Lampoot nam hij zijn geldknip af; die kon rentenieren gaan, als hij niet naar beter wilde luisteren. En omdat er tòch geen werk was op en om de werf, zond hij Goof - die was de oudste en moest dus wel de wijste zijn - met de kar de buurten af om vellen van wild en van mollen, om paardenhaar en straks, als 't opzomeren ging, om koeipluimen, gelijk ze afgesneden worden bij de lijnt. De Lampoot verblikte niet, gaf z'n geld af, gaf z'n handel over en stak den kop in de boeken; ‘Flavius Josephus’, Basnage en de Verhandelingen en Preeken die vergeeld op zolder lagen, sedert grootvaders verscheiden. De vrome troost van een oud godvruchtig man, nu leesvoeder in 't wilde weg voor een losgeslagene uit zijn daagsche doening, die deze werken las, alleenlijk omdat geen andere voorhanden waren. Het boek over de ‘Oorloghen der Jooden’, die wreede krijgsbedrijven in de warme landen, gelezen in zulk bar wintertij, daarvan glansden zijn oogen vreemd. Heeft een Joodsche vrouw, een moeder, ooit haar kind

opgeëten? Is dat verzinsel, kwaadaardig verzinsel van den tegenstander uit dien tijd? Of is het waarheid?

De Lampoot denkt aan moeders en hoe ze daar neerleit met gedeukten kop, langzaam te beteren in de bedsteê; hoe ze, om haar Driekje te redden uit haar droomen is opgerezen en in nachtkleêr dapper de kou is ingegaan en haar voeten tot bloedens bezeerd heeft op 't rauwe ijs. Een moeder vreet haar keinderen niet op - is zijn oûwmanachtig wijs besluit. En een vader? Een vader kan ze de geldknip afnemen, kan ze voorbijloopen in den huis alsof ze zijn bloed niet meer waren, dàt doet een vader; maar zal ook ooit een vader zijn keinderen opvreten? Het eerste boek dat hij na zijn schooljaren las, heeft hem reeds doen twijfelen aan het boek.

* * *

Moeder geneest. Ze wil weer werken en toezicht gaan houden, maar de Lampoot staat voor haar en zonder woorden neemt hij heur het werk uit handen. Hij poert en schobbert en miert door den huis, alsof hij rokken droeg; moeder dankt hem niet, maar is wèl dankbaar. Alleen... laat vader dat toch niet merken.

Maar veel kans is daar niet op, vader is op de rivier of gaat naar de rivier en vangt nog, met inboeting van vijf eendjes, drie van die helsche visch- en eierdieven. En of het zoo zijn moet, altijd in den nacht. In de wagenschuur worden die grauwe heeren van 't groote water, kunstig gevild en Goof brengt ze in de stad op de markt. 't Geeft goei winste, al vordert het veel nachtelijk ongerief. Eenmaal is zoo'n otterhond hem ontsnapt. Losgebroken? Losgerukt van de weerhaakpinnen? 't Zou wat; dien eigensten Donderdag heeft een daggelder een ottervel in Gouda op de markt veels te goedkoop verpatst. De Houten Gert heeft dat bont met eigen oogen gezien en in z'n handen gehad ook. Ja natuurlijk, de bek was beschadigd. Zoo'n onte dief van andermans buit; maar bewijst zoo iets eens. Nu gaat hij des nachts niet meer naar

bed, als er een otterval uit staat. Wat is de wereld slecht.

Maar dat nachtwerk wordt bekend. Natuurlijk, zulksoort zaken blijven in boerenbuurten niet onder den dekmantel. En andere geldhebbers, die ook rietgorzen van den Dijkstoel in pacht hebben, hakken ook van die moordkuilen in het ijs, slijpen ook weerhaakpinnen aan hun ouwe slootdreggen, offeren ook eendjes aan den ongezienen buit. Dees jaar in de bronst zullen heel wat minder otterhonden des nachts loeien en blaffen; hun jassen zijn dan duur verkocht voor de dametjes uit de groote stad.

Er woont op de Bloklandsche kaai een daggelder heel alleen, een ouwe knoestige landwerker, wiens rug bochtig staat naar de spaai. Zijn vrouw is dood, zijn keinderen zijn heen en hij bleef in armoei alleen. Maar hij vraagt niet veel. De vrouwen uit het Nieuwpoortsche besjeshuis leven, naar verluidt, van negentien centen per dag; nou, dan kan die ouwe daggelder wis en drie met zeventien cent en wellicht met minder toe. Want hij leeft van knolraabiën die hij eigens teelt en van visch, die hij eigens vangt. Gelijk een eremiet uit de oudheid; men geloove het of niet. Maar waar is het. Want alom wordt het beweerd, door mannen die van geld vergaren en geld uitgeven goede weet hebben. Dat krom end mensch komt bij den Houten Gert en zegt hongerig: ‘Baas Gert, jij heit een otter gevild, mag ik den bout?’

‘Wat mot jij doen met den bout? Toch geen soep van koken?’ vraagt de Houten Gert grimmig.

Een mensch alleen uit het achterland die weinig spreekt, die alleen nog maar vechten kan tegen de ongunst der elementen, die bijna het spreken verleerd is, omdat er geen geburen voorhanden zijn, is zèker het liegen verleerd. En hij zegt trouwhartig, van zijn grootvader bij leven vernomen te hebben - en die woonde nabij Gorcum aan de breede Waal - dat otterbout smakelijk is en eetbaar. En in zes jaren heeft die tootelaar geen vleesch meer geproefd, sedert het konijnenstrikken hem te hooge boeten heeft gekost. Om nog maar te zwijgen van het zwaar pak slaag, hem

verstrekt door den Frieschen koddebeier van Mijnheer de Baron. De Heeren van den Gerechte straffen de stroopers zwaar; vroeger hakten ze ze de handen af. Want de Heeren van den Gerechte zijn jagers altegaar.

Voor het eerst in zijn boeren-bestaan verneemt daar de Houten Gert, dat ottervleesch den mensch tot voedsel dienen kan. De vorigen die hij uit de Lek ving, heeft hij voor de zoggen gegooid. Nadenkend bekijkt hij den blanken bout die daar voor hem in de sneeuw ligt. Dat vleesch moet wel goed zijn, want de stankbuilen heeft hij vóór het villen behoedzaam afgesneden.

'Twee schellingen is niet duur, wat?'

'Twee schellingen heb ik niet, baas Gert.'

'Dan zal jij ook geen lekkeren otter eten, naar de manier van je grootvader.'

'Maar wat kan je er eigens mee doen? Niks ommers?'

'Mijn een weet. En ga nou maar gauw naar de kaai weerom!'

En als een van Gerts geburen, die ook de fijne geslepen manier om pels te vangen afgekeken had, niet zorgeloozer was geweest met zaken die geldswaardig zijn, met otterbout die lekker heet te zijn, dan had die eremiet wellicht nòg zes jaar te wachten gehad, aleer een stuk vleesch hem over de lippen ware gekomen. Welja, de zoggen leveren er spek en hammen van, het keuenvoer is duur en dat wordt er weer meê gespaard. Een elkeen is trouwens zijn eigen zorg het naast - zegt terecht de Houten Gert.

En als het zomer wordt en dat wordt het toch zeker, ook na zùlk een barren winter, dan zal er weer volop te eten zijn voor mensch en dier; ook voor dien schooier om otterbout.

II. De stinkende zeven.

Wat doen groote mannemenschen, als ze maanden na maanden zich vervelen? Dees winter is te lang geweest. Daar viel niets meer te bedenken om nieuwigheid te beleven. Tot de kinderen toe, ze taalden naar de schaatsen niet meer. Alleen als iemand ergens snel henen wou, bond hij nog de ijzers onder. En het zal wel zijn, omdat het landsvolk murw geworden was van 't wachten en wachten - iederen dag immers kon het weêr omslaan - dat zelfs gewone menschen, ordelijke menschen van het land, levend anders naar den regelmaat van een klok, nu verdaan over de velden liepen, met hun ongewennige handen geen raad wetend, met hun vrijen tijd nog minder.

En in deze gesteltenis zijn er zoo velen van de ankers los geslagen. Die anders niet taalden naar het bonte pleizier, draafden nu als zigeunders van buurt naar buurt. Dezen wieren ongeduldig, want waren hun gewoonten kwijt.

Roken dat de spullebazen? Vernuftig acrobatenvolk kwam de polders ingetreden, om er in lochte op wagens meêgebrachte tenten kunsten en grollen te verkoopen tegen goed geld. Waar nooit of nooit kermis was geweest, verrezen nu tenten, waarin gestookt wier op plankieren van hout bij gelegenheid van de ijsfeesten. IJsfeesten... zoo waarlijk er wieren feesten gevierd in het zicht van dees algemeene ellende. En hoè wier er gefeest?! Dat begon met hardrijderij om wat geld, een medaille of om de eer, door oud en door jong. Maar daar bleef het niet bij. Eerst kwam er een koekslagtent, dan een Kop van Jut bij en ten leste waren het ware kermissen geworden op de ijsbanen. Ja, bij Schoonhoven en nabij Vreeswijk verschenen zoowaar Brabantsche danstenten met spiegels op de rivier. Nu moet je een boer uit het achterland der koepolders zien dansen. Dat heeft de vent van zijn ouders nooit of nooit geleerd. Zijn dansen is hossen, zijn hossen is lomp een vrouwspersoon beet pakken en er beestig mee tollen als een

wilde. En dat ging maar met de klompen aan over het houten plankier tot diep in den nacht, zoodat het daverend klonk en verklonk over de anders zoo stille waarden. En uit de stad, zèlfs uit die van Tergouw, kwamen de burgers gekropen (en heel geen burgers van het beste soort) die moesten en zouden daarbij zijn. Ze kwamen met heurlui lochte frullie's en nog lochtere manieren, in dure kleêr, waar ze de boeren uit het achterland de oogen mee uitstaken. En in gewone tijen kan een boer het anders goed verdragen, dat de heertjes uit de stad van aard verkwistender en van manieren fijnder zijn.

Maar heden ten dage, los van de oud-vaderlijke gebruiken, los ook van de daagsche zorgen om den arbeid rond het boerenjaar, geleken ze wel ontworteld aan alles wat den boer past. Ze hebben gehost op klompen, naderhand gedanst als echte heeren op laarzen. Maar een boer blijft boer en niet alleen door den koeireuk aan zijn kleêr. En ze bleven dan ook verkeeren met het vrouwvolk, het steedsche zoowel het eigene, op rauwe boersche wijs. Daar werd in die tenten grof geld gewonnen, grof geld verspeuld. Geld dat den landheer toekwam, dat moeders thuis toekwam, moeders en de keinderen. Ja, tijdens die kermissen op het ijs wier echt gedobbeld en gebeest. In het achterland vonden de landslieden kroegen uit, waar tot diep in den nacht open gehouwen wier, voor de huiskeerende feestgangers van de ellende. Daar waren zonen bij van deftige boeren - die eigens niet meê en deden - onte zonen, die om aan 't geld te komen, hoornvee hadden geroofd van den eigen stal. Ja ook meiden, die in 't holst van den nacht haar raamt openschoven en vaders hofsteê ontvluchtten, om toch maar bij die beestigheid te zijn. Gelooven of niet; daar verschenen zelfs boerenvrouwen onder de mutse. De man zat in de eene kroeg, tot dat de dag aan den hemel kwam, het wijf met een stem schor van drank en zang weer ievers anders. 't Is zonde, 't is schande... maar 't is zelfs geschied in negentig, dat onmondige keinderen, waarbij er waren die nog niet loopen

konden, alleenlijk door de ouwers achtergelaten wieren bij het hoornvee, nachten, nachten lang. Maar meen niet, dat zóó ontaard heel de bevolking dezer gewesten was geworden, doch wèl: Beëlzabub telde in dien winter zijn volgelingen bij groote kudden. Voornamelijk deed dat het spel, de woeste begeerte naar dobbelarij, die anders toch vreemd is aan het ingetogen landsvolk der rivieren-landen. Hebben niet, naar de schoolboeken verluiden, de Germanen hun vrouwen verdobbeld? Nu, in Noordeloos aan de Bisschopsgraaf, daar gaf een jonge boer uit een oud rechtzinnig geslacht zijn huis en werf af, verloren bij het pokerspel.

Wee was het gesteld met dat soort menschen; in enkele dagen vervielen ze van boeren-welvaart tot onder aan de leêr, tot zwervers zonder dak, zonder God of gebod, zonder hoop of vertrouwen meer. Aldus geleek dat wèl het einde der dagen.

En er was bekant geen parmentasie meer, waar geen droefenis over hing, beroering over een vader, of een zoon, een meidje, of een aangetrouwd lid, dat schande had gebracht over den huis. Maar wat vroeger schande heette, was dat vandaag nog wel schande bij zóóveel ontkerstening? Het moet gezegd zijn, zeer velen bleven zich bewust van hun eer als boerman. Velen hebben met bang in 't harte dees teekenen van ondergang aangezien, en in vurig gebed voorgaand in hun gezin, voor zich en de hunnen gesmeekt, dat weldra kentering komen mocht na zooveel goddeloosheid; dat de teekenen van Satan spoedigst mochten verkeeren, dat het leven in den Heere weer het part mocht worden van magen en geburen. Fel was de duivelsche driestheid van het losgeslagen volk, even zoo fel ja nog vuriger, het gebed der getrouwen. Wie zou hier overwinnen? De knechten van de hel, of de rechtvaardigen in den Heer? En dat alles geschiedde (gelijk David danste voor het aangezicht van zijn volk) ten aanschouwe van hongerende knechten, van daggelders die de beenderen hunner bloeden al konden aanschouwen.

Is het dan niet te verstaan, dat ook in IJsselstein aan het He-

meltje een jonge boer wier koud gemaakt naast een steedsche meid die de hersens was ingeslagen? Die boer had dees nacht ontaard veel gewonnen met kaartspel; dat is zijn straf geworden.

* * *

Welgeteld zeven boeren, of eigenlijk zes, maar een heereboer was daaronder, allen uit de geburen van den Houten Gert, hebben geld gewonnen met de ottervangst. Zij allen volgden den vernuftigen opzet van den boer, die zijn vrouw neêrsloeg toen hij docht een dief van zijn geld te overmannen. Eendere zaken bedrijven, dat vereenigt. En toen de laatste bont uit de Lek was weggevangen, toen er alleen nog maar eendjes vielen te vermoorden maar geen otters meer te vangen, was er een soort verbond der saâmhoorigheid ontstaan tusschen deze jagers van den grooten vischdief. Die compagnonschap had oorsprong gevonden in de vele waakuren, tegaâr doorgebracht op den hoogen Lekkendijk, telkens als er vallen uitstonden. Want naar den dijk hadden zij zich begeven, om de bontroovers onder de daggelders vóór te zijn. Zeven broeders van den heb, zeven geldbelusten, die er hun nachtrust voor over hebben gehad om aan specie te geraken. En ook al, omdat zij van 't werken overdag niet moei wieren, vermochten zij het des nachts te waken. De nacht wier hun aldus een dag. En zoozeer raakten zij aan dit nachtbraken verslingerd, dat zij naar bed óók niet meer taalden, toen het uitzetten van dreggen allang geen doel meer had.

Wie onder de zeven, heeft voor 't eerst den baas uit *de Koekoek* gewekt: want er moest drank zijn om de kouwe leden te verwarmen? En *de Koekoek* stond buiten tegen den dijk aan zoo gunstig, om daar alles te beluisteren wat omtrent hun ottervallen passeerde. Daarom bleven ze er zoo dukkels wakende bij elkander.

Toen dat gewoonte was geworden in de gouden nachten van ottervangst, bleef ook naderhand die trek bestaan. Zeven boersche

mannemenschen die daar in nacht en ontij kwamen, hoewel ze thuis behoorden te zijn, zèker in dees onrustigen tijd. De werksche wijven bleven thuis, plicht-vergeten zaten die kerels in een drankhuis. *De Koekoek* verlaagd tot nachtkroeg. En daar kwamen geen anderen tusschen; het was en bleef een vaste compagnonschap van zeven. Beurde het ooit, dat een late feestvierder, naar huis zwalkend, af kwam op het licht dat door de blauwe horren kierde en er binnen viel, dan wier hij norsch en zwijgzaam ontvangen, blij uitgelei gedaan. Want op pottenkijkers waren de zeven heel niet gesteld. En omdat van deze nachtbrakers om winste door kwaaitongen verzegd wier, dat je ze op een uur afstand al ruiken kon, vanwege den otterstank aan hun kleêr, daarvandaan heetten ze en zijn ze blijven heeten, zoolang ze het leven hadden *de stinkende zeven.*

Wat doen zeven kerels in de kracht van hun leven, als ze zonder bezien te worden, nacht aan nacht bijeen zijn? Zeg niet, dat ze het allen zoo hebben gewild, zèker de Houten Gert niet, maar ook in *de Koekoek* is dat samenzijn verworden tot dobbelarij. Dat begon op boeren-manier met de kooten, al om een vertering. Op z'n kant of rechtop, alsof ze nog blagen uit de school waren. Van 't rammelen met kooten wier het gebroken zwavelstokken trekken (wie den aanstrijkkant trok was vrij van 't verteer) en op 't lest kwamen zoowaar de kaarten op tafel. De speelkaarten: in *de Koekoek* waren ze eigens niet voorhanden. De Houten Gert en meerderen van de stinkende zeven kenden ze nog niet eens van figuur - van hun vaderen hadden ze daar natuurlijk geen bedrevenheid in geleerd - maar die heereboer bracht ze mee en was er kundig in. Daar ligt voor 't eerst zoolang *de Koekoek* bestaat een stok kaarten op de geboende iepen tafel. De huisvaders van het land kijken er steelsch naar; verboden tuig is het, dat zit hen diep in 't bloed gevreten. Daarvan hebben ze schrikkelijke exempels vernomen, verhalen van lustigheid en ondergang. Maar 't is nacht en zij zijn alleen; ook is het nacht in de natuur.

Vele, van oudsher geweten vastigheden, zijn immers al wankel geworden, nu de natuur anders is. Wie had ooit verzeggen durven, dat zeven werksche landlieden hun nachten zouden verdoen in *de Koekoek?* Wie, dat zij als kozakken op het ijs te loer zouden liggen naar otters?

Over de kaartfiguren krijgen zij geduldigen uitleg en niets leert zoo snel als dat wat zondig is. Wel houdt een van de zeven koppig, dat een tien toch meer moet zijn dan een Aas; want tien is tien en Aas is een. Maar de heereboer spuugt verachtelijk op den grond. ‘Tien is tien en Boer is meer, Vrouw is nog meer en Heer is hooger. Maar de Heer is het hoogste niet, het Aas gaat boven den Heer. Aas, dat is zooveul als ster en aas is het hoogste, hooger nog dan de Heer.’

Daarin moet dan berust worden, want Piet Montijn weet dat gewis en hij weet het uit een familietraditie. Het zijn in zijn geslacht al z'n leven vrijgeesten geweest, temidden van het rechtzinnige land. Goed dan, het Aas gaat boven den Heer, zèker boven den tien. Ze trekken om de hoogste kaart. Zóó wint de een, zóó de ander. Iedere winste is een rondje brandewijn met suiker, ieder brandewijntje is een beetje weerstand minder in hun stugge boerenkoppen. Tegen den tijd dat de baas uit *de Koekoek* in z'n kelder duikt, om zijn stopflesschen weeral te vullen, is er geen weerstand meer hoegenaamd. Ze leeren, hoe je met dikke landwerkersvingers speelkaarten moet vasthouden tot een waaier, ze leeren een-en-twintigen en eer dees nacht verstreken is, heeft hun geweten en weten vergeten, dat het kaartspul geen pas geeft in hun hand. Vergeten de lessen van vaders en diens vaderen; maar het is nacht, nacht ook in de natuur. De inzet is vrij. Men kan laag zetten, men mag hoog bieden. Zij die met halve centen leerden tellen, natuurlijk ze begonnen laag. Maar de heereboer in slimme berekening, gooit met kwartjes en de bankhouder moet bijschuiven.

De Houten Gert ervaart alvast, dat het hem zwaar geld zal kosten, wanneer hij altijd laag opzet, laag ook bij de gunstige

kansen, omdat hij de bank houdend telkens zware biedingen tegenover zich krijgt van den heereboer, als die zijn kans gunstig ziet. Dat moet hier leer om leer gaan... zooveel begrijpt hij er al wel van. Zijn hand geraakt moei, van 't ongewone gebaar, waarmee hij de kaarten houdt - lomp is toch maar lomp - en zijn kop gloeit en hamert, omdat daar onder zijn handen door, in winnen en verliezen, vele otterpelzen passeeren. De morgen grauwt over het doode land aleer ze opstaan. En Piet Montijn vraagt welvoldaan, al heeft de leermeester zelf verloren, hoe ze het bevonden hebben. De kaarten liggen scheefschuin over de tafel tusschen de kringetjes van brandewijn; zij kijken naar elkaar onwezenlijk, ze kijken door de ruiten naar de vreemde schemering. Ook hun positie hier is vreemd, want als alles gewoon was, dan stonden ze juist nu op ter verzorging der koeibeesten... neen, antwoord hebben ze niet op deze sarrende vraag. Zij zijn niet van de vlugsten in 't verwerken van zulksoort nieuwigheden, ze staan stijf overend, zoeken zwalkend hun klompen en keeren naar hun bewoningen terug. Maar ze zijn toch nog helder genoeg om eerst (zij 't overnieuw vergeefs) naar hun ottervallen te gaan kijken. Een van de zeven en dat was Gertteun Lekkerkerker, vond thuis komende zijn wijf al bezig koekenpap in de voergeuten te gieten. Omdat de vrouw zweeg, zweeg ook Gertteun die naar brandewijn walmde.

Hoe heb je het bevonden... galmde na in de koppen van deze mannen der duisternis. Ze gaven zich eigens geen antwoord, maar geen antwoord is ook antwoord - en toen het nacht wier waren ze weer in *de Koekoek* tegader. Goof Stravers had zóó gedacht: als ik *niet* kom, dan lachen al de anderen om mij. Gertteun Lekkerkerker ging erheen, om twee verwijtende oogen in zijn woning niet meer te zien. Maar de Houten Gert was present, omdat hem vast aannam dat hij winnen zou, wanneer hij zich maar hield aan de manier van gisteren, die hij zuiver en gauw zich eigen had gemaakt. Die manier had hem anderhalf pond goed geld wijzer gemaakt en dat mag zijn in een verloren nacht van een verloren tij.

Vrageloos schonk de baas uit *de Koekoek* brandewijn in met suiker; 't wachten was alleen nog op Piet Montijn met z'n heerenmanieren, waar laat komen bij past. Maar toen hij kwam, vroeg geen van de anderen naar de kaarten. Ten ende heeft hij ze eigens op tafel moeten smijten; wat is dat rechtzinnige volk koppig, ook nog op het hellende pad. Zonder woorden wier aangevangen en geheft, om wie de bank zou houden het eerst. Dat was ditkeer de Houten Gert... een goed teeken zoo vroeg op den avond vond de bankhouder zelf. Eer hij zich dood kocht, won hij er zeventig guldens aan, 't meeste van Pietje Vis, om en nabij zijn naaste gebuur, die welgeteld dees winter drie otterhonden uit het ijs had opgehaald aan de pinnen. Maar die de verdiensten daarvan nou maar weer netjes afgegeven had aan den echten vinder van de manier; zoo was dat goed.

De Houten Gert stong op en zegde welvoldaan: ‘Voor vanavond is dat wel geweest, 't is allen dag geen feestdag en hedenmorgend is 't mijn te laat geworden.’

‘Maar dat is niet deftig,’ weersprak Montijn: ‘dat is geen manier..... dâlijk opstappen met de winst is jongenswerk.’

‘Ben ik dan niet vrij om te gaan en te staan naar mijn believen?’

‘Vrij wel, vrij zijn we allemaal en we doen wat ons gemoed ons ingeeft, al droegen we de winst naar het armenhuis. Maar tusschen mannen behooren goeie manieren te bestaan. Vele nachten zijn we tot den morgend bij elkaâr geweest. En nou, terwijl je wint, wil je er tusschenuit piepen, vroeg in den avond. Ik hou' vol: Je bent vrij daarin, maar 't is een smerige manier, die ik niet licht vergeten zal. Wat blijft er dus over van onze vrindschap?’

‘Andere avonden had ik een dreg uitstaan; hedenavond niet. En wat houdt me hier dan nog vast?’ En daarbij overlei hij: van me denken mogen jullie waar je trek in hebt, maar de zeventig metallieken bennen binnen. En aan otterhonden, die er toch niet meer zijn, waag ik de eenden van m'n vrouw niet meer; daarveur is zij er nog te zeer aan gehecht. -

Toen stond Piet Montijn recht, met het stok kaarten bezwerend in zijn rechterhand. ‘Quite of dubbel Gert?!’ vroeg hij woest. Er stroomde een golf bloed naar den boer zijn slapen en er was een onbekende kracht in hem, die zijn hand dreef naar de speelkaarten; maar ook een macht in hem om daar van af te blijven. De heereboer spreidde verlokkelijk achteloos de mysterieuze dingen, die gesloten en wel fortuin of onfortuin herbergden, voor hem neêr. Hij beet toe, hij draaide een Heer, ruitenheer.

Achteloos draaide ook Piet Montijn zijn kaart: een tien.

‘De Heer is meer dan de tien!’ riep Gert schor en Montijn nam zijn geldboek, dat aan een ketting op zijn borst hing en telde koud zeven bankjes neer. Toen zeeg de Houten Gert neer - want hierdoor was hij overtuigd geraakt, dat het lot hem nooit meer verlaten zou - en hij zegde: ‘Dan zal ik blijven!’

‘Maar laat je dat een les zijn,’ zei zonder te pinken die Piet Montijn: ‘Met zevenen zijn we begonnen, met zevenen gaan we den nacht in; niet eer geven we het op, tot we door den dag gedwongen tezaâm *de Koekoek* verlaten. Zoo geeft dat pas.’

Dien nacht verloor de Houten Gert zijn heele winst en dan nòg dertig Hollandsche guldens. En 't wier hem gegund van al de zes anderen. Pietje Vis ging met winst naar huis. En de heereboer verloor wat losse centen.

Dat zal mijn niet meer passeeren... overlei de Houten Gert... ik zal dat anders moeten uitdenken. Want beter dan dat stom end mensch van een Pietje Vis, moet ik toch de kansen kunnen meten. En wat kan, dat zàl. Ja, waarom ben ik gebleven, overlegt nog de Houten Gert huisweegs, toen ik den dubbelen buit binnen had van dien ontaarden dobbelaar met z'n kaartspul, dien Piet Montijn? Z'n grootvader heit al niet gedeugd. Ik had heen zallen gaan; dat waar beter bekeken geweest. -

Ja, waarom is hij toen eigenlijk gebleven? Hij had gedacht: die tweede zeventig zijn me maar toegeworpen ineenze, of ik ze verspeul of niet verspeul, dan blijf ik nog dezelfde van toen ik heen

zou gaan. Maar toen de toegeworpen zeventig opraakten, schoot hij daar ineens met vijf gulden verlies overheen. En zeventig metallieken winste wou hij toch naar huis toe dragen, dat had hij zichzelven versproken. Dan maar verder boeren, heel den nacht door. Maar tot groote winste is het niet meer gekomen aan zijnen kant. Hoe lee was dat... toen hij echtig ging verliezen. Heel den prijs voor een otterjas heeft hem dat gekost dees nacht, maar morgen zou hij ze dat laten bekoopen. En zoo waarlijk, den nacht daarop won hij, hij won schrikbaarlijk, met dun-toegenepen lippen.

Meen nu niet, dat zulk duister bedrijf in het duister blijft. De doening van de stinkende zeven bleef natuurlijk niet geheim. Het minst nog voor hun vrouwen, die erover klaagden, eenelk naar haar aard. Onvrede in de huisgezinnen, verwijt van groote keinderen en woorden van vermaan, uitgesproken door oude boeren der rechtschapenheid, dat alles kortte noch keerde het nachtbedrijf in *de Koekoek*, het zondig bedrijf bij brandewijn met suiker.

Dominee Wientjes uit Jaarsveld heeft daar zelfs over gepreekt; tenminste hij koos ineens tot tekst uit het XVe Kapittel van Job: *Hoeveel temeer is een man gruwelijk en stinkende, die het onrecht indrinkt als water.* En was het nu maar bij dezen tekst gebleven, dan nog had men kunnen denken, dat hij het algemeen gerabauw van zijn gehoor op het oog had. Maar in zijn preek haalde hij ook nog aan uit Spreuken XIII vers 5: *De goddelooze maakt zich stinkende en doet zich schaamte aan.* En of dàt nog niet genoeg was, opdat een elkeen het verstaan zou, betrok hij er op het slot nog bij, dat wat geschreven staat in den XIVen Psalm: *Zij zijn allen afgeweken, tezamen zijn zij stinkende geworden.*

Daar konden de stinkende zeven het voorloopig meê doen; in een volle kerk, ten overstaan van heel de gemeente, waren zij nu gebrandmerkt tot overtreders en weêrstrevers van het Woord. Piet Montijn hoorde ervan door zijn paardeknecht en Piet zei lochthartig weerom: ‘Bemoei jij je nou maar met de peerden; met zulk vreemdaardig weer als 't nou is, raakt zelfs een dominee wel

eens de richtige lijn kwijt. Bij mijn is de kou in m'n heupen geschoten; ik schat bij hum in z'n kop!'

'Hebben jullie al gehoord,' zoo sarde hij dien avond zijn gezelschap op: 'dat jullie allegaar verdoemd geraken, vanwege ons onnoozele spulletje kaart hier? Ik hoor daar niet bij, op mijn is 't niet gezegd; ik heb jullie plichten nooit aangegaan en dan kunnen ze ook voor mij niet gelden.' Maar eenig weêrwoord bekwam hij niet. Ze kauwden op hun vochtige sigaren en keken steelsch naar de kaarten. Maar daarmeê was Piet Montijn nog héél niet aan het einde van zijn triomf over deze boeren. 'Ik vraag maar... als dat *hier* niet mag, het leven naar wereldschen aard, mag het dan buiten het oog van de gemeente wèl? En weten jullie, hoe de heertjes van den kansel in het buitenland leven, als ze op hun toer zijn? Wie van ons is daarbij? We hebben allemaal dominee van Dalen nog wel gekend, dat was zooveul als een engel op vleugeltjes na. Maar mijn vader eigens heeft hem op de Uitersche kermis in een paardenmolen betrapt. Mooi hè!'

En nòg bekwam hij geen weêrwoord, maar de kleine Pietje Vis zat hem aan te kijken, alsof hij hem subiet in de strot zou bijten.

Vanwege de stilte op zijn woord moest hij wéér zijn stem laten hooren. 'Niet dat ik wat afdingen wil op jullie dominee, hij is mij licht best genog.'

'Dat is je geraajen,' vond Pietje Vis kortaf: 'en laten we kaarten.'

Dien nacht werd Gertteun Lekkerkerker zóódanig wild van de brandewijn en van de winst, dat hij in *de Koekoek* blijven wilde.

'Een bed, een gulden geef ik voor een bed!' riep hij woest.

'Nog veur geen tien,' zei de baas van *de Koekoek*, 'ik heb dochters en ik wil m'n goeien naam niet kwijt.'

'Goeien naam? Goeien naam!? Die hebben we al verspeuld, gelijk we hier zitten en jij daarbij. Want het zal ons over honderd jaar nog nagewezen worden in onze kindskinderen, als er spraak komt over negentig, dat hetgeen we hier besteken.'

Toen zegde Piet Montijn: ‘Die tapkast daar heeft me op een goed idee gebracht. We zitten hier als zeven mallooten bij elkaar, om van mekaar te winnen. En alle zeven kùnnen we niet winnen. 't Lijkent wel het verhaal uit die stad, waar niks dan advocaten woonden en die om het leven te behouden, toen maar processen tegen mekaâr in gingen spannen. Maar één is er hier, die er aan wint. En dat is Rijkelijkhuizen; ik schat dat we bekant al een vat brandewijn door onze keel hebben laten spoelen. En nou zou een van ons zevenen in zijn huis niet maggen slapen, omdat daar dochters bennen? Dat is bar! Ik vraag dus... waarom zien we hier eigentlijk nooit dochters? Zien de kalanten van overdag ook nooit dochters? Natuurlijk zien die dochters. Bij een boerenherberg hooren nou eenmaal dochters; een herbergier zonder dochters dat is zooveel als een schipper zonder schip.’

Waarop de baas van *de Koekoek* zegde: ‘Al hadden jullie met elkaar tien vaten brandewijn uitgezopen..... m'n dochters die slapen en die haal ik voor jullie niet op. Dat geeft gien pas.’

‘Die negen andere vaten zallen we dan op een ander moeten gaan uitdrinken,’ opperde Piet Montijn.

De baas van *de Koekoek*, die op zoo onverwachte wijze fortuinlijk door den winter meende te zullen spartelen, keek hulpeloos en benard van den een naar den ander. Zouden zulke beslagen boeren, zulke deftige geldhebbers, wier namen kloek bekend staan in de contreie, zóó iets onts durven vorderen van een vader? Zijn oogen vingen niets dan waterige blikken zonder uitdrukking hoegenaamd. Geen van de zes anderen zegde zijn gedacht'. Wat ging dat hier worden? Hoe kwam hij uit dezen knoop? Hij wilde de stinkende zeven niet graag verliezen, al stonken ze nog driemaal zoo hard naar otters, drank en tabak en al stonk hun gesprek hem tegen, want het was geladen van inwendige hebzucht, die ze voor elkaar heel niet verborgen. Zeven zulke kalanten een winter door en dan kon de rest hem eerlijk gezeid afgestolen worden.

Toen nam Pietje Vis bedachtzaam het woord op: ‘Ikke docht, Rijkelijkhuizen, jij bent van ons toch nog niet zoo bunzig; maar je duifies wil je op de til houwen. Heb maar voor onslui geen bang, we willen ze alleenig maar zien... maar zien willen we ze. Jij gaat ze niet roepen, niet wekken uit heurlui slaap, dat staat je deftig vader zijnde. Maar morgenavond dan hoeven ze zeker zoo vroeg naar bed niet en dan kannen wij ze nog een tijdje aanzien nèt als overdag. Zoo kan het en zoo willen we dat, waar mannen?’

Ze wilden dat allemaal wel zoo en aleer ze opstonden, de een al draaieriger dan de ander, kreeg Rijkelijkhuizen nog het wachtwoord van ze, dat ze den volgenden avond dochters wilden zien gelijk dat behoort. De zatte Gertteun Lekkerkerker kreeg onderdak bij Piet Montijn, die alleen maar een oud stuk huishoudster rekening en verantwoording behoefde af te leggen en dat dus nooit deed. Slap als een baalzak werd daar een gerespecteerde boer van zestig bunders vruchtbaar koeiland, het pronte heereboerderijtje binnen gesleept, waar ze hem neêr kwakten op een canapé. Menschen wat een deftigheid... een boer uit den koepolder slapende op rood pluche, op een echte canapé.

* * *

Den volgenden avond waren de stinkende zeven stuk voor stuk nog vroeger dan anders vergaderd. Ze zwegen en keken naar den rook van hun sigaren en hangpijpen. Evert Rijkelijkhuizen stond als een paal in zijn tapkast. Wie zou het eerst het woord opvatten? Wie zou de eerste bestelling doen? Niemand sprak een woord. Maar ieder wist zeker - en ook Evert Rijkelijkhuizen wist dat zeker, vervloekt zeker - de eerste bestelling zou luiden: ‘Dochters! we willen dochters zien!’ -

Het wier den baas uit *de Koekoek* bang. Hij zag het onweer in de oogen van de stinkende zeven broeien. Wat zou hij doen? Zijn twee groote meiden toch maar voor laten komen? Achteraf bezien;

het was nog betamelijk vroeg en, hoe zuur het ook is, hij blijft er toch ook zèlf bij. En verder, zoo suste hij zich: dat spul hoefde toch niet laat te worden. Als ze maar eerst een uurtje in de herberg waren geweest, konden die brandewijn-schuiten niks meer van hem vorderen en mochten ze toch tevreden zijn. Dit en dat overdenkende en nog veel dingen meer, zei ineens Piet Montijn met zijn liefste stemgeluid: ‘En... Rijkelijkhuizen... ben je nou al vergeten, waar we het den lesten keer over gehad hebben?’

‘Heel niet,’ gaf hij vrindelijk terug, hoewel hij den rijken hufter wel kelen kon: ‘heel zeker niet Montijn en ze kommen subiet.’

‘Dat is tenminste mannentaal,’ meende de heereboer.

Zoo kregen de stinkende zeven hun zin; niet lang meer duurde het of de twee bolle meiden, Zwaantje en Griet, blonde tweelingen, zaten daar dom lachend tusschen zeven boeren. En ze nipten mee aan een citroentje. Brandewijn met suiker, dat drinken jonge vrouwen niet, dat is meer drank voor ouwe boerinnen en dan nog... meer suiker dan brandewijn.

Wat waren die boeren gedienstig en, vooral als ze wonnen, goedgeefsch. Er kwam ook boerenjongens op tafel en nieuw rood en morellen op brandewijn. Dat te zien en dan te weten, docht Evert Rijkelijkhuizen in zijn eigen, dat ik eigens van die hufters nooit of nooit een glaasje meê heb mogen drinken al wonnen ze ook grof. 't Is ont volk, dat is het.

Toen was de vrage, of de meiden eens niet voor de aardigheid meê wouwen doen; ze konden toch even zoo weinig vragen als ze zelf maar dierven en als ze aan de beurt van de bank zouden komen, dan konden ze naar believen overgeslagen worden. Vader was daar op tegen, want dat gaf héél geen pas, maar er wier zoo aardig over gepraat en gefleemd en de meiden zelf hadden er ook genie in gekregen, ook al vanwege de zoete wolk van citroentjes en boerenjongens rond haar oogen. Zoo hebben ze de kaarten opgevat en ze hebben wat centengeld gewonnen ook. Driemaal heeft vader Evert ze naar bed geheud, evenveel malen

kwam er luid verzet van de stinkende zeven en stil verzet van de meiden zelf, die het heel geen offer vonden, zoo eens laat op te blijven en meê te doen met groote mannen als haars gelijken. Dat was avontuur. En daar achter in het land, tegen den hoogen dijk aan, is over 't gemeen genomen nu eenmaal weinig avontuur voorhanden. Ze zijn ten leste naar bed gegaan, met rooie koppen en wilde ongewone manieren. De oude herbergier, die alleen en zonder vrouw voor de zorg van zijn meiden zat, bleef het een zware opdracht vinden en temeer, omdat hij goed mork, dat ze er zelf zinnigheid in hadden ook. En dat verstond hij niet. Wat voor smaak hebben zulke jonge meiden er aan, om bij zeven zuipende en grof kaartende boeren aan te zitten, manmenschen die bezig zijn zich te vergooien voor hun buurtgenooten. Maar wat dat betreft, Evert Rijkelijkhuizen had het allang opgegeven, het willen en wouwen van zijn groote kinderen te doorgronden. Hij weet het goeds... vrouwvolk is ongedurig. En toen, terwijl het geld vergooien in zijn herberg nog voortgang vond, nog vele uren, waarbij hij moei wier en onaangedaan bleef, al schreeuwden ze ook als keuen in voeiertijd, wies bij hem het vaste besluit: geen meiden meer bij de boeren; als ze meiden wilden hebben, dan brochten ze hun eigen vrommessen maar mee. -

Maar dat besluit bleef geen vier en twintig uren standvastig in hem. Hij ervoer... hij zat op de helling en nou moest hij glijen. En wat glijdt, dat glijdt naar onderen. De kwaaie toeleg van dien Piet Montijn is hem ten ende maar al te zeer gelukt... Elken avond wier het later met de meiden, ze leerden 't drinken en veel te verduren van den drank en overdag lagen ze als marmotten in de bedsteê en was er geen goed woord of kwaad woord uit te halen. Zijn herberg was een nachtkroeg geworden.

En er kwam wat in de oogen van zijn meiden, waar hij bang van wier. Ze leefden niet meer op den gewonen regel van het daagsche werk, ze teerden op den nacht, op het spannende vertier van drankdrinken en centjes wagen. En erger was, zijn woord

vond heel geen eerbiediging meer, gelijk het toch altijd gegolden had in zijn huis. Want ze wisten, dat tegenover zijn woord van vermaan, de hulp stond van de zeven goede klanten, voor wie het dolste nog maar niet te dol was, als het maar betrof de omgang met de herbergdochters. Daar wieren ze driest van en bewust van een macht, ver reikend over Everts vadermacht heen.

Op zekeren morgen vroeg, toen de zeven hellehonden eindelijk weer zijn huis verlaten hadden - hij hoorde ze nog lallen en tieren over den dijk - greep hij woest een flacon, een antieke stopflesch uit de tapkast. En breeduit voor zijn meiden staande, zijn meiden die heel niet nuchteren meer waren, beet hij ze toe: ‘den eersten keer dat die schurftige honden weerom kommen, schiet ik op ze met hagel! En jullie twee, jullie zetten in den nacht geen poot ooit meer in de herberg!’

‘Dan gaan ze netjes op een ander,’ sarde Griet, ‘en dan...’

‘Wat dan...?...’

‘Dan gaan ik met ze meê op een ander.’

De vader bezag zijn kind. Of beter gezegd hij bezag haar niet. Want hij zag door een wazige wolk van bloed, dat naar zijn kop kwam gestegen. Als kwaaie honden, klaar voor een gevecht, stonden ze tegenover elkaâr. Instinctief grepen de gezusters elkaâr beet en drongen zij zich tegen den muur aan. Onmacht joeg door zijn polsen. Ja, hij ervoer het nu, hij was overgeleverd aan de kwaaie krachten, die hij zelf over zijn huis had gehaald. Wat kon hij doen? Ze doodslaan, zichzelf door een moord het spinhuis in werken? Ze waren mondig, die twee astrante gasten en daarvan droegen ze maar al te goed weet. En dat zag hij aan ze. Hij was kenner genoeg van vrouwen in heur vastberadenheid op het stuk van kwaaie besluiten, om niet te weten dat ze doorzetten zouden. Den strop haalden ze hem om den hals; onbewogen met het verdriet van anderen, vermogen zoo vrouwen te zijn. Hij zag geen weg meer, vooruit noch achteruit. Maar één zaak wist hij zeker... dat ging hier de ondergang worden van zijn werk en

gezin. Hij had al hooren verluiden, dat anderen zijn herberg schauwden, om de beestigheden van den nacht. En het zou toch altijd niet zoo winteren blijven. Wat ging er van zijn toekomst worden? Wat ging er worden van zijn twee meiden, in wier koppen zich de weelde van drank en luiaardij genesteld had? Hij zag al visioenen van verloopen straatdeerns; had hij daarvoor zijn jonk groot gebracht? Was dàt het nakomen van zijn vaderstaak, van zijn dubbele plichten opgenomen toen voor ruim twintig jaar zijn vrouw in het kinderbed stierf met haar keind?

Hij nam een radeloos besluit: het hoeveelste *vaste* besluit was dat al, sedert dat onzalige oogenblik dat hij - voor een uurtje maar - er in toegestemd had, dat zijn meiden eventjes bij de stinkende zeven kwamen zitten? Naar Piet Montijn zou hij gaan, hij ging meteen, hij was er al.

'Piet,' smeekte hij benauwd: 'Piet, jij bent ermeê begonnen, jij hebt die hufters leeren nachtbraken in mijn herberg, leeren kaartspeulen, leeren wild worden op het dobbelgeluk... en jij bent er meê begonnen, om m'n meiden er bij te halen. Nou staan ze tegen me op, nou hebben ze nievers meer zin in, dan in het beesten met boeren in den nacht. En ik ben bang, dat ik aan het ergste nog niet toe en ben in deze kwaaie zaak.'

'Ja goed, Evert... maar wat wil je, waar wil je heen? Moet ik je dochters opvoeden, er kwezels van maken? Is dat mijn taak?'

'Ik heb maar één vrage en dat is... blijft bij mijn weg, houdt op met het nachtleven, dan blijven de anderen van eigens weg. Want mijn herberg gaat er meê ten gronde en... 't is veul gezegd voor een vader... maar m'n twee eenige keinderen gaan ten gronde.'

'Ik vat dat niet, Evert; je herberg floreert door ons en gaat dus niet ten gronde. Je twee meiden zitten in eerbaarheid bij ons, wat kan er gebeuren... zes even felle boeren en ik zitten mekare op de handen te kijken... wat kan er met je meiden gebeuren? Ik vat jou niet.'

'*De Koekoek* komt door jullie in kwaden geruchte; gister heb

ik vernomen dat de Notaris uit de stad de dijkbeweiïng bij mijn niet meer verpachten wil, m'n herberg gaat ten gronde. En wat de meiden betreft... ja, ik ben er vader van en mag dat zeggen... ze raken aan kwaaie gelusten vertrouwd, de deftigheid gaat er uit. ze verleppen in nachtleven..... ze gaan ten gronde!'

'Toch vat ik jou niet, Evert. Als je daar niet van gediend bent, sluit dan de kast, ik zeg sluit *de Koekoek* zoo vroeg en zoo laat als 't je zelf blieft.'

'En dan gaan jullie ievers anders dat onte bedrijf voortzetten.'

'Wat kan jou dat aanbelangen?'

'Mijn niet, al zuipen jullui je dood, maar.....'

'Ik begin je te vatten, mooie duitendief. Jij hebt den buit binnen en nou ben je bang je meiden te verliezen. Als vader staat je het braaf, dat zeg ik; al was het stukken braver geweest zoo jouw geweten eer gepiept had. Maar wees onbezorgd ouwe tapkast; ik sta er personiteit borg voor - en ben ik geen respectabel mensch - dat jouw dochters niks passeeren zal. Is het zóó goed?'

'Daar kan jij mij niet borg voor staan, Piet Montijn. Voor de eer van zijn keinderen kan alleen een ouwer waken en die is daartoe aangewezen, hij alleen. Van jou wordt die zorg niet gevorderd en heel niet verwacht. Jij hebt gezeid, dat ik geld geslagen heb. winst gemaakt heb, uit jullie verteringen. En dat is waar, maar mocht ik dat niet in eere? Toen naar de meiden nog niet getaald wier, toen zat daar voor mijn geen kwaaien kant aan, hoegenaamd niet. Wie kon me toen wat verwijten? Ik zit voor mijn kosten en om mijn brood te verdienen in *de Koekoek;* ik zit er om te schenken. En als er gasten zijn, dan schenk ik. Dat is toch een zuivere zaak. Maar nou is de zaak niet zuiver meer en dat weten jullie allemaal best. Ik wou, dat ik nooit of nooit ermeê begonnen was. Wil je honderd gulden hebben, Piet Montijn?!'

'Alleen maar om bij jou weg te blijven?' vroeg hij spottend.

'Nee man, je verstaat mijn best: honderd gulden, zóó op tafel neêrgeteld, als jullie zeven m'n dochters ongemoeid laat. En als je

dan maar alstamblieft niet meer in *de Koekoek* komt.'

'Honderd gulden? 't Is veel gezegd, Evert. Maar alleen kan ik het niet aannemen; we zijn met zevenen die te gezeggen hebben.'

'Och man, sar mijn nou niet op; ik weet toch, jij hebt alles in de hand. Jij bent begonnen met dat ontaarde spul, jij kan het beeinden. Maar je zal het wel niet willen.'

'Nou moet je me nog gaan beleedigen ook, Evert Rijkelijkhuizen. Je komt m'n hulp inroepen en als dankie scheld je me uit.'

'Had je dan gedacht, Piet Montijn, dat ik je er voor bedanken zou... dat je van m'n dochters nachtdweilen heit gemaakt, die leven op drank?'

Piet Montijn stond recht en hij lachte erg vroolijk. Als Piet Montijn lachte en zijn gele tanden toonde, wist je niet of hij wat vrindelijks zeggen wou of je naar den ondergang jagen.

'Evert Rijkelijkhuizen, ik zal het beter met je maken, dan je zelf verwacht zal hebben. Want je hebt natuurlijk verwacht, dat ik je den huis uit smijten zou. En dat doe ik niet. Je ziet, de kwaaiste ben ik nog niet. Ik ga nog verder. Morgenochtend vroeg, tegen 't scheien van de markt, zal ik jouw voorstel bepraten met m'n kameraden; ze zijn dan toch half teut. Misschien laten we je meiden er ook wel stem in hebben; 't gaat ommers om heur, om die twee duifies van tachentig kilo elk. Een mooie voorstelling gaat dat worden: zeven man die hun aandeel op wat onnoozel plezier met vrouwvolk verpachten en afgeven voor een bankie van honderd. Ga maar naar den huis; dat spul zal opgevoerd worden!'

Maar dat mooie spul is nimmer opgevoerd. Dien eigensten nacht, toen een van de stinkende zeven een half dronken herbergmeid op z'n knieën wou trekken en Piet Montijn zich daar, om raadselachtige reden, tegen verzette en juist toen Evert Rijkelijkhuizen met opgetrokken schoeren uit z'n tapkast kwam om daar met geweld tegen in te gaan, trok dat onnoozele Pietje Vis een mes. En Pietje Vis had eigenlijk niets te maken gehad met die ruzie. Er was veel geld omgegaan en nog meer drank. Vuile taal

hadden ze uitgespogen, woeste dingen gezeid tot de meiden, die dat allemaal in boersche lachkrampen hadden aangehoord. Ja, ze waren zich bewust van hun macht over vaders, die er heel den nacht verhanseld had bijgestaan, grauw als een afgestorvene.

Dat Pietje Vis, dat Pietje Vis. 't Was de tweede maal in zijn bestaan, dat hij het mes trok uit zijn zakscheê. Den eersten keer - heel veel jaren geleden - toen hij vrijgeloot was; ook om een onnoozele reden. En het heeft hem twee maanden in Rotterdam gekost en bekant was men dat al weer vergeten.

Maar toen hij daar half zat in het holle van den winternacht wéér zijn mes trok, dochten al zijn geburen daarop terug en ze stoven naar de muren. Alleen Piet Montijn bleef staan, koel lachend, sarrend koel. Zijn arm lei hij als ter bescherming, om den vollen hals van Zwaantje, die verschrikt toekeek. Het is Piet Montijn's laatsten lach geworden; met een breeden steek in zijn onderbuik gleed hij neêr, de herbergmeid in zijn zwaren val meêsleepend. En even te voren had de Houten Gert nog becijferd, dat Piet Montijn meer dan tweehonderd gulden dien nacht verspeuld moet hebben.

Dik achthonderd gulden in totaal is de Houten Gert er beter van geworden daar in *de Koekoek,* maar nu is dat uit.

* * *

Buiten Evert Rijkelijkhuizen en zijn twee meiden Zwaantje en Griet, zijn getuigen geweest in de moordzaak tegen Pietje Vis de navolgende te goeder naam en faam bekend staande landbouwers: Gertteun Pieter Lekkerkerker Pzn., Zandzijde b 14; Lammert Gijsbert den Goede, Lekdijk a 37; Pieter Govert Griffioen; Lekdijk a 41; Govert Bastiaan Stravers, Lekdijk a 47 en Gerbrand Johannes Cabauw, Lekdijk a 43. Toen de zaak diende in het Hooge Huis in de stad, was het toch eindelijk zomer geworden, na zùlk een schrikbaarlijk wintertij.

III. Twee ganzen van steen.

In de Vlist, ter hoogte van den bouwval (vroeger moet daar een landheer hebben gewoond) staat een kruishof naar Franschen bouwtrant. Dat is het erfbezit van de Erkels. En Engel Erkel, die er sedert de tachtiger jaren boert met veel geluk, heeft het van zijn oom Maarten Goede Erkel onbezwaard overgekregen, gelijk het beschreven stond bij mijnheer Notaris in de stad. Het is een hofsteê gelijk er hieromtrent niet vele zijn; een ommuurde en dus besloten hof met een poortgebouw, bevattend stallen en woonsteê voor knechten. Er is een oprijlaan naar den Vlistdijk, afgesloten door een zwaar verguld hek in ijzeren krulmotieven. Met zwierige gouden letters staat boven die poort *Gansenburght* en op de pilaren weerszijden kijken twee steenen ganzen elkander aan. Men wil, dat onder Napoleon heel deze voorname doening voor twee ganzen is verkocht en toen al overkwam aan de Erkels. Wat daar waar van is, dat zij zoo, maar wie weet zulke zaken zeker? Wèl is zeker, dat de *Gansenburght* een waardige sier is voor het Vlistland en dat de gezeggers, die daar eenige geslachten hebben geboerd, hun naam door het leven fier gedragen hebben. Een naam, voorkomend in Dijkstoel zoowel als in Kerkeraad.

En toen de winter het land sloeg, zoo zwaar als nooit tevoor, heeft weken lang Engel Erkel de kwaaie uren van verveling en verdaanheid doorstaan, gelijk het een boerman past, in zijn woning tusschen de zijnen. Maar de laatste jaren waren weeldejaren geweest en die hadden ingewerkt op zijn karakter, dat weelderig was geworden en hoovaardig. Hij had zich een vrouw gezocht uit Gooverwelle. En een rechtzinnige boer hoeft, om aan een rechtzinnig wijf te geraken, toch waarlijk zoo wijd niet te zoeken. Maar de vrouw uit Gooverwelle was uit een huis, waar diertjes met pleziertjes opgroeiden: de dochter van een danig rijken steenovenbaas, die er zelf ook wat bij boert, zooals dat gewoonlijk gaat. Geen ware boerenvrouw dus op die boerenwerf: een ware boeren-

vrouw stamt uit boerengeslacht. Zij is de eerste huisvrouw geweest in de Vlist en daaromtrent, die zonder mutse in de kerk verscheen; een veeg teeken. Ook de eerste die steedsche kleêr droeg en pofmouwen als een madam, toen dat nog heel geen gebruik en was onder den boer. Maar zooiets steekt aan. En haar mode vond reê navolging.

Ook is zij de eerste geweest, die in den winter van negentig wegbleef ter kerke, omdat het zoo koud was. Maar ook de eerste vrouwspersoon uit de naaste geburen, die verscheen in de danstent in de Tienhoverbocht, voor Schoonhoven op de Lek... omdat ze daarvan hiew. Daar heeft ze gedanst als een zottin, als Salomé, vorderend het hoofd, het hoofd van haar eigen man haar heer en meester, die ze in het ongeluk gedanst heeft ook.

Hoor, hoe het Engel Erkel in negentig is vergaan.

* * *

Gansenburght lag daar maar stom en verlaten in de dichtgevroren koeipolders. Geen vertier was meer daaromtrent. De kaaskoopers, die daar anders graag achterom kwamen gereden (de vrouw schonk port en praatte graag met manvolk uit de stad) ze bleven nu weg. Het was hen te koud en er was toch geen handel te drijven. Ze zag geen meelkooplui meer achterom komen en ook dàt is welbespraakt volk. De heeren jagers bleven uit, hoewel ze er altijd een warm nest en goed onthaal hadden gevonden... ellendig eenzaam was het geworden voor 't weelderig wijf uit Gooverwelle, de boerin van *Gansenburght.*

Ze zaten verloren naar elkaâr te kijken, de man, de vrouw. En omdat ze van 't ware achterafsche slag niet was, had ze aan de alleenheid met haar vent heel niet genoeg. Op zekeren dag zei ze resoluut: ‘Engel,’ zei ze, ‘Engel, span in de ar!’

Nu is het bekend, van oudsher staat in het wagenhuis van *Gansenburght* de sierlijkste ar uit gansch de contreie. Ook van

schoone peerden waren de Erkels altijd liefhebbers geweest, van geslacht op geslacht. Werkpeerden wel, met breede konten, maar die toch niet misstonden voor de heerenkoets, zeker niet voor de ar van een boer. En er was kostbaar harnachement voorhanden op *Gansenburght*, georven of later aangemaakt in de gouwene jaren; maar het was er. En daar was Engel Erkel trots op, trots zoo een boer maar trots kan zijn op peerd, tuig en gerij. Haar verzoek kwam daarom goed terechte en hoefde niet meer herzegd te worden; Engel Erkel spande de ar in. Hij nam den Oldenburger bles van stal en liet den ruin rossen en boenderen tot er glans op zat als van gepoetst koper. Een mooi peerd, een voornaam peerd, geschikt om de ar te trekken waar een mooi wijf in zit, een voornaam wijf.

Waarheen? Ja, waarheen? Dat is algelijk, als een elkeen het siergerij maar zien en hooren bellen kan; het is Engel Erkel allemaal eender. Hij zit in zijn lakensche kleêr naast zijn opgetuigd mooi wijf, achter het opgetuigde peerd en ze glijden als vogels klingelend over de harde sneeuw. Boerentrots ramt door zijn kop: hij weet dat geen van zijn geburen vermag, hem dàt na te doen. Waarheen rijden ze? De vrouw zegt, geen believen te hebben dat-betreffend. Maar zal 't in Schoonhoven op de Lek niet aardig wezen? En zal hun gespan daar op het ijsfeest geen zwier slaan, alsof de Landheer eigens was overgekomen? Waarheen? Daarheen! Het is al geen vraag meer voor Engel Erkel. Zijn peerd staat scherp, de Oldenburger snuift fel de klare winterlucht in, schichtig en rilderig van het gebel rond zijn leden. En mooie ruin, een boerenpeerd een heer waardig - overlegt hij.

Voor Schoonhoven geraken ze op de rivier met behulp van het te hoop geloopen arm volk; de vrouw graait in haar goudene beugeltasch met een bijbelsch Vader Jacob-tafereel van bonte kralen er op gestikt en ze strooit vorstelijk kopergeld, waarvoor ze vechten als honden. Dat ziet Engel Erkel graag; de vrouw die hij uit het steenhovensnest heeft weggetrouwd, ze heeft de ma-

nieren van een landsvrouwe, van een koningin uit oude verhalen. En wat maalt hem dat strooigeld? Onbezwaard is land en huis, zwaar zijn de prijzen van de zuivel de leste jaren geweest. Laat ze maar gerustig kanten onderkleêr dragen en jurken bestellen bij de modiste uit de stad, mooie groene jurken naar de mode en hoeden als ware blomtuilen. Hij gunt het zijn wijf graag en hoe woester de geburen zijn erom, des te smakelijker smaakt hem dat. Wie zou hij het beter gunnen dan Cornelia Rozendaal van den steenoven, zijn eigen wijf? Zijn Kee is een hoog wijf, een standbeeld van een vrouw, welgeschapen en forsch. Alles is helder en frisch dat aan haar is.

Op de poortpalen van zijn behuizing staan domweg twee ganzen, stomme nederige beesten. Hoeveel te liever zou hij er twee beelden op zetten die van sterkte getuigen, een afbeeldsel van een zwaar boerenpeerd en als het moest van Kee zijn eigen wijf daarneven. Want zoo ze daar naast hem zit in haar landelijke gratie, is ze meer standbeeld dan zoo'n onnoozele gans. En in boerenweelde rijpt bij hem het plan, haar in marmer of anderen steen die de jaren trotseert, te laten uithakken en ten toon te stellen op zijn deftige oudmodische inrijpoort. Dan zullen alle boeren uit de contreie met verdaanheid geslagen zijn, om zùlk voorbeeld. Een voorbeeld, dat ze niet vermogen na te volgen. Want hij laat ze langs zijn oogen gaan, al de hufterachtige vrouwen van die koeihouders, zoo hij ze kent uit de kerk, in haar stijve serge kleêr. Veel deftigheid is daar niet aan. Boven de stoepmeiden zijn ze alleen maar verheven, omdat ze norscher zijn, ouder zijn en de sleutelbos dragen. Sommigen ervan zijn stoppelig als ongeschoren kerels; veel vrouwenweelde valt er niet aan af te kijken. Maar dàn zijn Kee... een standbeeld is het en een standbeeld zal haar figuur worden op zijn inrijpoort.

Hun verschijning daar op het ijsfeest was verrassender nog dan hij verhoopt had. Een arrengespan zoo gaaf en af als het zijne was nog niet vertoond. Het volk liep te hoop. Ja, de kermisgasten

kwamen voor hun tenten staan, En misschien wel, omdat ze geld roken, de handige jongens, prezen ze luid en met wild gebaar, hetgeen aan hun oog vertoond werd. Maar, bij die kermisgasten (dat zal men niet vergeten) daar schuilen lieden onder, fijn beslagen in de kennis van paarden. Engel Erkel zwom in zijn hoogmoed en wierp achteloos de leeren leidsels toe aan een baanveger. Meteen wier het deftige boerenechtpaar opgenomen in het feest: daar waren geen verdere vieren of vijven voor noodig. Een paljas van een vent in bruilofskleêr, bood Kee Erkel-geboren Rozendaal de hand bij het uitstijgen, zuiver alsof het een koningin betrof. En direct schoten andere fijne heertjes toe. En van dàt moment dateert, dat Kee niet meer Kee hiet doch Corrie, naar stadsche wijs. En dat ze zich gedragen ging, zoo dat past in de stad. Daartoe is een vrouw met wereldschen inslag bekwaam. Een meid uit een goor slop weet zich te verbeelden in zijden kleêr te zijn opgevoed, als ze gesteld wordt voor de opgaaf, ineens de dame te moeten zijn. En een boersche steenbakkersdochter, getrouwd met een boer uit het achterland, dat wordt een barones van fijne manieren en met al de daarbij passende zoete dwingelandij... als ze uit haar arreslee wordt geheven, door heertjes of die dat lijken willen. Wiegewagend, bekant dansend op heur heupen, wier ze de tent ingevoerd: muziek!

Daarop was Engel Erkel trotsch temeer: hij zag nu toch ook met eigen oogen, van hoe fijne manieren zijn huisvrouw was. Hij meende echtig, dat daar wat op hem af straalde en daarom zette hij zijn eigen breeduit neer en stak een duitsche hangpijp op met welbehagen. Daar waren nog wel andere boeren, ook rijken als hij, maar die bekeek hij als soortgenooten van onderop. Geen van die tanige mannen in hun nauwsluitende billetikkers, hadden een arrengespan als hij, voerde er een vrommes in meê zoo voornaam als hij er een bestond te toonen. Want welke boerenvrouw was zoo fijn gekleed als Kee, de dochter van Matthijs Roozendaal? En was haar roem niet zijn roem, haar eer niet de zijne? Zie toch

hoe aardig, heel het spul draait van hun binnenkomste af, om de vrouwe van *Gansenburght.* Zij kan dansen, walsen naar de mode en ook de quadrille. Want in 't heerenhuis bij den steenoven is 't al zijn leven een fijn gedoente geweest. Daar gingen manieren rond, waar hij het bestaan nog niet van wist, aleer hij Kee Rozendaal had opgemorken tijdens Goudsche Malloot.

Lang zijn ze daar in de danstent niet gebleven; ineens stond zijn Kee met glimmende wangen voor hem... ze wou nu wel weer gaan. Hij dronk schielijk zijn glaasje leeg en wou betalen. Met veel strijkerij kwam de knecht uit de tent hem verklaren, dat er heel wat verteringen open stonden; verteringen van de heertjes waarmeê zijn vrommes gedanst had. Hij niet beter wetend of dat hoorde zoo, betaalde dat lompweg. Kee krulde heur lippen..... haar was die gang van zaken niet aangenaam. Ze was, dat had ze al gauw bemerkt, onder een troep kale jonkers terechte gekomen, echte uitdrinkers van een kermis. En ze was zich bewust, dat haar beter gezelschap toekwam. Ook waren die mooie opgepoetste heertjes haar te rap en te particulier; zij was een getrouwde vrouw die op haar ponteneur stond. Toen ze weer in haar arreslee zat, zegde ze uit de hoogte: ‘Dat was voor ons menschen geen volk daar en jij heb je laten opgrijpen.’ Waarop hij antwoordde: ‘wat het kost dat kost het, dat is me voor jou nóóit te veul! En jij hebt er toch je eer aan beleefd.’

Ze schudde haar mooien kroezigen kop, neen... zooiets vatte hij nog niet. Ze wilde nu weer naar huis toe. Maar door Schoonhoven klingelend, kwam ze een vaderskennis tegen, een jonk óók van een steenovenbaas, maar uit Willeskop, Marius de With Porton was die vent in zijn korte bontjekker geheeten. Hij hiew voor ze stil, groette met een leêren handschoen, bewonderde het gespan. En Kee vertelde hem, dat het maar uitdrinkers waren geweest daar beneden in de tent; geen volk van hun portuur.

‘Kom dan terug,’ was zijn advies, ‘als ònze compagnie er is. Morgennamiddag is er ècht feest, maar dat kan laat worden.’

‘Mogelijk...’ zei ze bedachtzaam en bood hem haar forsche hand. Maar eer ze terugreden naar de Vlist, had dat Engel Erkel een mooi stuk goed geld gekost, aan echte zwijnsleêren handschoenen voor zijn Kee, handschoenen bekant van mannenmaat.

Mogelijk - had ze gezegd... zèker had ze bedoeld. Dat proefde Engel Erkel op voorhand, dat vatte hij door den aankoop van die handschoenen. Sajetten moffen schenen dus al weer uit de mode te zijn geraakt, zonder dat hij in het achterland daar iets van gemorken had. En thuis gekomen, heeft hij het tuig dan ook nog maar niet ingevet en opgeborgen.

Dat feest van 's anderendaags, daar kan men nu van zeggen wat men wil, maar in elk geval... het was raak. Alle heereboeren uit de verre omstreken tot aan Oud Alblas en Doorn toe, ja zelfs een uit Buurmalsen, waren daar verzameld, met vrouwen, dochters en wat er nog meer rond hun beenen kriewelde in de behuizingen. Daar ging een deftig taaltje rond, krampachtig deftig, om boerenuitspraak maar goed te verbergen.

En zelfs hier, tusschen deze machtigen uit de Lopikerwaard, Vijfheerenlanden, de Graaf, Oversticht en Rijnland, bleef Corrie Erkel geboren Rozendaal (gelijk ze breeduit wier voorgesteld) een vorstelijk wijf. Er wier gedanst, in de donkergemaakte tent, die versierd was met gekleurde slingers en Chineesche lampionnen. Het was er duur, maar het was er goed. Zij dwerrelde van mannenarm naar mannenarm, om soms ineens, weleens temidden van een dans, weer bij hem neer te vallen op een vouwstoeltje.

Zij dampte. En als ze dan weer oprees, omdat ze weeral gewenkt wier door een ander, vatte Engel Erkel niet goed hoe dat spul in elkaar zat; waarom met den een wel, met den ander niet? Eigens danste hij niet en aan hossen wier vooreerst nog niet gedaan. Dat maakte de affaire wel wat saai voor hem, maar zoo nu en dan zeeg toch het een of het ander lachend en bezweet vrouwspersoon bij hem neer, waaraan ook weer aardige aanspraak was. En dan: Kee had hier heur vermaak en daarom was het begonnen.

Hij gunde de hooge trotsche blom die naast zijn hufterachtig postuur opgroeide, de zon van vreugde best.

Daar ineens stapte, met hooge leêren laarzen aan, Marius de With Porton binnen, aan zijn arm een kleine uitheemsche freule, die wel van porselein leek. En van dat oogenblik af was het, of er buiten die twee geen anderen meer waren in de tent. Het volk liep te hoop ter begroeting. Toen het popachtige menschje zich pellen liet uit haar kort breeduitstaand duur bont, bleef er maar een poover vrouwspersoon over. Maar dàt zag Engel Erkel wel: kleine handjes groote macht. Want alles draaide nog maar om dat wezentje. En er kwam wat zuurs in zijn borst gevreten, dat er meer aandacht wier besteed aan zoo'n dunpoot, dan aan zijn Kee, die toch een afspiegeling was van vrouwelijke stoerheid en landelijk welvaren. Toch heeft ook die heerachtige steenoventelg met zijn Kee gedanst en het was, dat zal niemand tegenspreken, een kloek stel, waar de gezondheid bovenuit straalde. Ja, Marius de With Porton danste veelmaals met Kee en zijn kroezigen kop hiew hij heel dicht bij heur kroezigen kop; daar scheen nog al wat vertrouwde praat rond te gaan tusschen die twee. En toen dan de muziek even zweeg, de muzikanten hadden hun longen bekant in de trompetten geblazen, vroeg hij aan zijn vrouw: ‘Wat heit hij toch allegaar te praten, die zeemleêren jonker?’

‘Praten?’ vroeg ze verbaasd: ‘maar als we dansen dan praten we bekant niks, dansen is dansen.’

Daar zette zich toen een argwanende gedachte vast in Engel Erkel zijn kop. Als er dan toch niet te praten viel, waarom die koppen dan zoo dicht bijeen? Hij zweeg daar wijders over, maar het wroette toch na. En ineenze, toen hem dat te bar wier, stond hij op en liep met stijve beenen op zijn Kee toe, onbehouwen over den dansvloer. Daar greep hij heur bij den arm, ten aanschouwe van een elk en zei barsch: ‘Kee, we gaan!’

Ze gehoorzaamde als een ledepop, wikkelde zich los uit den arm van den ander en volgde hem. Ze volgde hem, niet als een

trotsche pauwin, maar met de sliffertred van een stoepmeid. Dat zag hij goed en dat deed hem zeer. Nog voor ze gingen, kwam Marius aan hun tafeltje. ‘Erkel,’ zei hij luchthartig: ‘ik ben het niet, die jou dat kwalijk neemt of je er op aanziet, maar als je nou wilt, dat overal in den wijen omtrek gelachen wordt met jou - maar meer nog met Corrie, jouw vrouw - dan moet je op dit moment heengaan, zooals je al door de tent geschreeuwd hebt.’

‘Kannen ze dan niet dansen met m'n Kee, zonder al te vrijpostige manier?’

‘Engel Erkel... jij weet nog niet, wat in de wereld te koop is. Dat hoor ik aan je. Wat jij voor slechtigheid aanziet, dàt is het niet. Dat is gewoon de manier van de danssalon; geen mensch denkt daarbij aan slechtigheid. Daar passeert hier niks, dat het daglicht niet verdragen kan; wees nou geen hufter en maak van je vrouw geen bespotting voor al het volk.’

Hij dacht er op door en zei na traag beraad, dat het goed was... hij zou hier blijven. Op dàt woord schoof het steenovenjonk zijn stoel nog wat dichterbij en zegde dringend: ‘Dan nog één verzoek, in je eigen belang en ik meen het goed met jullie twee, dat weet jouw vrouw best, want ik ken heur van kindsbeen: noem haar hier niet meer Kee... zeg Corrie.’

‘Maar wat is dat nou weer voor truttelarij? Ze hiet Kee van de wieg af en waarom zal ze geen Kee hieten door al heur jaren?’

‘Noem haar Kee, zooveel jou blieft daar achter in de Vlist; maar hier zijn we onder fijne lui, waar dat zoo geen pas geeft. En wat kost het je?’

‘'t Is om je tong er over te verstuiken en ik zal het vergeten. Waarbij nog komt dat ik veind, dat Kee past bij haar postuur. Als Kee heb ik heur gevreën en kennen geleerd; die steedsche naampies zijn me zoo jufferachtig.’

‘Maar als ik het je zelf vraag?’ fleemde ze.

Daarop zegde hij wijsgeerig: ‘Teugen honderd en zestig pond vrouwvleesch is een man niet bestand; geen een. Maar Corrie...

Corrie... dat is me te zoetekoekerig... ik zal vrouw zeggen, uit! En gaan jullie nou maar weer dansen.'

Daarmeê was dat voorval uit de wereld en ze bleef dansen tot het al lang donkerde. En toen het donker wier daar buiten, werden losser de tongen en beenen. Dat was geen dansen meer, dat wier hossen. En tot hossen is ook een boer bekwaam, vond Engel Erkel. Hij gooide zijn eigen daar tusschen en vatte een vrouwspersoon aan. Dat duurde nooit lang met dezelfde, of ze ontgleed hem. Maar er groeiden veel blommen in dezen tuin, dat had hij al lang bekeken. Hij zwierde en kloste dat het een lieven aard had; ineens stong hij tegenover zijn eigen Kee, die hij bij het middel vatte en hossend zoende dat het klapte.

Er wier goedmoedig om gelachen en het vond navolging. Welja het is toch maar eenmaal in duzend jaar zes maanden aaneen barre winter. Als de natuur je niet warm maakt, dan zal een mensch eigens raad schaften. Het was toch ook allegaar maar onschuld, dat zoenen, een soort bruiloftsplezier. En dan, waren ze niet met gelijken onder malkander? Zoo kwam ook het speulgoeddametje van Marius in zijn beersterke armen. Ze spartelde vroom tegen, maar moest zich ten ende toch zoenen laten door een stoppeligen boer. Dat smaakte en ruikte naar rozengeur, hij wier er vreemd en duizelig van. Maar verweten heeft ze het hem niet. Want toen ze eindelijk toch hun ar weer in lieten spannen, wier er vrindschappelijk van dat paartje afscheid genomen. En de juffrouw met haar blommetjesgeur, lei frank en tegen hem oplachend, haar handje in zijn boerenklavier: een scheepje in de groote zee gelijk.

Maar aleer ze vertrokken, kwam Marius afscheid nemen. 'Nou, en heb je je nog goed vermaakt, Engel Erkel. Ik meen gezien te hebben, dat het nogal ging.'

''t Mag er zijn,' gaf hij welwillend bescheid.

'Dan is mijn raad toch nog zoo kwaad niet geweest, zou ik meenen? Een mooi span heb je daar,' zei hij met kennersoog keurend. Daar ging hij een paar pas voor achteruit staan.

‘Jaat... dat mag gezien zijn. Zoo'n gespan navenant, komt van geen enkele werf, voor zoover ik weet, waar het ook zij.’

Het steenovenjonk trok zijn oogen samen en glimlachte. ‘Misschien... ja ik geloof ook wel... dat is niet te veel gezegd. En gegroet. Zien we jullie Vrijdag weerom? Dan is er wéér feest: hardrijderij voor daggeldersvolk en grut uit de armeluisbuurten van Schoonhoven... dat kan amusant worden. En als je dan komt, breng dan een buil strooigeld meê... 't zal wat worden.’

‘We kommen!’ juichte de vrouw en rilde wat ondanks haar dichtgeknoopte kleêr. 't Was koud, bitter koud geworden, al naar de gewoonte in de nachten en ze had zich heet gedanst in die verwarmde tent. Nu had ze toch ervaren, dat het er genoeg'lijk kon zijn; als ze er maar verkeerde tusschen haars gelijken en niet bij een stel kale uitdrinkers. Alles moet geleerd worden, ook de goei tijden van komen en wegblijven in het vertier op het ijs.

In het huiswaarts gaan zat ze te rillen, maar haar vent sloeg zijn arm om haar heen en neep heur tegen zich aan. Maar ofschoon ze het danig koud had, weerde ze dat af. ‘Let maar op, dat we nievers van den dijk af glijden, de bles zou pooten breken.’ Hij morde wat weerom, dat heurentwille alle peerden van de wereld de pooten mochten breken, maar ze hiew zich stijf tegen het houtschot aangedrukt en keek stram naar de sterren. Dicht bij huis begon ze een liedje te neuriën, een danswijs versch geleerd in de pleziertent. Knap was dat. In *zijn* kop lagen al die liedjes nog scheefschuin door elkaar getrompetterd. Daaraan kon je toch zien, hoeveel vernuftiger zoo'n vrommes is boven een boer uit het achterland.

* * *

Natuurlijk zijn ze weer gekomen... de rijkste boer uit de Vlist mag zich vrijelijk meten met het heerachtig volk van het land, van waar het ook stamt. En dan zeker een boer met zulk een

gespan, met zùlk een vrouw. Maar op de heenreis, toen alles van een paar dagen terug weer koel en helder voor zijn oogen stond, heeft hij heur vermanend gevraagd: ‘Jij hebt je toch niet laten zoenen, toen er gehost wier? Want dat geeft heel gien pas.’

Ze keek hem spottend van opzij aan. - In elken vent zit een huichelaar, - docht ze goelijk. En ze vroeg liefjes: ‘maar heb jij dat dan niet eigens afgekeken? Of had je het te druk?’

Hij zweeg. Want wat zou hij antwoorden daarop? Daar is toch geen goei weêrwoord op te vinden. Zou ze gezien hebben of gehoord, wat er in het voorbijgaan ook door hem was bestoken? Maar wat een man past als het feest is, dat past nog altijd niet een getrouwde vrouw. Zeker niet aan Kee. Hij wist deze dingen klaar, maar vond geen woorden om ze helder te benamen en daarom liet hij maar eens de zwiep kittelen over den ruin. En hij nam zijn eigen voor, haar te zullen bewaken, met alle macht.

Ze wieren weer aangenaam ontvangen; rechtevoort waren het ommers allegaar kennissen geworden. En terwijl het dansen weer direct in vollen zwier was, docht Engel: als ik dat nou ook maar verstond... dan zat ik hier zoo alleenig niet. Want het gezelschap dat hij daar langs den wand krijgen kon, het waren alleenlijk oudachtige menschen. Al wat jong was, dat danste. En Engel wist zijn eigen óók jong, met jonge kracht en daarvan niet te min.

Ook wier er een dans ingezet, waarin ze op rijen naar elkaâr toe kwamen geloopen, om dan te buigen en achterwaarts terug te tippelen. Eerst ging dat braaf genoeg, maar bij buigen bleef het niet ten leste.

Recht stond hij weer, in het algemeen gegek en gejoel. Maar Marius stond al voor hem. ‘Wat heb jij, Engel Erkel, ertegen dat wij een menuet dansen?’

‘Niks Marius, als mijn Kee er maar niet aan meê en doet.’

‘Kee? Dat wil zeggen... Corrie?’

‘Die stadsche fratsen kannen jullie mijnentwege in de stad laten en wat of er gedanst wordt dat is me allegaar eender, daar

heb ik toch zoo gien verstand van, maar wie mijn vrouw zoent, slaan ik de hersens in...! Laat het je gezegd zijn!'

'Man, man, wat is de pap weer aangebrand; jij bent voor een feest een heel stuk te woest van aard. Weet je dan niet, dat als het feest is, zoenen toch geen zonde is? Maar in één ding ga je vooruit, Engel Erkel... je zegt al braaf... mijn vrouw. Laat het Kee zijn bij jullie in de Vlist, maar hier niet meer; zoo is dat tusschen ons afgesproken.'

Maar woest en vastberaden zegde hij: 'Ik zal haar hier benamen zoo jij dat wilt, Marius, als dat dan hier de mode is; maar dan zullen jullie je met haar gedragen, zoo ik dat wil. En dat is mijn laatste woord er over!'

Toen rees in Marius de With Porton een duvelsch plan, waarmee nog heel wat gelachen kon worden. 'Nou goed,' zegde hij, 'elken keer als ik heur zoen, ben ik een rondje schuldig aan heel de tent; maar zoovaak jij haar hier Kee noemt, betaal jij.'

Het lachende feestvolk, dat er bij was toegestroomd, vond dat een goed besluit, een Salomo's oordeel. Omdat Engel in vertoon van geld niet onder wilde doen voor een steenbakkersjonk - er was ommers al geroepen dat dat duur kon worden - sloeg hij toe op de handpalm: de vreemde koop was gesloten.

En dat besluit was nog niet koud, of het wilde jonk tornde recht op het statige boerenwijf toe en zoende haar malsch, ten aanschouwe van heel de tent. 'Betalen!!' juichte het gansche feest en Marius maakte joviaal het gulle gebaar van: bestelt maar!

Maar Engel Erkel was weg. En toen hij terug kwam, toen had hij de zwiep in zijn hand. Eer men het begreep, was het al geschied en had het paardenharen koord een roode striem getrokken over de wangen van het steenbakkers jonk. 'En wie mijn nou aanraakt, kan er zes bekommen!' dreeg hij woest. 'En wie mijn Kee aanraken durft, nog zes andere! Kee heb ik gezeid, want zoo hiet ze en zoo blijft ze hieten; we zijn dan quitte, het volgende rondje is veur mijn rekening!'

Toen dochten de omstanders in dat benauwde oogenblik, dat Marius zich in z'n volle lengte op den boer zou storten en ze stonden al klaar om hen te scheiden. Maar dat beurde niet. Toen Marius zijn zeere oogen weer wat openen kon, beet hij zijn tegenstrever toe: ‘Jij zegt, hufter, dat we quitte zijn, maar dat zijn we niet; dat zal jij ervaren! Nee mannen, laat me maar gerust, ik zal hem héél niet aanraken, laat me gerust..... het feest gaat door. Ik ga hier voor hèm niet weg! Maar quitte zijn we niet!’

‘En docht jij soms, fratsenmaker, dat ik, Engel Erkel, voor jou uit den wege gong?! Het feest gaat door en ik blijf ook! Wat drinken jullie op m'n verlies?! Maar als jij zegt dat we nog niet quitte bennen... winnen zal ik, wees dat indachtig!’

Er wier wel gedronken op de verloren partijen, maar het feest was toch kapot dien dag. Daarom kwam de spullebaas naar Engel Erkel en zegde als volgt: ‘Boer, jij mag in mijn tent komen, zooveel als 't jou belieft, maar als je nòg een keer slaat, ranselen we je d'r met z'n allen uit.’ Norsch keek Engel voor zich; een boer hoeft een spullebaas toch zeker niet te antwoorden. En toen eerst zochten z'n oogen zijn vrouw, die bang tusschen een koppel vrouwen en meiden stond in haar mooie kleêr. Beschaamd en deemoedig, maar met lieve smeeking in haar oogen, staarde zij haar Engel aan. Hij zag het goed, ze gaf zich aan hem over; ze was voor hèm, voor hem alleen. Hij kwam naast haar staan en zijn lochtig weêrwoord tot den baas van de tent luidde: ‘Spullebaas, spullebaas, hebt maar gien zorgen, dat is voor 't lest geweest en het zal ook wel niet meer noodig zijn. Feest!’

Een witkop uit Goudriaan, maar een met nog jonge lusten, maakte zich toen uit de velen los. Hij nam den boer apart: ‘Erkel, ik heb jouw vader nog gekannen. 't Is goed, dat het zoo tusschen jou en Marius gescheiden is, want feest is feest en ons mannen past het slechte voorbeeld van vechten niet. Maar dàt weet ik wel, jij hebt recht. Je hoeft niet toe te zien, dat een andere vent je vrouw zoent, zoo is dat in 't gewone leven zeker. Maar nou is het

feest en als het feest is, dan is alles zoo zwaar toch niet gemeend. Heb jij voor een paar dagen eigens mijn nichie niet gezoend? En nog wel anderen ook? Heb ik jou daarveur met een zwiep geslegen? Je moet weten te schiften, tusschen wat mag en niet en mag; vooral als het feest is. Ik zeg dus: gelijk had je wel, maar je bent te fel geweest. Ga naar het jonk, ik ga met je meê, en maak het weer goed.'

Verdaan keek hij zijn vrouw aan. Hij had toch zuiver in haar oogen haar echte aanhankelijkheid gezien, hoewel ze toch ook toegelaten had dat dat steenbakkersjonk haar op de wangen zoende. En nu zegde ze nog tegen den ongewissen boer: 'Engel... hij heeft het toch niet kwaad bedoeld en ik nog minder; 't is toch feest en we kennen mekare van kindsbeen, ik en Marius. Je mot niet bezorgd zijn, ze zallen me hier niet schenden met een zoen.'

'Dàt is taal!' riep de witkop. En Engel Erkel neep zijn oogen half dicht, docht zwaar na en zegde toen: 'Naar hum toegaan doen ik niet; ik ben de oudste en mijn vrouw betreft het. Maar als hem hier komt, dan zal ik zijn hand niet afslaan.' En dat wier overgebriefd aan het steenbakkersjonk en om den vrede wille, wou die wel de minste zijn... ja, ja... zoo heeft hij dat tenminste gezegd. In een afgelegen hoek van de danstent kwamen ze bij elkaâr en zeiden ze enkele bonkige woorden. Het einde was ervan, dat Marius verklaarde: 'Openlijke onrust erom, zal het volk van mij niet beleven; vechten doen ze op de paardenmarkt en wij vechten hier niet... maar quitte zijn we niet. Vrindschap zal je van mij wel niet meer vorderen en ik kan je geen vrindschap meer bieden. Maar dat je hier blijft met mij onder hetzelfde dak, daar heb ik vrede meê, om Corrie die ik langer ken, dan jij heur kent. Ze verdient beter, dan betrokken te zijn in lomp schandaal.'

Na zulk een voorval is er altijd beklemming onder feestgangers. Gelukkig maar, de hardrijderij begon. Marius betaalde het zware gelag, Engel Erkel betaalde nog meer, want te zijnen laste hadden de dametjes de duurste lekkerbeetjes laten uithalen, die maar

leverbaar zijn in zoo'n tent. En of het nu het guurste foezel is dat ievers gestookt wordt, dat goed hoeft maar dure namen te hebben en dan moet dat duur worden betaald. Met hoogmoedig gebaar smeet hij 't geld op het tafeltje; hij vond het niet te duur gekocht. Ook streelde hem het besef, zelfs in 't betalen de meerdere te zijn van dien pronker. Toen trokken ze tezamen naar de banen.

Ze kwamen daar aan, toen de daggelderswijven, meest kortgedrongen posturen in rood baaien onderboksen, al reeds tegen elkaar kampten, onder luid gekrijsch. Die 't niet winnen konden op de schaats, dochten elkaâr te verschrikken door te schelden. Daar viel menig liefelijk gansch nieuw scheldwoord te leeren; het volk uit de tent had er danig vermaak in. En toen om en nabij de eindkamp twee wijven zuiver gelijk over den streep gingen, wouen die twee eerst mekaâr te lijf en even daarna de heeren van de feestcommissie met hun hooge hoeden op. Want het ging om tien harde guldens, een som voor dat soort volk in dees winter.

De pet diep over zijn oogen gedrukt, stond Marius daarbij en wel in het voorste gelid. ‘Voor wie hier wint, geef ik als premie vijf guldens, de tweede een achterwiel, de derde een daalder!’ Direct op dat woord sprong Engel Erkel naar voren. ‘Mijnentwege: de eerste twee pond, de tweede een pond, de derde tien schellingen!’

De omstanders lachten en direct wier begrepen (ook door degenen, die niet in de tent waren geweest) dat hier twee tegenstrevers bezig waren. Voor zulk soort zaken heeft het poldervolk een fijnen neus. En Marius zegde tegen Corrie Erkel: ‘jouw vent moet nou niet meenen, dat ik me overtroeven laat. Om 't geld hoef ik het niet te laten, dat weet jij ook wel, maar quitte zijn we nog niet. Dat komt nog. Maar ik ga onze schand' niet uitdragen ten overstaan van deze wijven, ik gun hem hier zijn meerderheid.’

Toen de kinderen aan bod kwamen, het gribusvolkje uit de Schoonhovensche achterbuurten, begonnen de boersche dames uit de tent met centen te strooien. Marius was de eerste, die met

witgeld strooide. Toen nam Engel Erkel barsch een handvol guldens uit zijn broekzak en keilde ze over de woeste schotsenstapels bezijden de baan. Meteen was de wedstrijd uit; als rotten kropen ze over de ijsschollen die blagen. Waar oudervolk niet komen dierf, uit vrees nek, armen en beenen te breken, daar klauwden zij naar toe. Zoo was het wèl; als een koning schreed Engel Erkel naar de tent terug en het volk dat weer aan het feest begon, moest toch grif erkennen: die boer uit de Vlist laat zijn eigen niet kennen, dat niet. Maar de Witkop zegde, dat hij het voor veertien dagen in Tergouw toch nog machtiger had gezien. Ook daar was het feest op het ijs en daar heeft een zeepzieder guldens laten warm maken in een wafelijzer en ze toen gestrooid onder het kleine volk. Dat geld dreef diep het ijs in aleer het afkoelde en de keinders hebben hun vingers tot bloedens geklauwd, om de munten eruit te bekomen. Dàt was pas een stuk!

Lang is toen Engel Erkel niet meer gebleven. En dat ze gingen was ook naar den zin van zijn vrouw. Want er broeide onrust, zoolang die twee daar samen waren. Wat had het steenbakkersjonk met haren vent in den zin? Ze bewonderde diens kalmte, maar daar school wat achter, want zij kende dat karakter. En daarom vreesde zij.

* * *

Maar de vrees prikkelt. Prikkelt zèker een vrouw naar den aard van Engel Erkel's wijf. Er hong een onbestemde vrees in haar, dat het te Schoonhoven verkeerd zou gaan, zoo zij daar komen bleven. Maar toen Engel haar voorsloeg, naaste week wéér te gaan, heeft ze niet lang weêrstreefd. Wel heeft ze nog voorgesteld, naar het ijsfeest in Ter Gouw te gaan, maar Engel zegde: ‘Ik gaan voor dien blaaskaak niet uit den wege. Voor mijn part blijf jij hier op *Gansenburght;* ik gaan er heen!’ Maar natuurlijk ging ze meê... er was op de Lek dan toch ook nog meer te bekijken, dan hier in den koeipolder achteraf.

De eerste klap van Marius kwam echter zwaar aan. Toen ze voor Schoonhoven verschenen in hun machtig-mooie ar, was daar het steenbakkersjonk al. Ook in een arreslee, maar wat voor een vorstelijk stuk. Waar heeft hij dat wonder vandaan gehaald en dat zoo gauw. Het was een ar van nieuwmodische makelij, een glanzend werkstuk van koetsbouwer en laqueerder. En nu mogen er kenners komen van antiquiteiten, die opteeren voor het kunstig snijwerk en bouwtrant van de sjees, waar de familie-ar van Engel Erkel duidelijk van stamde, maar de nieuwe tijd vraagt nieuwe vormen en nieuwe modes. Rechtevoort wier 't in de koetsbouwerij meer gezocht in mooie glanzende paneelen, bontgebiesd laqueerwerk en spiegelend glas, al naar de wijs van de glazen koetsen voor de burgerlui uit de stad, die in opkomst waren. En als je honderd boeren gevraagd zou hebben en dan nog aan honderd boerenvrouwen... wat of ze mooier vonden: de sjees-ar van Engel Erkel's voorvaderen, of de koets-ar die Marius de With Porton eigens had uitgezocht in de stad, bij een van de duurste rijtuigwerkplaatsen - alwaar ook gewerkt werd voor onzen Koning Willem - dan was er maar één roep geweest... de koets-ar van Marius. Want er kwam nog wat bij: daar stond een dun Engelsch draverspaard voor gespannen, een vrille appelgrauwe, met hoogen nek en met schichtige bewegingen in de neusgaten. En al ziet het landsvolk graag boerenpeerden waar vleesch en kracht aan zit, een draver dat is weer wat anders, dat is zooveel als het verre verlangen... als... ach, in iederen boer steekt een bezitter van een draafstal. Maar een draafstal is heerenweelde.

Engel Erkel stond naast zijn ar, de leidsels nog in de hand en het bloed spoot naar zijn kop. Toen hij zijn peerd liet uitspannen en stallen, stond zijn hoovaardig besluit al vast. Want hij had wel gezien, hoe welgevallig zijn Kee naar dat fiere dunne heerenpaard keek. Wat er in zijn kop broeide, dat was voor hèm alleen, daar sprak hij met geen anderen over. Maar het feest dien dag was voor hem vergald. Want hij kon z'n eigen niet roeren in de feest-

tent of in de stadsherberg nabij Molen de Kat, of hij hoorde bewonderend discours over het koninklijke span, waarmee dat onte jonk, die geldvergooier, verschenen was. En Marius ontweek hem niet; heel niet. Want waar Kee was, daar was ook die lange jonker. En diens felle toeluisteren kwam dien dag nog tot belooning ook: Engel Erkel kreeg heel de stadsherberg te tracteeren, omdat hij weer Kee had gezeid.

''t Is maar voor de aardigheid en omdat we het afgesproken hebben, Engel Erkel.' Maar Engel Erkel gaf hem gram terug: 'Woord is woord. En al was het veertig-maal tracteeren en al was het heel de stad, dan nòg zal je mijn daarvan niet zien pieren.' Natuurlijk niet, waarom ook? Engel Erkel was ommers rijk en wat kon het hem deren, dat de trotsche vrommessen van de heereboeren uit wijden omtrek te zijnen laste champagne lieten knallen? Veel flesschen van dat dure uitheemsche goed, waar hij vóór dien dag geen weet van had gehad, kwamen op zijn kladboek te staan; zijn borsttasch met grof geld was er goed voor.

En hij heeft dat lochtig pikkelend goed dien dag nog eigens geproefd ook. Want Marius liet overmoedig een flesch neêrzetten voor zijn vrouw; maar daar dronk Engel niet eer van, dan nadat hij opdracht had gegeven twee eendere flesschen en tegelijk ontkurkt, aan te dragen voor de fijne dame die naast het steenbakkersjonk in de ar had gezeten. Eerst nu keek hij dat vrommes aan en hij zag, dat het niet dezelfde was van toen, niet de juffrouw met de blommetjesgeur. Zoo is dat ontaarde volk; heden die en morgen die. Maar daarin zou hij hem niet overbieden, dat nooit. Want mooier en breeder en rijziger wijf dan zijn eigen wijf, vond hij toch nievers. Zoo bleef hem bij: één wijf één wil. Dien jonkerachtigen vent het pochen verleeren. Wel heeft hij aan zijn dure geld dien dag het aangename plezier beleefd, dat dat dametje van zijn gave dronk tot ze als een kaasdoek in elkaâr zeeg en bleek naar buiten moest worden geholpen door haar brutalen vrijer. Voor hèm was daarmee het feest wèl geweest; laat nou die koets-

ar maar glanzen als de zon, Marius mocht uit Schoonhoven vertrekken met een wijf, zoo dronken als een kanonnier, tot schande van eenelk, die het met eigen oogen zien wou. Vrindelijk werd hij uitgelei gedaan door Engel Erkel, die dat spul aanzien wou tot het ende. Hoewel het miserabel genoeg is, een zatte vrouw. En na dat vertrek, kon al het overige hem niet meer aanbelangen. Wat trok hem nog tot het dansen en hossen in de tent, het duur verteren in de stadsherberg, nu die ander het veld had moeten ruimen? We zijn nog niet quitte, - had die blaag hem eens toegebeten, maar 't begon er op te lijken dat het nooit quitte zou worden tusschen hen, maar dubbel. Want zijn plan, dat wisse plan, om hem ook nog te verslaan in zijn astrante verschijning met een draafpaard voor de ar, was in het leste uur onwrikbaar in hem geworden.

Hij reed naar *Gansenburght* weerom, doorwaakte woelend in de bedsteê een winternacht zonder ende en nog eer de ochtendschemering over de ijzige velden kwam gekropen, was hij loopend vertrokken met onbekende bestemming. De stoepmeid alleen had hem zien gaan; baas Engel had de Zondagsche zwiep bij het dik end vast, toen hij dwars over de toegevroren polder op Polsbroek aan tornde.

Eerst laat dien avond kwam hij terug, hij en een vreemde paardenknecht en ze waren beiden gezeten op hooge bekant smetteloos witte draafpaarden, gehaald heelegaar uit Houten, uit de stal van een kasteelheer, die peerden houdt bij tal, gelijk een grasboer koeien; peerden alleenlijk voor de sier en de draverij. Drie dagen is die paardenknecht gebleven. En al had je hem geranseld, die was niet van de twee witte peerden af te slaan geweest, of 't zou moeten zijn tijdens dat verloren moment, toen hij achter de stoepmeid aan zat. Paardenknechten hebben nu eenmaal aparte manieren; paardenknechtmanieren. Hun stoepmeid weet daarvan meê te praten.

Kee Roozendaal had de liefde voor mooie paarden van vaders- en moederszijde in het bloed. Vader had al z'n leven een tweespan

voor de koets gereden, hij hield daarnaast nog berliner, back en dogcart. En bij moeder thuis werd nog altijd een draafstal aangehouden. Maar toch verschrok ze. ‘Engel...’ vroeg ze: ‘wat gaat jou dat allemaal niet kosten?’

‘Dat kost zooveul, dat ik dien hond het blaffen zal verleeren. En zeg nou zelf; past bij onzen stand gien siergerij en gien twee luxe peerden? Denk aan al dat volk in de tent, stuk voor stuk hebben die gasten twee soorten peerden, werkpeerden en een gespan voor zwier. Zijn wij minder dan dat volk? Laân ze maar eens gaan tellen bij den Notaris, om te kijken wie van ons de minste is.’

Maar haar vreugde om het rijkeluisbezit was daarneven toch ook wel zóó sterk, dat ze in verweer niet meer kwam. Wat heeft ze veel uren met haren vent in de paardenstal doorgebracht, want wat waren die twee dravers zuiver schoon. Hoe zouden ze ze benamen? Dat is later zorg, daarover moet gebroeid worden. Eerst eens naar de stad, om een elk dat adelbezit te vertoonen. een elk.

En dat is geschied, zoodra het nieuwe lak-harnachement van den zadelmaker kwam; een tuig met leeren leidsels, zóó fijn en zacht, alsof het was bestemd voor het eigen gerij van 's Konings dochtertje. Toen het eindelijk in huis was en uitgelegd wier op molton doeken, kwam er een hoogmoedige krop van geluk om zùlk bezit bij de vrouw. En hoewel ze toch bang was geweest voor het gevecht om de macht van het aanzien, dat haar Engel uitvocht met Marius; achteraf prees zij het oogenblik gelukkig, waarop die strijd ontstaan was. Want daardoor was haar boerenvent bezig een heer gelijk te worden en dat was het eenige, wat er eigentlijk aan dien goeien vent van 't achterland ontbroken had. Ze wist het danig goed; voor haar zou hij een boom vellen met eigen handen, een knotwilg uit de aard trekken als het moest. Ze had er weet van, dat ze voor hem de opperste sier in zijn bestaan en in zijn woning beteekende. Ook daarvan was zij trots en gelukkig. Want om haar ook vocht hij dat met Marius uit, om

háár eer. En toen ze beiden met harteklop in de keel voor Schoonhoven verschenen met hun tweespan sierpaarden voor de ar, toen troffen ze het slecht. Want Marius de With Porton was nog niet binnen. Maar ze hebben over de banen getoerd van de ijstent tot den Nieuwpoort, alwaar ze niet wijder mochten, omdat juist de genie met kanonnen over de rivier trok en driemaal moesten ze over en weer. Toen hoorden ze het iele geklingel van Marius' bellentuig en gelijk met hem verschenen ze aan de vermaakstent.

Als Engel Erkel nu verwacht had, dat het steenovenjonk ba[...] verschrikken zou, dan had hij toch erneven gerekend. Marius liet, hoog opgericht in zijn koets, zijn draver wat aanstappen, monsterde zoo een kenner dat doet de twee dravers en zegde: ‘Een mooi span en is dat niet uit Houten bij de Sypenstein's vandaan? Die jonker daar is een fijne kenner. Maar als je mij nou vraagt, Engel Erkel, twee witte dravers voor zoo'n oudmodische ar, dat is niet naar den eisch van vandaag. Als ik dat span had gekocht - kom je over den hond, dan kom je ook over den staart - dan had ik me er een nieuwmodische zwartgelakte ar bij gekocht. Maar die zijn duur. Hoewel: dat moet toch wel mirakels mooi zijn in de sneeuw: witte dravers met een zwarte ar er achter. Maar het tuig is weer heelemaal naar mijn smaak; alleen zou ik die dravers naar den nieuwen aard van de oogkleppen afwennen.’

Wat veel woorden en welk een waardeering. Ineens docht Engel beschaamd erop, dat hij, toen Marius met zijn nieuwe ar verscheen, vergeten had diens gespan te prijzen. En daaruit leerde hij weer, dat boer boer blijft. Waar halen zulke heerachtige menschen het vernuft vandaan, om hun gramschap zoo lief te verbergen? Wat zijn ze er meer door waard, als ze tegenover je staan. Maar wat hij niet winnen kon aan fijne geslepen manieren, dat zou zijn geld hem verschaffen. Rechtuit op den man af. In Schoonhoven daar woonde een commissionnair voor een eersterangs rijtuigmakerij; daarheen te gaan duurde geen kwartier

meer. En daar bestelde hij een nieuwmodische zwart gelakte ar. En af te leveren zoo snel als doenlijk..... laten ze hembetreffend daaraan maar werken dag en nacht. Het was op een Woensdag dat de dure bestelling wier afgegeven, Woensdags daarop stond de zwarte ar op *Gansenburgt* en dien eigensten middag al wier die geldverbrasserij bewonderd op de Lek voor Schoonhoven.

Daarop zegde het steenovenjonk met veel strijkage's: ‘Het spul is nou compleet en prachtig. En jij, Engel Erkel, al woon je in den polder, bekant ben je geen boer meer, maar een Heer. Want welke boer kan bogen op zùlk een prachtig gespan? Je zal het nog beleven, dat je je billentikker thuis laat en hier verschijnt in een lakensche frak gelijk de Heeren dragen. Daar zit vooruitgang in jou. En nou zijn we zoo om en nabij broers geworden, tweelingbroers bekant. Want jij en ik, wij twee en geen ander, bezitten nieuwmodische arren met zùlke paarden ervoor. Ik verheug me om jouw bezit, als ware het 't mijne. En daarom tracteer ik: menschen gaat meê naar den hoogen dijk, naar de stadsherberg, daar zal voor elkeen wijn zijn!’

Er was feest in de Stadsherberg om den wijn van het steenovenjonk, meer dan om de zwarte ar van Engel Erkel. Dat vrat hem aan zijn borst en tusschen besluiten en doen was maar een knippering van de oogen meer; hij ging dat recht zetten. Ineens wier het stil in de groote sociëteitachtige gelagkamer. Want mijnheer Frans van Ammers stond op een stoel en zegde plechtig in zijn qualiteit van waard van de stadsherberg: ‘Juffrouwen en meneeren; een edele gever heeft gemeend, U allen te moeten feesten. En ik ben het daarmee eens. Wijn zonder diner, dat geeft maar half feest. Over een uur zal er voor U allen hier zijn opgediend. Wie die edele gever is?.....’

Uitspreken was hem al niet meer mogelijk. In één koor, het steenovenjonk lachend vooraan, wier geroepen: ‘de Engelachtige Erkel!’ En daarmee was Engel Erkel voor heden voldaan. Al moet naar waarheid gezegd worden, dat het eigens zijn eerste

diner was dat hij naar binnen slokte in zulk een deftige gelegenheid. Hij keek van zijn vrouw af, hoe ze dat leverde met al die messen en overig gerief - boe, wat maken rijke menschen zich toch noodeloos moei - vond Engel Erkel. Maar erkennen moest hij, het smaakte beter dan rijstepap ten avond. Omdat hij tijdens de eetpartij nog een keer geroepen had tot zijn vrouw, zoodat het hoorbaar was over heel de tafel: ‘Kee, wat krijgen we nou nog, leest dat eens af van het pampier!’..... daarom stond het steenbakkersjonk schielijk recht en zei vriendelijk: ‘even een kleine boete voor onzen edelen gastheer Engel Erkel..... dat had Corrie zullen zijn, weet ge nog wel..... de afspraak?’

Hij vertrok zijn wezen niet en bestelde koppig, voor àl die daar waren, overnieuw wijn. Zulk feesteten moest ommers goed overspoeld worden.

En toen hij thuis kwam van dat dure feest, toen was hij toch zoo woest gelukkig, daar was geen naam voor te geven. Het steenbakkersjonk, die trotsche bluffer, had vandaag toch zijn minderheid gezien. Een vent als Engel Erkel is niet neêr te slaan.

* * *

Het is verder geworden een lied naar den aard van wat vooraf is gegaan, een lied dat nooit ende had gevonden, als de asem maar lang genoeg was geweest. Toen de eerste dooi inviel, waren de woeste uitingen van macht en grootdoen al zóó hoog gestegen tusschen die twee, dat op zekeren dag door Engel Erkel een duur volksfeest is gegeven aan al de kinderen uit Schoonhoven, die komen wilden. En daar is wijders door feestvolk gebanquetteerd op de weelderigste wijs en waar 't zóó verbrassend toeging, dat de wijn als een bloedbeek onder de dorpels van de stadsherberg stroomde. En toen het steenovenjonk niet opgaf en maar hooger bieden bleef, toen heeft op zekeren dag Engel Erkel bij de zilversmedenpatroons van Schoonhoven navraag gedaan, wat

of het wel kosten zou, als hij voor 't eerstkomende diner al het gerief eens in zwaar zilver bestelde. Hij wou namelijk, dat de gasten een aandenken zouden overhouden aan dàt diner, waarvoor koks met uitheemsche lekkernijen moesten overkomen uit de stad van Rotterdam. Dat zou toch wat beteekenen, als hij op 't end van dat banket kon opstaan en zeggen: ‘Een elk neme meê naar huis de vorken, messen en lepels, waarmeê gegeten is, zuiver als aandenken dat het een feest was ter eere van Kee, van Kee, van Kee verstaan!!!’ En daar pasten dan nog drie verteringen bij, omwille van het driewerf noemen van dien naam. En zoo is het geschied ook.

Laat die rekel nu maar eens een feestmaal geven met gouden gerief - docht Engel Erkel: dan koopt hij zijn eigen kapot en kan wijders bedelen gaan. - Maar dat deed hij nu juist niet.

Engel Erkel leefde dien nawinter in een soort dronkemansbezetenheid. Het geld in het wortelnoten kabinet was op, maar hij was al een keer grimmig bij zijn notaris geweest; er was wéér geld. Soms stond zijn vrouw vermanend voor hem, maar hij zegde terwijl hij zijn tanden liet zien: ‘Je kan van me vragen Kee wat of je wilt, maar vraag nooit dat ik opgeven zal! Als ik in de kist leit, dan nòg zal 't een duurdere kist zijn, dan de kist van dien hond met zijn lachende manieren! Ik heb mijn hand nog nooit naar je opgeheven... maar als je me verhindert, dat ik jouw eer hoog hou', dan slaan ik je liever dood!’

Ze zweeg, want ze had in zijn oogen een zwart vuur gezien, dat ze heel niet kende. Maar over de woestheidsaard van Engel Erkel had ze waarschuwend hooren verluiden, toen ze nog met hem vree. En daarop bezon zij zich thans, bevend en blij tevens. Maar ook blij, wijl hij zoo bovenmatig voor haar eer vocht.

Hij had daarna nog vernomen, dat het steenovenjonk in Hekendorp, waar hij telkenmale met zijn ar moest passeeren, een landhek en een overpad van een boer had afgekocht: dat spaarde hem een omweg. Die uitgaaf van enkele guldens maakte Marius

argeloos bekend in de danstent. 's Anderendaags kocht Engel Erkel den meelmolen op den Zijdenweg, opdat zijn twee dravers - die daar keer op keer langs moesten - toch maar niet schrikken zouden van de wieken. En binnen drie dagen hadden de sloopers het muldergedoente met den grond gelijk gemaakt. De afbraak wier op sleden naar Jaarsveld overgebracht, daar had een boer voor wat wisselgeld bij Engel Erkel naar gedongen en Engel vond dat best. Hij vond alles best, als die pauw maar z'n trotschen nek moest krommen. Zoo ging dat voort... zijn gang naar mijnheer Notaris met ijzig gezicht (en ook daar naar geen vermaan willen hooren) wier veelvuldiger. En toen op zekeren keer ter sprake kwam, dat op de poort van den steenoven, waar Marius zijn vader rijk was geworden, twee marmeren beelden stonden: Adam en Eva uit marmer, met holle ruggen, al naar de mode uit den Franschen tijd, toen rees Engel Erkel op en sprak voor een ieder die het hooren wilde een machtig woord, waarvan een elk moest zeggen en erkennen, dat er barre durf achter zat.

Want dit was nu het uur, waar hij vroeger al (toen hij nog zoo goed niet wist als heden, wat de kracht uitmaakt van geld) vaag van gedroomd had. Met zijn kop in den nek riep hij de ijsfeestvierders toe: ‘Op mijn poort stonden tot den dag van heden twee stomme ganzen, het heet dat ze onder den Franschen keizer daar neêrgezet zijn, omdat heel mijn huis toen verkocht zou zijn geworden voor twee van die kwakernaten. Ik kan het bezwaarlijk gelooven en 't kan me niet schelen ook. Wie die steenen ganzen hebben wil, kan ze morgen achter den huis van den steenhoop komen rapen. Want ter linkerzijde op mijn poort laat ik uit marmer hakken twee draverspaarden, ter rechterzijde het beeld van mijn huisvrouw, van Kee. En ik zal een elkeen weer te drinken geven, want ik heb weer heur naam genoemd, heur naam die ze draagt in eere!’

Dat was de langste rede geweest, ooit in het openbaar van

zijn lippen gekomen; hij was er moei van en zeeg voldaan neêr. Voldaan omdat nou toch alleman zweeg, zèlfs het steenbakkersjonk. En omdat hij zijn woord niet opeten wou en - zoo het een Engel Erkel past - per stonde gestand wou doen, werd er dien eigensten dag nog voor hem een brief verzonden door den secretaris van de stad Schoonhoven, naar een beeldhouwer in Utrecht. Die kwam af en monsterde z'n witte paarden, monsterde het statige boerenwijf. De opdracht nam hij aan.

Toen hebben ze nog tegenover elkaâr gestaan, die twee opbieders om de eer, op een boelhuis in Benschop, waar 't ging om het bezit van een staande Zaansche klok, die Engel Erkel bemachtigde, tien keer zoo duur, dan ze bij een antiquair in de stad grif te koop zijn. Maar hij was er tevreden van. Wéér had het steenbakkersjonk aarde gevreten; hém was de staande klok. De meerderheid van den boer zou hij ten leste wel moèten erkennen. Maar eerst razend wier hun oorlog, toen er nabij Willige Langerak een door het ijs gekraakt tjalkschip zou worden verkocht bij opbod. Wat moet een steenbakkersjonk met tjalkhout doen? Of wil soms een boer gaan speulevaren met zijn wijf in de schieslooten of weteringen van zijn koeiland? Als dolle honden hebben ze geboden; het schippertje dat al dacht kapot te zijn als gevolg van dees ontaarden winter, geraakte er finaal van bovenop. De gekraakte schuit besom de ten leste een schrikkelijk vermogen, toen Marius de With Porton zich het zweet van den kop veegde en achteruit trad. Engel Erkel was de gelukkige kooper en er denderde een vreugd door zijn bloedâren, zooals hij nog nooit tevoren had gevoeld. En dat hij voor het gekraakte wrak maar luttel geld weerom kreeg van een zekeren Gerbrand Johannes Cabauw uit Jaarsveld, dezelfde, die ook zijn molen-afbraak had weggesleept, kon hem héél niet deren.

Maar de kooppenningen heeft Engel Erkel nooit ten volle

betaald; daar was toen niet genoeg meer. Nieuwe hypotheek op huis en land kon echtig niet meer verleend worden. Er kwamen duistere notariszaken van. En *Gansenburght* wier aangeslagen. De rijke marmeren beelden waren al betaald en wieren nog vervoerd naar de Vlist, toen de plakbrief al voor Engel's behuizing op de poort stond. Die beelden zijn toen meê verkocht.

En toen in Ter Gouw de verkooping was van de behuizing, erven en land en stalling van *Van ouds de Gansenburght* - een Gansenburght zonder ganzen wel te verstaan - toen was daar ook Marius de With Porton, voor het eerst na menschenheugenis, met een zwiep in zijn hand, zooals een boer dat doet op de kaasmarkt. Tot Engel Erkel, die tot dien dag gepoogd heeft een geldschieter te vinden, om maar te kunnen blijven boeren, zegde hij toch wel zoo beleefd, toen heel het goed in Overleksche hand overging: ‘Maar vandaag zijn wij toch eindelijk quitte, Engel Erkel. En dubbel zal het ook wel worden, want jouw Corrie, ik ken heur, heeft de weelde lief..... een Kee zal ze niet meer willen en niet meer kùnnen worden.’

Ze hebben den geslagene toen vast moeten houden, want het leek alsof hij het bloed, dat naar zijn kop schoot, den ander toen in 't gelaat zou spuwen.

Hij is als een verdoolde over het land gaan loopen, roepende om wraak, wraak op het steenbakkersjonk, dat ievers ver weg was, buiten het bereik van zijn schrikkelijke wurgvingers.

Toen uit zijn Kee een Corrie gegroeid was, gelijk hem toch voorzegd was, een Corrie die er niet meer van hooren wilde, dat ze ooit met een boer was getrouwd, toen hij alleen overgebleven was met zijn ellendigheid, was het toch eindelijk zomer geworden na dit barre wintertij.

IV. De beevaart der armen.

Het is een instelling van ouds, dat aan de rechterzijde van de Lopiker wetering gaande van Schoonhoven naar IJsselstein het arme volk woont. En dat laat zich goed verklaren. De Lopiker wetering, voormaals de Lobeke geheeten, gaat gelijk op met den Lekstroom, meest niet meer dan vierhonderd meter er achter, ja hier en daar nog minder. Daar liggen dan ook maar ondiepe strooken bouwgrond tusschen de twee rivieren. Maar aan de overzijde van de wetering steken de landerijen tot achter de Polsbroeksche en Benschopsche kaai een half uur gaans diep. Daar hebben de grasboeren de ruimte voor maai- en weiland, aan deze zijde liggen dan ook de lage breede hoeven, die zoo oud zijn als de polder oud is. En dat gaat verder terug dan menschenheugenis en menschen-navertellen, want toen de Dijk nog in beheer was van de Kerk van Utrecht, toen waren deze polders al leeggemalen door een getrapte windbemaling op Lopik, Willeskop en de Vlist. De armoe aan den eenen kant - daggelders en griendwerkers, rietsnijers, biezenbinders en klein ambachtsvolk - rijkdom van zware ingeërfde boeren aan de overzijde, dat geeft aan dit drie uren gaans gerekte buurtschap, waarin maar twee petiterige dorpskommen liggen, een gansch eigene gesteltenis. Daar is niet veel dat bindt tusschen de twee buurtwegen, de Zandzij ten eenre, het slikpad ten andere. Twee bevolkingen, levend in elkanders adem en toch vreemden. Vreemden alreeds van elkander in de schoolbanken, vreemden door het leven. Van de Slikzij af staren verlangende kinderoogen naar het voor hen wonderbaarlijke bedrijf der boeren, waar ze kinderen weten wonen, wier trots en ongemakkelijkheid ze dag aan dag waarnemen rond de school. Staren ook zoo menigmaal in bitterheid moeders en vaders naar de rookpluim uit de schoorsteenen daar aan den overkant, waaronder ze de vette keukens weten. Want het is maar een mager leven daar aan de Slikzij. De akkers op

den Lekdijk aan, zijn voor zoover ze niet zuur en verzompt geraakten door te hoog grondwaterpeil, vet genoeg. Gewillige grond voor den groei, wreed voor de spaai. Maar grond die ze doorgaans niet eigens bezitten, maar pachten moeten van de overzij ofwel van den Landheer, die op het oude Kasteel woont als hij niet in 't warme Zuiden toert.

Op die akkers, daar bouwen ze voedsel voor de eerste nooddruft; het overige wordt in geld verdiend bij den boer. En dat overige is niet veel, want de landsche loonen zijn maar laag rond negentig. Toch komen ze rond zonder te verkommeren, want gering zijn hun eischen. Een heel menschenleven gaat voorbij, zonder dat zij of hun opgroeiende kinderen wijder dan IJsselstein of Schoonhoven komen. Rotterdam en Gouda zijn verre begrippen, groote steden, bereikbaar voor de welgestelden alleen. Aan de overzij is geld, geld dat goed beheerd, maar traag verteerd wordt; aan het slikpad daar zijn kinderen. Het volk der arme buurten teelt rijkelijk voort. Maar niet lang zijn die kinderen jong, de leemwreede grond wenkt reeds vroeg. De rugjes leeren snel den stand naar de aarde, want vele mondjes vragen veel hulpe bij den arbeid. Maar dat zijn ze van jong tot oud in deze gezinnen toch al gewend en het wordt aangenomen als een ding waar niet meer over gepraat wordt. Zoolang er nog maar eten is, voor groot en klein, zoolang de voetjes bescherming vinden door kousen en klompen, zoolang nijpende kou maar uit de huizen geweerd kan worden.

Echter in dezen barren winter van negentig, nu alles wat brandbaar was allang in rook is opgegaan, nu de striemende kou, die onaflaatbare kou van maanden en maanden door het dak kruipt, door reten en kenen, nu moet er hulp komen. Hulp is al gauw geboden, wanneer het een enkel verwaaid geval betreft. Daartoe is de bedeeling nog wel karig in staat. Maar als een heel buurtschap gaat hongeren, als er tekort is aan brand voor honderden gezinnen, dan groeit het benoodigde ter leniging van zùlken nood

tot een berg, waar de gewone liefdadigheid niet meer overheen kan komen. En dan is het, of er onder de bezitters een soort laffe berusting neêrstrijkt, saâmgevat in het onuitgezegd begrip: hier is te veel ellende..... daartegen is tòch niets meer te doen. - En het arme volk dan valt ongeholpen terug in grauwe ellende. Verlaten van hoop, verlaten door de genegenheid van medemenschen. Al wonen die medemenschen op een steenworp van hun krotten, al zien ze ze toeren in arren om de wintersche verveling te verjagen en Zondags ter Kerke trekken, goed ingepakt in dikke kleêr. De onterfden van de Slikzij hebben diep in hun weten zitten, dat de overkant meer rechten heeft, meer vragen mag van het leven, want zoo is hen dat ingeprent door de ervaring van geslacht op geslacht. Zij weten niet beter, of dat is geheel in de orde der dingen. Maar op het oogenblik, dat de honger eindelijk de kinderen der armen naar den strot grijpt, als de vermagerde moeders geen brood meer kunnen toesteken aan haar eigen bloed, als de zoogende vrouwen droog staan, omdat ook zij zelven goed eten ontbeerden sinds lang, dan vallen die van ouds ingehamerde begrippen weg, dan ontwaakt in alle ouders een nieuwe drift: het besef dat zij recht hebben op voedsel en verwarming voor de hunnen, zoolang ievers nog voorraad is.....

Gerrit Bontebal aan de Vuyk is altijd een peinzer geweest. Als hij zijn eigen akker spitte, of werkte als darietrekker onder den boer. dan hoorde je van Gerrit geen onnoozele lacherige praat, gelijk hier rond gaat onder daggeldersvolk, maar ernstige woorden. Goed overdachte woorden, over de zaken ons leven betreffende. Ja, het is voorgekomen, dat hij bij een boer uit Jaarsveld van het land werd afgejaagd, omdat zijn woord van bedachtzaamheid (het ging over ijdel gebruik van 's Heeren naam) den onten spotter niet welgevallig was geweest. En nu staat Gerrit Bontebal tegenover zijn vrouw en zijn klein grut. Hij heeft heel geen eten meer en ook geen geld meer. Lang denkt hij na en dan zegt hij tegen Nelia: ‘Job was alles ontnomen, maar hij

loofde den Heere. Met puisten en zweren overdekt zat hem op den mesthoop, maar hij klaagde niet. En als Elifaz de Temaniet hem vroeg - of een wijs man zijnen buik kan vullen met Oostenwind - heeft Job geantwoord, dat nog maar weinig jaren zullen aankomen en dan zal hij het pad gaan waardoor hij niet zal wederkeren. *Want mijn oog druipt tot God.'* -

En Nelia zegde: 'Zullen we dan onze keinderen laten verhongeren? Zullen we niet om eten vragen gaan, waar het eten is?' Waarop de darietrekker antwoordde: 'Niet om mij eigens, maar om de keinderen zal ik naar de boeren gaan, opdat ze geven. Want het past den arme dat hij tot den rijke om een aalmoes gaat; hoeveel temeer handelt de rijke welgevallig, die met zijn aalmoes barmhartig is en in 't verborgene tot den arme komt.' En eer hij vertrok, bad hij met Nelia en de jonkies den Heere Heere voor de rijken, dat zij barmhartig mochten zijn, opdat vervuld zoude worden het Woord:

Geeft en U zal gegeven worden. En opdat zij geven zouden zonder ophef, gelijk het den Christenmensch betaamt en geschreven staat: *Hebt acht dat gij uwe aalmoes niet doet voor de menschen om van hen gezien te worden: anders hebt gij geen loon bij Uwen Vader, die in den hemelen is. Wanneer gij dan aalmoes doet, zoo laat vóór U niet trompetten, gelijk de geveinsden in de Synagogen en op de straten doen, opdat ze van de menschen geëerd mogen worden: voorwaar zeg ik U, zij hebben hun loon weg.* Ook bad hij voor de armen, opdat zij deemoedig zouden zijn en het hun toegeworpen lot dragen zouden zonder vertwijfeling, zonder wangunst en zonder murmuratiën. Toen boende Nelia zijn klompen, reikte hem zijn hoog zijden petje toe en hij vertrok. Hij liep door de buurten, niet van huis tot huis, maar trok alleen achterom bij daggeldersvolk, waar hij tevoren wist, dat er aandacht zou zijn voor zijn woord van ernst. En toen het avond was, waren zij met twaalf, die zich hadden voorgenomen rond te gaan bij de rijken, ten behoeve van al de hongerige kinderen

in de buurten hier en hieromtrent. Bij Willem Marinus de Goei op de Hooge Landen kregen ze een boerenwagen te leen met paard en tuig. En 's anderendaags vroeg begon hun tocht langs de hoeven. Twaalf zwijgzame werkgezellen, die in Godsnaam om voedsel kwamen en om brand, om kleêr en dekking, bij de geldhebbers van den overkant, ten bate van het algemeen. Zij hebben een week lang geloopen en goede menschen op hun pad ontmoet; ook harde gezeggers, die hen naar de bedeeling verwezen, of schand' spraken van zulk een strooptocht. Zij zijn niet in verweer gekomen, maar hebben dees hardvochtigheid over hun hoofden heen laten gaan, terwijl zij baden om verlichting voor die gepleisterde graven. En toen zij na een week voorgoed weerom kwamen, toen hebben zij al het bijeengegaarde uitgespreid in Lopik voor 't Gemeentehuis. En de armen wieren geroepen, opdat een elk naar zijn nooddruft krijgen zoude. En er zwermde machtig veel volk naar het Gemeentehuis. Waar het vandaan kwam, dat was niet te begrijpen; maar naderhand wier verteld, dat zelfs van Overlek hongerlijers zijn komen toestroomen. En ineens verschenen Bart Ypma en zijn mannen. Die posteerden zich vooraan en zegden hun zeg. En eer de twaalf verstaan hebben, wat deze rabauwentroep in den zin had, waren de gaven verdeeld. Bart Ypma heeft daarbij gezegd: ‘Het is voor ons armen opgehaald en wij hebben allen eendere rechten erop!’ En omdat ook niet anders verwacht wier, dan dat de twaalf wel eerst goed voor den eigen buik gezorgd zouden hebben, daarom verkregen die bij de verdeeling niets meer. En ze kwamen terug bij hun wijven en hun keinderen die met de ingeteerde buikjes op hen wachtten, met leege handen. Als verdwaasde tootelaars liepen ze dien avond naast de kar van Willem Marinus de Goei; ze hadden het koud.

Maar wie was toch die Bart Ypma en van waar haalde die zijn aanhang? Was het een vent hier uit de streek? Welneen, ook dàt nog niet. Hij was heel van Noord Holland afkomstig en ze zeggen

dat hij daar schoon uitgeboerd geraakte, vanwege speculatie's met geldswaardig papier. De een zegt, hij was toen molenbouwer, de ander houdt het erop dat hij slootgasketels bouwde in de buurten boven het IJ. Het rechte wier je er nooit van gewaar, want al praatte hij veel, 't was altijd over anderen en anderer gebreken. Nooit over zichzelf. En hij huisde niet in een woning, maar als kermisvolk in een schuit. Een vrouw zag men daar niet, kinderen evenmin. Vrouw en kinderen waren, naar het gerucht wil, ten laste gekomen van haar familie. Hij zat daar in zijn schuit alleen, zong goddelooze liederen en maakte vischmanden voor 't zoetwaterbedrijf van Klein-Ammers. Soms hield hij wel een knecht, meestal niet. En ze bleven er nooit lang, daar kwamen de ouders wel tegenop. Want die Bart Ypma was een nieuwlichter, die boeken las van goddelooze herkomst, en de meening verkondigde, dat eigendom diefstal is. Hem wier eens gevraagd of het bezit van zijn schuit dan ook geen diefstal was, maar daarop wist hij goed van weêrwoord. ‘Eigendom is alleen diefstal voor zoover de eigendom strekt boven de eigen directe behoeften. Het brood dat de werkman eet, is niet gestolen. De vork waarmee hij zijn mager avondeten naar binnen werkt, is niet gestolen. Maar het geld dat de boer overlegt, door winst op werkvolk, dat is den werkman ontstolen. Mijn schuit dat is mijn dak; mijn dak komt mij rechtmatig toe.’

Nog leeraarde die mandenmaker, dat alle Overheid onwettige dwang beduidt; de mensch is vrij geboren en de eene mensch heeft over den andere geen recht op macht. En de dag zal komen, dat de getrapte mensch van onderop, zijn rechten herneemt, dat ieder mensch vrij zal zijn en in vrijheid het goede verrichtend, zijn naaste niet meer belagen zal. En voorts, dat de rijken een rechtspraak hebben uitgevonden, alleenlijk ten doel hun bezit te beschermen; de arme is rechteloos. Want wie een brood steelt als hij honger heeft, hij gaat een jaar de kast in, maar schuld heeft hij niet.

Naar de schuit in de Lopiker Wetering kwamen maar weinige gasten en die er kwamen (meestal vreemd graversvolk van Waterstaat) deden dat nòg in 't verdokene. Want wie in de *Liberté* ooit gezien was, gold in deze contreie voor een opstandeling. En in die jaren kwamen naar Holland berichten over de Russische nihilisten, die, alle gezag verwerpend, de overheid ondergraafden met bommen en 't zaaien van onrust. Gewaarschuwd door hun Voorgangers, waren de ouders bunzig van den mandenmaker in zijn schuit. En ze zagen voor hem het einde al, dat zeker komen zou: geboeid weggebracht naar de stad. -

Maar toen de winter het land sloeg en radeloos werd het volk, toen klonk de koude stem van Bart Ypma: ‘En nu zien jullie, hoe de rijken jullie laten crepeeren! Je mag je eigen kinderen opvreten, dat zal het einde zijn! En ze geven niet van hetgeen ze den armen werkman ontstolen hebben, van hun teveel uit eigen vrijen wil, gedreven door berouw, ze geven nog maar amper als wij er om vragen! Kom, laten we dan eten gaan halen, waar eten te vinden is in schandaligen overvloed!’

En dat woord sloeg in bij veel door den nood gedrevenen. Zij waren eerst nog maar een kleine troep, maar die groeide aan onder het passeeren. En de bende van Bart Ypma had nog geen volle week bestaan, of alle schuim uit de buurten, alle stroopers en doodslaanders en ander ont volk was achter hem aan komen loopen. Het is toen eens gezegd door Teun den Duvel, die eigens twee jaar en zes maanden had gezeten wegens het schieten op een koddebeier: ‘Gelijk we hier samen dwars door het land op de hofstee's toeloopen, hebben we mèt elkaar zeker wel honderd jaar gezucht in de parapluie.’

Bart Ypma vond op dat zure woord aanleiding om zijn zeg te zeggen. ‘Als deze maatschappij voorbij zal zijn, als de vrije anarchistische staat door ons en voor ons veroverd zal zijn, als 't moet met ons bloed, sloopen we de gevangenissen. Want is er geen rijkdom meer, dan is er geen misdaad meer. Wat is jullie

aller misdaad geweest? Dat is opstand tegen het geldgezag en dat zal straks niet meer noodig zijn. En daarom ook gaan we nu eten afdwingen: ze moèten 't ons geven, tot weigeren hebben ze geen recht. Eerst komt bij den mensch het eten en hoè voornaam de rede ook is, het eten gaat er aan vooraf. Want de mensch, die gister van den honger gestorven is, kan morgen zijn schitterendste verstand niet meer gebruiken. De mensch is, zooals alles in de natuur, levende stof; kracht en stof. Is de kracht gebroken, zoo blijft de doode stof over en de rede van den mensch is opgelost tot niets. Daarom is de materie van zoo'n groote beteekenis en daarom gaat de strijd om het brood aan allen anderen strijd in belangrijkheid vooraf.'

Ze verstonden er niets van, de wildstroopers. Maar één ding begrepen ze wel; die Bart Ypma kon mooi prevelen, precies een advocaat en hij liep voorop. Als er ooit slagen zouden vallen, kwamen ze neêr op zijnen kop. En omdat heel de politiemacht hem zocht, zonder ooit vat op hem te hebben - want hij roofde niet en stroopte niet in zijn gewone doen - daarom was 't wel zeker, dat als er nù wat scheef liep hij den bloed zou worden. En daarom waren ze ook zoo dapper in zijn gevolg. Ze hebben die twaalf vrome kwezelaars het geschooide eten en goed afgenomen, zonder daar berouw over te hebben, omdat ze toch wisten: dat kerksche volk laat elkaâr niet verrekken van den honger. Juist voordat een arm kerksch mensch van den honger sterven zal, douwen ze hem onder psalmgezang een hard stuk roggebrood in zijn slokdarm..... en dan mag hij hardop dankiewel zeggen ook.

En ze waren dan ook heel niet verbaasd, toen ze later vernamen dat iemand - wie is het geweest, ja wie? - de twaalf toch nog bedacht heeft na die mislukte schooipartij en eten heeft laten brengen. Bart zegde daarvan: 'Mij smaakt geen brood, door barmhartigheid van een rijke verkregen, want dat soort barmhartigheid is verkapte angst voor de wraak van den arme, als

het uur van de groote afrekening voor de rijken zal zijn geslagen. En ik spreek nou niet, ezels, over jullie laatste oordeel, waar ze je in de Kerk zoet meê hebben gehouden, dat is een fabel net als Roodkapje; ik heb het over het oordeel dat het vereenigde proletariaat aller landen uitspreken zal, met het geweer aan den voet over de rijken, over de dieven van het volksbezit. En laten zij dàn hopen, dat het proletariaat barmhartiger zal zijn met hùn kinderen, dan zij het geweest zijn met de onzen, die ze lieten rondloopen met ondervoede klierbuiken!'.

En als zij kwamen op een hofsteê, dan stonden ze daar dan ook niet deemoedig met hun petjes in de hand, maar tezamen stormden ze de deel op en het voorhuis in. En dan deed Bart Ypma het woord, kort maar niet mis te verstaan. De beenen wijduit, zijn handen onbeschoft in de zakken van zijn jekker, zegde hij dan: 'Wij hebben honger, wij en onze gezinnen en we lijden kou. We komen hier om eten en huisbrand. Je kan het brengen bij mij in de schuit! Daar wordt het verdeeld!' En omdat de boeren uit die onte troep zeker wel enkele mannen kenden, die bloed aan hun handen hadden, daarom wieren ze bang en deden ze, wat er gevraagd wier. Neen, de mannen van Bart Ypma die zingend door de buurten trokken, zingend de liederen die Bart ze voorzong, hadden aan niets gebrek. En ze gaven slechts weg van hun overvloed aan ander arm volk, als de mannen beloven wilden, zelf meê te zullen gaan, telkens als er weer schaarschte was. Want zij trokken in den beginne van het bestaan hunner bende alleen nog maar den boer op, als de voorraad brood - brood dat voor de rede ging - weer was uitgeput.

Maar op zekeren dag, toen ze nabij het klaphek de Kapelsche buurt wilden gaan brandschatten, troffen ze daar een troep soldaten en ze moesten uiteen, omdat ze geen vergunning hadden, om gezamenlijk op te trekken. Ze vonden elkaâr weer nabij de Vuyk, waarheen ze gevlucht waren ieder op eigen gelegenheid, dwars over de door 't ijs saamgeregen polders. In Bart zijn schuit

wier vergaderd. Zij besloten niet opzij te gaan voor de soldaten, de slaven van het kapitaal.

‘Die kinderen van de armen, als apen gestoken in soldatenpakjes en heel en al tegen hun zin, worden tegen ons opgezet; maar de volgende slag zal òns zijn!’ Dat gezegd hebbende dook Bart in 't vooronder en kwam terug met een zwaar kaliber dienstrevolver. ‘Die is in Oost-Friesland buit gemaakt op de kapitalistenknechten van de politie!’ verklaarde hij gram: ‘En thans zal hij dienst doen. We komen morgennacht hier bijeen klokke twaalf en we gaan het eten halen, overal waar het is. De kapitalistenknechten zijn bewapend, zorgt dat je óók wapens hebt!’

En dat is niet tot doovemannen gesproken. Den volgenden nacht waren ze present en ze droegen wapens. Van dan af begonnen de nachtelijke strooptochten. Waar ze verschenen, schoten ze eerst den waakhond neêr. Meestal was dat op afgelegen boerderijen. Ze wisten maar al te goed, dat ook de boeren zich bewapend hadden. Ging de deur niet open, ze werd ingetrapt. Kregen ze niet subiet hetgeen ze eischten, dan namen ze het. In Eiteren hebben ze een ouden boer gebonden, diens zoon neêrgeslagen, zoodat hij 's anderendaags naar het gasthuis moest worden gedragen. En zeker omdat ze zoo'n schrikkelijken honger hadden..... stalen ze er ook geld en zilverwerk. Nooit trokken ze gelijk naar het doel af, wel kwamen ze op een afgesproken teeken aan dat doel bijeen. En in het huiswaarts gaan waren ze altijd weer verspreid. Wieren ze aangehouden, door veldpolitie of soldaten, nooit werd iets op hen bevonden. De buit lag altijd ievers veilig verstopt. Wie haalde later het geroofde ter verdeeling? Men fluistert in de buurten, dat daar de kinderen op werden afgestuurd. Huiszoekingen wieren verricht, in de *Liberté* en bij de mannen van Bart's bende..... nooit wieren wapenen gevonden, nooit munitie. De politie was slim, de bende was slimmer. Hard tegen hard was het parool tusschen beide partijen geworden. En het landsvolk, dat de bende ervoer gelijk een

vloek, dierf niet openlijk de zijde van de politie kiezen. Maar hoe heftiger de wil van de justitie bleek, om dees bende uit te roeien, des te driester werden de mannen van Bart.

Er vielen dooden. Een schok ging daarover door de lage landen achter den rivierdijk. En de roep was toen: als het tij niet spoedig keert, wordt het een bloedpartij zonder ende. - En elke boer van veel geld en goed, wist van dan af zijn leven bedreigd. Er wier door de Besturen der gemeenten naar Den Haag geschreven om nog meer politie en nog meer soldaten; antwoord bleef uit. Ook hebben de boeren zelf nog door de Lopiker waard wacht geloopen met schietgeweren; eenmaal wieren ze aangehouden door de veldpolitie, die er mannen van de bende in zagen. Gelukkig wier dat gauw begrepen aleer er schoten vielen. Andermaal werd de patrouille der boeren in den rug beschoten door een die zuiver mikken kon en die zich schuil hiew in het hakhout van den Tiendeweg. Koos de Waard had even maar zijn pijp opgestoken in den nacht; dat kostte hem een schot hagel in zijn braaien, waarvan hij nòg mankt. Er hong benauwenis over de buurten.

En de twaalf die maar weer eens waren uitgegaan om een aalmoes voor hun armen, kregen overal barsch te hooren: al wat we jullie geven om der liefde Gods..... verkwanselen jullie aan dien anarchist en zijn bende! - Dat deed den arme zeer en er bleef weinig vrindschap overig voor de boeren, die in de knel leefden van het stroopersvolk. En die toch verkeerden in het besef, dat iedere nacht den laatste kon zijn, dat iederen nacht een dubbelloops geweer op hun borst gericht en ook afgevuurd kon worden..... alleen omdat zij rijk waren.

Toen de boeren ervoeren, dat politie zoowel als soldaten onmachtig waren tegen de bende, kwamen zij op een middag in *de Koekoek* bijeen. En ze zeiden: Laten we iemand naar die schuit sturen. Laten we beloven, dat heel het Slikend elke week zoolang het wintert rijk bedeeld zal worden..... brood, aarpels, vet, spek kaas en melk. -

Bart Ypma liet weten dat de angst een slechte raadgever was. Hij zegde niet precies te weten, waarom ze hèm dat liefdadige verhaaltje kwamen doen; wat had hij daarmeê te maken? En toen hem gevraagd wier of hij niet beloven kon, dat er, zoo zij eten aandroegen uit vrijen wil, niet meer gestroopt zou worden in de nachten, gaf hij diepzinnig tot antwoord: ‘Waarom vragen jullie *mij* dat? Ben ik het die den wind doet waaien? En weten jullie niet, dat golven na een storm maar moeilijk tot bedaren zijn te brengen?’ Toen ze vroegen wat eigenlijk de fijne zin was van zijn duistere woorden, gaf hij tot antwoord: ‘In jullie eigen bijbel staat..... *wie ooren heeft om te hooren, hij hoore.* En ook zeg ik jullie nog dit: zet een leeuw in een kooi en het beest vreet ook gras; maar heeft het eenmaal bloed gesmaakt, dan zal het om bloed blijven roepen, tot het sterft.’

Met die dreigende halfbegrepen woorden als boodschap weerom, zijn de twee boeren uit de *Liberté* gekropen en kwamen zij weer in *de Koekoek.* Zooveel hebben wij ervan begrepen, was hun relaas, dat die ontaarde troep zijn eigen eerder doodvechten zal, dan 't rooven ooit op te geven. En ze vertelden ook, dat die huichelaar (die zich nu toch wel rijk gestolen moest hebben) daar op armoeiïge wijs manden zat te vlechten, een eerzaam handwerker gelijk. Toen ze het antwoord vernomen hadden, zagen de boeren geen heil meer in overleg.

Maar voor ze uiteen gingen zeide Piet Montijn, met wien ze eigenlijk maar liever geen omgang hadden gehad, omdat van hem bekend was, dat hij hier in *de Koekoek* 's nachts kaartende met boeren bijeen kwam: ‘Mannen luistert eens naar mij. We leven nog vroeg in den winter. En mocht de kou nog lang duren, dan kunnen we nog veel plezier beleven van die roovers en moordenaren, dat zeg ik. Met geweld zijn ze niet te vangen, het is bewezen. Want ze kunnen nu de wateren dicht zijn, naar alle hemelstreken vluchten in den nacht. Ze laten zich niet verbidden met zachtheid en met gaven - dat hebben we daarnet ervaren -

rest ons, dat wij hun troep uitroeien door list. Vergeet niet. dat het maar lompe achterafsche mannen zijn, al worden ze aangevoerd door een vent, die zijn weet weet. Maar meen niet, dat het veel zou kosten, om ze uitgeleverd te krijgen aan het Gerecht. Als jullie willen, zal ik dat klaren en wat het gekost heeft presenteer ik achteraf per rekening. Maar veel kan dat per hoofd niet zijn, als we de handen ineen slaan!'

Ze vroegen hem uitleg, maar hij was daar karig meê en zegde: 'Een man praat tot zijn vrouw; de man zal wel zwijgen en hij vraagt het zijn vrouw. De vrouw wil ook wel zwijgen, maar dat gaat haar zoo zwaar. Tot zwijgen *verplicht*, daarvan worden ze ziek. Daarom; laat mij maar één woord zeggen hier. En voor de rest..... hebt vertrouwen en zwijgt. Delila was sterker dan Simson, want ze was slimmer en alzoo zal ik dezen troep doen overleveren aan het Gerecht.'

Toen zei een van de ervarenste: ''t Is, omdat het is beloofd van Piet Montijn - ik ken hem - daarom zeg ik, dat we betrouwen zallen hebben. En als Piet zeker weet, als hij er vastigheid van heeft, dat hij ze zal overleveren aan het Gerecht, dan zeg ik... zoo zal hij ook niet eer om de kosten kommen, dan dat de bende is overgeleverd aan het Gerecht. Niet eer. En dan is 't voor ons niet bezwaarlijk, om hem z'n gang te laten gaan. Dat zeg ik.'

Dat heeft Piet Montijn, een zèkere vent zijnde, een die zijn woord goed wikt, op handslag aangenomen. Toen viel er niets meer te bepraten en ze gingen naar hun behuizingen weerom, den kop vol vraaggedachten. Hoe zou die sluwe heereboer dat reeën? Hij heeft van Simson en Delila gesproken. Een vent in wiens woning het Woord heel niet in eere stond. Thuis gekomen sloegen ze Richteren er eens op na; ja, ze hebben 't wel gevat..... Piet Montijn had wat met vrouwvolk in den zin..... wàt zou het zijn? Hij zou toch geen schande halen over hun vergadering? Maar grooter dan de vrees daarvoor, was de bloedbedreiging die de bende van Bart Ypma beteekende.

Piet Montijn doet zijn zaken rechtaf en hij overlegt ze goed. Daags nadat weer een nieuw slachtoffer aangeteekend was - een renteniertje uit Cabauw lag met ingeslagen kop naast zijn open geldkist - wist hij al om en nabij de namen van het stroopersvolk, dat rond Bart Ypma verzameld was. Wist hij ook, wie er getrouwd van waren, wie niet. Wist hij wijders de namen en toenamen der meiden (die waren bekant allen naar de stad getrokken op den duur) waar de stroopers vroeger achter heen gejaagd hadden. Want van stroopers is algemeen geweten, dat ze even fel op bout zijn, als op avontuur met meidenvolk. De meiden van het land waar nog wat verbeelding in steekt, die van weelderiger dingen droomen, dan van een leven als stoepmeid gesleten..... dat slag wordt aangetrokken door de buitenissigheid van zoo'n opgejaagden strooper. Een vent, die overdag niet werkt gelijk de knechten en tòch geld heeft tot vertier en verteer, zoo'n vent trekt dat soort meiden aan. Het is niet zelden voorgekomen, dat stroopers door hun meiden genadig zijn verborgen, als ze op vlucht waren voor de uniformen. Deze dingen wist Piet Montijn; want hij kende den streek beter dan de boeren en de koddebeier. Hij zegde daarvan: dat komt, omdat ik mijn tijd niet verdoe achter het harmonium, maar veel vertoef tusschen de menschen. En hij ging groot op zijn kennis. Wat voor velen verborgen bleef, omdat ze te stom of te argeloos waren, of te benepen van blik..... Piet Montijn doorzag het. Zoo is een mensch die naar de eeuwige dingen niet schouwt; het gemier der menschen - hoe miserabel nietig het ook zijn moge - aanbelangt hem bovenmate.

Op zekeren dag, nog voor den eersten dooi in Februari, trok Piet Montijn naar Rotterdam. En toen hij terug kwam, diende de week daarop bij hem een werkmeid voor dag en voor nacht. Ze was gekomen als een groote dame, maar ontdaan van al haar blikken sier en flodderig dure dameskleêr, geleek ze weer zuiver een stoepmeid. Een woeste meid. Ganschelijk passend bij 'n wild-

strooper. Den eersten dag al schold ze de deftige huishoudster van Piet Montijn zóó liederlijk uit, dat die hem krijtend den dienst op kwam zegggen. Piet Montijn trok aan zijn hangpijp, hoorde het vrouwenleed aan, en zweeg. Hij wist wel, dat het beteren zou in de verhoudingen. Want maar enkele dagen heeft die halfgetemdeveldkat schennende vuile liederen door zijn huis gegalmd, toen was ze al opgemorken en weggetroond door haar oud lief... en de vent kon zich die weelde heden permitteeren: er was geld. Als dankjewel wier prompt twee dagen later bij Piet Montijn ingebroken. Dat kostte hem alleen een nieuw deurslot. Aan de dieven en wie dit worden willen, zij hier gezegd..... zoekt het niet bij Piet Montijn, nooit bij dien heereboer of bij mannen van zijn slag..... hun geld staat op de bank. Piet Montijn is heel niet gek.

En wie meenen mocht, dat Piet nu in 't ongelegene kwam, omdat z'n meid hem zoo schielijk verlaten had, heeft natuurlijk niet geweten dat hij kort nadien al weer een ander karonje van bekant eender makelij en aard als die eerste, voor zijn huisdienst zou hebben gevonden. Om 't nu eens precies te benamen: die tweede wilde kat was door hem weggehaald (op belofte van hoog loon en zware goospenning) uit een schipperskroeg in de groote stad, alwaar ze met lieve manieren de kalanten bediende. Men zou zoo zeggen; 't kon een graadje deftiger voor een heereboer. Maar Piet Montijn heeft in dat felle vrouwspersoon toch zeker groot vertrouwen gehad. Want den dag dat ze kwam vroeg hij, of ze nou geen geld noodig had voor meer passende kleêr en zoo. Ze is nu toch meid geworden bij een burger. Zoo ze wou, kon ze drie maanden loon vooruit in haar handje krijgen. Dat soort volk is heel niet verlegen en ze knipperde nog niet met de oogen, toen ze het aannam. De baas had haar echte nood ineens goed bekeken, verklaarde ze hem, zoo trouwhartig, alsof ze een huisdochter was van braafste zede. Piet Montijn gaf haar het goede geldje met uitgestreken wezen; hij vertrouwde haar. Wàt een snul,

wat een hufter, heeft ze in haar eigen gemeend. Want 's-anderendaags was ze er al meê vandoor, aangezogen door het gif dat door deze buurten waarde, gelijk ijzer aan den magneet. Zoo bestaat dat onkruid: het weet van elkanders aanwezigheid zóó snel, alsof ze dat ruiken op den wind. Ze seinen 't elkaâr met onbekende teekenen. En eer een onbedachtzaam mensch er erg in heeft, is dat ontuig in elkaârs gezelschap opgegaan. Want soort zoekt soort.

En al was Piet Montijn nu maar een boeren rentenier - en dat zijn toch meestal niet de vernuftigste menschenkenners - zóóveel weet heeft hij wel van 's menschen karakter, dat men beter twee kapiteins kan zetten op één schip, dan twee vurige meiden tusschen een troep rabauwen, levende zonder God of gebod. Eer er een nieuwe maan aan den hemel stond, viel de bende van Bart Ypma, nadat deze eigens de kellnerin in zijn schuit had gehaald, in brokken. En Montijn's andere meid regeerde toen bij den afgescheiden troep, die aangevoerd werd door haar vent, den wildstrooper Jan Bax. En ze hebben tenleste nog tegen elkaar getuigd voor het gerecht; Bart Ypma en Jan Bax, aangevuurd door de felste kracht die de menschelijke natuur beheerscht, door de meid. En twee meiden hebben elkaâr in de gangen van 't Justitiepaleis met haarspelden of met hoedenpennen, of misschien wel met ander vrouwensier, het wezen opengereten, zoodat de rijksveldwacht daaraan te pas moest komen. Een gruwelijke verstoring van de deftige stilte in het Hooge Huis.

Maar Piet Montijn heeft nooit bij de boeren zijn kostenstaat ingediend. Toen er onrust kwam in de aaneengesloten terreurbende, lag hij al tusschen de zes planken, met een steek in den onderbuik, hem toegebracht door een zekeren Pietje Vis.

Het arsenaal van de bende is door de Justitie gevonden. Een elk die het zijne declareerde en zijn eigendom er op kon bewijzen, kreeg het weerom. Maar veel van het geroofde is overgeschoten, waarvan eenig eigenaar zich nooit heeft aangediend. Zóó diep zat

de angst erin voor de moordenaren in bendeverband bij dees eenvoudige lieden. Daar is toen in Lopik, op last van Justitie, door een deurwaarder van verre, vendutie gehouden, uit deze met bloed bevlekte goederen. Er waren veel kijkers, niemand bood. En toen de deurwaarder, die alreeds de koop en massa had voorgeslagen, juist zijn boek wou sluiten (dat werd hier toch niets) kwam plotseling een stem van achter uit het saâmgeklonterde volk: 'Dertig pond!' En elkeen keek om, naar wie daar zoo astrant was, te bieden op het roofgoed van neêrgeslagen menschen uit de eigen streek. De deurwaarder, die maar een mensch uit de stad was, informeerde eerst eens naar de waarde van dertig pond, dan zegde hij: 'Honderd en tachtig gulden is geboden, honderd tachtig gulden, honderd tachtig gulden, wie meer, wie verhoogt het bod van honderd tachtig gulden..... wie meer..... niemand meer... met tien gulden opbieden om een gulden biedgeld... honderd tachtig gulden heb ik aan bod, wie meer,... niemand meer...!' Toen viel de hamer. 'Hoe is de naam?'

Gerbrand Johannes Cabauw, Lekdijk a 43, Jaarsveld! En ik betaal comptant uit de hand!' zegde de Houten Gert en hij trok zijn borstboek.

Toen Bart Ypma en consorten en Jan Bax met zijn schavuiten, zwaar geboeid naar Leeuwarden wieren overgebracht, veroordeeld tot in het hoogste ressort, was het toch eindelijk zomer geworden, na dezen barren winter vol verschrikkingen.

V. De dame.

Al het ongediert' in den grond is in den jare negentig vervroren, tot de das in zijn hol. Er waren geen muishondjes meer overig, geen kruipend ongediert', geen fretten en wezeltjes. Alles wat kwartier zoekt en beschutting in de warme aarde of in holle boomen, werd de levenskansen afgesneden. Want twee meter diep was de hal den grond ingevreten. Maar het ongedierte òp de aarde heeft voortgeteeld tot vandaag aan den dag, want hoe langer dat vriezen uit alle hemelstreken geduurd heeft, des te meer nam het ongeregelde leven toe. Soldaten loopen in den pas, niet langer dan 't commando dat gebiedt. Als men ze loslaat uit de straffe discipline, zoo wordt het een horde. En het leven op het land is een leven van discipline, van bevelen en gehoorzamen, aan de eischen van het boerenwerk. Heel het jaar door vraagt de natuur, dat de landman gestadig werke; daaraan kan hij zich niet onttrekken, wil hij zijn bedrijf niet ten gronde richten. Een boer die veel ter jaarmarkt tornt, gaat ten onder. Want aan knechten moet hij dan zorgen overlaten, die door hem behooren te worden gedragen. Zoo is het op het land, als het jaar verloopt naar den gewonen regel; alle dagen zijn dan gevuld met een tevoren uitgemeten plicht. En die plicht is voor allen gelijkelijk. Als één boer hooit, dan hooien duzend boeren, want dan is het immers hooitijd, hooitijd voor allen. En toen in negentig de dagen ledig voorbij gingen bij gebrek aan arbeid voor den een, toen gold dat ook voor den ander en voor allen. En gelijk soldaten toomeloos zijn, als de discipline niet meer geldt, zoo was het landsvolk toomeloos, toen de natuur niet meer tot werken gebood.

De regel was heen, het ongeregelde leven verscheen. De gedachten waren niet meer in natuurlijke gebondenheid gericht op het werk in de natuur; onnatuurlijk, onbestendig en in 't wilde gericht wieren de gedachten. Hoe ware het anders te verklaren, dat stille lieden aan de eenzaamheid gewoon, als bezetenen zich

gedroegen en elkaâr overtroefden in dom rauw vertier? Waarom lieten werksche kerels, wier leven door al hun jaren een plichtenleven geweest was van stuiveren en sparen, dien winter ineens af van hun rechtzinnige gebruiken, om zich met driesten kop te werpen in vreemd avontuur? Avontuur even vreemd als het tij was, dat zij doorleefden? En eenmaal los van de levensregelen, buiten het zicht van de eigen woning en buiten de ban van de eigen manieren onder hun dak, waren het onteriken geworden, alsof ze al hun levensdagen verdaan hadden in feesten en beesten.

Niet alleen nabij Schoonhoven wier een soort kermis geslagen op het ijs van de rivier. Ook aan het Klaphek, dat is bij Vreeswijk. En 't is toen een waar opbieden geworden, welk ijsfeest méér vertier zou schenken. Kwam uit Schoonhoven het bericht af, dat er een danstent was geopend op het ijs, een danstent waar vuur in werd gestookt, dan haalden de Vreeswijkers op hùn ijsbanen een danstent én een vroolijke keuken. Voor één Hoofd van Jut nabij Vreeswijk op het ijs, verschenen voor Schoonhoven twee heetebollenkramen. Er wier koek geslagen in Schoonhoven; dan ook in Vreeswijk, waar ze er dan nog loterij bij bedreven. Bij Schoonhoven zoowel als Vreeswijk (waar om 't meest valt niet te zeggen) walmde het van oliebollengeur en den zoeten weeën damp der Hollandsche wafelen..... meer nog van de zonden der ongebondenheid. Zou zùlk een winter, evenals groote droogten en zomerstormen die den oogst teisteren, geen teeken geweest zijn dat de Heere vertoornd was bovenmate, vanwege de weelderigheid der boeren? Alzoo verklaarden het de vrome mannen van het behoud in de hoeven en daggelderskotten, die, dwars tegen de verlokkingen in, van de zonden niet gediend en waren.

Maar hun woord ging teloor en de teekenen wieren niet begrepen. Hoe zwaar het volk in zijn weelderige ellendigheid ook geslagen werd, wèlke groote dingen van leed ook gepasseerd zijn, de taal des Heeren bleef onverstaan. Hard waren de harten, verdord de geesten. Hoort slechts.....!

De rivier, ten tweeden male toegevroren, geleek voor Vreeswijk een maankaart zoo rauw en bolderig was daar het ijs. De opgestopte schollen op Vianen aan, vormden een woesten dam en wie daar over wou, moest vast ter beenen zijn. Er wieren gaten in dien dam geboord, om visch te steken, alwaar menig arm man het eenig nog bereikbaar voedsel meê won. En benedenuit, nog voor de krom van 't Klaphek, lag ook zoo'n wild opgetaste versperring. Maar tusschen die twee kwaaie ijsdammen, waar de beslagen kenners van nood op de rivier bar bezorgd over waren (want als zulk machtig ijs straks gaat kruien, dan zijn de dijken niet zeker) daartusschen lag, ruim drie kwartier gaans, een gladde vaalzwarte ijsvloer, in enkele nachten toegevroren en niet meer verbroken door geweld van opstouwende schollen. En onder dat zwarte ijs, al was op sommige steeën zestig duim dikte gepeild, was de bodem van de Lek te zien, zóó helder was het, zóó door en door gezond.

Geen enkel oud mensch heeft er weet van, ooit zoodanige gladde baan in 't midden van de rivier beleefd te hebben. Geen enkel oud mensch ook die dit wonder aanzag, heeft vroeger ooit beleefd, dat arm daggeldersvolk teenbasten afkookte, om van den honger niet te verkommeren. En dat er brood wier gegeten waar gemalen dakriet door gebakken was. Maar tegenover dees schreeuwende armoei stond weelde, die evenzeer ten hemel schreeuwde. Scharlaken zonde was maar gewoonheid geworden. Onte spotters met God en Zijn Gebod, of zij die dat geworden waren in de duizeling van 't ongewone, vierden kermis op het ijs terwijl in de daggeldershuizen keinderen stierven van uitputting. Maar de orgeldeunen op het ijs overgalmden den schreeuw van ontzetting, die moeders slaakten in de dijkhuisjes.

Italiaansche piano-orgels, een nieuwigheid uit die jaren en ook muziekdoozen met gaatjesplaten, met zangwijzen uit de opera er ingeprikt, wieren overgestuurd uit de steden, naar het dom feestend volk op de ijskermissen. Het harmonium van menig huis

zweeg, wijl hij, die het anders bespeulde, aan wufter zaken zijn aandacht schonk. En waar het nog zijn vrome klanken uitstortte, wier het overkraaid door het Italiaansche tingeltangelding. Er waren boeren, die vóór negentig nog nooit lampionnen hadden gezien, serpentines en confetti; maar in dees eenen winter zijn ze verzadigd geraakt van den aanblik aan deze soort kleurigheid. Want op de zwarte banen voor Vreeswijk, trokken ze naar de tenten, opgeslagen op tonnen, waar men anijs en koek bekomen kon al naar de oude wijs, maar ook drank..... En daar hing al dat kleurig sier ten toon. Weelderigheid maakt woest. En hier, algelijk elders op de ijsfeesten, wier gevochten en zelfs gemoord. Het was, alsof de lustigheden, komend uit de steden, als een pestilentie oversloegen van dorp naar dorp.

Ook Vreeswijk kreeg daar wèl zijn deel van. Dees nieuwe mode won sneller, naarmate ze vunzer was en lichtzinniger. De dominees en de pastoors konden preeken en preeken; leeg wieren de kerken, vol de ijstenten. Als gedrevenen door een vreemd commando, kwam het volk toegestroomd tot de zonde. Daar was geen omroeper of rondzegger voor noodig..... de feestgangers zegden 't elkander voort. En eer een maand van feesten op het ijs verstreken was, leefde het landsvolk zoo gerustig tusschen kermiswagengasten en dat slag volk, alsof het een leven lang had doorgebracht onder hellen schijn. Zou er toen nog één knecht ievers in een hofsteê overgebleven zijn, om zich daar ten spot van zijn vrinden, te vervelen bij de koeien, die klagelijk naar de lente reutelden? Waarom zou de knecht dat doen, waarom zou de knecht zijn goede geld sparen en zijn goed gedrag hoog houden? De baas eigens was ommers al vroeger door het ijsfeest aangezogen. En meen niet alleen de boeren en de knechten; ook rijk volk en niksnutters, avontuurders en veel gebrekkigen, belust op het geld van lomp boerenvolk. Dat wier een kroelen en krollen in het zwarte ijsdal tusschen de twee dammen, zooals nog nooit vertoond was en wel nimmer meer vertoond zal worden. En dat in

de daggeldershuizen de zwarte honger rondging, dat werd een zaak die den daggelders aanbelangde.

Zouden de drieste feestvierders dan eigens nooit in kommer of zorgen verkeerd hebben, al waren het dan geen zorgen om een hap brood? En hebben ze toen niet eigens gesmacht naar het medeleven van anderen? Wat een vraag! Heden toch is alles anders, de wereld leit in een kille verstijving; wat vroeger geweest is, heeft geen levensregelen doen ontstaan voor wat heden geworden is, want dit is nieuw. En hierbij passen nieuwe manieren.

Het volk vierde feest met eigen meiden en de eigen vrouwen, maar ook met vreemd vrouwvolk uit den omtrek en de steden, ja met felle kermiswagendeerns, die van heel ander natuur waren. Eenvoudige aardwerkers aten vette uitgelezen spijzen naar rijkeluis-manier, dronken er heetmakende dranken bij. En vaak is het geschied, dat ze elkaâr op de koppen sloegen, uit louter baldadigheid of om het een of ander vrommes. Wijl wat twee of meer begeeren, toch ten leste maar één bekomen kan.

Ja, daar voor Vreeswijk gingen dees heidenen zóó ver, dat ze zelfs den dag des Heeren niet meer eerbiedigden, doch betrokken in hun schandelijke brasserijen. Op Zondag bleven de bonte kramen en spullen open, de muziek jankte door óók onder kerktijd, er wier om prijs op schaatsen gedanst door kundigen die daarvoor over kwamen..... en de overweging van 's Heeren gebod en van het Woord was wel verre.

Soms wieren de feestvierders dat leven zat. Dan moest er weer wat nieuws verzonnen worden, want wie alle dagen patrijs eet, gaat vragen naar ortolanen. Zoo hadden ze aan de papieren slierten niet meer genoeg; toen liet de baas uit zoo'n vermaaktent uit de stad costumes komen uit vervlogen tijden, waarmee het volk gemaskerd over de banen zweefde op de ijzers. Hoe bonter hoe mooier. Jonge vrouwen - heel en al schaamteloos geworden - kleedden zich als kerels. En met dat ontaarde spul bleven ze

weer weken lang bezig, zonder te vragen naar wat gerechtig was en wat zondig. Want och, ze dachten ommers (zoo zeiden ze) dat dit schrikkelijk tij voorgoed zou duren, ofwel het einde beteekende. De wereld vroor langzaam dood. En aleer de verstijving over allen trekken zou en stremmen het warme stroelende bloed, wilden ze dansen en feesten, dansen tot ze vergingen.

Verteld wordt, dat een jonge baron uit het Geldersche, zich dooddronk aan heeten wijn. Het volk kwam dansen op de plek, waar zijn lijf was neergezegen. Onder Hagestein werd een heereboer, die uit Leerboek met een stoepmeid gereden kwam, een keind nog bekant, terwijl zijn eigen wijf thuis in het kinderbed lag, door roovend volk vermoord en met zijn vleezige handen boven de sneeuw uit, naast een vervroren wiel neergesmeten. De heeren van het Gerecht zijn afgekomen en maar weer teruggegaan, zonder de daders. Er waren wel twintig uitgeteerde mannen uit de Vijfheerenlanden, die ijzig verklaarden: Ik wou dat *ik* het gedaan had! - En zij, die er het een en ander of alles van wisten, kwamen niet om te getuigen, maar ze zwegen, omdat zij gerechtigheid niet wilden verstoren. Zij zwegen, omdat zij aan de vervroren ooren en teenen van hun eigen kinderen dachten.

* * *

Toen, op een avond in Februari, de kramen en tenten straalden weer hun fel licht uit, is voor Vreeswijk de dame gekomen. Waar ze vandaan kwam? Van den kant der kwaaie winden, gelijk men zegt op het land, sprekende over een troep sprinkhanen. Ze was mooi, de helledochter; net niet te groot en niet te klein. Een slank lijf en fijne handjes, gelijk de vrouw geteekend is, die den eerzamen mensch komt ten gronde richten. Ze droeg een jasje van weelderig bont, om haar blanke hals afgesloten door een uitheemsch pelsdier, waar het venijnig kopje met de frettentandjes nog aan zat. Felle wildmakende oogen had ze, die rusteloos rond-

zochten. En 't weelderig bruine glanzende en golvende haar, bleef nauw geperst onder haar bontmuts, die van een fijne makelij was, zooals hieromtrent nog nooit eer was gezien. Zij kwam met een knecht en die knecht zweeg over heur. En ze kwam met koffers, duur siergerei en een fijne slede. Ze steeg af in Vianen in het Hotel, maar omdat men aldaar niet wist, of ze wel van goede zeden was, kon ze er alleen maar eten en geen slaapsteê bekomen. Ze wier niet giftig daarom, stootte toen nog in Vreeswijk haar neus op eendere wijs - wat zwerft een jonge vrouw alleen met een knecht dan ook door boeren-gewesten - en toen trok ze van armoei de buurten in, tot ze bij een boer op den Lekdijk onder Jaarsveld bereidheid vond, haar tegen grof geld onderdak te verleenen in het leegstaand zomerhuis. En daar wier voor heur een kachel geplaatst. Den knecht heeft ze toen heengestuurd; dat was het uiterste, waartoe die boer haar drijven wou en kon..... want dat wier gevorderd door zijn vrouw.

Niemand kende heur, gelijk ze daar verscheen, behangen met duur siergerij. Maar op het ijs is dat nooit een beletsel geweest. Ze kon dansen op haar ronde schaatsen, die van verre hooge landen kwamen, alsof ze het heur heele leven lang geregeld deed. En daarom wier ze fel gezocht door de kenners van de ijssport en de kenners van uitheemsch vrouwenschoon.

Aleer verstreken was de eerste dag van haar verschijning, had ze met alle voorname heeren geschaatst en gedanst. En toch wist niemand, wie ze was en wat ze was; vanwaar ze kwam, waarheen ze ging. Die 't haar vroegen, kregen hooghartig en kwalijk bescheid, kregen wijders geen kans meer hun arm om haar lenden te slaan ten dans.

Een kooikersjongen, die per schaats van den Prijsscheweg kwam om medicijn te halen voor zijn stervenszieke moeder, keek in die bruine oogen en vergat de wereld. Ze zwierden samen nog maar juist één baantje, toen kwam er een Jonker uit Cothen, die den verwezen jongen van den Prijsscheweg wegdouwde van

haar zij. Toen is het gebeurd, dat dat jong, zijn moeder vergetend, het mes trok. De Jonker wier op een baar naar zijn Ridderhofstad weerom gedragen, de schaatsen had hij nog aan. Het kooikersjonk wier met boeien om naar IJsselstein gedreven, alwaar hij des nachts wist uit te breken, om daarna tijen aan tijen als een opgejaagde te gaan zwerven en rooven voor leeftocht; de dame danste.

De dame kwam binnen in menig huis. Velen die het avontuur zochten op het ijsfeest, ter verwarming van hun koude leden, vonden bij de dame stilling daarvan. Maar nog vóór zoo'n op 't avontuur beluste, er zich op beroemen kon, dat ze van hèm was, ontglipte het sierlijke wezentje hem met gracie. Ze was als een libelle; overal bewoog ze zich even, overal hield ze even stil, nergens verbleef ze. En wie haar vangen wilde, greep in de ijlte. Vele weken van dien barren winter is ze rond Vreeswijk gebleven. Eens in dien tijd is ze, in den donker van het ijs komend, van al heur sier beroofd. Ze heeft dat niet eens aangegeven, ze heeft geglimlacht. Want 's anderendaags droegen de rijke verkwistende gasten, die om haar rokjes draaiden, weer nieuwe sier aan, die ze wist te aanvaarden met losse achteloosheid, als ware het een princes. Maar den Burgemeester, die toch vanwege zijn ambt het fijne weten moest van dien roof, heeft ze (toen hij haar daarover ondervroeg) klaterend uitgelachen. Die zwartgejaste man kon niet eens dansen, misschien wel niet schaatsen. Wat was die ouwerling ernstig..... waarom keken zijn oogen zoo droef binnenwaarts? Die ernstige man in zijn zwarte frak dacht aan zijn uitmagerend volk.

Sedert dien roof droeg ze wel een korte rijzweep op het ijs. Die droeg ze met zwier, zoo een amazone dat doet. En menig jonkman heeft aan die zweep heugenis gehouden. Want toen ze omtrent alleman kende die daar vertier zocht op de banen, toen had ze de al te astranten - en zeker als die arm waren en er dus geen geschenken van te verwachten vielen - goed keren schiften. Ja, ze was nogal kree geworden in haar voorkeur en gunst. En een

arme knecht wier alleen maar door haar toegelaten tot den dans, als ze daardoor zeker wist, eenig ander die ze op het oog had, te sarren daarmeê.

Op zekeren dag is een oud man naar Schoonhoven gekomen, een tuinder ergens uit de omstreken van Aalsmeer, in groenuitgeslagen ouderwetsche kleêr. Het was een man, die er maar niets tierig uitzag. Zijn hoofdhaar en baard waren grauw. Hij heeft de dame gezocht, haar gevonden ten leste; ze wou hem ontloopen. Maar hij was koppig en eindelijk heeft ze hem toch te woord moeten staan. Hij heeft toen wat gekonkeldefoesd, heeft gedregen en dat hielp niet, gesmeekt en dat hielp óók niet, met vochtige oogen gewaagd van een zieke vrouw en moeder..... daarna is hij maar weerom gegaan naar zijn kweek. Het hielp niet; waar de dame was, daar bleef ze. En dat was juist enkele dagen voor het grootste van al de ijsfeesten, die in negentig te Vreeswijk op de Lek gehouden zijn, tot schande van de bevolking. In Meerkerk was iemand gestorven aan den bloedloop, een licht soort cholera en de woning was op bevel af gezet door de Rijksveldwacht. Toch sloeg de Aziatische bloedloop over op de Achtersloot; aldaar bleef een oude vrouw uit het armhuis in dees ziekte. Maar meen niet, dat het feestvolk op het ijs nu beducht wier voor de buurten rond Vreeswijk.

Daags voor het groote ijsfeest, waaraan heel Holland meê zou doen, werd recht tegenover de Oude Sluis in Vreeswijk een hofje afgezet..... de ziekte. Maar het ijsfeest was besteld en het ging door. Wel is nog overwogen dat feest af te lasten, op grond van de Wet op de Besmettelijke Ziekten, maar daarin is slechts sprake van kermissen en jaarmarkten, niet van ijsfeesten. Dat was niet voorzien en de vergunningen waren al gegeven. Er kwam nòg meer muziek. Moffen met trommels en hoorns en in uniform, orgelmannen van alle windstreken, harmonicavolk tot uit Brabant vandaan en fluitisten om een cent.

Er werd kamp gereden om het hardst en om het schoonst; dan

waren er nog prijzen voor de lange baan, ringsteken en turvendans. Ook nog aparte nummers schoonrijden voor de echte kenners, kinderkampen, hardrijderij voor oude vrouwen om goed geld en de duvel mag weten wat nog meer.

't Wier een beestig feest. Toen de klok van Vreeswijk nog rouw riep om het hofjeswijf je, dat namelijk ook in de overzeesche ziekte gebleven was, begon precies de muziek van tien of wel twaalf kanten. De pleziergangers van het ijsfeest hebben de rouwklokgalmen gehoord; ze hoorden muziek.

Nòg meer muziek! - wier geroepen en er kwàm nog meer muziek. Ook drank en lekkergoed en maskers van papier, rare mutsen met gouden papierkwasten, koningsstaven van bordpapier, aparte neuzen en snorren en chineesche staarten, ten leste gaven de spullebazen serpentines aan hun kalanten voor niets. Dat kon er dan ook heel goed af. Over Vreeswijk klaagden de rouwklokken, over het ijs op de Lek juichten de halfzatte benden onverzadigbare feestvierders. Duizenden hebben daar dien middag, dien avond, dien nacht gedwerreld over het zwarte ijsdal, maar zelfs over de dammen klauterde waaghalzig volk, als het de eenzaamheid behoefde. Daar waren er bij, die zich van boven de schollen omlaag lieten hobbelen op schoen of schaats. Er wieren armen gebroken, maar dat keerde nog kortte het pleizierig feest. Er wier een jonge boer uit Tull bleek, hij duizelde en sloeg tegen het ijs..... de ziekte..... rond die plek wieren touwen gespannen, maar het feest ging door.

Waarom dan ook niet. De hardrijders waren gekomen, nu moesten ze ook rijden. Velen kwamen van ver, tot zelfs uit Friesland. Slank manvolk uit Den Jouwer in zwarte schipperstruien en op kousenvoeten, kwam de prijzen weghalen; maar ook lomp breeder manvolk uit de Hollandsche contreien had danig schaatsen geleerd en sleepte er veel geld weg. De vrouwen van Friesland reden in haar gebreide onderbroeken, de Hollandsche vrouwen dierven dat niet en hielden toch minstens haar baaigoed aan,

vanwege al dat keurend manvolk langs de banen.

Maar alzoo niet de dame. De dame was heel niet preutsch. Ze had ingeschreven voor menig nummer: schoonrijden in paren, dansen en krullen maken alleen, figuur-rijden, als er maar behendig en fijn zwieren aan te pas kwam. Ze verscheen voor Vreeswijk in een langen, ruigen mantel zoo zedig als een oude vrouw..... en zoo kende men haar hier heel niet. Maar telkens als heur beurt kwam, wierp ze zich frank en vrij op de strijdbaan en onder heur mantel, die ze dan af wierp, droeg ze een broekje van donker leêr, daarover een rokje met wit breed-uitstaand pluisbont. Een kort rokje menschen en een hagelwit nauwsluitend keursje van wol daarboven. Op haar borst een enkele roode steen in goud gevat; een vreemde steen. Zóó reed het schoone hellewezen en wist ze ook te winnen, in al de nummers waarvoor ze ingeschreven had. Achteraf wisten de heeren van het comité niet meer zoo zuiver of ze wel won om haar sierlijk rijden, of misschien..... misschien ook wel een beetje, omdat ze zoo verlokkelijk en apart was opgetuigd. Maar ze won. En ten leste (ze had gedanst op haar ronde nikkelen schaatsen van uitheemsch makelij) wier ze opgebeurd in haar leêren broekje en met de muziek voorop, door juichend manvolk rondgedragen langs al de banen, langs al de saamgestroomden, die naar haar wuifden en schreeuwden. En zoo ging haar zegetocht het heele ijsdal rond. Geen van de mannen wou haar toen neerzetten, want de een voor de ander wilde de laatste zijn, die bij de kampioene achterbleef. En 't moest donker worden, aleer ze lachend heur eigen wist los te worstelen. Zij, die van velen begeerd wier, vertrok in den donker alleen, een eenzaam figuurtje.

Zoo het feestende volk haar de duisternis in had zien trekken, eenzaam en als iets heel vreemds, iets dat van hun streek en van hun begrijpen niet was, zóó bleef dat figuurtje, dat beeld van de schoonrijdster in haar leeren broekje, op hun oogenprent staan. Zou zij ook op het avondfeest verschijnen? Natuurlijk, ze ver-

scheen er. En zouden velen, ook onder het eenvoudige feestvolk, op haar gunst gerekend hebben? Ja, dat deden ze. Want omdat ze van en voor niemand scheen, was ze in hun droom van en voor allen. Ja, allen hoopten ze in stoute hope op haar gunst. En tal van mannen, die dien avond met ander vrouwvolk dansten en feestten, bleven toch vaak èven met schuinen kop in gedachte bij die andere, dat wondere vrouwmensch toeven. Alzoo was ze iets zeer begeerlijks, want van allen man gewild. Maar ook van allen verstooten; want niemand dierf haar goed in haar glorie naderen. Een elkeen vreesde de in 't openbaar bekende afgewezene te zijn. Voor een koningin is er toch maar één koning; wie dierf zich koning achten? Niemand.

En zoo is het gekomen, toen het avondfeest woest wier van dwaze uitgelatenheid en geluid en bloedklop, toen elk potje een dekseltje had gevonden, dat een sierlijke rijdster met een papieren mombak voor en met bitterheid in 't gemoed, eenzaam in de richting van Jaarsveld wegreed. Een zeer zatte bakkersknecht, die dezen dag het nummer turfrijden gewonnen had en daarom zijn tien harde guldens verteren moest, reed haar met vinnige streken achterop. Hij wilde het onbekende vrommes met haar mombak voor, dat ommers veel te vroeg het feest verlaten had, aanhalig grijpen. Maar één slag van haar karwats deed dien bakker goed begrijpen, wie deze eenzame rijdster geweest was. De knul heeft nog wat rondgeknerpt waar ze zooeven reed, ook al om den pijn op zijn schouder te leeren verwerken, hij heeft zijn ijzers nijdige krassen laten slaan, toen heeft hij zich weerom gestort in de dronkte, waar licht was, kermisgeur, muziek en zoovele vrouwen van alderhand slag..... Doch allemaal vrouwen van ander en nederiger postuur en bij lange zoo aantrekkelijk niet, als die eenzame rijdster in de donkerte met haar zwiep.

De baron draaide rond met een freule. Het was geen bijzonder mooie vrouw, maar ze was nog jong, en had een trotschen mond. Een jonge vrouw van het slag, waaraan nu reeds te zien was,

hoe ze eruit zou zien, als ze oud zou zijn geworden. Maar het was een freule. De heeren van hier en gunter, de fabrikanten, de steenbakkers, heereboeren, paardenfokkers en makelaars, verbleven op het feest allegaar met huns gelijken. Niemand, die de dame zocht, want niemand die haar gunst vragen dierf. En de dame met haar zwiep, ze was in eenzaamheid aan 't einde van het ijsdal gekomen. Daar keek ze om. Achter haar zag ze den rossen gloed van het feest dat haar uitgestooten had, omdat ze tè begeerlijk was. Of dat haar uitgestooten had wellicht, omdat de feestvierders bang waren geworden haar hulde te bieden, omdat zoovelen dat al bekocht hadden met slagen en erger. Ook zonder haar, ook zonder de koningin van het feest, pijpten de orgels, draaiden de paren, zongen boerenkinkels zich schor, dronken zij zich schorder, sloegen zij malkander om 't later weer even zoo vroolijk af te drinken..... want het was feest. Als de koningin is heengegaan, worden de lakeien eerst recht vreugdig. De karwats in haar handjes was nu zoo van onnut; daar was toch niet één stoute aanbidder meer om er zijn rug voor te krommen. Ze was alleen!

Dan maar van den hellen lichtschijn voorgoed weg en nog dieper de donkerte in. Heel diep de donkerte in. Moeizaam klauwde ze den ijsdam over. Verderop, verder van het feest af, was weer ijs, dat om en nabij berijdbaar was. Waarheen trok ze? Zal ze dat wel eigens geweten hebben? Ging ze misschien zoo vroeg al naar het zomerhuis, daar ergens onder Jaarsveld - waar 't was, dat wisten de menschen uit Vreeswijk niet krek - alwaar ze resideerde? Vragen altemaal, waar geen antwoord ooit meer op zou komen. Of hebben andere willen haar weg dien nacht bepaald? Kunnen tierige mooie vrommessen, die zich meester weten van het gezelschap, die vatten, dat zij in het feestlicht het feestelijk lichtpunt zijn, de eenzaamheid en 't uitgestooten zijn verduren? Dat kan geen enkele vrouw verdragen, zelfs een oude vrouw zou 't niet verduren. Maar of ze mooi zijn of

verdord, jong of oud, boerig ofwel vernuftig, rijk of arm..... daarin zijn ze elkander gelijk; ze vragen genegenheid en schauwen eenzaamheid. Kan de dame wel, na zóóveel roem, na zooveel bloed gestort om haar lief persoontje, verduren; een koningin te zijn weliswaar, maar levend in koninklijke afzonderlijkheid? Alleen in de hooge koele vertrekken van haar paleis - het ongenaakbare paleis van den killen winternacht over de rivier? Het blijft voor ons menschen ongeweten. Wel is later nagegaan, aan de korte snijsporen van haar ronde ijzers over 't haast onbereden Kersberger Rak, dat ze, in dees hartsteken donkerte, langs visch- en otterwakken heeft gereden zonder veel zorg.

* * *

En 's anderendaags wier dat feest voortgezet. De losse zinnen wieren losser, de eerbaarheid van het landsvolk, waaraan deze gewesten toch vroeger gekend waren, kon hier heel niet meer gelden. Vrouwvolk en manvolk vergaten om weeldelust hun schaamte geheel, de goddelooze woestheid wier ongekend... en wèèr looien de klokken; dit keer bekant al de klokken van Vreeswijk tot Schoonhoven en verder. Want de ziekte vrat ongenadig voort in het uitgemurgelde volk zonder weerstand. Wat viel daartegen te doen? Heden nog gezond, morgen dood. Dàn maar feest. En er wàs feest. Dierlijk hong het uitgelaten vrouwvolk in de armen der jonken, de een schaamde zich den ander niet meer; trouw kon hier niet gelden. Dat was ommers een oudmodisch bevel geworden, gegeven voor gewone tijden. En daarom slierden huisvaders over de banen met lochte juffie's uit de stad. En de huisvrouwen zaten ('t is zonde maar waar) onbeschaamd in de dranktenten, op de schoot van ander manvolk hier of gunter of ievers vandaan. Over het ijs hing een weeë lucht van vettig gebak en drank. Overal wier gehost, veelal met de schaatsen aan. Dat leverde gebroken beenen en

verzwikte enkels, maar daar kon in het vertier heel niet op gelet worden. En schennende liederen, geleerd van de liedjeszangers uit de stad, galmden boven het volk uit. Daar was een lied bij over 't vergaan der wereld en dat de mensch nu nog maar gauw en gulzig tot zich nemen moest, wat straks niet meer te behalen zou zijn.

Nu; de wereld verging niet. De behoudende ingelanden zaten met bang in het herte in hun hofsteden onder aan den dijk en ze hoorden het godslasterlijk lied over 't vergaan van de wereld wel, daarvan sloegen ze de handen ineen. Maar telkens als weer ievers de klok looi - en dat was in de klare winterlucht van vele dorpen hoorbaar - vielen ze in vervoerd gebed, want ze dochten de teekenen wèl te verstaan, dat namelijk het einde nooit zóó nabij was geweest.

En te midden van de felste feestdrokte dien tweeden dag, wier om de dame geroepen. Want wie zou voordansen, als de dame niet danste? Maar waar was de dame? Wie heeft de dame gezien? Niemand! Is ze vertrokken en waarheen? En waarom? Waarom komt ze vandaag niet krullen trekken op haar kunstige uitheemsche ijzers, gelijk alle andere dagen? Waarom komt ze niet, om door duzend mannen verlangd, door geen enkel bemind te worden? Hebben deze feestvierders, naast hetgeen ze van zichzelf en elkander opeischen, dan nog meer verlangens? Of beginnen ze het feesten en beesten weer moei te worden en moet er nieuw vermaak zijn, nieuwe vervoeringen ongekend? Zoolang de dame er was, zijn er om haar gunst immers dingen gepasseerd, waarmeê zij zich bezig hielden, waarover met de koppen bijeen gefluisterd kon worden. Daarom... de dame moet er zijn; zij is het zout van het feest! Want als nu maar de dame kwam en ze danste nog eens wat in haar zwart leeren broekje, dan joeg dat de loome feest-verzadigdheid weer weg, dan ging het bloed weer stroelen en klotsen in al dat manvolk, dan konden ze weer leunen tegen hun liefje aan, dat van

pooverder makelij was, denkend aan háár, denkend aan dat schoon en trotsch slank vrouwmensch met haar karwats, aan dat mooi reptiel. Maar ze kwam niet meer naar Vreeswijk.

* * *

De ijsvlakte voor Vreeswijk heeft, omdat de dame daar als regel verscheen, grooten roep verkregen. Roep, die uitgedragen wier van man tot man, van buurt tot buurt. En in Schoonhoven op de Lek, daar bleven ze er koud van. Maar dáár op het ijsveld ging weer een andere wildmakende aangelegenheid rond. Daar vochten twee rijke mannen een bitteren strijd uit, wie van de twee de meerdere zou zijn in 't stukslaan van grof geld. Een barbaarsch vernielen van bijeengegaarde kapitalen uit de ouderhand voortgekomen. Dat was een gevecht, zoo machtig, alsof twee groote roofdieren malkander langzaam maar gewis verscheurden. Doch zooiets kan niet duren... alle geld is eindig. En toen ten leste de een den ander had verslagen, doen neêrstorten van zijn hoog voetstuk des bezits, wat bleef er toen nog voor mirakelspul voor de Schoonhovensche ijsbanen overig? Maar de feestgangers vroegen wreed telkens om meer, telkens om ander wildmakend gerucht.

Toen zeiden de spullebazen: Hadden we hier de dame maar, die voor Vreeswijk haar kunsten om niet vertoont. Er zijn hier nog koppen, die ingeslagen kunnen worden, nog ezels met harten die in vlammen kunnen staan. Als we de dame maar hier hadden, dan viel er lichtelijk nog wat nieuws te bedenken voor die zatgefeeste hufters.

En gelijk de spullebazen naar avontuur hunkerden om meer gewin, zoo vroeg ook het volk naar nieuw avontuur. Als toch de dame maar kwam! Zij, die haar voor Vreeswijk gezien hadden, hebben te Schoonhoven ware wonderverhalen van haar lieftalligheid verteld. Ook ijselijke historie's die geschied waren (of die

de overbrievers verzonnen hadden) donkere historie's, maar even vreemd en ongewoon, als dees winter zonder einde was. Als nu de dame maar kwam.....

En zie, ze kwam! Alsof het verlangen, alsof de ongehoorde en meest onuitgesproken roep van al die moeigevierde feestgangers tot haar was doorgedrongen van de verte uit waar ze thans vertoefde, zóó kwam ze voor Schoonhoven..... waar haar stellig nieuwe triumphen zouden wachten.

Want op zeker onzalig oogenblik trok er een verstijving door het volk, dat uitgelaten was en schreeuwerig van feest en van begeerte naar nieuwe vreugden 't meest. Het wier over 't ijsveld aldaar vreemd stil; eerst in de verte, toen dichterbij. De stilte rolde vooruit, trok geleidelijk over heel dat saâmgeklonterde volk. Welke ongekende zaak die de kelen deed verstommen, was daar in hun midden gevallen? Want het was, of de beklemmingskoorts heel hun feest had aangegrepen, een vreemde ziekte komend van Bovenlek, gaande op Ammers aan.

In deze benauwde stilte... en wàt was stilte over de feestrivier thans ongewoon..... was het orgelgeluid en het verloren gepiep van een blaasfluitje, van een toeter of een speulmanshoorn, iets als komende uit den benauwden droom van een, die zich overeten heeft.

Want onder het zwarte, meterdikke ijs, daar gleed in haar wufte zondekleer, de dame. Ze kwam zonder gerucht voorbij; haar schaatsen priemden tegen den onderkant van het ijs. Zóó, op de trage drift van de gestolde rivier, is ze van het feest te Vreeswijk komende, voor Schoonhoven aan dat àndere feestvolk verschenen. Het feestvolk, dat toch ook om haar geroepen heeft.

Mannen kwamen van den dijk met boombijlen, maar aleer ze ievers een wak konden slaan, was de dame alweer wijder; ongrijpbaar. Gelijk ze ook in haar leven ongrijpbaar was geweest,

naar verluidt van Bovenlek. Ze gleed onder de danstent door en daar toefde ze lang, naar het ongeduld te meten van de mannen met de bijlen. Toen werd ze opnieuw gezien, in het hart van de rivier stroomafwaarts voorbij de stad. En even voor den ijsdam van Klein-Ammers bleef heur eene schaats haken onder het ijs. Maar ook dáár hebben zij het lijk van dat vrouwspersoon niet kunnen bergen. Want toen het wak geslagen was, kwam door den val van een schol, het lichaam weer vrij. Aldaar verdween de dame onder den dam, en gleed ze, van haar vermogen tot zonde ontdaan, in de vaart van het bergwater verder naar de zee. Uitgerekend wier, dat ze niet voor den donker weer zichtbaar kon worden, want die schollendam van Ammers strekte wijd en eerst boven Termey wier het ijs weer glad. Ze is dan ook nooit meer gevonden, alhoewel na den dooi, door kantonniers van den dijk overal gezocht is. Zoo is ze onder het ijs vergaan en gespoeld naar een vergetelheid, tot exempel van velen.

Want ja, toen daar de dame was voorbij gekomen, lag voor wat luttele uren het feest toch stom. En daar hoorde toen ook al het volk van Schoonhoven zoowel als van Vreeswijk, de klokken hier en gunter, de klokken die rouw riepen over velen. De orgelmannen en de spullebazen, de venters en de fluitisten hebben nog wel van alles geprobeerd, maar dien dag konden ze de feestvreugde er niet meer injagen met heurlui muziek en vertier. Dat wier een feestdag met een donker end. Een horde manvolk en vrouwvolk trok terug naar de eigen oorden, met vragende bange oogen. Wat heeft deze vreemde verschijning beduid.....?

En het is nòg bekend, dat toen een boer uit het land van Stein van dat feest weerom kwam op zijn doening, die van ouds geheeten was:

Wie kan keeren
De

des Heeren

hij zijn vrouw en keinders bij de afgebrande woning vond. Die boer is malende geworden, heeft heel zijn verder leven geroepen

om een bijl - want het ijs moet stuk! een bijl! - hij heeft een kwaaien dood gehad.

* * *

Maar het feestvolk is na wat dagen toch weer terug gekomen. Het heeft nog vele ten hemel schreiende zonden bedreven aldaar, die thans maar vergeten moeten worden tot eer van het nageslacht. En Gerbrand Johannes Cabauw uit Jaarsveld, alwaar hij woont aan den Lekdijk a 43, heeft door den horlogemaker tevens zaakwaarnemer te Schoonhoven, een brief laten opstellen naar een tuinder in de buurten rond Aalsmeer, waarin hij schrijven liet dat hij Gerbrand Johannes en zoo voort, ten dezen domicilie kiezende ten huize van Petrus Benschop, zaakwaarnemer, Koestraat 12 te Schoonhoven, aanzegde dat tegen kwijting van zes weken huur boven heden voor een zomerhuis waarvan de verhuring niet regelmatig was opgezegd, zullen kunnen worden weggehaald, drie koffers kleedingstukken, eenmaal toebehoorende aan geadresseerde's dochter.

Aan de vordering werd voldaan; de Houten Gert ontving tot de laatste penning zijn huur en voor zes weken bovendien..... Zoo staat het toch ook maar in de Wet, zegt de zaakwaarnemer. Maar uiteindelijk is het, ook in dat schrikkelijke jaar negentig, toch zomer geworden.

VI. Twaalf Delftsche borden.

Als het boer en landheer goed gaat, zoo komen ook de knechten niets te kort. Gijs Uytewaal is koetsier geweest van den landheer te Meerkerk, die in het Lopiksche en 't Maarschalksambt veel landerijen bezit en heel de jacht. Niet vele jaren heeft hij op het Huis te Meerkerk gediend. Want toen hij naar den aard van een jongen borst zijn oogen ophief naar Nelia, die daar als keukenmeid diende, gelijk haar moeder daar gediend heeft en bevolen in de keuken, achtte de barones dat het beter was, zoo Nelia haar toekomstigen man maar gauw volgde. De oude baron vond alles goed; als de patrijs maar niet aangebrand was, mocht zijn keukenmeid hembetreffend vrijen..... als ze maar vrijde in haar vrijen tijd. Maar de barones was een huisvrouw van den ouden stempel en zij zegde dat het eerstens geen pas gaf, vrijen onder één dak en dat tweedens een keukenmeid die vrijt vandaag of morgen den patrijs zeker zal laten aanbranden. Hiervan schrok de oude baron geweldig. Maar toch, hij hield vol, dat zijn koetsier een goed paardenverzorger was. En zijn ervaring zegde hem, dat het geslacht der Nelia's het ver had gebracht in de kookkunst en volkomen in de hersens gegriffeld had staan, wat hij, een oud man met digestie-kwalen behept, lustte en verteren kon. Hij is dan ook alleen maar gezwicht voor het schrikbeeld der toekomst: morgen of misschien later een aangebranden patrijs te zien verschijnen op het dienblad.

Er werd zorgelijk over gedelibereerd, alvorens besluiten werden genomen. Personeelwisseling op een Heerlijk Huis is een aangelegenheid van groot belang; een elk wil daar wel dienen komen..... doch weinigen hebben de natuur om er te slagen. Want zèker mag het personeel op een Heerlijk Huis geen afbreuk doen aan het decorum. De moeder van Nelia, die alles wat zij van luxueuze kookkunst wist, gerust had mogen vergeten, sedert ze getrouwd was met een watermolenaar die haar een klein week-

loon van den polder en elf kinderen bezorgde, werd, om mede in het moeilijke probleem te helpen beslissen, op het Huis uitgenoodigd. Achteraf kunnen crimineel zware zaken meestal nog al meê vallen. Want Nelia blijkt nog een zuster te hebben, die mankt wel, maar ze kookt voortreffelijk. Dat heeft ze toch wel bewezen in Utrecht bij een advocaat, waar ze gediend heeft. Want daar heeft ze zelfs eens gekookt voor een huis met veertig gasten vol. Zij heeft er zóó goed gekookt, dat die advocaat het ten leste niet meer opbrengen kon en bij zijn veertig en meer vrinden moest aankloppen om hulp. Nu wist haar moeder niet precies, waarom die hulp niet verleend werd door al die goede vrinden, maar wel wist ze, dat ze haar dochter weer thuis kreeg, want het advocatengezin sloeg uit elkaar; echt triestig.

‘Zeer interessant’, meende de baron: ‘maar heeft zij wel eens patrijs laten aanbranden, met andere woorden, heeft zij een aanstaande, of iets dergelijks op het oog?’

Het wijfje vatte het verband zoo gauw niet, maar de barones hielp haar daarbij op weg; de woorden van den baron vorderden wel eens vaker eenige verheldering. Toen 't goed was begrepen, zei Nelia's moeder alleen maar: ‘Menschen nog aan toe, ze mankt toch.....’ Dit gebrek werd toen in het Heerlijk Huis als een gunstigen trek, een soort karaktervastheid aangemerkt. En ze mocht haar zusters witte boezelaar komen aanstrikken.

Toen bleef nog maar één moeilijkheid onopgelost; waar ging Nelia blijven? Het is toch geen Heerlijk gebruik, personeel dat zich ordentelijk heeft gedragen, zoo maar aan den kant te schuiven. En ook die koetsier mocht het niet als een zware zonde aangerekend worden - dat stond bij den baron zoo vast als 's lands wetten - dat hij een mooie jonge keukenmeid had gevrijd. Het lot is den Heeren gunstig; juist omstreeks die dagen stierf de opziener van het Heerlijke jachtgebied, dat de baron in het Lopiksche bezit. De koetsier werd er eens extra op gemonsterd; hij was breed en sterk genoeg om een strooper te vloeren

en daarna netjes geboeid bij den Kantonrechter af te leveren. Met wat goeden wil zou hij de jachtwet wel kunnen leeren begrijpen, althans zooveel eruit, als een plichtmatige koddebeier daarvan te weten heeft. En waar het doel van vrijen trouwen is, viel er heel geen wederstand bij partijen op te heffen om het jachtopzienershuis in Lopik te gaan betrekken, na een burgerlijke bruiloft, personeel van den Heer van Meerkerk waardig.

Wat was dit onrustige verschijnsel weer in voornaam beleid opgelost, vond de baron. Nelia kookte haar afscheidsmaal en (verliefd of niet verliefd) de vleezen waren niet aangebrand en zij kreeg van haar Heer een toespraak meê, die klonk als een klok en van haar mevrouw twaalf Delftsche borden, die sedert onheug'lijke tijden de keukenschouw in het Huis hadden gesierd. Want mevrouw meende, dat het Dresdener porselein, dat zij ontmoet had bij Tielsche vrienden, tenslotte van voornamer allure was en meer paste in het hooge heldere keukenvertrek, dan dit lompe Delftsch, dat ook te vinden is in de glazenkasten van boeren. Zoo gaat het immers altijd; als het den boeren goed gaat, doen zij hun Landheeren na. Maar den weg om aan Dresdener porcelein te komen, zal voorloopig voor de heeren veehouders wel versperd blijven. Meen hieruit niet, dat de barones de pachters van hun goed niet voldoende waardeerde; als goede Landsvrouwe had zij voor den boer veel hart. Dat wil echter nog niet zeggen, dat zij haar pronk en sier gaarne deelde met dezen, haar feitelijke onderhebbenden.

Toen Nelia met haar man en met haar van stonde af aan volledig-overbodige fijne kookkunst, het eenzaam gelegen koddebeiershuis van Lopik ging bewonen, was haar keuken dus rijk gesierd. Haar blauw Delftsch was haar trots; het vertegenwoordigde een veel grooter waarde voor haar, dan de versjacherprijs ervan uitmaakte aan steedsche antiekkooplui. Want zij waren het symbool, dat zij in het Heerlijk Huis voortreffelijk had gekookt, haar barones trouw had gediend en vertrokken was in de gratie van

haar meerderen, die zij met den hondschen trouw, eenvoudig landvolk eigen, vereerde. Haar man die kreunend de Wet uit zijn kop leerde - één wet bestond er sedertdien maar voor hem - zag de waarde van dat dood bezit zoo niet in. Hementwege had het Huis zich anders doen kennen bij hun vertrek uit Meerkerk; een mooi paard was hem welkomer geweest. En nuttiger ook naar zijn gedacht. Een jachtopziener die draven kan, heeft grooten voorsprong op stroopers die loopen. En hij had het er voor over gehad, om dan met eigen handen een stal te bouwen neven het koddebeiershuis. En als daarvoor geen steenen voorradig waren geweest, zoo had zelfs een van 's barons fraaie knollen zijn gast mogen zijn onder hun dak..... als je het hèm vraagt. Maar Nelia zegde, dat dat dwaasheid was. Wat vermag een ruiter in den koepolder? En welk paard kan over weteringen springen, waar stroopers met polsstokken over ontkomen kunnen? Bovendien... de borden waren in hun bezit en dat was een tastbaarheid. Het peerd was nooit gegeven... bleef een wenschdroom. En de realiteit van zeven gulden weekloon, vrij wonen en vrij akker en twaalf centen premie per gevonden strik, een halve gulden per aangebrachten strooper, lieten wel wenschdroomen toe, maar weinige ervan waren te vervullen. Het was begin '86 dat zij zijn getrouwd; eer er een jaar verloopen was drukte op Nelia alreeds de stilte van haar leven achteraf. Hun huis, dat door den baron zoo sterk gebouwd was als een Kerk of als een fort, lag dan ook wel danig achteraf, daar op de Hoogelandsche Kaai achter Jaarsveld. Last van geburen had ze er heel niet, maar vreugde van kinderstemmen al evenmin. Want alleen bij pal Zuiderwind in den avond en als àlles stil was, beurde het, dat zij van de Lopiksche buurt uit wat kindergeluid vermeende op te vangen. Maar als het stil was, dan hoorde ze wèl de hofhonden in de buurten aanslaan, zelfs die uit Benschop. En wat klinkt dat droef door den stillen avond. Hun eigen Wolf was het blaffen afgeleerd door zijn baas; de hond van een koddebeier hoort slechts

aan te slaan bij onraad en dan alleen nog maar door zacht te janken. Want de stroopers zijn fel en slim, hun belager die de wet handhaaft en 't eigendom van zijn Heer beschermt, moet feller zijn en slimmer.

Zij bleven kinderloos en dat valt een vrouw in het kale achterland alleen, zwaar om te dragen. Het eerste jaar vond ze de Zondagen dubbel vreugdig; haar vent thuis en zij samen ter Kerke en onder de menschen. Maar toen 't alleen-zijn al een moet in haar wezen begon te slaan, trok zij niet zoo graag meer naar de bewoonde buurt. Alle vrouwen, die zij daar in langzamen tred naar het bedehuis zag tornen, hadden geburen en de meesten hadden kinderen. Kinderen liepen rond haar rokken, kinderen die te jong waren lieten ze verzorgd achter. Heel de wereld was vol kinderen, de school wier er van overgroeid, zoodat er bijgebouwd moest worden... alleen op hun kaai gedijen geen kinderen. Daar achteraf kreeg de kat jongen, de geit lammerde en alles in de natuur zette zijn eigen breed en vruchtbaar voort. Waarom waren er bij hun geen kinderen? Haar moeder kwam een keer en toen heeft ze gekookt - natuurlijk in het zuinige - op heerenmanier. Moeder heeft het fijn gekeurd en er lofspraak voor over gehad; maar troost om dat andere kon ze niet brengen. Ze wist toch vooruit dat zulke troost maar schraal vervangt wat ontbeerd wordt. En 't volgend jaar, toen moeder wéér kwam, heeft ze geen feestelijk eten meer bereid. In haar wezen was geen feestelijkheid overig. En Nelia was te eenvoudig van makelij, om anders te kunnen schijnen dan ze was. Ook was haar huis niet zoo pront en helder meer. ‘Dat komt Nelia, omdat jij te gedurig met je handen over elkaâr aan het raamt zit!’ waarschuwde moeder, ‘maar ga nou liever eens naar den professor in de stad.’ En ze is ook naar den professor in de stad geweest. En de dokters daar hebben haar gesneden en eerst veertien dagen nadien, afgemarteld en mat, aan haar koddebeier teruggegeven. De eenige verandering die het gaf, was dat nu ook de hoop ontbreken ging;

er kwam geen kind, er kwam geen kind.

Toen is Nelia in enkele jaren veel verouwerd. Zij, die haar zagen, zegden: een hardvochtige kop, een houten kop zit er op dat wijf. - En het zeldzaam koopmansvolk, dat den verren tocht door 't land waagde, om aan die woning hun waren te slijten, bleef allengs weg. Want het is toch heel niet aangenaam, na een klein half uur loopen om expres een afgelegen woning te gerieven, daar aangebast te worden. Zoo gingen er ten leste dagen na dagen voorbij, dat ze geen levend mensch zag verschijnen, buiten haar eigen vent. Ze wier stil. En hij was het van nature al en werd door haar niet spraakzamer. In den beginne had ze nog wel geklaagd over wat haar bedrukte, maar dat vond bij hem geen weêrklank. ‘Zoo is het, zoo moet het zijn en zoo moet het goed zijn. En ik kan het gemis niet voelen, van iets wat ik niet en heb. En dan ook wij hebben op den Graaf uit Portengen voor, dat van ons geen keind zijn eigen voor den kop kan schieten.’

Dwaze praat tegen een vrouw; want in elke vrouw steekt immers een moeder. Maar vader wordt een vent pas, als hij het eigen keind gezien heeft, maanden lang in onbenul bekeken en ten leste heeft hooren tateren. Eer niet. Dwaze praat en waar ze tòch geen weerlegging op wist. Want nog minder dan haar vent, kon zij zich eigens een voorstelling maken, hoe een kind van hun beiden zijn zou, hoe het eruit zou zien, waarop het trekken zou: op hem..... op haar? En nog minder dan hij, kon zij zoo'n vaag beeld van een kind dat er niet was, zoo'n droomkind liefhebben in haar geest. Al haar gedachten daaromtrent knapten altijd af, nog voor ze ze goed voleindigd had. En dan begon ze maar weêr bij het begin, dat vaag was en onbelijnd, maar toch alles omvatte: een kind, een eigen kind.

Toen zoo vijf jaren voorbij waren, vijf jaren van wachten, hopen eerst, wanhopen dan; vijf jaren van murren en mokken, begon ze te overwegen, of ze misschien niet goed genoeg was, om moeder te worden. Ja zeker, ze had wel eens wat slechts

begaan; dat mat ze nu uit en dat groeide in haar verbeelding tot een zware zaak. En toch was het maar zoo nietig. Als ze zoo eens met menschen sprak, dan vernam ze zoo vele ongerechtigheden. Heeft niet de veldwachtersvrouw uit Eiteren een tijd geleden haar man en kinderen verlaten - 't is schande - om een vent uit de stad? Ze is wel weêr terug gekomen, maar gansch ongedaan is dat daarmeê niet en vergeten nog minder. Ten leste acht ze toch, dat ze het niet zoeken moet in haar eigen onwaardigheid. Dat leert ze ook van haar man. ‘Wie is waardig?’ - heeft hij haar gevraagd.

Ook andere verwarde en verwarrende gedachten spookten door haar kop. Ze wou nu maar, dat ze keukenmeid gebleven was op het Huis. Want toen ze daar zat in de avonden onder de schouw, met de Delftsche borden daar boven, had ze zoo vaak haar toekomstig leven voor haar eigen zitten te verbeelden. Want ook in het Huis was er steeds veel tijd geweest voor gedachten. En zoo had ze daar haar leven al heelemaal zien gebeuren. Zij schatte 't wel zeker, dat ze eenmaal trouwen zou. En trouwen beteekende: weg van het Huis, weg van de weelde en intrekken in een eigen kleine doening, een nerinkje of ergens een post. En trouwen beteekende wijders: eigen kinderen krijgen. Eigen kinderen verzorgen. Eigen kinderen vertroetelen en er zorgen voor hebben. De kommer verdragen en aanvaarden, de zware vreugden van angst en zorg voor eigen kinderen. Zóó had zij zich dat gedacht onder de schouw met de blauwe borden. En als dan de bel rammelde en ze moest komen bij mevrouw, dan kon ze in het hooge woonvertrek soms zoo lummelachtig staan kijken, half nog droomende en harde stemmen maar half vernemend. En altijd waren het deze gedachten, nog maar meest half afgedacht, die haar vertroosting gaven voor alles wat er in het Huis hinderlijk kon zijn voor een jonge keukenmeid, waarin van meidje een vrouw groeide.

Veel was haar vent in het veld. Zijn dienst riep hem daar en

bovendien had hij er natuur naar, om door de landerijen te kruisen. Eenmaal kwam hij met vier strikken en een bebloeden kop thuis; toen heeft ze hem verpleegd, verbonden, getroost. En enkele dagen gebutst heeft hij onder de schouw gezeten, verstorend zonder dat hij het wist of wilde, haar mijmeringen over het leven. Want deze gedachten vroegen alleenheid en eendere houding: het stil zitten onder de schouw met de borden. En toen hij weêr, zoo goed als genezen, achter de wilddieven aantrok, heeft ze haar plaats schielijk ingenomen. Ze kon die droomen gelukkig oproepen naar believen. Al was de gestalte van haar vent nog zichtbaar door het raam, ze zat alweêr midden in haar gedachten. Dan groeide voor haar oog die keuken tot de heerenkeuken daar ginder, dan slonk haar gestalte in jaren en ervaring tot die van een jong verlangend ding vol droomen..... een kind nog bekant. Ze hoefde maar fel te kijken naar de blauwe borden, haar droom was volmaakt. Ja, ze zag dan zichzelve weêr in de zwarte japon van het huis. Hoe zou ze haar toekomstig leven gaan inrichten? Van de ruimte in de heerenkeuken zou ze moeten afstand doen, van het weelderige eten moest ze afstand doen, iederen dag een schoon wit schort voor het opdienen zou in haar toekomstig klein huis wel niet doenlijk blijken te zijn. Welja, daar heel graag afstand van doen! En ook van het begrip, dat men maar neemt voor het diner uit de volle potten met boter, blank vet, poejersuiker met scheppen, blokken van het suikerbrood, de fijnste bloem, de duurste kruiderijen. Welja, afstand doen! En waarom ook niet? Kwam daar niet veel tegenover staan, dat vetter was dan goei boter, zoeter was dan suiker bij scheppen, kruidiger dan de zeldzaamste kruiderijen? Ze dierf tot zelfs in haar waakdroomen het begrip der toekomstige levensvreugden niet nader meer aan te duiden; iedere maal als haar gedachten zich vast verankerden aan een kind, of mooier nog..... een troepje speulende kinderen van allerhand leeftijd, dan wier ze, zoo lee en leeg in haren kop, wakker uit dien staat van wakende

onbestaande dingen verzinnen. Onbestaande dingen..... zeker. Want haar vent is weer thuis, ze ziet hem toch zitten, dat is allemaal echt en wezenlijk en niet meer te veranderen.....

Al die verbeeldingen (hoe het zou kunnen zijn als alles anders was dan het geworden is) al die dwazigheden om nog te leven in de hoop waar een jong meidje in leeft, dat is maar ijdelheid. Dat van vroeger, het is wel danig troostend en verwarmend geweest meer nog in de herinnering dan in het beleven zelve, maar het is voorbij. En nooit of nooit heeft ze haar gedachten aldus weg kunnen laten stroomen, terug naar den tijd dat ze nog in de heerenkeuken zat, als haar vent onder het dak was. Dan kòn ze dat echtig niet. En op 't lest zag ze hem dan maar graag gaan, dreef ze hem wel eens om te gaan, soms met wat karwei op den akker dat best nog uitgesteld had kunnen worden. Maar ach, wat bezat ze dan ook buiten die doezelende zachte gedachten.

Deze vreemde dingen met zijn huisvrouw Nelia, bleven den koddebeier wel in 't fijne onbekend, maar toch hong er voor hem over zijn huis een beklemming. Hij vatte wel waar de oorzaak in te zoeken viel, maar dat ze zooveel uren verdroomde en zich over gaf aan domme gedachten, dat wist hij niet. Eerst heeft hij nog van alles voor haar bedacht. Hij haalde avondbezoek in den huis, de Rijksveldwachter uit Lopik Kapel, maar die bleef na een tijdje van eigens weg, omdat het maar heel niet fleurig was in dat huis, waar nooit kindergekrijt klonk. Neen, Nelia was niet tierig meer. En gesprekken met haar vervielen telkens tot zwijgen..... want veel weêrwoord gaf ze niet. Alles, àlles, wat haar gemoed heeft bevat, bleef ze ten leste geven aan haar stille uren onder de blauwe borden. En de koddebeier wier toen ook een starre vent. Dat worden de mannen doorgaans, als ze binnenshuis weinig aanspraak hebben. Hij stond, het moet gezegd, scherp op de stroopers en omdat zijn huiskamer hem heel niet fel trok, was hij veel op zijn tournee. Zijn werk deed hij dan ook goed. Zijn plicht was plicht en de dieven van het wild hadden maar liever

gezien, dat hij stilletjes bij zijn paarden in Meerkerk gebleven was; die ouwe van voorheen liep zoo hard niet en die had op tijd z'n rheumatiekscheuten. Dat wilde dus zeggen, dat het toenmaals veilig stroopen was, als de koepolder drassig werd. Dan regelde die oude koddebeier zijn zaken van huis uit. En stroopers leeren de manieren kennen, niet van het wild alleen, maar ook van de wildbeschermers. Maar de manier van dien tegenwoordigen rusteloozen dienstklopper, was, dat ie er eigentlijk geen vasten tijd of manier op na hield. Die vent was altijd present en dat wier nog een graadje erger, toen hij vanwege de steedsche hengelsociëteit, die de voor- en achterwetering gepacht had, ook aangesteld werd ter bewaking van den vischstand. Daarmeê heeft hij het voornamelijk druk gehad in den winter van '90 op '91, toen de dure geteelde visch aldaar maar domweg te vangen viel, voor een elk die een bos strooi stak in een gehakte bijt. Toen liep hij patrouille, zoo gezegd bij dag en bij nacht.

En toen de stroopers met ander ongeregeld volk zich hebben verzameld, om onder commando van een vreemdeling, die in Langerak als mandenmaker was neêrgestreken, te gaan dieven en plunderen, toen er politie te kort kwam in zijn streek, wier hij ontboden op het Paleis van Justitie in de stad om er beëedigd te worden. Want hij was nu ook tot onbezoldigd Rijksveldwachter benoemd; zijn eerste jaarpenning droeg het jaartal 1891. Dat gaf hem meer aanzien bij zijn kornuiten in het blauwe uniform en meer gezag bij de heeren wilddieven. En het was hem tevens een aanleiding temeer om buitenshuis te zijn. Zijn taak was breeder geworden en de verantwoordelijkheid woog hem zwaar.

Het wier een wilde winter voor hem. De menschenjacht greep hem met furie aan. Vroeger ging het er alleen om, den dierenstand te beschermen, wild en later visch; vandaag was hij geroepen ook menschen te beschermen. Want messen en schiettuig zaten maar los in de zakken van die schavuiten; niet zelden wier rond die dagen het witte winterkleed rood geverfd van menschen-

bloed. Daarom wier het gevecht tegen het menschelijk onkruid hem een passie, een heete begeerte. Iederen morgen, als hij na een korten slaap van soms maar luttele uren opstond, stortte hij zich gehaast in de bijtende kou, voornamelijk omdat hij geen enkele kans verzuimen wou. En kwamen de wakers van het boerenbezit bijeen - dat was altijd in de herberg *het Zwaantje* aan den Damweg - dan ontbrak hij nimmer. Van die herberg uit zijn de plannen opgemaakt, hoe ze de roovers zouden vangen of toch minstens verhinderen in de uitvoering van hun donkere voornemens. En toen er later, omdat hun zware dienst vrijwel zonder resultaat bleef, soldaten afkwamen, om bij 't patrouille-loopen te helpen, bleef *het Zwaantje* hoofdkwartier. De klare smaakte er goed, zeker als een mensch van 't kruisen door den ijzigen nacht, tot op het gebeente verstijfd is. De burgemeester van Lopik ordonneerde, dat het politie- en soldatenvolk daar koffie geschonken moest worden om niet, want extra zwaar waren de diensten. Maar men weet hoe soldatenvolk is, vooral wanneer het wordt weggehaald uit het gewone dienstverband der kazerne. Soldaten lusten de klare levend. In *het Zwaantje* kwamen ook de drie onderofficieren van het detachement regelmatig en die verwarmden zich dukkels van binnen. En werd hem zoo'n keer jenever gepresenteerd, de koddebeier wou niet achterblijven en gaf een rondje terug. Dat wier, als ze elkaâr troffen, ten leste een gebruik van de kameraadschap. Menschen die eendere gevaren dragen, eendere zware job torsen, worden dwars tegen de karakterverschillen in, op dees wijs kameraden. Het wier er nooit een braspartij, maar zij dronken gestadig. En hoe het gesteld was met de soldij der sergeants..... wie weet dat zuiver van zulke kazerne-geweldigen? Maar het mager inkomen van zoo'n koddebeier laat dat zwaar verteren niet toe. Hij heeft er ten leste in de kou om gezweeten. Voor het eerst sedert zijn dienstjaren, geraakte hij in zorgen om geld. En toen is er zoowaar een boer geweest, die hem bij stond. Die hem verklaarde,

dat in deze donkere dagen menschen menschen behooren te helpen. Hoe wist die boer eigenlijk van zijn zorgen? Hij heeft zich dat wel afgevraagd in het eerst. Maar welbezien kon dat toch een ieder weten, die goed op hem lette. Want zijn nieuwe dienst bracht geen emolumenten op, al was een gratificatie in het vooruitzicht gesteld. En op het land weten zij die daar kijk op hebben, elkander zuiver te wegen naar wat zij waard zijn. Hij heeft het geldje dan ook zonder veel vragen aangenomen. Hij begreep toch ook wel, dat de boeren hun trouwe bewakers dankbaar waren, want de bende wier driester en driester. En dat die dankbaarheid zich uitte door een drinkgeldje aan de politie..... is dat zoo ongewoon? Hij heeft er dan ook op gerekend, die paar guldens nooit te hoeven wedergeven.

Maar hoe gaat het met geld, dat zijn weg vindt in de laai van een herbergier? Zulk geld rolt snel. En er is een dag gekomen in dezen winter, dat hij nòg eens voor dien boer kwam staan..... neen, gierig was die boer heel niet..... de koddebeier kon zijn herbergschuld dien eigensten avond weer vereffenen. Maar toen hij dien zwaren gang nog eenige malen had gedaan, vroeg hem die gulle boer (die toch toonde wat over te hebben voor een verkleumd bewaker van zijn erf) of ze er nu maar niet een briefje van op zouden maken, alleen maar omdat dat toch tot het goede gebruik behoorde. Het briefje wier opgemaakt en de koddebeier dacht aan de herberglaai en zette frank zijn poot er onder Waarom ook niet? Het geld was ommers gehaald, straks kwam de gratificatie..... daarmeê maakte hij alles weer goed. Want goed moest het komen, dat vatte hij gewisselijk. Uit zijn koetsiersjaren was hem namelijk een voorval bijgebleven, van een weggejaagden tuinier op het Huis; die zat in de schulden. 't Waren wel knibbelschulden, eigenlijk te onnoozel om naam te hebben, maar mijnheer de baron, overigens toch geen man van eikenhout, was in deze dingen zoo steil..... daar viel niet meê te praten. In zulke zaken kozen ze op het Huis altijd den eenvoudigsten weg: het

exempel voor de anderen..... het ontslag. Hij dierf er niet aan denken, wat er wel beuren zou, als deze zaak later eens niet gere geld kon worden uit de gratificatie. Maar het samenzijn met de overige politie en met de sergeants, was aangenaam genoeg daar in *het Zwaantje,* om iedere gedachte aan latere narigheid te kunnen opzij schuiven. Dat was dan toch ook zorg voor later. En later zou hij wel zien..... Wat vorderden te ook wel niet van hem? Dat hij nachten en dagen over het land zou loopen in die barre kou, zonder ooit een vertroosting voor de ingewanden? Kou, kou, overal kou, overal onherbergzame kilte..... ook in zijn woning. Want in zijn woning, daar zat Nelia in de kou. Ja, in zijn woning was het altijd koud. Al brandden er hel de vuren, Nelia was koud. Ze was koud voor hem, koud van haar eigen. Daar kwam geen meêgaand woord meer uit, geen blije roep, geen vreugde als hij na een dag jagens achter moordenaren, weer ongeschonden in de woning terug kwam. Het achterafsche land is niet vroolijk; in een winter gelijk deze héél niet vroolijk. Zet daar dan nog een jong wijf in met een verschrompelend hart... dan kan een man zijn vreugde wel op. Hij mocht niet zeggen, Nelia was slecht voor hem. Want Nelia zorgde voor den eten, zijn spullen, zijn huisraad, en voor het geld, met brave oppassendheid. Daar was nooit reden voor een groot beklag, maar nog minder reden om mèt haar verheugd te zijn. En hoe is een man, die in zijn woning de jongensachtige vreugd niet vindt, die elke vent behoeft, zoolang zijn beenen nog niet stram zijn? Die gaat zoeken buitenshuis, wat hij daar binnen ontbeert: wat hartelijkheid. Al weet hij er eigens geen naam aan te geven, waarom hij het locaal opzoekt, hij wordt daarheen gedreven..... ook als hij het zelf niet heelemaal wilde.

En omdat hij daar gunter in *het Zwaantje* het blije woord vond en wat vertier, de genegen aanspraak die hij daarachter miste, daarom was hij er te vinden omtrent alle uren, die hem overig bleven van zijn zwaren dienst.

Nelia ging dat vernemen. In zulke aangelegenheden ziet de vrouw scherp. Ze vatte toen, dat hij z'n huis slechts zocht, om er zich ter bedde te leggen. Ze vroeg niet bij heur eigen, wat wel de oorzaak kon zijn van zijn veelvuldige uithuizigheid; ze nam het waar en vond het zoo goed. Want hoe langer hij wegbleef, des te meer kon zij onverlet breien aan haar droom. En dat hij naar drank rook des avonds, wat deerde het haar eigenlijk? Weinig uren bleef hij onder haar dak, soms bleef hij gansch den nacht uit. Wat waren ze dan heerlijk lang, die nachten, die wintersche waaknachten, die ze vulde met het beeld van haar verlangen. Daar stond ze vaak voor op, om maar onder de blauwe borden te zijn. Dat was zooveel als voedsel voor haar, ze teerde er op en taalde naar het eten niet meer hoegenaamd. Ze zag wel dat ze vermagerde en dat rond haar oogen blauwe holten kwamen, maar dat is klein ongerief voor een vrouwmensch dat weken aan weken daar achter op de kaai toch door niemand bekeken wordt. Soms heeft ze zichzelve afgevraagd..... hoe komt het toch dat het al donkert, de dag is pas begonnen. Dan had ze weer uren aan uren ongeweten verdroomd. Eens in het holste van den nacht wier ze met een schrik op haar stoel bij de schouw onder de blauwe borden, wakker. Ze meende toch echtig, dat het nog maar kort na den middag was. Stijf van de kou trok ze naar bed, het bed was nog onbeslapen. Maar ze bleef niet namijmeren over deze vreemde ervaring; ze nam nu het leven maar gelijk het was. Een dorre steenvlakte, waar middenin een nietig lichtje pinkte en naar dat lichtje keek ze ingespannen. Een kleine vreugd, maar een felle vreugd. Een vreugd die feller wier, naarmate zij er zich meer naar richtte. Aan andere dingen dacht Nelia toen nog maar terloops en alle andere plichten nam ze uit gewoonte waar. Ze was nu al zóó ver, dat ze vermocht aarpels te schillen, kousen te breien, kleêr te verstellen, zonder te denken aan aarpels, kousen, kleêr. Al haar gedachten trokken naar dat eene: het lichtje in het steenen veld. Op eenmaal is ze bar verschrokken.

In de schemering, toen alles weer stiller wier dan stil, toen ze de kleine geluiden uit de buurten weer apart ging herkennen - doodenklokken herkende ze want er heerschte cholera, een hoefhond en een andere die antwoordt - begon ze ineens het benauwde roepen van een mensch in nood te onderscheiden. Groote schreeuwen om hulp, maar die tot haar doordrongen zoo fijn en pril als geslaakt door een kind. Maar zij hoorde toch..... dat was een vrouw. En dat duurde, dat duurde, daar kwam geen einde aan. Ze trok den huis in, ze grendelde de deur; toen hoorde ze het nòg. Haar vent kwam thuis. Die luisterde, omdat ze hem bangelijk er naar vroeg. En de fijngeslepen kenner van àlle geluiden over den polder wist heel gewis: ‘Dat is Marregie Maaien op het molenhuis onder Benschop in het kinderbed.’ Dat gezegd hebbende ging hij slapen..... Nelia heeft dat geluid vernomen, tot het ten leste als met een versmoring wegstierf. Ook is ze nog in het holste van den nacht er even voor naar buiten geweest. Wat was die nacht onherbergzaam koud en verlaten.

's Anderendaags heeft de vrouw zonder schaduw, van haar vent vernomen, dat het was gelijk hij had meenen waar te nemen aan den aard van het geluid: Marregie Maaien heeft een dood keind van tien pond gebaard. Nelia grilde ervan.....

Omstreeks dien zelfden tijd heeft de politie met de soldaten een groot omsingelingsplan uitgevoerd, opdat zij toch eindelijk die moordende en brandschattende bende mochten vangen. Daarmeê was die koddebeier bekant een week in zijn woning niet meer geweest en hij niet alleen, maar ook de veldwachters niet. Ze sliepen maar wat op 't Gemeentehuis in een verloren uurtje. Maar hoe ze ook den cirkel nauwer en nauwer aantrokken, ze hebben de bende niet verrast. Want stuk voor stuk kende dat ongure volk de streek hier juist zoo goed als de dienders. En terwijl ze speurden onder Kapel, wier een boer beroofd in Eiteren. En toen ze zoo snel als mogelijk naar Eiteren trokken, geschiedde weer andere ramp onder Cabauw.

Wreede gruwel. Een hofsteê te Polsbroek in brand gestoken, een oude rentenierende bovenmeester Overlek gebonden en uitgeschud, een kind van twee jaar weggehaald in Jaarsveld. Daar overal zijn de mannen van de wet geweest, van al die zaken hebben ze vellen vol geschreven, doellooze verbalen dat wisten ze op voorhand. Want ze waren er nog niet meê klaar, of weer ievers anders was de bende doende geweest. Dat volk achtte een menschenleven niet meer, dan een vlieg die men dooddrukt.

Die boer daar in Jaarsveld had zijn centen en zijn zilver naar de bank gebracht. Dat had hij overal verteld, opdat een elk het hooren zou. Hij meende, dat zou de roovers doen wegblijven. Was nu zijn dochtertje, een onnoozel tweejarig schaap, weggehaald door die ontaarden. Uit wraak? Mogelijk om de andere boeren een leering te geven, zich op voorhand niet te verzetten tegen hun eischen. De politie meende dat vrij zeker. Want menige boerderijbrand was óók niet anders te verklaren geweest, dan dat de bende daar gezocht en niets gevonden had. Wel schrikkelijk was de ramp, die over dat boerenhuis in Jaarsveld was neêrgeslagen. Waar was hun kind? Wat hadden de moordenaren met hun keind gedaan? Leefde het nog, of lag het ievers versmoord op het veld? De onzekerheid was nog kwaaier te dragen, dan het grauwelijk verlies. Er wier niet meer geslapen onder dat dak. Het was er van het moment af, dat die roof bekend geworden was, een toeloop van geburen en van politie en van soldaten, elk uur van den dag. En dat was zonde en jammer voor het onderzoek, alle sporen waren overloopen en de speurhonden liepen dom in een cirkel te draaien. Er wier begrepen, dat het zoeken redeloos was. Maar wie gaat dat zeggen aan een moeder die nog hoopt, die dwars tegen alle redelijkheid in, toch volhoudt: het kàn niet waar zijn..... en het is niet waar..... en ze is niet weg, ons keind..... en ze leeft nog, ons keind..... en ze kon al zoo aardig stamelen, ons keind..... dat kàn niet waar zijn.....!

Dat vertrouwen beschamen dierf geen mensch. Ze lieten haar

maar zoeken in den wilde, maar roepen in den wilde en klagen tegen God en de menschen; niemand dierf het haar beletten. De boer zat starrelings in het vuur te kijken en deed de weinig dingen die de winter hem overliet te doen, met toegenepen keel. Hij kon er niet over praten, vond geen woorden voor zulk een pijniging; tranen nog minder. Op zekeren dag zeide hij koud en gewis tot zijn vrouw: ‘Zoek en krijt nou maar niet langer, ons keind is verworgd.’ En daarmeê was voor hem het laatste woord er over gezegd; de rest kreeg hij uit te vechten achter zijn starende oogen. Hij neep de handen om de leuningen van zijn stoel en keek in het vuur. Maar die moeder bleef toch maar met een blinddoek voor haar oogen zoeken en zoeken.....

* * *

De koddebeier is gram als een duvel thuis gekomen met zijn hond. Dat was weer een week geweest van ontaarde rooverijen en andere groote misdaden, een week die beschamend moest heeten voor heel de politiemacht. Zij hebben natuurlijk wel leden van de bende aangehouden gehad, meêgenomen naar de gemeentehuizen, ondervraagd tot op het gebeente, maar de schavuiten zwegen en zwegen. En daar was ze niets na te geven, dat maar een tittel wees naar eenig misdrijf. Zoo waren er dan ook geen redenen, om ze naar de Justitie te verzenden; daar hadden ze het onkruid tòch na luttel dagen weêr los moeten laten. Als hij er goed op doordacht, dan beefde er binnen in hem wat van woeste verontwaardiging, meer nog van spijt. Hij voelde zich nietig en onmachtig. En in zijn jaren hier achter in den koepolder, had hij er zich aan gewend, zich sterker te weten dan zijn tegenstrevers. Een gevecht van een enkeling tegen velen en toch won hij niet zelden. Maar hier vochten ze met een heele politiemacht en toch zonder resultaat. Hij trad den huis in en speurde direct een ongewoonheid. Nelia zat niet aan het vuur te kijken, zoomaar nergens naar, ze

was in het koude voorhuis en staarde met twee glazen oogen verwezen over de harde sneeuw. Zeker heeft ze hem niet hooren binnen komen en toen hij heur bij den naam riep, gaf ze geen teeken hem te verstaan of te hooren. Hij verschrok; maar zag toch direct op binnenkomst, dat ze leefde..... want ze bewoog. Toch moet ze verstijfd van de kou zijn - vloog door zijn kop en hij liep op haar toe en beurde haar in zijn armen. Toen zag hij wat hij al gevreesd had; ze was zinneloos geworden en lachte in haar erbarmelijken staat, zonder hem te herkennen. En ze praatte toonloos en veraf, alsof haar stemgeluid kwam uit den anderen hoek van de kamer. Ze praatte blij, met lieve woordjes, zooals een kind babbelt tegen een pop. Hij ijsde daarvan. Ze had het over haar lieve kindje en dat het maar lief slapen moest en de oogjes maar goed dichthouden en maar zoet zijn. En of haar lieve kindje het toch niet koud had.

Daar moest hier in zijn afwezigheid wat vreeselijks gebeurd zijn. Hij kon het geen naam geven, maar hij vatte ineens, dat hij het einde van de rampen heden nog niet gezien had. Hij lei zijn vrouw neer in de bedsteê, zoo ze was met haar kleeren aan. Toen eerst hoorde hij buiten zijn hond huilen. Klagend kreet dat blaffen en dat janken door de schemering. Hij stond ervan recht. Wat geschiedde hier? Hij had toch zijn Wolf zoo uiterst fijn gedresseerd. Een koddebeiershond mag niet blaffen, alleen maar zacht janken bij onraad. Niet harder janken dan noodig is, om zijn baas in te prenten..... ievers beweegt wat. Hij trok zijn dienstrevolver en stortte zich naar buiten. Daar gunter over de sloot, waar de sneeuw wel een meter hoog het ijs bedekte, was zijn hond bezig een kuil uit te graven. En in die kuil daar heeft hij een schrikkelijke ontdekking gedaan, daar heeft hij een door de vorst versteend kinderlijkje gevonden, een meidje van omstreeks twee jaar. Een naakt lijkje en..... het was of toen zijn kop uit elkander slaan zou..... onder de bedsteê in zijn eigen woning tusschen de winteraarpels vond hij vervolgens de kleertjes. En in die bedsteê

lag zijn vrouw aangekleed en wel, als een keind te lachen en haar kindje toe te kraaien met zoete naampjes.

Hij heeft alarm geschoten en buiten een vuur aangestoken, opdat de patrouilles hem snel vinden zouden. Toen zijn collega's afkwamen op dat signaal, is de Justitie gewaarschuwd. Er zijn sporen gevonden van vrouwensloffen, gaande in de richting van Jaarsveld, andere sporen terug, gaande naar den sneeuwkuil. Zoo kwam het afgrijselijke feit in volle helderheid openbaar. De dokter van den Gerechte heeft dood door verwurging vastgesteld, verwurging met de handen. De koddebeier zag zijn Nelia naar Maasland brengen. Zijn stil huis wier nog wat stiller in het witte veld. Want die winter, die winter bleef tempteeren het land.

* * *

Toen hij weer dienst deed en ook een keer bezoek gehad had uit het ouderhuis van Nelia en een brief met condoleantie van mevrouw de Barones, sloot hij zijn woning. Hij kwam liever voor tijdelijk inwonen bij een bakker in Langerak. En daar heeft hem op een avond die weldoende boer met het leenbriefje opgewacht. Wat heeft een koddebeier eigenlijk aan bestendige schulden? Zou hij ze maar niet voldoen? En was dat voor den goeien naam der politie niet beter? -

‘Maar ik heb niet’, zei hij toonloos: ‘ik heb zelfs deze weken om mijn kostgeld te betalen niets..... dat moet je toch vatten, in mijn omstandigheden.’

Maar die weldoende boer zei weerom: ‘Moet ik dan blijven wachten totdat je hebt? Dat kan wel nooit meer zijn, met je vrouw daar gunterwijd. Het is in vrindschap aan je geleend, laat het in vrindschap weer bij mijn terugkomen. Je hebt geen geld, zoo zeg je en dat geloof ik best. Als je geld gehad had, zou je 't bij mij niet hebben hoeven vragen in vrindschap. Maar ik heb toch goed

vernomen, hoop ik, dat je twaalf van die blauwe schouwborden heit staan; kan ik die dan niet overnemen?'

De koddebeier keek diep in de oogen van den man die hem weldaden had bewezen. De ander sloeg zijn oogen niet neer. En ze begrepen elkaâr, zonder dat er nog meerdere woorden vielen. Hij had nog wel willen zeggen, dat de twaalf borden het geschenk uitmaakten van zijn broodheer bij hun trouwen, dat Nelia er zoo fel aan was gehecht toen ze nog in het dolhuis niet zat, dat die borden den eenigen pronk uitmaakten van hun woning achteraf... maar hij beet dat verweer liever naar binnen: die boer had een schuldbrief en die boer sloeg zijn oogen niet neer voor de felheid van zijn blik.

'Ga meê!' zegde hij, zonder verdere pourparlers en ze liepen 'n goed half uur gaans. Toen stonden ze voor de gesloten woning, waar binnen de twaalf begeerde borden stonden opgesteld. De koddebeier noemde geen prijs en klaagde niet, maar klom op een stoel en reikte de twaalf borden zwijgend aan. Toen kreeg hij zijn leenbrief terug en ook nog een handvol zilvergeld; hij heeft het niet nageteld, maar het in één trek in *het Zwaantje* verdaan... en daar stond ook nog wat aan de lat.

En Gerbrand Johannes Cabauw heeft aan de antiquairs uit de stad laten weten, dat er ten zijnen huize, Lekdijk a 43 te Jaarsveld, twaalf blauwe Delftsche borden voor den meestbiedende aanwezig waren.

Toen de nieuwe koddebeier door den baron uit Meerkerk gezonden, de moordwoning in het achterland betrok, was het toch eindelijk zomer geworden, na dit barre wintertij.

VII. Zoo gij wilt volmaakt zijn.....

De groote dingen sparen niemand. De regen regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen, het leed en de vreugde komen in elk menschenhart en als de natuur de wereld slaat met rampen, overkomen deze een elk gelijkelijk. Het schrikkelijk getij van '90 op '91 is dan ook heel niet langs den meester uit het *Voormalig Sluishuis* heengegaan. Zijn school lag stil; er kon immers niet gevergd worden van de kinderen, waarvan sommigen drie kwartier en verder van daar woonden, om in deze kou aanwezig te zijn van dag tot dag. Wat was dat vreemd, zoo werkloos te zijn buiten de vacantie's om. Hij kon daar maar kwalijk aan gewend raken, want zijn bestaan op de school en zijn bestaan hier op de aarde waren vast aaneengeklonken dingen. De eerste dagen, sedert hij de school moest sluiten op last van hoogerhand, had hij zich nog wel kunnen schikken. Hij heeft zijn Fransch nog eens gerepeteerd en er waren nieuwe boeken afgekomen die hij nog niet kende, nog niet had uitgespeld. Maar toen die winter duurde en duurde, greep de verveling ook hem beet. Dat werd een leven in trage regelmaat: opstaan, eten, slapen gaan, wèlk een doelloosheid. En na wat weken van slenteren is hij naar den Burgemeester geloopen: ‘Burgemeester, geef mij toch wat te doen; niets doen valt me zwaarder dan het zwaarste werk.’

‘Ik weet het,’ was het bescheid: ‘lediggang is des duivels oorkussen, maar wat kan ik U laten doen, meester? Duizenden verkeeren met U in dezelfde omstandigheid. Ik kan het verhelpen noch keeren. In uw steê ging ik nog wat bijleeren; wellicht kan U dat later in uw werk dienstig zijn.’ Schraal was die troost, maar de raad hield waarde in.

Nogmaals wierp hij zich over zijn leerboeken. Maar hij ervoer nu toch terdege, dat leeren den mensch zwaar valt, als de jonkheid voorbij is. En aan zijn hersens bleef knagen de verveling. Hij sprak erover met zijn vrouw en ook zijn vrouw wist niet goed

raad. Niemand kon hem eigenlijk goed raden, want alles wat anderen hem aanrieden te doen, 't wier grauw en onvruchtbaar, als hij het lang deed. Wie vijf en dertig jaren zijn leven heeft ingericht naar de school, is van de school een vast ding geworden, dat er niet van losgemaakt kan worden. De schooluren zijn zijn uren van plicht, die hij den kinderen biedt op vanzelf sprekende wijs. Hij zou niet meer anders kunnen. Maar thans moest hij anders. En in heel die boerenbuurt geen mensch om zijn nood aan te hooren, geen een die begreep wat het hem kostte zoo stij te liggen als een blok hout, niemand wien hij dorst toevertrouwen zijn diepe genegenheid voor de school en voor zijn kinderen, hoe dom, hoe stompzinnig, en hoe boersch-gesloten ze menigmaal ook waren. Hoe velen heeft hij niet zien komen, om na luttel jaren weer te gaan, een eigen plichtenleven tegemoet? Boomen van kerels thans, getrouwde kerels en huisvrouwen ook, waarvan hij nog weet, dat zij met de stokjes leerden rekenen en dreunend hardop lezen leerden, letters eerst, woorden dan en ten leste heele zinnen. En nu lag dat bedrijf, dat lieve bedrijf dat toujours voortgang vond, ineens ruw neêrgeslagen en was hij, dwars tegen zijn zin in en tegen zijn aard in, rentenier geworden. Als weer zoo'n maand om was, dan beurde hij zijn salaris, maar daarvoor had hij dan niets gedaan. Ging dat nu maar zoo? Was hij daarmede verantwoord? Hij vroeg raad daarover aan zijn besten vriend, den secretaris van Benschop, die ook nog een naneef van hem was en die heeft zich niet lang daarover bedacht. Natuurlijk was hij daarin verantwoord; hij had deze vorst immers niet besteld en droeg geen schuld aan de sluiting van de school.

Hij mocht dan ook niet meenen, dat hij de openbare kas ermeê tekort deed. Dat hij wel salaris opstreek en het werkvolk inkomsten derfde, eveneens bij gebrek aan werk, dat zat nu eenmaal vast aan het grondige verschil tusschen beider posities. - En toch, ondanks deze stellige verklaring liet deze gedachte hem niet gerust en hij vroeg ook nog eens raad bij dominee van Baren,

die in andere woorden al juist hetzelfde zei. En nòg gaf hem dat geen algeheele rust. Want hij overlei: ik heb geen kinderen en ik ben niet arm; zij hebben wel kinderen en zij zijn wèl arm. Ik ontvang mijn tractement - werken of niet werken - zij ontvangen niets. Daar is wat scheef in die verdeeling. Maar ook heeft dominee gezegd: ‘maar als het je bezwaart en ook als je het missen kunt, dan valt er veel goed te doen, voornamelijk in dezen tijd, meester Heycoop.’ Hij wist dat.

En toen nòg was hij niet heel en al in het geruste. Hij sprak ook met Aafje, zijn vrouw. En Aafje zei, dat ze zijn zwarigheid begreep; ze was hem al voor geweest en gaf den arme reeds meer dan haar gewone doen was. Zoo is het dan goed - begreep de oude meester. Vrouwen zijn in die dingen resoluter, omdat zij schielijker denken, ze denken met haar hart. En hij overwoog de discoursen van *Mond Christen* met *Christen* in Bunyan's *Eens Christens Reyse, na de Eeuwigheijdt.* Toen ik nog dubde en wroette daarover, en er maar over praatte... toen was bij mijn vrouw die zaak al klaar: we moeten méér geven dan rechttoe.

Maar de rust van dat besluit nam zijn verveling niet weg. Toen hij vernam, dat arme huisvaders gezamenlijk door de buurten gingen trekken, om voedsel op te halen ter leniging van den ergsten nood, zat hij erover te mieren, of hij ook meê zou gaan. Waarom zou hij niet mêgaan? Zou hij het laten om de opspraak, past het een bovenmeester wel als een bedelaar te bedelen? Zeker past hem dat, want mondkost op te halen voor de armen, het is een vernederend werk der barmhartigheid, een Christen waardig. Maar zou hij daarmede bij zijn leerlingen geen ontzag inboeten? Hij alleen als een goed gesitueerde, tusschen arm volk dat uit de krotten gekropen kwam, van honger gedwongen voedsel op te halen? Hij was nog bezig, deze dingen zuiver te overleggen en tegen elkander uit te wegen, toen de troep der twaalf armen al reeds lang zijn bedeltocht begonnen was. Ze kwamen ook aan *zijn* deur en hij verschrok van hun aanwezigheid. Toen wilde

hij schielijk zijn lange gouwenaar neêrleggen, het luster huisjasje uitschieten en door zijn jaquet verwisselen, om met ze meê te gaan. Zijn kalotje had hij in deze intentie alreeds van zijn witte haren genomen. Maar Aafje was hem opnieuw voor geweest en hij stond dit zwaar besluit nog moeilijk te overwegen, toen de bolderkar al weer naar andere goedgeefsche woningen reed. Hij besloot voor het welslagen van hun goede daad in de alleenheid te bidden; kon hij méér doen?

Al de landerijen, anders gescheiden door de daarin gekorven slooten, waren sedert weken en weken tot één geheel saâmgetrokken, maar meester Abraham Heycoop heeft zich nooit zoo eenzaam gevoeld, zoo op een eiland alleen, dan juist in dezen eigensten tijd. Want hij was een behoedzaam man, die zijn weg rechtzinnig en bewust had afgebakend, maar afgebakend voor gewone tijden. En héél gewoon waren zijn vele jaren geweest, hier gesleten tusschen de kinderen van boer en daggelder. Zóó gewoon, dat hij vrijwel verleerd had, zich te denken in vreemde levensomstandigheden. En het vreemde, het barre ongewone dat zich van '90 op '91 aan hem voordeed, kreeg maar langzaam gestalte in hem.

Was het, omdat hij zooveel tijd had? Ofwel, omdat de dingen die aan zijn leven voorbij trokken, toch altijd zijn geheele ernstige belangstelling hadden gehad, dat ook hij dezen winter ging zien als een groote bezoeking, de heele menschheid toegezonden, om een hoogere reden, hem nog onbekend? En wat kon die reden zijn? De uitleg die hij het meeste hoorde, op den kansel zoowel als in gesprekken met rechtzinnige lieden, ernstig als hij, was deze: om de hoovaardij der menschen en om hun boosheid en wulpsche weelde, zond de Heere Heere deze bezoeking. Aldus kon het een waarschuwende roep gelijk zijn... *Jeruzalem, Jeruzalem, bekeert U tot den Heer.* Maar wat zag hij nu toch rondom zich geschieden? Hebben de menschen voor wien dit teeken gesteld is, tot wien dit ongesproken woord geklonken heeft, de

stem van hun Schepper herkend? Hebben zij begrepen wat de Wrekende Arm hen ondubbelzinnig beduidde te zeggen? Hij ziet rondom zich en hij neemt bijkans niets dan weeldevertoon en brasserijen waar. Zijn oud hoofd wordt daar droef van. Hij moet aanhooren velerhand schandverhalen over zijn buurtgenooten, die blijken te leven als losgeslagenen. Des Zondags achter het orgel in de Kerk ziet hij, dat er leege plekken komen gapen. Vroeger zaten daar menschen, wier wil met de andere rechtvaardigen naar het goede was gericht. Droef om deze verzaking, grijpt zijn hand in het klavier en de registers; jammert er wat van de ellendigheid dezer wereld door zijn psalmenspel?

Hij ziet het goed, ook de voorganger is bezorgd. En hij zoekt hem menigmaal te spreken, om bij hem zijn hart vol van deernis uit te storten. Hij wordt aangehoord en waardig beantwoord. Maar er ontbreekt iets aan datzelfde antwoord, wàt ontbreekt er aan. Hij weet het niet volkomen te benamen..... waar blijft de daad?

Maar welke daad dan. Abraham Heycoop? Hij vraagt zich af, welke daad hij eigenlijk verwacht. En waarom vraagt hij van anderen daden, als de zijne uitblijven? Antwoordt dan..... welke daden zou hij toch kunnen stellen? Tweemaal daags leest hij een kapittel van het Woord, naar het oud gebruik in zijn vadershuis en zoo hij dit ook bij verwanten en geburen altijd voor zich heeft gezien. Maar in de vele uren van ledigheid heeft hij nog daarnaast vele uren het Boek geraadpleegd, over de bezoekingen des Heeren. Alles, wat er in te vinden is, over plagen en over vervloeking, rampen en wraak, leest hij met bange aandacht na en over. En algelijk de zondaar bezocht werd door den toorn Gods, zoo las hij dat de Heer het goede loont. Hij kwam daardoor weêr in een van zijn oude zwarigheden over de genade en de werken, maar deze zwarigheid hield hij nu maar binnenskamers, want het verontrustte hem, dat hij daarover nooit de klaarheid had gewonnen, die zijn ziel behoefde.

En zoo verging het hem in meerdere zaken, voornamelijk in de plichten der menschen tegenover den arme. Wat de Heiland Zelf heeft gezegd tot den rijken jongeling, hij las er Mattheüs 19 dikwerf op na, maar waarom zou dat niet gezegd zijn tot een ieder? Waarom alleen tot den rijken jongeling? Hoe leefden de Apostelen en wat leest hij daarover in de Handelingen? Zij hebben hun goederen onder elkander verdeeld, want zij hadden alle dingen met elkander gemeen. Tè zwaarder miert en murt hij nu over deze moeilijkheden, omdat thans een halve bevolking en in talrijkheid wel de grootste groep, hongert en verkommert. Deze gedachten laten hem niet meer los, zelfs in de nachten niet. Hij bidt om klaarheid, hij bidt zoo een dweepzieke vrouw bidt, die van haar Heiland een antwoord afsmeekt, een antwoord duidelijk gehoord met menschenstem. Ja, hij wilde weten en Godes stem hooren, voor hèm alleen, opdat hij niet meer twijfelen zou. Maar in de stilte van zijn studeerkamer noch in de nachtelijke stilte, hoort hij een antwoord op wat hij zoo prangend vraagt. En hij denkt aan Thomas die niet eerder gelooven zou, dan nadat hij zijn vingers gelegd had in de Wonden. Is ook hij niet alzoo? Heeft hij aan het Woord niet genoeg? Heeft de Heer alreeds niet voor alle menschen en voor alle geslachten geopenbaard, dus óók voor hem, wat Zijn wil is? Waarom vraagt hij dan thans nog daarenboven om een stem uit den Hooge?

Toen is het menigmaal gebeurd, dat Abraham Heycoop in den nacht heimelijk zijn slaapsteê verliet, om zich te buigen over de Openbaring des Heeren. Hij wilde zoeken, want hij wilde vinden, wat de Heiland van hem verlangde, toen Hij deze ramp overzond ten zeker teeken, een teeken ook voor hèm. Want waarom zou dit teeken hèm niet aanbelangen. Was hij niet onder de erfzonde bevangen, gelijk alle stervelingen? En hoewel ingelijfd tot Hem door een waar geloof en alle zijne weldaden aannemend, gelijk gevorderd is na de verlossing..... hij vraagt zich af, heeft ook hij immer den Wil des Heeren gedaan? Eenmaal gevangen in deze

vragen, kon hij zich niet meer er aan ontworstelen. En hij nam nu geen vertrouwde meer, tenzij dan somwijlen zijn lieve vrouw, met wie hij een leven lang alles gedeeld had, de vreugden en de tormenten des levens en die wist dat zijn ernst ernst was.

Op zekeren dag zei hij haar zijn besluit. Datgene wat gezegd was tot den rijken jongeling, het kon niet anders gelden, dan gezegd tot heel de menschheid en ook tot hem. ‘De Heere Heere bezoekt het land en ons menschen met een ramp, omdat wij zekerlijk Zijn wil hebben verzaakt. Laten wij dan geven al wat wij bezitten, opdat Zijn toorn wijke van ons en ons huis.’

Aafje vond weinig verweer. Zij heeft nog voorgesteld, dat eerst goed te overleggen met den Voorganger of de ouderlingen uit de gemeente. Maar hij heeft er haar op gewezen, dat eenelk zijn eigen verantwoording draagt. En voorts, dat nu het bewustzijn klaar in hem geworden was, dat zijn Heiland dit offer van hem vroeg, hij niet mocht aarzelen. En hij las haar voor: *Zoo gij wilt volmaakt zijn, ga henen, verkoop wat gij hebt en geef het den armen en gij zult eenen schat hebben in den Hemel; en kom herwaarts, volg mij.* Ze kende het.

En hij ging naar een boer en verkocht dien zijn akker. En na wat tranen van Aafje, die hem toen al niet meer wedersprak in zijn goedheid, ging hij wéér tot dien boer en verkocht hem zijn huis. Het geld heeft hij gedragen naar den burgemeester, tot leniging van den nood onder de armen van alle gezindten. Maar gedachtig aan wat geschreven staat in Mattheüs 6 vers 1 tot 4. heeft hij hem met aandrang verzocht en hem dan nòg eens verzocht, toch zeker te zwijgen over den naam van den gever.

Van toen af zou hij huurpenningen dragen naar dien boer, die hem verlost had van groote onzekerheid. Maar hij heeft ervaren, dat zijn rust nog niet gansch en al was, ook na dit offer. Had hij thans àlles verkocht en weggegeven aan de armen? Stond hij daar nu voor zijn Heiland, naakt gelijk hij ter wereld was gekomen om Hem te volgen zonder achterwaarts te zien? Het had er nog

den schijn niet van. Op de schrappen stonden zijn boeken, hij bezat boeken en hij bezat schrappen. Ook bezat hij nog meubelen en ander huisraad; duizend groote en kleine dingen bezat hij..... en dan bezat hij Aafje en zij bezat hem. Hij begon daarover te spreken en het werd haar bang, dat zij beiden door zijn vreeze, als verworpelingen zonder geld en zonder goed in de wereld zouden komen te verkeeren. En ze smeekte hem, dat hij zich bezinnen zou en nu toch niet verder gaan zou. 'Want als allen doen wat wij hebben gedaan, zal er dan nog hongersnood zijn en nooddruft onder de armen?'

'Maar ik wil boete doen en mijn Heiland volgen en Hem àlles wederschenken, wat Hij mij geleend heeft; Hem volgend.' Opnieuw wist ze geen weêrwoord, dat hem zou kunnen overtuigen; zij kon niet anders meer dan weenen om wat straks hun lot zou worden.

En daarom heeft Abraham Heycoop in lange waaknachten overwogen... ik mag haar niet bedroeven. Want in den Efezenbrief staat, dat wij elkander onderdanig zijn moeten in de vreeze Gods. En woelende op zijn legersteê, halve nachten opwakend en het Woord nalezende, werd hij steeds benarder. Hoe kon hij zijn huisvrouw nog onderdanig zijn, als zij hem aandreef in hare bezorgdheid, dat hij zijn Heiland niet volgde tot in het uiterste wat Deze van hem vroeg: alles? Ergens moest deze tegenstrijdigheid oplossing kunnen vinden. Hij kon van angst dat hij zijn weg niet zuiver liep, toen bijkans niet meer eten. Het was of iedere bete broods die hij in den mond stak, den arme ontfutseld was.

Zijn denken was toen een bidden geworden, zijn bidden een smeeken zonder einde, later nog louter een zingen van lof op zijn Heer en Heiland..... hij kon niet anders meer. En Aafje heeft hem gevonden in den nacht, toen hij in slaapkleêr in de koude opkamer vervoerd Psalmen zong. Ze heeft hem te bed gelegd; hij liet zich gewillig leiden. Maar hij wachtte met holle oogen tot

zij eindelijk sliep - en hoorde hij toen uit de buurten het kermen der hongerende kinderen niet - dan is hij weer opgestaan. Dat kermen der kinderen van de armen, hij hoorde het daarna ook al op den dag. Hij hoorde het zoo duidelijk en hij vroeg zijn vrouw, of zij geen stemmen hoorde. Zij hoorde geen stemmen en daaruit werd hem klaar, dat hèm was gegeven het vermogen om te hooren, wat anderen niet vermochten te hooren. Ach, waarom was aan zijn huisvrouw Aafje de verlichting niet gegeven te hooren wat hij hoorde? Zij was toch een goede vrouw, die onderworpen leefde naar den wil van haar Heiland; waarom mocht zij niet hooren wat hij hoorde en waardoor hij thans wist, dat zijn weg den rechten weg was? En dat zijn handelingen gericht waren naar Godes believen.

En nòg steeds bezat hij bezittingen. Maar als hij dit alles zal hebben weggegeven, zal veel wat hij nu nog niet hooren kan, daarna tevens door hem gehoord worden. Dat verwacht hij met groote vastigheid. En veel wat hij nu nog niet begrijpen kan, zal hij alsdan begrijpen. *Want wij zien nu door eenen spiegel in een duistere reden, maar alsdan zullen wij zien aangezicht tot aangezicht, nu ken ik ten deele, maar alsdan zal ik kennen gelijk ook ik gekend ben.* Alsdan zal hij verstaan. Want hij weet nu zeker wat het teeken beduidt, dat de Heere Heere heeft toegezonden over de aarde. Hij alleen. En niet omdat hij alles weten wil, alles kennen wil, niet omdat hij wantrouwend zijn zoude, maar omdat hij de heerlijkheid van het raadsbesluit Gods volkomen wil kennen, daarom zal Abraham Heykoop nu ook àlles geven. Want dat hij stemmen hoort, weeklagende stemmen die anderen niet vermogen te hooren, dat is hem het zekere bewijs, dat zijn gave welwillend is ontvangen. Zijn offer was geen Kaïnsoffer, maar een welgevallig offer.

En in een van de vele waaknachten heeft hij overwogen, dat alle besluiten der menschen den Heer van eeuwigheid bekend zijn. De naam Abraham is hem gegeven door zijn eerbiedwaardi-

gen vader, wiens gedachtenisse in hem leeft als aan een vroom den Heer toegewijd mensch, van plichten vol. Maar dat is zekerlijk niet uit toeval geweest. Wat heeft de Heere van Abraham gevorderd? Dat hij het alderliefste dat hij bezat zou offeren, tot een brandoffer, want zulks was den Heere Heere welgevallig. Zoo heeft dan Abraham hout gekloofd, Izaäk zijn zoon gebonden, zijn mes gewet. En dat God hem toen nog zijn zoon wedergeschonken heeft en in ruil heeft aanvaard den ram als brandoffer, dat was naar den wil van den Heere Heere. En als het naar Gods bestieren is, als ook hij - Abraham Heycoop - het liefste en dierste wat hij bezit den Heere gaat offeren, dat ook dàn de ram de plaats moge innemen van zijn offerande, zoo zal ook hem de Heer een ram toezenden, algelijk Hij dat heeft gedaan, toen Izaäk reeds lag op den brandstapel.

Abraham Heycoop heeft zich ontbloot en gewasschen tot hij rein was, zich dan bekleed met een wil nachthemd dat vlekkeloos was, hij heeft gebeden en gezongen, Psalmen zingend in den nacht. Zie, hij gaat zijn dierbaarst bezit zijn Schepper aanbieden, opdat hij niets anders meer bezitten zal. Toen, na Aafje slapende behoedzaam ten afscheid gekust te hebben, heeft hij haar met zijn occuleermesje gestoken in den hals. En hij zong daarbij, zijn blikken hemelwaarts heffend.

Ze ontwaakte van het prikje - ach het bevend mannetje had haar met zijn mesje maar zoo gering verwond - ze riep hem, maar ze wist niet zuiver, of hij haar wel herkende. Hij was als een dichter in vervoering, die al zijn woorden rijmwoorden laat zijn. En hij zong een verward lied, op verwarde wijs, maar ontleend aan de melodieën die hij gehoord had uit een van die danstenten op het ijs, en die weer vermengd met Psalmwijzen. En altijd weerkeerende hetzelfde referein:

> Wie alles geeft
> Die alles heeft!

Aafje heeft hem toegeroepen; dat heeft hij niet meer gehoord.

Ze heeft hem in een stoel gezet en dat liet hij gewillig doen. Al wat ze hem vroeg, deed hij met een doffe gewilligheid, alsof hij zich alleen nog bewegen kon, met het oogmerk te gehoorzamen, zonder verder te hooren of iets anders waar te nemen, dan bevelen. En toen heeft Aafje het begrepen: het was haren armen man naar het hoofd gestegen..... zijn vele zwarigheden waren hem te sterk geworden.

Wat moest ze doen? Ze schaamde zich hementwege voor de vreemden, hoewel hij toch geen schanddaden bedreven had. Dagen lang bleef hij nu aan de geschuurde keukentafel zitten, met voor hem den Statenbijbel, waar zijn goudgerand smal brilletje in lag als leeswijzer voor het laatst-gelezen kapittel. En hij las zijn kapittels als in een soort razernij, alsof hij zich wilde voldrinken van het Woord Gods. Maar telkens weer werd zijn blik star. Hij hield het gouden brilletje bij een der haken vast en keek er vies naar. Thans heb ik alle bezit van mij weggedaan, om er zuiver van te zijn en ik heb ook Aafje afgestaan, alles heb ik afgestaan..... maar *dit* bezit, dezen bril..... bezit ik nog. En ik bezit ook nog dezen Bijbel. Hij lei er plechtig zijn hand op, een witte uitgeteerde heerenhand. Maar ik zal mij ook daarvan ontdoen. En aan Aafje, die weer bezorgd bij hem kwam zitten, vroeg hij onderdanig: ‘Vrouw, wie zijt gij, ja wie zijt gij? Neem dezen bril en geef hem den armen. Vrouw, neem dezen Bijbel, geef hem een nooddruftige!’ Aafje nam zijn bril en zijn Bijbel leidzaam aan. Het was maar beter, dat ze alles deed, wat hij in deze laatste uren van hun samenzijn van haar zou vragen. Want zij had er schemering van, dat zij haar Abraham nooit meer bij kennis terug zou zien.

Eenige dagen daarna kwamen ze hem vanwege het gemeentebestuur in een koets halen. Dat was beter zoo. vond de Burgemeester: want wat gepasseerd was met het occuleermesje - ze had het argeloos verteld - stemde tot behoedzaamheid. De mannen hadden een dwangbuis bij zich, maar dat heeft geen

dienst hoeven doen. Want meester Heycoop was zoo gewillig als een blij kind, dat het nieuwe tegemoet gaat. Hij jubelde: ‘Alles heb ik afgegeven, om alles te verwerven! En *ziet, alles is nieuw geworden* in mij. Een nieuwen mensch heb ik aangedaan, Halleluja!’ Hij volgde zijn geleiders en keek nog niet om naar zijn klein maar hecht bezit van weleer. Zijn bezit, waarin en waardoor hij zoo vredig gelukkig was geweest op zijn ouden dag, tezamen met Aafje.

Aafje bleef achter. Omdat haar geen eigen huis meer restte, wou ze nu liever hier wel henen gaan. Het stuitte haar zoo tegen de borst, huur te gaan dragen van het huis dat zij zelven gebouwd hadden, in handen van Gert Cabauw op den Lekdijk. Hoewel dien man toch ook niet verhelpen kon, dat haar Abraham alle penningen van dien verkoop had weggegeven. Dat hij hun huis gekocht had, dat was toch immers wel gansch en al in orde met hem geweest; die man kon toch ook niet geweten hebben, wat er heeft gebroeid in het spitse vogelenkopje van haar armen Abraham. Wie had dat alles kunnen voorzien?

Ze is naar een zuster in Wildervank getrokken en daarheen heeft ze later ook haar meubeltjes verstuurd: haar eenig bezit nu nog. En daar heeft ze, eer vijf maanden voorbij waren, vernomen, dat haar Abraham vredig en onwijs in 't gesticht was afgestorven, zingend als een vroom kind. Zijn laatste levensweken waren vervuld geweest van gezang en het aanroepen van Godes Naam in hooge vervoering. Maar toen was het toch eindelijk zomer geworden, na dit rampspoedig wintertij.

VIII. Cholera asiatica.

‘Ik wensch je, oprecht gezegd, een goeie morrege!’ Dat was de groet van Co van Wees, tegen een elk, die zijn glanzend geverfd renteniershuis voorbij trok. En dat meende Co van Wees grondig, want hij gunde geheel de menschheid (zichzelf incluis) oprecht gezegd, doorloopend het goede. Welvaart en levenslustigheid, dat wenschte hij iederen sterveling. Hij zag niet precies in, waarom welvaart aan de menschheid zou moeten ontbreken. En waarom een ieder niet gelukkig zou mogen zijn, niet blij met het leven, met zijn taak, met zijn part, met alles wat hij had en niet had... het drong niet tot hem door. Hij vond, oprecht gezegd, het leven op aarde nog lang zoo kwaad niet. En hij was misschien te dik en wat te huisvast, om zijn helder geboend gedoetje en helder geboende leventje ooit saai te gaan vinden. Ook kan het zijn, dat Co van Wees te weinig van de wereld buiten zijn gezichtskring afwist, om verlangen te kunnen hebben naar anders, ofwel het besluit te kunnen voortbrengen in zijn rond glanzend hoofd, dat er geluk bestaanbaar was, waar hij nog geen weet van had.

Co van Wees was eigenlijk geboren om rentenier te zijn. En hij moet als rentenier in de wieg hebben gelegen. Want zelfs de oudste menschen uit de contreie hebben er geen heugenis aan, hem ooit te hebben zien werken. Als men leiboomen snoeien en kippetjes voeren en het hondje uitlaten, tenminste geen werken zou willen noemen.

En tòch had Co van Wees het soms erbarmelijk druk. Want hij was een knutselaar, die ernst maakte van zijn verrichtingen en die nooit opgaf, als hij ergens meê begonnen was. Tenzij hij moei werd, maar dan herbegon hij morgen. Tijd had Co van Wees immers genoeg. Hij heeft uit dun hout een kunstige vogelkooi met krullen gezaagd. Tusschen die krullen vielen hertjes te bewonderen, bloemen en de vreemdste siermotieven. Niet één dun herte-

pootje was gebroken. Maar dat vermocht hij niet uit zichzelven, wel neen, dat zou wat veel gevorderd zijn van een rentenier te lande; hij had dat van de plaat. En die plaat had zijn zuster Marregie voor hem uitgekozen in de stad. Die Marregie was bij haar leven met een fijn inzicht in mooie snuisterijen begaafd geweest en hij bezat het geduld zulke platen zuiver uit te zagen. Zoo kwamen ze datbetreffend goed bij elkaar. En de Erven de Kinderen van Wees hebben dan ook in vollen vrede hun leven naast elkander gesleten sedert moeders dood. En dat is làng geleden. Hij is nu nog altijd goed gestemd over het toenmalig besluit, dat de kinderen niet uiteen zouden gaan, toen moeder een oog kwam toe te doen. Dat was veel geruster en zekerder. Er waren wat lapjes grond, wat papier dat rente droeg en enkele behuizingen. Daarop had vader in zijn tijd al gerentenierd en die had toch vrouw en twee kinderen tot zijn last. Maar zouden er ook twee gezinnen, met hun mogelijke stoeterij aan kinderen daarbij, even onbezorgd van hebben kunnen leven? Daarbij komt nog: vreemde vrouwen vreemde zorgen. Het heeft hem, oprecht gezegd, dus nooit zwaar berouwd, dat de Kinderen bijeen zijn gebleven om verder koekeloerend hun leven te slijten. En wat anderen daarvan zeggen en over hen schenden, dat beroert hem niet diep. Dat slaat terug op vele jaren geleê, toen hij nog niet zoo dik was, nog niet zoo tevreden, nog niet zoo wereldwijs en toen er nog wel eens vlagen door zijn kop liepen. En hij ook wel eens achter een rokje aan liep, ergens op een jaarmarkt..... àls het maar veilig ver van huis was. Maar vreemde vrouwen, hij weet dat gewis, is onrust in het leven van een rentenier.

Nu is Marregie dood. Jammer, ze had kanker, maar ze heeft tot haar einde geleefd in volle tevredenheid. Van het leven heeft zij haar deel gehad. En wat zij kon verlangen, dat heeft zij bekomen. In den beginne na haar begrafenis, viel het hem niet meê, dat hij haar ijselijk bedaarde stem niet meer hoorde, haar ijselijk zekere gebaren niet meer zag. Ze is vier en vijftig jaar geworden

en in al die jaren had hij haar nooit gezien in onordelijke kleer. En heur haar onder de mutse lag altijd strak gekapt. Daar zal ze in haar leven zeker een karnton vol cocosvet aan hebben gespendeerd. Want ze was altijd van nature (in het behoorlijke wel te verstaan) grootsch op haar eigen geweest, oprecht gezegd.

In de buurten hebben zij getwee, de Kinderen van Wees, altijd in hoog aanzien gestaan, want ze hebben behoorlijk geleefd, hun erfdeel goed beheerd en welgedaan naar het past. Zij dit laatste dan in het behoedzame, oprecht gezegd. En ook nu Co alleen is overgebleven, weet men hem alom te eeren als een man van vaste beradenheid. Daar is dan ook in de wereld geen mensch, die de Weezen iets nawijzen kan. Toch zijn er, toen Marregie nog leefde kwaaitongen geweest, die hen tot spot hebben gemaakt en genaamd: twee parkietjes, maar geen paar. -

Dat schenden heeft natuurlijk einde gevonden, toen Marregie hemelen ging. Het heeft hem veel hersenwerk gekost, hoe hij den wagen des levens toen op het spoor zou houden. Hij was een oudachtig man weliswaar, maar, oprecht gezegd, den dood nog heel niet gezind. De kietel mocht er dan uit zijn, maar de tevredenheid om het goede leven bij langena niet. Hij stond voor een zwaar besluit. Zelf kon hij stoffer en blik hanteeren en den bezem ook als het moest en zelfs de boender, als ook dàt moest. Ja, hij kon, oprecht gezegd, een goed maal eten koken ook, dat had hij op het lest van de kankerdagen wel door de omstandigheden geleerd. Maar alleen zijn, dat is toch maar alleen zijn. Daar staat tegenover, dat als je een huishoudster neemt, je doorgaans al half getrouwd bent. Daar wist hij waarschuwende voorbeelden van. En in trouwen had hij op het lest van zijn leven, oprecht gezegd, al evenveel zinnigheid, als wel in hangen. Toen heeft hij raad gekregen van een verstandig man, van zijn Notaris, die zijn rentegevend papier beheert. Die heeft hem aan een oude huishoudster geholpen, een uitgebluschte maagd zonder avonturen in het verleden..... en waar ook geen avontuur in de toekomst

meer van te verwachten viel. Ze was, oprecht gezegd, van de mooisten heel niet. Maar ze was helder, op lijf en kleer en huis. Ze streefde naar geen trouwdag meer en vroeg alleen voor haar laatste jaren goed voer en een warmen stal. Dàt kon hij haar aanbieden en nog een centje toe, welja. En dat ze doof was, zoo doof als een mol, daar had hij zich gauw aan gewend. Marregie had al in haar laatste kankerjaren ook nooit veel discours meer gehad en ook hij was geen klep. Waarover valt te praten, als alles al gezegd is en er niets nieuws meer beurt, het vertellen waardig? En als hij rechtevoort die doove mol wat zeggen wilde, dan schreef hij het maar op een lei. Zoo krijgt een mensch geen ruzie ook, met geen macht ter wereld; want, oprecht gezegd..... vreemd blijft vreemd. En het deed hem danig goed, daar betrapte hij zijn eigen veelmaals op, dat hij thans alleen te gezeggen had in zijn heldere kluis en zijn leven kon laten voortglijen naar eigen believen.

Van vroeger al had hij zijn eigen liefhebberijen gehad en Marregie vond ze best, maar ze wieren toch altijd door haar nagerekend. En nu niet meer; nu rekende er maar één en dat was het eenige Kind van de Erven dat nog overig was, hij..... Co van Wees eigens. En duur waren die liefhebberijen ganschelijk niet, vooral niet met wat overleg. En precies overleg was in hem goed ontwikkeld, in al die jaren achter de blauwe horren en de geverniste voordeur, die versierd was met groen geschilderd ijzerwerk en een vergulden koeienkop.

Zoo beleefde hij zijn grootste genoegen aan zijn kelder. Daar is het zoo helder, je kunt er van den grond eten. En daar staan neties naast elkander uitgestald de breede stopflesschen met ingelegde vruchten uit zijn tuin. Pruimen op brandewijn, zwarte bessen op jenever, kwetsen op brandewijn, frambozen op brandewijn, rozenbottels op brandewijn, morellen op brandewijn, maaikersen op brandewijn..... brandewijn op brandewijn..... en wie weet, heeft hij nog wel andere sappige vruchten op bran-

dewijn staan. Wie het hem vraagt, krijgt geheimzinnig en omslachtig bescheid. Tenminste, als Co van Wees den vrager daartoe waardig acht. Ja zeker, hij heeft nog ándere vruchten op brandewijn staan, deels uitvindingen van hemzelf. Hij heeft het met peren geprobeerd, met uitgelezen murwrijpe jutteperen en dat is me een elixertje geworden om te likken. En wie had vroeger ooit gehoord van onrijpe walnoten op brandewijn en het smaakt toch als hemeldauw. Zoo heeft hij daarnaast nog uitgevonden, dat vlierbessen - gewone zwarte 'vergiftigde' vlierbessen die heelemaal niet vergiftig zijn - gemengd met wat late frambozen van den tweeden pluk en dàt op brandewijn, een drankje levert..... een zalfje mensch, oprecht gezegd, een zalfje. Zijn brandewijn, daar is hij kieskeurig op. En daarom moet die komen, heelegaar uit Frankrijk, in een kist, waar het ongeschonden lood nog aan hangt. En zijn vruchten daar is hij nòg kreeër op; die worden uitgezocht en nog eens uitgezocht en teer behandeld tegen het butsen..... menschen, menschen, menschen, er komt zoo'n hoop bij kijken, als je dat allemaal naar den eisch wilt doen. Al die kennis heeft hij niet uit zijn eigen. Maar daar heeft in IJsselstein een weduwvrouw gewoond, een deftige weduwvrouw, haar man was rentmeester geweest van den een of anderen hoogen Heer en van die freule weet hij zijn weetje. Dat was, oprecht gezegd, een vernuftige weduwvrouw en ze hield veel van liqueur. Die maakt ze zelf, tot bruidstranen, guldenwater en eau de ma tante toe. Nu maakt ook Co van Wees bruidstranen en de rest, fijn afgekeken van die vernuftige weduwvrouw uit den hoogen stand. Zij heeft het hem verteld onder vertrouwen en daarom draagt hij zijn kennis ook niet ree aan anderen over. Men kan ten beste van het goede genieten in stilte.

Die weduwvrouw heeft hij leeren kennen door een vreemde erfenis-aangelegenheid. Van een naneef uit Blokland orf hij op zekeren dag een tiende van den boedel. Hij is met de zijden pet op, ter boedelscheiding gegaan en omdat hij aan meubelen geen

behoefte had, droeg hij een tiende van het geldje der opbrengst meê. Maar uit het huis van den naneef heeft hij toch gered een kelderkistje van zwart-met-goud Japansch antiek lakwerk. In dat kunstige kistje, dat op gouden grimmige drakenpootjes staat, zit nòg een kistje, een kistje van tin, waarin ook draken en ridders gegriffeld staan. En in dat tweede kistje zitten zes vakjes en in die zes vakjes steken zes kristallen karafjes en in die karafjes zat indertijd een goedje dat lekker rook en vreemd. Wat zou er in die zes karafjes zitten? vroeg hij zich af. Hij heeft het kleinood behoedzaam naar huis gedragen en her en der daarnaar gevraagd. Niet aan Jan en Alleman, maar aan deftige vertrouwde lieden. Want hij wilde niet, voor geen geld niet, dat met zijn nieuw voornaam bezit en wijders met zijn kelder, geleurd en gespot zou worden. En eindelijk kreeg hij het ware bescheid; het was geen reukwater, zooals er een uit het achterland gezegd had, het was liqueur. Drankjes, uit vruchten en brandewijn gepuurd, nog fijner van soort dan zijn lekkere aftreksels allerhander vruchten. Het werd hem een nieuw gebied van genietingen. En hij heeft bij die gelegenheid ook vernomen, welk zoet geheim die weduwvrouw uit IJsselstein met zich ronddroeg. Héél geheim was dat geheim nu wel niet, want haar mopneusje zag openlijk rood... en dat komt toch ook maar niet van den oostenwind. Hij is er astrant heen gegaan. En van den dag dier ontmoeting af is zijn kelder, oprecht gezegd, nog veel geheimzinniger geworden; de fleschjes werden talrijker en de uitvindingen volgden elkaâr snel op. Hij werd een leerling, die zijn meesteres in kundigheid voorbij streefde. Maar daar werd *zijn* neus niet rood van; daartoe had hij, oprecht gezegd, nu eenmaal geen aanleg. En zoo kon zijn liefhebberij in het verdokene blijven. Gelukkig maar, want hij behoorde tot het menschenslag, dat van verborgen genot dubbel zooveel weet te genieten.

Alleen de huishoudster weet er natuurlijk van. Dat kan toch ook niet anders. En het komt haar toe van zijn vreugde te weten,

van zijn vreugde te deelen ook. Want zij woonden immers onder één dak. Wel is het jammer, dat ze maar lomp is van waardeering: ze vind alles wat zoet is lekker, maar onderscheid heeft ze, oprecht gezegd, niet bijster meer dan een koei. Maar daardoor kunnen ook geen twisten over fijn, fijner en alderfijnst ontstaan en dat is nu weer den goeden kant daarvan. Ze loopt met haar doof wezen door den huis te beren als een kanonnier. Zij hoort compleet niets, maar van haar hoort men alles. Ze stapt zwaar, ze neuzelt en snuift om de minuut haar neus op. Als ze praat dan schreeuwt ze en op gezette tijden buldert ze door den huis: wablief?! Meestal blieft hij dan heelemaal niets en dan geeft hij maar voor het gemak heel geen antwoord ook. Maar na een kwartiertje hoort hij het alweer: wablief?! Als hij dan nòg niets blieft, laat hij haar weer even zoo rustig aantobben, of maakt hij lustig zijn duik in den kelder of iets van dien aard. Soms hoort hij, als hij vredig op het melkblok zit, dat hij naar zijn zoet keldertje heeft gesleept, haar boven zijn hoofd exerceeren en *wablieven.* Dat beroert hem niet; zij daarboven heeft haar eigen pleziertjes..... hij hier in het verdokene de zijne. Soms, als hij tevreden in het voorhuis zit, wordt hij er wel eens aandachtig op, in lang niet meer haar blaf gehoord te hebben. Als hij dan op kousevoeten naar de keuken tipt, vindt hij haar wel eens slapend boven den aarpelbak, een schil nog om haar vinger gewonden. Dan is ze alleen maar een beetje dronken en hij glimlacht daarom. Waarom is hij eigenlijk op kousenvoeten gekomen? Even zoo vroolijk had hij op holleblokken over den tegelvloer binnen kunnen klepperen; ze had er tòch niets van gehoord. En al had hij twee ruiterpistolen tegelijk in haar oorschelpen afgeschoten, zoodat haar tanig vel zwart had gezien van den kruitdamp..... ze had het niet gehoord. Hij gaat dan maar weer terug, verder *Het Nieuws* uitspellen: de ongelukken en de huwelijken, de politiek en de advertenties. Vroeger heeft hij eens in een onbezonnen oogenblik, oprecht gezegd, een paard willen koopen, waarlijk waarlijk..... een paard en noa vandaag den

dag heeft hij belangstelling overgehouden voor de advertenties der paardenmarkten hier en gunter. En er verschijnt geen aankondiging van een hengst, Conrad, Baron, Crevecoeur, Hendrik, Pieter of Bruno, die ter dekking staat, of hij heeft er zijn deskundige aandacht voor over gehad. Zoo weet hij zich nog altijd te verlustigen in het paarden-avontuur, dat hij toen bijna over zijn hoofd had gehaald. En dan weer, op een onverwacht moment, tusschen de berichten en de advertenties in en het namijmeren over het avontuur van het paard, dat nooit in zijn leven verschenen is, hoort hij uit de keuken plotseling het vertrouwde geblaf: wablief?! Hij blieft opnieuw heelemaal niets..... hij is zoo tevreden als een mensch maar tevreden zijn kan. Maar hij weet dan toch..... de wagen staat weer op den harden weg..... zijn huishoudster is weer bij haar positieven, wakker geworden uit haar teutslaapje.

* * *

De dagen komen en gaan, ze worden langer en weer korter en weer langer en weer korter..... en tot zijn groote geluk wordt hij niet bezocht door veranderingen in zijn bestaan. Zijn blije dikke kop kan wat dikker worden; hij is daar niet minder blij om. En hij heeft goeden zin, of het nu zomer is of winter en lust in overvloed een elk die langs komt vrindschappelijk te groeten: ‘Ik wensch je, oprecht gezegd, een goeie morrege!’ En dat wenschte hij zijn medemensch alreeds in '88, in '89 en ook, toen dat wintersche wintertje van '90 afkwam. Want daar veranderde voor hem niets in. Hij liet wat meer dek op zijn slaapsteê leggen en trok twee baaien borstrokken over elkaar aan en twee baaien onderbroeken bijpassend. Hij at veel en vet eten, hij dook een keer meer in zijn zoet keldertje..... laat nu de winter maar komen. Zijn hecht huis was dicht en zijn kachels stonden lustig te brullen. Hij lachte er wat om. Wel heeft hij, oprecht gezegd, niet weinig

in de benauwdheid gezeten, omdat toendertijd gerucht ging, dat er roovers liepen over het land, roovers erger dan wolven. Maar komaan, zijn geld was hier niet voorhanden..... dat stak veilig opgeborgen in de Bank.

Maar toch ging ook voor Co van Wees deze winter niet voorbij zonder benauwenissen. Hij vernam ervan, dat oppassende huisvaders hun geld verdeden bij dobbelspel en vrouwen, dat er woest en uitzinnig feest gevierd werd op het ijs nabij de steden en dat die feesten menschenlevens hadden gekost..... daarvan schudde hij toch wel bezorgd zijn dik goedmoedig hoofd; zijn neuswarmertje schudde meê. Maar dat waren toch ten leste zaken, die dees menschen eigens aanbelangden. Maar een veel erger bericht kwam zijn proper vogelkooitje binnen gevlogen..... in de buurten heerschte de cholera. En cholera, menschen... daar weet hij rilderig van meê te praten. Van hooren zeggen toch minstens. De vader van zijn grootvader, hij heeft het van vaders, oprecht gezegd, zèlf hooren vertellen, is gebleven in den bloedafgang; een kwaaie schielijke ziekte, waar de wijze doktoren onwijs tegenover staan. En die voorvader - het valt hem daar ineens in - heette ook Co van Wees, Jacobus Arnold Gertjan van Wees..... de drie voornamen die van geslacht op geslacht gebruikelijk zijn geweest en gebleven in hun nest. Eerst kwam de cholera een paar uren links van zijn huis, stroomopwaarts van de Lek, toen kwam de cholera een paar uren rechts van zijn huis... stroomafwaarts. En op den duur wier die kring nauwer; de wreede ziekte kroop verder, kroop naar zijn huis en greep steeds feller en schielijker om zich heen. Hij las in de krant, dat de menschheid niet ongerust moest worden, het was maar een goedmoedig soortement cholera en deftig geheeten: *cholera asiatica.* Maar goedmoedig of niet..... menschen die hij gekend had, stierven er aan als rotten. En hij maakte zich wèl benauwd. Wie gaat graag dood aan een goedmoedige ziekte? Co van Wees per exempel niet. En als hij een kwartier lang het blaffen in de keuken

niet gehoord had, dan schoot de bevert hem in zijn beenen en kwam hij schielijk kijken. Want zoo'n vreemd mensch en dan nog zoo'n vale..... dat was nou net krek een kop voor de cholera asiatica, meende hij. En eenmaal de cholera onder zijn dak, dat was aanstekelijk, dat sprong over, dat was niet te houden, dat kroop door ramen en kieren en kenen, dat stond nergens voor stil. Dus, had dat moldoove blaffende wijf eenmaal de cholera asiatica, dan kon hij wel naar Marinus den timmerman loopen en alvast twee kisten op maat bestellen. Hij grilde en griezelde; maar dat zou toch àl te erg zijn. Waarom zou die uitheemsche ziekte hèm moeten hebben? Hij deed toch geen levend wezen op de wereld kwaad, hij liet een elk mensch in zijn waarde, leefde naar brave instellingen en liet anderen leven.

Het was hem niet goed mogelijk zich voor te stellen, hoe het hier in het buurtschap gaan zou, zoo hij er eens niet meer was. Neven en naneven zouden toegeloopen komen, om zijn huis en have en al zijn bezittingen aan rafels uit elkaâr te plukken. En wat zou er van zijn kelder geworden? Ze zouden natuurlijk niet weten, de lompe boeren en koeihouders, wat er allemaal in die fleschjes en potten zat. Hij echter weet dat allemaal van buiten, hij kent kleur en geur en smaak van buiten....., die hufters hebben van getrokken vruchten nooit gehoord, van Franschen brandewijn nog minder; maar liqueuren, echte fijne en zelf-bereide liqueuren met de mooie verrassende namen (die een mensch uit zijn eigen nooit bedenken zou) dat zou pas Hebreeuwsch voor die keikoppen zijn. En misschien zouden ze zijn kostbare liqueuren wel als gootwater uitgieten, om er maar zeker van te zijn, toch niet vergiftigd te worden. Ook daaraan denkend wier zijn rug koud. En hoewel hij er geen vrind van was, veel op zijn dood vooruit te denken, heeft hij toch een schikking gemaakt voor wat zijn kelderkistje betreft. Het zekere is beter dan het onzekere. En met zulke fijne spullen past het niet, oneerbiedig te morsen.

Maar dat gedaan hebbende, was hij nog niet gerust, bij lange

niet. De ziekte was er niet door tot staan gebracht. Wàs die ziekte nog wel te keeren? En wat voor middelen waren daarvoor dienstig? Dan moest hij toch die middelen kennen. Hij was niet gewend, geld over den balk te smijten, maar zijn leven was in gevaar. En al had hij een kelder vol goede dingen..... een dooie Co van Wees zal er niet aan kunnen nippen. Het was dus waard, dat hij de middelen tot afweer kende. Hij wou eerst naar den dokter gaan, maar daarvan heeft hij na zwaar beraad afgezien. In heel zijn leven was er nog geen dokter aan zijn lijf geweest. En omdat aan kanker toch niets valt te doen, heeft ook Marregie er geen goed geld naar gesmeten, doch gelaten en duldend haar dag afgewacht. Alleen voor de doodsverklaring is de dokter over zijn vloer geweest en die heeft toen veel te astrante dingen gezegd, omdat hij niet eerder geroepen was. Zulk volk is net als de doodgravers; het leeft van het sterven van zijn medemensch. En ook nog om een andere reden liep hij niet naar hun dokter. Wat weet zoo'n boerendokter uit het achterland van zoo'n vreemdsoortige ziekte: cholera asiatica. Daar heeft hij nog nooit van gehoord; hij kan dat uitheemsche woord misschien nog niet eens uitspreken: cholera asiatica.

'Wablief?!' galmde uit zijn keuken. 'Ik blief die vuile ontaarde ziekte niet, van jou niet en van niemand niet!' brult hij terug, zoodat het omtrent de naaste geburen moest zijn gehoord. Maar zijn versiersel van zijn keuken blijft rustig haar werk doen, ze roept na een tijdje maar weer trouw als een waakhond: 'Wablief?!' Toen is zijn besluit gevallen; hij zou advies gaan halen bij den professor in de stad. Laat het kosten wat het kosten wil: duurder is zijn leven. Die uitgaaf is wel niet voorzien en misschien wel niet verantwoord in den gewonen regel van zijn leven zonder geldzorgen, maar liever dàt dan het andere: cholera asiatica..... den dunne..... een zuchtje..... en dan weg. Hij laat inspannen en wat is het toch koud. Hij komt bibberend in de stad en vraagt bibberend zijn advies. De professor is een man, die een

oud mensch gansch rustig kan maken. Een man die met landvolk om kan gaan; zeker zelf een van het goede menschenslag dat in de steden nu eenmaal niet ontstaat. Hij klopt hem eens rustig op zijn groen-uitgeslagen lakensch zondagspak en verklaart hem, dat er nog heel geen groot gevaar is voor een epidemie. Vooral niet onrustig zijn, gewoon en goed eten en..... vadertje, onder ons gezegd en gezwegen..... het kan geen kwaad dat je 'm maar goed onder den pekel houdt.

Dàt heeft de professor gezegd en daarna heeft hij netjes zijn hand opgehouden: tien kostelijke guldens. Daarvoor werkt een werkmensch, met een hok vol jongens tot zijn last, een heele week en dan is hij hoogelijk content met wat hij bekomt. Groote heeren, groote konten. Maar nu weet hij tenminste; goed pekelen en dan niet bang zijn. Hij gelooft in dien eenvoudigen raad; hij heeft iets navenants van oude menschen ook wel vernomen, wanneer het andere aanstekelijke ziekten gold. Pekelen - heeft de geleerde professor gezegd; dat kan gebeuren en dat zàl gebeuren. Daarvoor is hij in de gelegenheid, daar heeft hij zijn fijnen kelder voor.

Die raad is niet aan doovemansooren uitgesproken; al zou hij dag en nacht moeten wonen in de crypte van zijn woning, hij zou dat offer brengen. Als hij er het leven maar meê spaarde. En daar komt bij, zwaar is dat offer ommers heel niet. Den duur betaalden raad heeft hij dan ook getrouwelijk nagekomen. En voor de securiteit heeft hij van dan af dubbele portie's geslobberd. Misschien scheen dat aanstekelijk te werken - voorbeelden strekken - want heel wat minder dukkels dan voorheen hoorde hij uit de keuken sedertdien het geblaf, waar hij zoo danig aan gewend was geraakt. Zijn huishoudster zag hem dukkels duiken..... ze deed het hem berustend na.

De professor had dat van het pekelen toch wel goed geraaien, zoo docht hem menige week, want de ziekte ging met een omweg zijn huis voorbij. De wangetjes van zijn goed rond hoofd begonnen te glanzen, ook al van de pret, dat hij die uitheemsche ont-

aarde ziekte maar fijn een loer had gedraaid. En hij wou juist bij zijn eigen besluiten, dat er voor hèm nu zeker geen gevaar meer bestond, toen hij plots bar verschrikte. Hij zat in zijn kouden kelder, hij zat daar lustig te leuten aan den pruimenpot. Ineens voelde hij in zijn onderbuik een steek. Een barre steek. Hij bleef dat aandachtig bestudeeren en wachten, den pruimenpot nog in zijn handen. Hij wachtte lang, hij wachtte bang..... ai, wéér een steek, en nòg een steek daar overheen. Als hij van zijn getrokken pruimen zoo barmenschelijk veel niet gehouden had, was de pot met zijn inhoud van rood-bruin vloeibaar sameet, zeker uit zijn bibberende handen gevallen. Te pletteren gevallen op de rood aarden tegels: zonde! Maar hij heeft nog krek kans gezien, met alle mannenkracht die hem overig was gebleven, den pruimenpot terug te zetten op zijn plek - netheid en orde moest er bestaan in zijn kelder, mèt en zonder de ziekte, mèt de cholera asiatica. zonder de cholera asiatica. - En toen dat was geschied, week hij vier passen terug. Zoo overzag hij zijn lief en zoet bezit. Alle stopflesschen en potten bezag hij aandachtig; hij bezag ze ook met weemoed.

Ai..... wéér een steek in zijn onderlijf en subiet daarop nog een, juist als daarnet: tweelingsteken. Dat waren zooveel als mokerslagen op zijn bol hoofd, zijn arme hoofd dat niets of niemand ooit kwaad had gedaan. Hij moest zich vastgrijpen aan de rekken, anders ware hij onder zijn beenen uit weggegleden. Want hij stond te daveren van het grillen, het zweet liep over zijn rug. Dat had dan tien goede guldens gekost, een advies van niks. Hooggeleerd mogen zulke heeren wezen in de stad, maar wat ziekte eigentlijk is..... dat is ze toch maar te geleerd. Hij heeft het altijd wel geweten: dokters en waarzegsters, ze moeten er gelijkelijk naar raaien. Soms raaien ze per ongeluk raak. Vertrouw ze niet. Hij ten minste, hij zou ze nóóit meer vertrouwen. Nooit meer? Ach arm..... zou hij daar op deze wereld nog wel de gelegenheid voor krijgen? Ai, ai, ai, drie steken achter mekaar, drie-

lingsteken zijn 't al geworden; in deze wereld zèker niet. Toen groette hij nog zijn vorstelijk antiek kelderkistje met den wonderbaren inhoud..... het duur geheim van zijn leven. En hij is daarop ontdaan naar boven gestrompeld, recht naar zijn bedsteê toe. Daar ging hij liggen..... de laatste gang op zijn voeten, dat wist hij. Van hieruit ging hij sterven - en dat advies had een bankje van tien gekost, ook dat nog - en hier zou hij worden afgelegd, door mannen die zich daarvoor eerst insmeren met zalf van den dokter, om de ziekte niet over te erven. De meedoogenlooze ziekte: cholera asiatica. De timmerman zou er een kist aan verdienen, de doodgraver en de klokkeluier zouden er aan verdienen..... hij alleen zou er aan verliezen, àlles verliezen wat hij af te geven had..... zijn kostbare leven.

Op de gezette tijden hoorde hij van dat gedrocht haar rauwen schreeuw: wablief?! Hij bliefde niets meer, niets bliefde hij dan alstamblieft het leven. Maar daar hoefde hij niet meer op te hopen. Het knaagde en wroette in zijn buik, daar scheurde en reepte de ziekte voort, daar werd hij uitgeknepen, weggevreten... hij ging sterven. Zou hij den dokter halen laten? Ach wat, dokter of geen dokter, dat blijft om het even. Hier staat hun wijsheid tòch stil; geleerder dan hun geleerdheid is de cholera asiatica. En bovendien..... wat ging dat weer kosten, boven hetgeen hij er al voor uitgeteld heeft aan den professor. Neen, geen dokter. Hij kon ook zonder dokter wel sterven. Maar dat duurde, dat duurde, de dood talmde op hartverscheurende wijs. En het werd avond, aleer dat mirakel uit de keuken hem in zijn doodsnood vond. Ze had hem, potdoof zijnde, niet kunnen hooren steunen en jammeren, ze had hem niet gemist, omdat ze elkaar nooit zochten. Maar toch vond hij het op onredelijke wijs hondsch ondankbaar, dat ze hem zoo heel den achtermiddag liggen liet. Maar redelijk was hij niet meer, heel niet, want hij vocht als een muisje in de klem om het voornaamste, om zijn leven. Ai, ai, ai, ai! duzend maal kon hij wel ai roepen. En dat gaf toch niets, want geen

sterfelijk mensch hoorde hem en de ziekte liet zich geen streep verbidden. Dat een mensch zóó martelen moet, aleer de dood hem komt verlossen. Ai!

Ze heeft hem gevonden, grauw als een vuile vaatdoek, zich krimpend en zijn korte armen in krampen heffend. En ze bracht hem de lei. Cholera asiatica, schreef hij er op met groote beverige letters. Toen viel hij uitgeput op zijn peluw terug. Het laatste woord snapte zij niet, voor haar veel te geleerd, het eerste des te beter. Ze deed een venijnigen sprong terug en veegde haar handen vies af, alsof ze een kreng had aangeraakt. Toen begon ze luid te spreken, neen, omdat dit een plechtig uur was..... ze brulde!

'Maar Co dat gaat zóó niet! Ik blijf hier niet! Ik laat mij niet aansteken! Daarvoor ben ik niet verhuurd! En jij gaat dood! Overmorgen ben jij dood! En vandaag ben ik den huis al uit! Ik gaan naar mijn ouwen broer! Ik kan geen lijken zien! Maar je weet Co, wat of je verzegd hebt! Bij je leven heb je het verzegd! Het kistje in den kelder dat is voor mijn! Dat heb je verzegd! Weet je het nog, Co?! En heb je er met je vingers vandaag niet aangezeten, Co? Schrijf nou maar niks meer! Schud maar met je kop! Je hebt er vandaag niet aangezeten?! Dan neem ik het meê, Co! Want dat heb je me bij je leven verzegd!'

En na dat plechtig woord bleef Co van Wees alleen. Alleen in zijn goed geschilderd dicht huis, zijn hechte huis, heelemaal alleen om er te sterven. Aan zijn buitendeur glansde de gouden koeienkop; hij zou die vrindelijk kijkende lodderigen koeienkop nooit meer zien. Door die voordeur zou hij gedragen worden tusschen de zes planken, de voeten vooruit. Hij heeft toen ook niet meer geschreeuwd. Wat baatte het hem? Hij liet die cholera asiatica nu maar nijpen in zijn buik..... niemand zou hem toch hebben hooren schreeuwen of kermen. En de dood zal tòch zeker komen. Enkele malen kroop hij uit zijn bed, daar had je het al..... den dunne..... het wisse voorteken van den aziatischen dood. Straks

zal het bloedloop worden. Den heelen nacht heeft hij in doodsnood gewaakt. En als hij even maar sliep, zoo schrok hij weer direct wakker van de ellendige spookdroomen. Hij heeft gedroomd, dat hij een visch was, die in een sluis zwom en de sluisdeuren - wat waren ze groot die deuren - sloten zich langzaam toe, sloten zich toe, juist terwijl hij voorbij zwom. En dan kraakten al zijn graten, dan wier hij tot wat derrie vermorzeld. En van zooiets wordt een mensch zweetend wakker, maar dan was het alleen maar den pot die hij behoefde.

En toch is het na dien nacht nog ochtend geworden voor hem. Hoe dat mogelijk was, begreep hij in zijn smarten niet. En toen hij juist lag te becijferen, hoeveel uren het nog duren zou, totdat de klokken voor hem zouden luiden (wijl er weer een braaf Christenmensch gestorven was) hoorde hij, dat er iemand aan de achterdeur was. En dat was de bakker, die zijn halven achtponder rooieweit brengen kwam. Toen greep hij alle macht en kracht die er nog in zijn uitgeteerd en bezweet karkas aanwezig was bij elkaâr en riep om hulpe. De bakker docht, dat de bende weer bezig was geweest, schatte een gebonden of half vermoord manmensch te zullen vinden, maar toen hij nader trad en uitleg vroeg, piepte Co van Wees in zijn groote benauwdheid alleen maar: ‘Cholera asiatica’.

En weg was de bakker, heel en al vergetend geld te vragen voor zijn brood. Hij heeft de mare rondverteld en de menschen gingen, die woning gepasseerd, van dat eigenste oogenblik af, in een grooten boog over het ijs er voorbij. Daar liepen ze met genoegen tien minuten voor om. En het duurde een vollen dag, aleer de dokter er van vernam. De dokter kende zijn plicht en trok er heen. Want als de ziekte dáár was, dan moest er raad geschaft worden, een plakbrief worden aangebracht en voor isolatie gezorgd. Hij vond het renteniertje in zweet en in tranen. En het rook er heel niet frisch. Maar pijn had het mannetje niet. De pijn had opgehouden, - verklaarde hij. Toen heeft de dokter

zijn pols gevoeld en meer van die frietselefratsen met hem uitgehaald, geduldig aangehoord dat het de cholera asiatica was, hij heeft geglimlacht - wat was dat ontaard; wie glimlacht er nu in het aangezicht van den dood - toen klopte de dokter met zijn stok tegen het bedsteêschild en zegde: ‘Bang eindje mensch, sta jij nu maar eens rustig op, want je mankeert niets. Je hebt alleen maar wat diarrhee gehad en wat buikkramp tevens. Wat heb je het laatst gegeten?’

Hij heeft daarop geen antwoord gegeven, uit schaamte. Want hij dorst niet bekennen, dat hij toch zoo danig uit den pruimenpot had gesnoept. En het van brandewijn doortrokken rinszoete vruchtvleesch is toch ook zoo lekker. Maar wat gaat dat anderen aan? Hoeven anderen te weten, wat daar voor heerlijks resideert in zijn zoeten kelder? Ze zullen om hem lachen; jaren lang pleegt boerenvolk dom te lachen om de dingen die zij niet begrijpen en waar ze ook te lomp voor zijn. Hij heeft toen den dokter maar koppig gevraagd wat hij in de schuld was en dat was drie kwartjes voor de visite. Was dat eigenlijk geen zonde, nu het achteraf geen cholera asiatica in vol ornaat geweest was. Hij heeft zijn knip gegrepen, zuchtend betaald en zich aangekleed.

De dokter was heen. Die droeg de drie kwartjes meê en grinnikte nog terwijl hij hem verliet. Zoo bestaan zulke heeren; ze laten je grof betalen en dan lachen ze je nog uit achteraf.

Toen hij weer levend in zijn keuken stond, keek hij naar de fletse winterzon over de waarden. En op de wetering zag hij kinderen schaatsen. Wat was hij blij dat hij het leven zag, ach wat was hij blij. Hij voelde zich als uit de zee op het land gespoeld..... bekant, op een haartje na, was hij echt dood geweest. En nu zag hij menschen en boomen en huizen en dingen; hij zag dat alles gulzig, hij dronk zijn oogen vol, zóó vol, dat hij er èchten dorst van kreeg. Maar dat hoefde niet te duren, daar had hij ommers gewisse remedie tegen. Co van Wees daalde, moediger dan hij daarvan het lest was teruggekeerd, zijn keldertrap af en

keek bedachtzaam in den pruimenpot. Maar heden nam hij het sap alleen. Hij was een gewaarschuwd man; het vruchtvleesch van zijn pruimen en kwetsen en kersen en morellen en bessen en neuten en rozenbottels en frambozen en aardbeien en vlier liet hij dees dag maar in de potten. En toen hij dien middag weer nuchteren was, kreeg hij honger. Hij ging zich wegen, bij zijn gebuur Hannes van Ginkel, kaaskooper. Acht pond was hij afgevallen van zweet en angst en van den dunne. En dat gaf hem de bezinning terug. Hij was alleen; dat blaffend en schreeuwend vrouwmensch was heen..... maar dat behoorde nu terug te komen. Want hij heeft toch hulp noodig, om weer aan te sterken. En ze had nog de plicht van huur. En..... ze had zijn kleinood, ze had zijn kelderkistje meê, als een te vroeg gekaapte erfenis.

* * *

Een vollen dag na zijn gelukkige bevrijding uit de klauwen des doods, heeft hij door zijn huis geloopen, zonder goed te weten, hoe hij uit deze moeilijkheid zou geraken. Kon hij wel een huishoudster terug gaan vorderen, die hem voor dood verlaten had? Het was toch niet dankbaar van die ouwe hobbel. Maar vroeg hij wel dankbaarheid? Welneen, hij vroeg alleen maar eten op tijd, schoone kleer op tijd, een proper huis en overal orde. En wijders, met rust gelaten te worden om zijn liefhebberijen daaronder in zijn huis. En hoe leelijk ze ook was, ze liet hem inderdaad met rust in zijn kelder-vermaken. Hij overwoog ook nog wel, dat het geen pas gaf voor een der Kinderen van Wees, zoo hij haar achterna ging rijden. Maar het kelderkistje dan..... en niet te vergeten..... zijn nieuw liqueur, genaamd hemdje-ligt-op. - En voorts kon hij ook niet voor zichzelven verbergen, dat hij het maar akelig stil in den huis vond, zoo zonder haar geblaf. De tusschenweg die hij vond, was, dat hij er toen een ander op afstuurde. Dat was de postbooi, een man die van ouds

beslagen is in het overbrengen van boodschappen. En die kwam verkondigen bij het gevluchte keukenwijf, dat de doode niet dood was, héél niet dood en ook zelfs niet meer ziek. Geen cholera, geen bloedloop, alleen maar wat krampen en den dunne waren het geweest. Gerustig kon ze komen; het was niet overerfelijk.

Daags daarop, hij zat zijn krant te lezen, hoorde hij ineens in de keuken blaffen. 'Wablief?!' Hij schoot in zijn trijpen sloffen en stond schielijk voor haar.

'Ik ben weerom!' bulderde ze.

'Dat zien ik,' zei hij terug, heelemaal haar doofheid in de alteratie vergetend. Maar ze haalde dom haar manachtige breede schouders op. Toen heeft hij de lei gegrepen en haar gevraagd als éérste vraag, waar ze het kelderkistje had neergezet, toen ze terugkwam.

'Verkocht! Maar dat dierf ik toch ook doen! Dat was toch van mijn, niet beter te weten! Want je zou toch een lijk zijn! Dat had je eigens gezeid!'

En wijders heeft hij toen vernomen, dat ze zijn wonderbaarlijk mooi kelderkistje pas verkocht had, toen het leeg was. Ze had het verkocht, omdat ze inderhaast haar dienkist had achtergelaten en die dierf ze niet meer halen gaan vanwege den bloedloop. En in die dienkist zat haar geld. En van den doorgestanen schrik was ze zóó lammenadig en zoo dorstig geworden, dat ze ten leste toch weer wat noodig had. Het kelderkistje was al leeg..... toen heeft ze in dien nood het leege schrijn der edele dronken verkocht, aan een boer die dat wel koopen wou voor wat guldens.

Co van Wees stond daar verpletterd van. En hoé verklaarbaar ze 't ook opdreunde, dit ééne bleef - het kistje is heen, het deftigste kelderkistje uit àlle heerenhuizen, verkwanseld voor wat los geld. Hoe zooiets mogelijk was, hoe was het denkbaar! Het was hem een davering, alsof hij een kind had verloren. Wèl groot moet in die paar luttele dagen haar dorst zijn geweest en ook groot haar verbouwereerdheid en ontdaanheid met het lot van haar

broodheer. Want anders wist hij zich niet te verklaren, waar een mensch - en nog wel een vrouwmensch - in een paar dagen zes maal driekwart liter zware liqueur laat, daarbij nog genoeg dorst overhoudend, dat zij het kistje moest verkoopen voor drank. Dat was een gezonde dorst, een dorst, oprecht gezegd, om er respect voor te hebben. Maar respect of geen respect, dorst of geen dorst, dood of niet dood, cholera asiatica of niet..... dat kelderkistje moest terug. Dat was het edelste bezit uit zijn woning, zijn roem, zijn trots, zijn vreugde, zijn verlangen.

Op de lei heeft hij gevraagd, bij welken lompen koeihouder zijn wondermooi kistje nu was. Ze heeft het hem toegeroepen; het kelderkistje verbleef bij een zekeren Gert Cabauw, gunter op den Hoogen Lekdijk. Misschien kende Co hem wel.

Nu, toen ter dage kende hij den Houten Gert nog niet. Maar wel heeft hij hem leeren kennen. Dat was, toen die hem bloedkalm en tergend, want dadelijk merkende hoè fel dat bolronde renteniertje wel gebrand was op het stukje antiek, waar hij eigens de ware bediedenis niet van snapte, er een schandelijk hoog losgeld voor vroeg. En dat heeft niet geholpen of Co van Wees zich ook kromde en jankte, jankte alsof hij nog midden in de aziatische bloeddunne lag te stuiptrekken; hij moest betalen! Of anders... het kistje achterlaten.

En hij heeft betaald. Maar eerst nadat het zomer was geworden en daarna oogsttij van het vleezig fruit, gloeiden er weer, na dit schrikkelijke wintertij (voor hem zoo zwaar aan angst en ontroeringen) nieuwe wonderbaarlijke liqueuren in de kristallen karaffen van zijn kelderkistje uit Japan.

IX. De soldaat en het meisje.

Het was een kloek stel mannen, dat van het Amsterdamsche Garnizoen uit, naar het Lopiker land was gezonden. Jonge, voor het meerendeel steedsche kerels, waar lompe, krachtige armen aan zaten en een lomp stel hersens. Te goeier trouwe kerels en handzaam voor hun meerderen, zoolang hun meerderen handzaam waren voor hen. Maar dat waren die wel... de drie onderofficieren en zeker de kleine luitenant Mienema, die in Indië was geweest en het klappen van de zweep kende in den omgang met soldatenvolk buiten de kazerne. Die meerderen hadden hun instructie goed in de ooren geknoopt, máár..... ze wisten bovendien terdege, dat ze hun jongens onder appèl moesten houden met behulp van een geheel andere methode. Een ongeschreven instructie, de instructie voor den soldaat, die uit zijn gewone kazerne-bestaan wordt gehaald en het land opgejaagd. Ervaring is meer waard dan twee pinten oude jenever - vond Luitenant Mienema. Hij stond er niet bij stil, waarom ze hèm er juist voor hadden uitgepikt, om met wat jongens patrouille te loopen tegen dat landelijk geboefte. Dat zal wel zoo besloten zijn, omdat hij daarginder een paar expedities had meêgemaakt en zich daarbij niet àl te stom had gedragen. In elk geval was het niet kwaad bekeken geweest van de Overste. Hij had nu eenmaal in zulke akkefietjes zijn draai en hij had er slag van, met de jongens om te gaan. Alleen had hij gevraagd, of hij zijn eigen onderofficieren mocht uitzoeken, maar zeker omdat niets volmaakt kan zijn op deze wereld, hebben ze hem dat weer louche geweigerd. Enfin, hij heeft die drie kerels nu wel moeten accepteeren en hij maakt ervan wat kan. Ze vielen achteraf niet eens tegen en hij moet erkennen, dat ze zich een aardig beetje hebben leeren richten naar zijn manier van commandeeren. Die manier was rechtaf en eenvoudig. Zijn jongens kregen daar in Lopik, in die ontaarde kou, een zwaren dienst; die konden ze alleen maar met blijmoedigheid

blijven verrichten, indien ze er zelf van uur tot uur het nut van inzagen. En vertrouwen moest er zijn in de leiding. Geen vrees; vrees voor de meerderen is een slecht militair beginsel. Maar ontzag vorderde hij wel. En waar heeft een rechtgeaard soldaat ontzag voor? Niet voor een meerdere die alleen maar razen en tieren kan en potvèr-spelen. Nu; al was Luitenant Mienema ook daar heel geen leek in. Maar de jongens willen bovendien van hun commandant, dat hij sterker is, dapperder is en manhaftiger dan zes tegenstrevende soldaten als het moet. Hij heeft ze dat den tweeden dag al af doende gedemonstreerd, toen een van zijn jongens (een monumentale inboorling van Amsterdam) zich een oogenblik onbeschoft gedroeg in het gelid. Hij heeft gezegd: 'Ik heb niks tegen je, maar wel tegen jouw manier van doen. En om jou daarvan te genezen, voor je zelf last krijgt van die kwaal..... alsjeblieft, dàt is voor jou!' En hij heeft, al was hij maar een klein slag mensch, dien rakker met geweld uit het gelid gehaald, voor den troep over de knie gelegd en hem één klap gegeven. Eén klap maar. En die eene is genoeg geweest, want Mienema kon slaan als een Russisch steppepaard. En daar had hij alleen maar zijn vlakke hand voor noodig. Hoewel die Amsterdammer een jongen was, van wiens geweldigheid de fabelachtigste verhalen rondgingen, liet hij zich zonder verweer afstraffen, daar voor den troep. En zie, dat kwam luitenant Mienema goed van pas. Hij had daar in Lopik slechts een nietig troepje onder zich; was daar Compiescommandant van, pleitbezorger, raadgever, opperbevelhebber, noem maar raak..... vader en moeder tegelijk. Een hartelijk vader, een pootige moeder. Hij maakte niet veel vijven en zessen, liet ze vrij waarin ze vrij konden zijn, maar van het eerste moment af wilde hij, dat hij er den wind onder had. Zoo werd hij ook geen frêre compagnon met zijn manschappen, maar hij bleef bereikbaar voor ze, in al hun bekommernissen. Was de dienst zwaar, hij erkende dat en liet het ze blijken. Maar hùn dienst was ook zijn dienst en ze wisten (want dat zagen zij) dat hij zich er

zelf nooit aan onttrok. Hoewel hij ze dus op afstand hield, bleef hij veel in hun nabijheid. En geen grooter pleizier kon hij ze bezorgen, dan door te schelden op officiertjes met juffrouwenhanden, zondagsche officiertjes, paradeheertjes, moedersjochie's. En als hij ging verhalen van zijn expeditie's in Indië, dan kropen die pootige jonge kerels in een cirkel naar hem toe en luisterden met geweld. Hij heeft ze verteld, hoe hij eens daar in Indië getemd is door een zwijgzamen kapitein, waartegen hij zich in dollen kop verzet had. 'Die mensch had het in zijn macht een grooten brief over mij vol te schrijven en me daarmeê naar den Krijgsraad te verwijzen. Dan was ik kapot geweest; m'n carrière aan diggelen! Ik was toen twaalf jaar jonger en twaalf portie's sterker dan vandaag. Maar hij heeft dat niet geacht. Waar mijn soldaten bij stonden, heeft hij mij bij de ooren gevat en me ongenadig afgedroogd. Ik ben hem er nòg dankbaar voor. Volgend jaar wordt hij Kolonel, als alles op wieletjes loopt.'

Zulk een simpel verhaal sloeg in. Daar was er niet één die hun Luit heeft uitgelachen, of maar minder geächt heeft, omdat hij daar in het warme land..... gewoon om zijn ooren heeft gehad. Ze vonden dat ordelijk en nobel van dien Kapitein; beter dan dat deze hem officieel vermoord zou hebben. Maar wat een ontzaggelijke dokwerker moet dat geweest zijn..... een snijer die hun Luitenant Mienema - en toen *die* nog twaalf porties sterker was - als een schooljongen aframmelde. Ze zijn van dien onbekenden Kapitein gaan houden, dat was zoowaar een legende-figuur voor hen geworden. En als ze des avonds voor de nacht-patrouille bij elkander zaten en de instructie's aanhoorden, dan vroeg er wel eens eentje, wanneer er nog wat gewacht moest worden, aleer ze uitrukten: 'Luit, vertel jij nog eens wat van dien Kapitein uit Indië.' - En dat deed hij dan, want hij deed dat graag; in zijn rond soldatenhart woonde rechte waardeering voor dien degelijken soldatenvader. Ze luisterden hem dan de ooren van den kop. Ja, hij had ze op het goede spoor.

Zijn jongens waren ingekwartierd in een aparte woning naast een boerderij. Dat had hij zoo uitgezocht, omdat hij afkeer had van schoolgebouwen en andere kale vertrekken. Het is toch geen oorlog en zijn jongens gunt hij graag wat comfort. Waarom zou hij ze het betere niet verstrekken, als er zulke taaie diensten zijn op te knappen? Ze hadden het toch al zwaar genoeg in dezen winter en met die beestige patrouilles zonder eind?

Over dat huis apart, waar hij ze opgeborgen had, ging anders maar een raar gerucht. Of het waar was, daar stak hij zijn hand niet voor in het vuur. Daar zou namelijk een mamsel gewoond hebben van niet al te braaf zedengedrag en nog maar heel kort geleden. Een lieve slang, waarvoor heel wat jonge kerels elkaâr bloedende koppen geslagen moeten hebben..... als al die boerenverhalen tenminste waar waren. Maar Mienema geeft geen duit voor die verhalen uit de derde hand. En in vreemde en onrustige tijden (hij weet het van daarginder) plegen er ook vreemde en onrustige verhalen rond te gaan. De een vertelt dat den ander door; 't konijntje groeit tot een koe, de mug tot olifant. Toch had hij er een lief ding voor over gehad, die helledochter eens met zijn eigen oogen te aanschouwen; misschien had *hij* haar kunnen temmen, al is het de anderen niet gelukt. Maar dat zal wel niet meer mogelijk zijn, want ze schijnt het oorlogstooneel voorgoed verlaten te hebben. Alweer, ook aj volgens die fabelgeruchten, op een fabelachtige wijze. Men zegt, dat zij kans gezien heeft te verdrinken, terwijl al het water al wekenlang gestremd was en dat zij onder het ijs door - en dat zou met eigen oogen gezien zijn door honderden - afgevloeid is naar zee.

Zijn jongens hebben het er vaak over. En 't zal wel zijn omdat zij, even als hij, weinig geloof hechten aan dat fabeltje van het verdrinken en afvloeien onder het ijs, dat er maar matig eerbied is te bespeuren, als ze spreken over dat schepsel. Welneen, - zeggen ze: die is niet dood, dat is comedie, een truc, precies iets voor zoo'n boerensnol; die zien we vandaag of morgen terug-

komen. - Daar praten ze op verder. Natuurlijk komt het lieve diertje dan weer naar haar oude woning. Precies iets voor soldaten, vooral in hun ledige uren, om er meê te gekken en te kwekken, hoe ze haar ontvangen zullen. Ze zullen haar ontvangen met een feest. Daar hebben ze per man drie dagen soldij voor over; het zal een feest worden met franje er aan. En Luit Mienema doet natuurlijk meê. De Luit doet altijd meê als het plezier van zijn jongens betreft. Maar is dat niet gevaarlijk? Wat taalt een mooie jonge vrouw naar soldaten, als er een Officier op de vlakte is? Ze zouden er, zoo ze niet oppasten, tevoren nog mot over krijgen..... of de Luit mocht meêdoen om de dame met een feest te ontvangen, of niet?

'Laat ze er nu eerst maar eens zijn!' riep er een uit het detachement: 'Want of er nu quaestie komt, om den Luit die er meê zal gaan wandelen, of quaestie om een van ons, die er meê gaat wandelen..... dat is lood om oud ijzer. Maar één ding is zeker, àls ze terug komt, dan komt er duvelen ook! Maar laten we het er op houden, dat ze niet komt. Ten eerste is haar nest ingenomen, ten tweede..... ze is dood!'

Dat zal wel het verstandigste woord geweest zijn over deze trieste aangelegenheid. En dat is het ook gebleken, want ze kwam niet. Dat wat de boeren omtrent haar verteld hadden - het mag dan om het vreemde daarvan een ongeloofwaardige geschiedenis geweest zijn - maar dood of niet dood..... ze bleef weg. En niet lang na hun komst in het zomerhuis van dien boer, werden ook haar koffers op een kar weggesleept. Daarmee verdween een stuk verbeelding voor dat handjevol soldaten, hoewel de verhalen erover zelfs daarna niet dood waren. Waarover zullen soldaten wouwelen en gekken, tenzij over vrouwen?

Maar al is de dame er niet, toch àndere dochtertjes bleven in hun gezichtskring. Ze vonden het maar boerig meidenvolk, dat weinig vat en weinig gewoon is. Maar daarin schikt zich de jonge mensch, vooral als zijns gelijken niet voorhanden is. Luit Mie-

nema heeft dat gekoekeloer natuurlijk wel waargenomen, maar ja, wat zal hij daartegen doen? Hij ziet het aan en houdt er een oogje op. Hij weet dat het jonge kerels zijn, hij weet dat de meesten geen geboren vrouwenjagers zijn, maar dat ze vertier zoeken, omdat ze toch hier in dit achterland wel heel wat vertier missen. Waar het meenens dreigt te worden, springt hij er tusschen. De orde in zijn troepje moet ongerept blijven; vrouwen-aangelegenheden zijn daar doorgaans niet bevorderlijk toe.

Ook zelf heeft hij, zoo goed en kwaad als dat ging tusschen deze bevolking, zijn vertier gezocht. De Schoonhovensche heerensociëteit gaf hem als Officier natuurlijk gaarne entree en hij vond er goede aansluiting bij de burgers ook; het familieleven in dat nest stond wagenwijd voor hem open. Maar daarbij waren zijn jongens nog niet gebaat. En hij verstond het terdege, dat die ook afwisseling zochten. Maar alles met mate, omwille van de tucht.

Daarom heeft hij een van zijn kwaaie rakkers, die een boerenerf zóó intensief bewaakt had tegen dieven, dat die boer geen ei meer in de leghokken vond, drie dagen provoost gegeven, uit te zitten onder den toren van Jaarsveld. Achteraf bleek ook nog, dat deze brutale snuiter de stoepmeid op die boerderij extra bewaakt had..... enfin, dat was misschien meer een particuliere aangelegenheid. En hij volstond met een vermaning, die niet mis was te verstaan. Zoo dokterde hij voort, terwijl de weken verstreken. Achteraf bekeken was het maar een saaie vertooning. Van Schoonhoven kende hij nu het heele familieleven der burgers al, de heele vuile wasch bovendien. Machtig interessant was dat niet. Hij waakte ervoor, niet verstrikt te geraken in de partijschappen; want er waren natuurlijk oude veeten in dat wereldje die in dwaze passie levend werden gehouden. Maar hij meende, dat dit vegeteerend volkje z'n oude vergeelde en vergoorde vijandelijkheden best zònder hem kon blijven voeden. Wat hem betreft, vraten ze elkander op bij het dessert: die zilverfabrikanten, dokters, notarissen en hunne nasleep van vrouwen en dochteren. Boe,

die dochters. Jong trouwen scheen geen mode te zijn daar aan de Lek. Ze waren echter even doortastend als bedaagd en de krijgsman moest retireeren. Hij had er daarom al genoeg van, toen er nog finaal geen uitzicht was dat hij zou kunnen inrukken met zijn manschappen. Ja, schoon genoeg had hij er van. Want het eenige pleiziertje dat hij er beleefd heeft (het was bovendien maar een schraal pleziertje geweest) werd hem nog vergald, omdat het bijna tot een schandaal was uitgegroeid. Daar aan de Lek namen de mama's zelfs kleine avontuurtjes zoo ernstig als een veldslag; idioot was dat en angstig ook. Hij vertrok schielijk. Niets voor hem, die pompeuze ernst met aangelegenheden, die maar vlinderachtig bedoeld waren. Neen, dan waren de heeren daar schappelijker en minder zwaartillend, hoewel ze stom vervelend konden zijn in hun soort en vreeselijk bluften over hun buitenlandsche avonturen. Terwijl hij ze aanzag voor bloode provinciaaltjes, die alleen maar zoo manhaftig waren, zoolang ze veilig in hun soos zaten. Ook daar kreeg hij spoedig genoeg van. Hij miste zijn kameraden, gelijkgestemde kerels in 's Konings rok. Hij miste ook de sfeer van het garnizoensleven.

Maar wat hem bovenal hinderde, ja griefde, dat was de deveine van dat patrouilleloopen. Hij, noch de politie waren in staat geweest, maar één man van die vervloekte bende te betrappen. Dat mochten dan kinkels zijn, maar ze waren aalglad. Sedert de komst van zijn detachement, waren ze alleen maar wat behoedzamer geworden; de rooverijen en geweldplegingen bleven nog altijd aan de orde van den dag. Dat knaagde aan zijn eer. En hij moest zich inhouden, wilde hij eens niet op dat tuig inhakken. Want dat was het belabberde van deze historie; dat krapul was bekend. Alleen viel er nooit iets te bewijzen. Hij heeft zich echter ingehouden, al ging dat met moeite, want hij begreep wel, dat zijn gedragingen hier op een goudschaaltje zouden worden afgewogen. En vandaag of morgen moest dat canaille toch in de val loopen, vanwege de een of andere onvoorzichtigheid. En hij stelde

er prijs op, na volbrachte taak gunstig vermeld te worden. Hij moest dus waakzaam afwachten; geduldig zijn als een kat.

Hij is veel onder zijn soldaten, want ze hebben zijn opbeuring noodig, de kerels, die 't hier heel niet licht hebben. Hoor ze weer zingen. Ze zingen van ‘Maria, de dienstmaagd in het centrum der stad,’ zoo huilerig en aandoenlijk, als soldaten maar zingen kunnen. Er is al vroom volk bij hem gekomen uit deze buurten, die zijn invloed gevraagd hebben om te bereiken, dat er wat minder liederen zouden gezongen worden door zijn troep. Ze vonden dat hiet wereldsch. Maar ach hemeltje, kan hij hen de tongen vastbinden of ze uitrukken? En daar komt nog bij..... zelf hoort hij ze ook graag, die bloederige chambree-romancen. ‘Toe jongens!’ vraagt hij vaak: ‘zingt nog maar eens ‘De Klassiaan’, dat van de ‘Paleizen en de Kasteelen.’

En prompt wordt aan zijn bevel voldaan.

> Paleizen en kasteelen
> Hotels en restaurants,
> Dat is voor hu... un!
> Maar de klasse, van discipline.....
> Dat is voor o... ons!

Prachtig! Een schitterend refrein en het lied van 43 coupletten dat erbij hoort is navenant, jammerend en weemoedig. En heeft hij eenmaal wakker geroepen, hun gelamenteer, hun zanglust, dan is dat niet meer af te dammen. En hij krijgt de maat toegemeten. Daar volgt het schoone rimramlied van den reus Goliath.

> Daar was ne zekere Goliath
> Een man van vuur en staal,
> Die haren op zijn teeën had
> En armen van metaal.
> Hij droeg een rood scharlaken pak
> En op zijn kop een kollebak.

Eindeloos en eindeloos waren de avonturen geweest van dezen Goliath, van den man met haren op zijn teeën. En Mienema vond het doorgaans middenin welletjes. Maar als hij niet was weggegaan, goedkeurend de maat slaand en ze trouwhartig toelachende, had hij ook nog het schoone kielekiele-lied kunnen hooren, waar ze geweldig aan verslingerd waren, en dat te pas en te onpas over het rivierenland dreunde:

Als 't Zondag is en heel mooi weer
   En lekker in de lucht,
Dan zegt de man, al tot z'n vrouw:
   Kom nu de stad ontvlucht.
Naar 't Kalfje of naar Schollenbrug
   Wat staat je 't beste aan,
Of zullen we gezelligjes
   Al naar het tolhuis gaan.

Tolhuis, tolhuis, tolhuis kielekiele,
Tolhuis kielekiele, hopsasa!

Maar niet minder populair was het blijgezinde lied van Hoelda, waarvan ze eigenlijk maar twee regels kenden:

Geef mij een stoel da'
Voor mijne Hoelda.....

De rest verliep doorgaans in een zouteloos tralalala. Zoo balkten ze ook nog het verontwaardigde lied over dat gemeene nieuwe smeerseltje voor de boterham:

O margarien,
O nagemaakte boter;
O margarien,
Een pondje kost een stooter.
O margarien, als dat zoo blijft bestaan,
Zal heel die goeie boter naar de maan toe gaan.

En ook erg in hun smaak viel blijkbaar het lied van *Mijn vader had drie bokkies, drie bokkies zonder staart*, daverend gezongen zoowaar op de muziek van den Amsterdamschen regimentsmarsch. En daar tusschendoor minzame en gruwelijke liefdesballaden met veel tranen en bloed, zooals:

> Toen ik op hooge bergen stond,
> Toen keek ik het zeegat in.....
> Daar kwam een scheepie gevaren,
> Daar zaten drie ruitertjes in;
> Een van de drie was naar mijn zin.

Nog heele series andere liederen zongen ze, liederen gehoord van de Amsterdamsche chansonniers en komieken, bij voorbeeld over Sequa, de Millioenenjuffrouw, Jut en den Boerenoorlog. Daarnaast ook nog oudere rijmelarij, in de kazerne geleerd om te noemen de zotte rijmkroniek van: *Silberstein, die piek, piek-fijne man.* Op den duur was het wel om radeloos onder te worden, want van uitscheiden wisten zij niet. Daarom heeft Mienema toch ook wel de klachten der omwonenden begrepen.

't Was, dat er onder het patrouilleloopen voor den dood niet gezongen mocht worden, anders hadden die knapen het zeker ook dàn gedaan. Hun leven hier zou dan betekend hebben: eten, drinken, zingen, slapen. En vrijen en stoeien, als daar zoo eens gelegenheid toe kwam. Want al werden door de moeders in de Lopikerbuurten de jongedochters natuurlijk danig gewaarschuwd tegen het rauwe soldatenvolk, evengoed kan men de kat verbieden, zich met muizen bezig te houden. Die zingende jongens in hun blauwe uniform, die jongens heelemaal uit de stad..... dat trok. En menige daggeldersmeid kwam (volkomen per toeval overigens) zoo eens langs dat zomerhuis kuieren of schaatsen. En meestal was het wel raak; dan had je ze moeten hooren gillen. Katjesspul, dat Mienema geen zware zorgen bijbracht.

Wat duivel, dan moesten die meiden toch ook maar niet verschijnen. Ze weten toch vooruit, dat soldaten geen bestedeling-mannetjes zijn. En zoolang dat maar katjesspul bleef, dan vond hij het best. Maar werd hij afspraken gewaar, die vrij regelmatig voorkwamen - en voor deze teedere zaken had hij een héél scherpen neus - dan had hij het altijd nog in zijn macht, een spaak tusschen de wielen te steken, door den dienst telkens te veranderen. Maar veel hielp dat niet. Daar zijn nu eenmaal van die enthousiaste vrouwspersonen, uit het volk zoowel als uit de betere standen, die niet een bepaalden soldaat liefhebben, ofwel een officier, maar het heele Nederlandsche leger, van den Generalen Staf, tot den staf der corveeërs toe. Hij kende dat slag; 't was nog niet eens het beroerdste. En als ergens zoo'n onkieskeurig diertje op wacht stond, om weggelokt te worden door een van zijn jongens naar de duistere verte en hij had dien held met een spuit op zijn schouder weggezonden, om zooveel dieven te vangen als hij maar vangen kon - dan ging die regimentsdochter doodgemoedereerd met den eersten den besten plaatsvervanger op toer. Waarom ook niet; in de uniformen is geen verschil en de soldatenharten, vol van liefde en trouw en meer van dat zangerig gesnor, ontloopen elkaar niet veel. Toch verdraaid lastig voor hem.

Maar nu heeft Mienema daar aan de Lek toch een historie beleefd, die niet gauw uit zijn herinnering verdwenen zal zijn.

Neen, dàt vergeet hij nooit meer. Al werd hij honderd jaar, al werd hij Luitenant-Generaal Commandant van het Veldleger, al werd hij een held uit den oorlog, die later op een arduinen voetstuk komt te staan; nooit!

Toen hij een poosje kans gezien had, zijn jongens stuk voor stuk te bekijken, meende hij ze wel doorschouwd te hebben in hun willen en wouwen. De een was een haartje luier dan de ander, de een was wat plotseling driftig om het weer even schielijk te vergeten, de ander had een langduriger en veel chagrijniger verdriet over zich, de een z'n handen zaten wat los en de ander z'n

tong; maar voor de rest waren het doodgoeie jongens - remplaçanten meestal en dus stellig niet uit de beste kringen - maar die doorgaans van binnen op elkaâr geleken, als hun uniformen op elkaar trokken. Veel differentie zag hij er niet in. Maar misschien was Mienema beter kenner van terreintoestanden, tactiek en wapenhandel, dan van het menschenhart.

Daar had je Piet Coljee, een jongen uit Haarlem. Een stille jongen, die bezig was de vierhonderd tachtig gulden remplaçantengeld te verdienen. Die waren hem toegezegd door een Amsterdamschen touwhandelaar, wiens zoon buitengaats was gestuurd, om op een handelskantoor in den vreemde te volonteeren. Die Piet Coljee had zijn baan aangepakt zonder veel tierigheid, maar het geld was noodig geweest voor thuis. De jongens in de kazerne zagen hem een beetje voor een jocrisse aan, een halskop, een sul. Hij deed wel meê, hij zong zelfs meê als de beste, maar nooit deed hij geweldig. Nooit beroemde hij zich op avonturen met meiden en als de anderen hun heldendaden op dat punt breed zaten uit te meten, dan leek het wel, of Piet Coljee met zijn gedachten afweek. Ze noemden hem dan ook: het zoete Pietertje..... en dat vond hij beroerd genoeg. Maar zijn stille aard kwam daartegen niet op; hij verweerde zich trouwens zelden. Die hem toch plaagden, hadden aldus maar weinig vat op hem. En dan is de aardigheid van het opsarren er gauw af. Doch hoe gaat dat onder jongens? Wie zelf niet sart, die wordt gesard. En Piet Coljee, die daar niet voor te vinden was vanwege zijn stille natuur, bleef toch altijd den bloed. Hoewel hij dat over zich liet komen met een onverschilligheid, alsof hij er niets van bemerkte.

Hij deed zijn dienst. Mienema kan zich niet herrinneren, dat hij hem daarover ooit iets te verwijten heeft gehad. Maar hij deed zijn dienst weer niet met furie. Een dienstklopper was het heel niet. En Mienema zag dan ook niet in, dat hij op dien kerel bijzonder te roemen had. Zonder dat hij er een goede reden voor wist, aanzag hij hem voor een type waar geen grein soldatenbloed

in stak en hij hield niet van dat slag menschen. Liever had hij te doen met een obstinaten rekel, die, eenmaal getemd zijnde, vurig voor zijn dienst stond. Maar als hij het jong bekeek, niet met soldatenoogen, maar zoo eens van mensch tot mensch, dan zat er wel een vent met karakter in, docht hem zoo. Doch wat komt zulk een buitenbeen eigelijk in het gelid doen? Och ja, ook dat begreep hij wel..... dat vervloekte remplaçantenstelsel. Een beetje geld in 't vooruitzicht, een heele hoop onverschilligheid en voor de rest: dagen aftellen en uit de petoet blijven. Als het aan hèm lag, werden er alleen remplaçanten toegelaten, die genie voor het leger vertoonden in al hun gedragingen. Maar het lag niet aan hem. En omdat hij boeren moest met het gereedschap, dat ze hem op zijn dak hadden gestuurd, daarom deed hij het ermee. Op den duur wist hij dien sloomen vent zelfs ook nog te waardeeren.

Hoor, wat daar is gepasseerd. Zijn jongens waren moe; het was een zwaren dag van loopen en over het ijs klauteren geweest. Toen brak er plotseling brand uit, ze zagen dat aan den avondhemel. En waar brand was, daar moest meestal de bende niet verre gezocht worden. Hij besloot met wat wakkere kerels een verspreide omtrekbeweging te maken, om te zien, of zij enkele schavuiten van die bende op den terugtocht konden vatten. Misschien hadden ze nog olie aan hun vingers, of waren er andere aanwijzingen op hen voorhanden. En dan ook was er nog de mogelijkheid, dat de een of de ander door zou slaan, of elkaar tegenspreken, zoo ze vastgezet werden. Al had hij daar niet veel verwachting van, toch, alles moest geprobeerd worden. Omdat de dienst dien dag en dien avond al zwaar genoeg was geweest, vond hij dit nu een geschikt moment, om vrijwilligers te vragen. En toen stond die sloome als eerste op. Lichtte daar even wat in zijn oogen?

Alzoo, misschien geen soldatenbloed, maar dan toch vurig voor rechtvaardige zaken. Een vent, daar wel murg in zit, hoewel er toch maar weinig aanspraak aan is. Mienema dacht er nog vaak

op na; een duistere jongen, waar hij weinig vat op had en waar zijn invloed finaal op afschampte.

* * *

Dat heeft voor de soldaten geduurd en geduurd. En dat heugelijk wintertje met nog een winter als staartstuk liep op z'n end - althans zoo dacht men redelijkerwijs - en toen duurde het nòg eenige maanden door. En de jongens van Luitenant Mienema begonnen uit te zien naar verlof, of toch minstens naar verandering van dienst. Ze hadden goede ligging en prima eten, dat wel, maar daar achter in Lopik en Jaarsveld is maar op den duur weinig te bekijken voor een jongen borst. En 't kwam reeds voor, dat ze baldadig werden, zonder dat er een aanwijsbare reden voor was. Maar met zulke uitingen van brooddronkenheid wist Mienema blijf. Ook heeft hij op een keer dien Haarlemmer betrapt, 't was al donker, dat hij stond te keuvelen met een jonge meid. Dat is op zichzelf niets bijzonders, een soldaat en een jonge meid passen nog zoo krom niet bij elkaar. Dat trekt aan als zeilsteen 't ijzer. Maar toch bleef, hetgeen hij daar gezien had, in zijn gedachten vast staan. Die Haarlemmer was hem eigenlijk stukken te ernstig voor wat flauwhartig en voorbijgaand avontuur met vrouwen. En die meid, ja zeker hij had het wel gezien, dat was zoo geen gewone soldatenfreule, gelijk er twintig in een pond gaan..... dat was een jonge boerendochter. Dien avond riep hij den Haarlemmer. Hij vroeg er naar, maar kreeg er niet veel uit. Hij had toen lust, dien vent zijn bek open te slaan; maar..... achteraf bezien..... wat ging het hem eigenlijk aan.

Maar toen Mienema dien avond in zijn eigen kwartier was en op zijn kamer liep te dragonderen, kon hij voor zijn oogen dat figuurtje van die boerenmeid maar niet kwijt geraken. Hij kende dat type toch, hij weet dat jonkie hier meermalen gezien te hebben. Maar ineens, nu hij haar opgemerkt heeft neven dien

soldaat, wel verdraaid dat was toch wel een apart jong. Een boerenmeid naar kleeding en stellig ook wel in gedragingen; maar wat een trantel figuurtje..... Hij stelt zich voor, dat zoo'n kindje - maar dan gansch anders opgedoft - heel geen slecht figuur in den salon zou slaan, in de beste kringen nog niet. Hoe botst zoo'n stil watertje, zoo'n afgesloten type, nu precies op het eenige kind hier uit de omgeving, waar nog wat anders aan zit dan koeiengeur en lompheid? En wat is daar gaande tusschen die twee? Dat liet hem niet meer los, al wilde hij het ook vergeten.

En hij kon nadien den Haarlemmer ook niet meer aankijken, of dwars door hem heen zag hij het figuurtje van dat boerenmeisje, dat hij toch maar zoo terloops waargenomen had. Toen werd hij op zeker moment op onredelijke wijze kwaad op dien Haarlemmer De vent vond dat blijkbaar best, of misschien wel niet; neeg zijn kop en zweeg. Toen woelde dat vreemde en onbestemde nog feller in hem op. 't Was stom, 't was misschien ook wel ongepast, maar hij wilde, hij moèst er meer van weten. En zoowaar, hij heeft ze een keer afgeloerd. Als een andere vent hèm dat had gedaan, hij zou in staat zijn geweest, dien ander lijfelijk te wurgen. En nu stond hij daar als een schuimer achter een boom en hij keek toe, hoe een van zijn soldaten met een boerenmeid vree. Verheven was het niet, hij bekende zich dat, maar tegelijk kon hij het niet nalaten.

Nu moet hij toch erkennen, dat hij van die heele vrijerij, die zich daar op enkele passen van hem afspeelde, maar weinig hoogte had. Hoe vrijt een rechtschapen soldaat? En hoe een boerenmeid? Toch heel anders en ja wat ontstuimiger dan dit end Haarlemmer en dat frêle jonkie. Ze hielden elkaar handje aan handje vast. Het kindje stond erbij, het hoofdje gebogen, alsof ze iets schandelijks bedreef. En hij rechtop en wijdbeens als een standbeeld. Ze waren voor een elk die wilde te zien - zonder dekking hoegenaamd - een raar soort vrijerij, me dunkt.

Direct heeft Luit Mienema zijn kans schoon gezien. Ze kwam

zijn kant op, ze ging in de richting van het soldaten-kwartier en die Haarlemmer, die daar natuurlijk ook wezen moest, ging, stellig om niet gezien en geplaagd te worden, een omweg nemen achter het boerenerf om. Mienema deed dat ook, maar zorgde ervoor, niet te ver over het ijs van den weg af te wijken. Gaande van boom tot boom zag hij kans ineens tegenover haar op den weg te staan, zonder dat ze hem had kunnen zien naderen. Ze schrok. Maar hij stak geruststellend zijn hand uit, na getikt te hebben aan zijn kepi. ‘Mienema,’ zei hij werktuigelijk, alsof het een groote dame betrof. Zijn hand nam ze niet aan. Begreep ze niet goed wat die hand eigelijk bedoelde? ‘Goeie avond, soldaat,’ was haar vluchtig weêrwoord en langs hem heen slipte ze weg. Daar stond Mienema. Een man, gewend gehoorzaamd te worden door minderen uit den dienst, eerbiedig bejegend door minderen uit het volk. En hier, op den Lekdijk in het achterland, bestond het een boersch kind zijn uitgestoken hand te negeeren, hem te passeeren met een achteloos groetwoord. Was dat boersche verlegenheid of trotsch opzet. Dat boerenvolk houdt er een vreemde ongenaakbare trots op na: alles wat niet tot het eigene behoort - tot den boer en zijn kornuiten - dat minachten ze in den grond. Maar dat diertje stond even te voren toch wel netjes te konkelefoesen met een van zijn soldaten..... een remplaçant nog wel. En wieweet uit welk een ondergrondsch milieu zoo'n kerel stamt. Het was natuurlijk maar een avontuur van niks geweest, eigenlijk van zijn kant heelemaal geen avontuur. En toch liet het hem niet los. Dat dingetje daar op den dijk, haar tengere schouders onder het wolle omslagdoekje, de handjes kleumend onder haar schort..... wat was dat een vreemde verschijning geweest in den winteravond.

Waarom moest hij telkens weer denken aan dat figuurtje? Omdat ze, bij haar tengere postuur passend, zeker wel kleine handjes zou hebben onder dat schortebont? Vreemd: kleine handjes bij een boerenmeid..... Of omdat ze, toen ze daar nog

stond te praten met dien lummel van een remplaçant, haar hoofdje zoo genegen schuin hield en zoo bedeesd gebogen? Hij bedenkt daar, hij heeft toch wel eens meer verlegen boerenmeiden gezien; maar die waren ook in haar verlegenheid lomp. En dat jonge ding stond daar integendeel waarlijk gracieus; hij heeft het goed gezien in het schaarsche winteravondlicht.

Of was het, omdat ze kinderoogen had. Juist, nu heeft hij in de roos geschoten. Dat vrouwtje trekt aan, trekt hèm tenminste een vleugje aan, om die oogen. Hoe oud moet ze zijn? Dat zal om de twintig houden, maar er zitten twee oogen in, die frank kijken zonder brutaal te zijn..... zoo kinderoogen zijn. Hij houdt nu eenmaal van kinderen; tenminste van andermans kinderen. Hij, vrijgezel en komend bij veel collega's waar grut over den vloer krabbelt, is altijd den dwazen goeden oom geweest. Ze kregen als 't moest zijn sabel om, z'n kepi op, hij knielde geduldig bij ze neer, liet ze paardrijden op zijn rug en dat werd hij nooit moe. Als hij er zich op bezint, weet hij geen pleizieriger ervaring te noemen, dan wat stoeiend klein volk rond zijn geuniformde beenen. En vooral als daar van die kleine vleierige meisjes bij zijn, die op je schoot klimmen, om je diep-ernstig deelgenoot te maken van haar serieuze zorgen op school en met de vriendinnetjes. Dàn vooral was heel zijn krijgsmansbarschheid meteen verdampt.

‘Je moest trouwen, Mienema,’ had een van zijn collega's eens gezegd, toen die hem zoo serieus doende zag met de kinderen: ‘want jij hebt de allure's van een vader, je weet met kinderen om te gaan, je houdt van ze.’

Ja; ha..... de allure's van een vader. En daarom heeft hij natuurlijk dat kind-vrouwtje dat hem op den Lekdijk zoo beleedigd had, eventjes op zijn schoot willen nemen, om naar haar kleine en groote zorgen geduldig te gaan luisteren, vertrouwelijk over heur haar te strijken en dan te zeggen: - als vader, mijn lief dochtertje met je twee open kinderoogjes, als vader raad ik jou..... en luister nu goed naar vader, wacht even..... ik bedoel

naar oom..... pas op voor dien remplaçant; hij knikkert valsch. Alle remplaçanten knikkeren trouwens valsch. Remplaçanten kunnen niet anders dan valsch knikkeren. En wat moet trouwens zoo'n meisje als jij, je bent nog maar zoo klein, je afgeven met zoo'n lummel met grove handen, handen die tweemaal zoo groot zijn als jou handjes. -

Zoo zat hij zichzelf op te schroeven, heele gesprekken voerend in zijn eenzaam kwartier met dat meisje, een schoolkind gelijk, als je in haar oogen keek. Een schoolkind? Kom, wat stelt hij zich daar voor? Die Haarlemmer, die stille diender, weet goed wat hij doet; die jaagt zèker niet achter schoolkinderen aan. Dat is een vent met oogen in zijn kop. Hoe komt zoo'n kerel, hoe komt zoo'n lomp eind mensch er toe, zoo'n stuk ongeluk zonder vooruitzichten in de wereld, zijn oogen te verheffen tot zulk een princelijk wezentje uit het boerenland? Vreemde dingen. Dat zijn van die dingen, te raadselachtig en te ongewis, om ze een soldaat ter oplossing voor te leggen.

Toen zijn daar snel achter elkaâr, in een doemwaardigen cyclus, voorvallen langs hem heen gegaan, die het een voor het ander in staat waren, zijn aandacht af te leiden van dat meisje. Het begon met een geval van krankzinnigheid en kindermoord bij een eenzaam vrouwtje ergens diep in den polder; het was de vrouw van een jachtopziener die terdege mee had helpen patrouilleeren, een dikke vrind van zijn drie sergeants. Een tragisch geval, vooral door de bijzonderheden. Een teerhartige vent was hij niet, maar toch kon hij huiveren bij de gedachte aan die vondst daar in de sneeuw: een gewurgd tweejarig kind, het lijkje geheel naakt.

Dat was de eerste ernstige misdaad geweest, hier in deze streek tijdens zijn verblijf geboekt, die niet was gepleegd door de bende. En daarom sloeg dat dubbel zwaar in. Want de daden der bende, hoe gruwelijk ze voor de betrokkenen ook waren, ze werden door het gemeen gevoeld als een soort cijns aan de omstandigheden, een onontkoombaarheid tevens. Maar ging dat

nu anders worden? Sloeg de verachting voor een menschenleven nu ook al over op de bevolking? Men zou het haast zeggen. Want op geen honderd pas afstand van Mienema's eigen kwartier, stak op een nacht een boer - een nietig ventje maar, Pietje Vis is zijn naam - den heereboer Piet Montijn dood, in een dijkkroeg. En er passeerden meer dergelijke voorvallen. Daarbij kwam nog, dat de rooverijen en brandstichtingen steeds driester werden uitgevoerd. Want er waren twee furie's gekomen in de bende van Bart Ypma, twee ongemakkelijke dievenmeiden; hij wist daar iets van, maar toch het ware niet. Het moet ook verband houden met dien heereboer, die zou daarin gekonkeld hebben. En er wordt gemompeld, dat het een truc van hem zou zijn geweest, om die bende toch eindelijk te massacreeren. Maar als je hem vraagt, hij achtte dat een middel erger dan de kwaal. Want de twee meiden, die zich thans onder die horde ophielden, het waren rechte karonje's; wreeder nog dan het manvolk en vermoedelijk listiger ook nog. Dat was haar wel bijgebracht door haar omgang in de stad met patentdieven. Hij weet niet, wat hij van al die geruchten gelooven moet.

Maar niet lang nadat die heereboer gesneuveld was, ging hij toch anders over de list met die twee furie's denken. Er kwam ruzie in de bende. En waardoor ontstaat onder gespuis verdeeldheid? Op dezelfde wijze zoo ruzie ontstaat zelfs tusschen de voornaamste lieden: de vrouw. Het lijk gaat zich wreken, - zeiden de menschen hier, meer beeldend dan eerbiedig. Inderdaad en dat leek zoo wel; die heereboer in zijn uitgehakt koud graf had de kiem der gespletenheid gezaaid onder het geboefte. Tenminste, als dat allemaal waar is, wat ze daaromtrent wisten te fluisteren. Hij en de politie hebben die hulp der omstandigheden natuurlijk aangevat en niet zuinig ook. Hèm viel de eer te beurt, de eerste uit wraak verraden zaak tot klaarheid te brengen; achteraf moet hij eerlijk bekennen, was het toen maar een boerenkunstje geweest, een opgemaakt bedje, voor hem zoowel als

voor de Justitie. En toen er eenmaal één schavuit in het schuurtje zat, met een deugdelijk proces-verbaal aan zijn kladden, waarop tenminste veroordeeling volgen kon, toen werd dat een waren regen van verraad en plompe onthullingen. Toen ging er ook geen week meer voorbij of er trokken sinistere stoeten naar Rotterdam of voor wat misdrijven in en rond IJsselstein betreft, naar Utrecht. Telkens weer zoo'n zware jongen, wien wel tien of meer halsmisdrijven aangerekend konden worden, veilig geboeid aan een van zijn soldaten of aan een politieman. Dàt waren pas opwindende dagen. Een warm gevoel van satisfactie doorstroomde hem. Hij en zijn jongens waren dan toch niet voor niets maandenlang naar Siberië verbannen geweest. Hij werkte als een paard en hielp ter Gemeentesecretarie in volle overgave meê, bij de verhooren en het opstellen der verbalen ten behoeve van de Justitie, waarbij zijn ervaring als Officier Commissaris ter krijgsberechting in Indië, hem nu terdege van pas kwam. Maar het oude spreekwoord - werk; zoo zult ge vrouwenoogen vergeten! - scheen toch niet te slaan op hem. Want die twee kinderoogen van het meisje met haar handjes onder de schort bleven hem bezig houden.

Hij heeft dien Haarlemmer menigmaal naar Rotterdam gezonden met de triestigste aller boodschappen: hier aan mijn arm gekluisterd hangt een veelvoudige moordenaar en brandstichter. Zooiets moet toch ook een jongen kerel niet onberoerd laten; misschien woelde er wel wat in het gedachtenleven van dien duisterling los, dat hem zijn klein avontuur hier deed vergeten. Want dat moet toch voor hem een miezerig personeel gevalletje zijn gaan worden, naast die groote menschelijke beroering van een moordenaar aan je zij. Maar Mienema heeft zich vergist.

Hij heeft dat ingezien tusschen de hurrie van het zware werk en de groote ongewone dingen in, op ongezochte wijze. Een van zijn sergeants kwam hem namelijk waarschuwen.

'Ik weet alles!' baste hij terug, alsof hij het niet verduren kon, dat een ander in dat intieme potje roerde. Maar eigenlijk, hij

moest het zich bekennen, hij wist maar poover weinig ervan. Dat wezentje kwam niet meer op zijn pad en hij was behoedzaam genoeg - zijn naam wilde hij voor geen geld in opspraak brengen - hij informeerde natuurlijk niet naar haar. Wel driemaal is hij van zins geweest, die Haarlemmer pootig te gaan uithooren, maar telkens zag hij er van af. Erg verlegen van aard is hij niet, maar telkens als hij er over beginnen wilde, was het hem, of hij een persoonlijke intimiteit zou gaan uitdragen naar een mindere; een remplaçant nog wel.

Op zekeren dag zag hij plotseling dat boerenmeisje terug, althans zoo dacht hij een moment. Maar hij herstelde zich; ze was het niet, maar het was vrij zeker een nòg jongere editie ervan. Maar diezelfde princessentred, datzelfde ongerepte en kinderlijke, hier nog geaccentueerd, omdat het maar een prulletje was van nauwelijks zeventien. Een figuurtje, nog overwegend een kind. En van dat aardige hoekige en onuitgegroeide model, zulke vogeltjes eigen. Van die kinderen, die je vandaag ziet met twee vlechten; als je na een jaartje terug komt, dan is het een dame geworden, je weet wel..... zoo eentje die weet dat zij een vrouw is en op dat klavier al behendig weet te spelen. Hij is - 't is wel schande om dat zelve te erkennen voor een krijgsman - op 't moment dat hij haar tegenkwam, te verbouwereerd geweest, om dat veulentje uit te hooren. Zoo bleef voor hem ergens iets heel liefs onbekend. En misschien was dat wel beter zoo; over enkele weken zal hij hier weg zijn en de herinnering aan de witte landen achter den rivierdijk hoeft zijnentwege niet alleen te bestaan uit moord en roof en brand, wat bont en stom ijsvermaak in de tenten op de rivier..... en hij zwijgt dan nog over het familieleven bij de mamsels in Schoonhoven. Er mag ook nog wel een bloempje bloeien op die vaalt der herinnering aan dit zwaar detachement, zoo ver van zijn garnizoens-kornuiten. Berustend was hij daarin geworden, althans wanneer hij bezonnen alleen was in zijn kwartier. Maar weer voor den troep vlood die berusting

van hem weg. En heel in het bijzonder kon hij ongemakkelijk zijn tegenover dien lummel, die hij niet doorgrondde. Hoe is het mogelijk, dat aan zoo'n vent uit de heffe des volks iets vergund wordt - het vertrouwen hem toeblikkend uit die twee kinderoogen - dat hem durend voorbij ging?

Maar opgepast... die vent deed zijn dienst goed en daarmeê basta. Persoonlijke gevoeligheden, zoo heeft hij geleerd van zijn strikt-rechtvaardigen Garnizoenscommandant, den ouden kolonel Mulier, konden en mochten bij het oordeel over een mindere nooit gelden. Hij hoort het den grijzen ijzervreter nog zeggen tegen de jonge officieren: ‘Denken jullie maar niet, dat ik jullie persoonlijk allemaal even sympathiek vind. Maar wie zijn dienst behoorlijk doet, hij mag er zeker van zijn, dat ik hem steunen zal. In het leger geen gevoeligheden; alleen dienstwaardeering. Doet evenzoo met je minderen, anders wordt het leger onder je handen een kraamkamer van kwebbelarij en vrouwelijke quaestie's om minder dan niets. Een soldaat die zijn dienst doet, al heeft de vent een neus, of een mond, of een paar handen, of een karakter waar je van kotst, een soldaat die zijn dienst doet heeft recht op de waardeering van zijn meerderen. Dat is de hoeksteen van de tucht, de tucht die de meerdere tot zijn minderen verplicht is te demonstreeren. Want de orde en de tucht in het leger, ze gaan verre uit boven je persoonlijke smaakgevoelens.’

Zoo heeft de oude Kolonel gesproken, zoo heeft hij ook over zijn groote familie geregeerd: rechtvaardig maar zonder weekheid. En Mienema heeft zich daar aan de Lek weer menigmaal voorgenomen, omdat ook hij soldaat was tot in zijn knoken, daarvan nooit af te wijken, zèlfs tegenover dien Haarlemmer niet.

Maar juist twee dagen nadat ze er eindelijk, na een opwindende jacht in geslaagd waren, den ergsten oproerkraaier, dien Godloochenaar, dien Bart Ypma na een vuil verraad bij de kladden te vatten, kreeg Mienema zijn kans. De Haarlemmer had hem te spreken gevraagd. Hij kwam voor morgen om een dag verlof.

Die dag verlof kwam hem schoon toe, dat erkende hij. Maar hij zei vormelijk: ‘Je bent aangewezen voor morgen, om dien Ypma te helpen geleiden. En dat is een vertrouwde opdracht. Daar kan niet van worden afgeweken.’

‘Kan dat overmorgen niet,’ vroeg de vent stram in de houding.

‘Ik maak hier den dienst uit; geen tegenspraak! En wat weet jij van de termijnen van voorgeleiding uit het Wetboek van Strafordening?! Morgenochtend half zes present aan het Gemeentehuis; je zorgt voor de dubbelkluisters en je geeft de sleutel aan den dienstgeleider, den Brigadier van de Rijksveldwacht!’

Er kwam geen nadere tegenspraak meer; ziezoo, die was weer voor drie dagen opgeruimd en dan nog als de paardentractie van dat vervoer gunstig verliep. Hij schreef de order verder uit. Met het oog op de gladde wegen moest er op den heenweg overnacht worden in *De Groote Boer* te Lekkerkerk. Geen risico's nemen met door te rijden naar Rotterdam, al waren ze daar wat vroeger dan de verwachting. De wegen zijn zwaar begaanbaar en de dijk is smal. Nooit zou hij verantwoord zijn, zoo een deel van dat transport in donker moest geschieden.

De Haarlemmer was van hem weggegaan met een vuilen blik. Hij had dat goed gezien, bijna was dat insubordinatie met de oogen geweest. Maar zèker ten opzichte van dien lummel dorst hij voor zijn geweten geen straf aan, op zulk een labielen grondslag. Bovendien had de vent - alsof hij het wist dat dit nog juist tolerabel was - zich maar één tegenwerping veroorloofd.

En natuurlijk, 's anderen daags was hij present op den gestelden tijd. Mienema had trouwens niet anders verwacht. En toen rond acht uur het transport aanving, in een rijtuig uit Schoonhoven, heeft Mienema terdege opgemerkt, dat dat weerbarstige in de oogen van dien duisterling nog steeds niet geslonken was. Maar de vent zweeg. Zweeg ook, zoo het behoort, tegen den boef, die aan hem vast gekluisterd in den wagen zat. Mienema zag hem eerst na vier dagen terug. En toen hij verslag kwam doen,

begon bij Mienema iets van hoop te schemeren. Bij het openen van de cel in Lekkerkerk, was de gevaarlijke arrestant er uit gepiept, geboeid en wel. En dat is een klopjacht geworden, die een dag lang heeft geduurd. De woesteling is eerst gevangen bij Opperduit. ‘En daarom zijn we een dag te laat, Luit.’

Hij hoorde hem gulzig uit, vooral hoe dat voorval in Lekkerkerk met dien Ypma zich had afgespeeld. En daar verpafte zijn hoop weer. Niet Coljee, maar de Veldwachter van Lekkerkerk zelf, had zoo onvoorzichtig die celdeur geopend. De Haarlemmer was er niet eens bij geweest, maar wel de transport-geleider, de Brigadier. ‘En de Brigadier, die heeft een gat in zijn kop; dat heeft Ypma hem geslagen met zijn geboeide handen.’ Zoo luidde het zakelijke relaas van den Haarlemmer.

Ja, Mienema kwam na wat dagen zelfs in de noodzaak, den Haarlemmer voor den troep openlijk te danken, toen had hij immers van den Rijksveldwachter gehoord, dat zijn soldaat Coljee zich voorbeeldig gedragen heeft na het gebeurde. Want toen alle anderen nog te onthutst waren om iets te doen dat hout sneed, had hij de vervolging al ingezet, burgers opgetrommeld, onwilligen gedreigd en gewezen op hun plicht bij requiratie van hulp, ja zelfs heeft hij - op het voorbeeld van zijn Luit en hier in den polder keurig geleerd - een omsingelingsbeweging uitgevoerd, bekwaam uitgezet op een landkaart, die hij daartoe geleend heeft op de Secretarie. Vóór de nacht viel, maar juist nog op het nippertje, had dat middel succes en liep Ypma op een troep gewapende burgers in, die hem met macht overvielen. Met koeistrengen gebonden, is hij brullend naar Lekkerkerk terug gevoerd. Dat ging rauwweg op een boerenwagen. En gegarandeerd kan worden, dat ging daar vast niet teeder toe. Heel den dag was de Haarlemmer als een jachthond in het veld geweest. En toch heeft hij aangeboden, dien nacht bij zijn arrestant in de cel te blijven, al was die ook dubbel gekluisterd aan zijn brits. Er werd toen een stroozak voor Piet Coljee binnen gesleept; maar gesla-

pen heeft de Haarlemmer niet. Hij bleef waakzaam. De arrestant, zijn arrestant, mocht geen kans meer bekomen nogmaals te ontsnappen. En nu zit de vent dan ook veilig bij de Justitie.

Een paar weken na dat geval kwam Piet Coljee weer tot zijn Luit. ‘Kan ik nù een dag verlof bekomen, Luit?’ vroeg hij gedwee. Mienema keek hem aan. ‘Waarvoor?’

‘Dat kan ik U niet zeggen, Luit.’

‘Wat hebben we nou? Kan je mij niet zeggen, waarvoor je verlof noodig hebt?’ vroeg hij, hoewel hem dat toch eigenlijk niet bijster aanging. De Haarlemmer boog zijn kop en zei geen woord.

‘Wat mij betreft, accoord. De dag bepaal ik nader.’

‘Kan ik dan overmorgen weg, Luit?’

‘Ik zeg je toch, de dag zal ik bepalen in het belang van den dienst. Maar als jij zoo graag juist overmorgen weg wilt, dan zal je mij toch hebben te overtuigen van de gegrondheid van je redenen.’ Ha, dáár had hij de patent-methode gevonden, om dien duisteren broeder aan den praat te krijgen. En ook zonder dat hij er een dienstvoorschrift meê overtrad. Nu wilde hij dan wel eens zien, wiens kop een stijver kop was, de zijne of die hersenpan van zoo'n remplaçant, een vent die zijn oog heeft durven verheffen tot een prachtig kind. Maar hij heeft misgerekend. Want Coljee bleef in de houding staan en zeide: ‘Als het dan overmorgen met den dienst uitkomt, dat ik verlof kan nemen, verneem ik dat hopelijk morgenavond nog wel van U, Luit.’

Verdraaid. Dat had geklonken als een ultimatum en daar zat iets brutaals in, iets tartends. Maar tenslotte moest hij toch erkennen, de vent was wéér correct geweest. Hij had het dienstbelang er tusschen geschoven en opgemerkt, dat hij gaarne een dag met verlof zou gaan, anders niets. En ook correct was de wijze geweest (al kon hij den vent er wel voor villen) waarop hij afgewezen had, zijn particuliere aangelegenheden waar dat verlof om draaide, zijn Luitenant bekend te geven. Maar Mienema wilde nu wel eens zien, wie taaier was. Overmorgen ging hij doodkalm

rapport opmaken van die ontvluchtings-affaire; hij had die geschiedenis nu wel in geuren en kleuren vernomen, maar nog niet ambtelijk. En daarvoor was de getuigeverklaring noodig van den Haarlemmer; overmorgen dus géén verlof. Hij liet hem de wacht aanzeggen, dat hij zich dien dag bij hem moest melden.

Hij zat op het gestelde uur gereed en wachtte grimmig vergenoegd. Op zijn tafel lag het folio ruitjespapier, en stompjes rood en blauw potlood. Hij wachtte lang. Hij keek op zijn rémontoir, dat hij droeg aan de prachtige gouden signett-charivari, het erfstuk en de pronk van zijn familie. Hij keek nòg eens naar den tijd. jandoppe..... wat ging er nu gebeuren.....? Soldaat Piet Coljee..... dat Pietje-precies, was niet op zijn tijd. En toen er eindelijk geklopt werd (hij was al klaar met zijn uitbrander) was het niet de ontboden soldaat, in de deur stond sergeant Boelens en hij klakte met de hakken. ‘Soldaat Coljee ontbrak vanmorgen op 't appèl!’ zei hij, na zich plichtmatig gemeld te hebben.

‘Ziek? Is dat nagegaan?’

‘Niet ziek, Luit. Soldaat Coljee heeft hem gepiept, is - met uw verlof - er van onder getrokken. Hij is in de vroegte gezien in een wagen met een meid; nog vóór de reveille.’

‘Met mijn verlof? Dat is dan toch zeker maar bij wijze van spreken? Je begrijpt toch zeker wel dat ik.....’

‘Natuurlijk, Luit - bij wijze van spreken; ik begrijp goed dat U voor dergelijke affairetjes geen verlof verleent.’

‘Man! Val me niet in de rede!’ schreeuwde hij beestig. ‘Met mijn besluiten heb jij je niet in te laten, sergeant! Ik weet het nu; ruk maar in!’ De ander ging; taterata..... de oude schijnt een graat in zijn keel te hebben. En nu wist hij als sectiecommandant nog niet eens, wat te doen in dit geval van desertatie. Dat moet de ouwe dan zelf maar uitknobbelen, als hij uitgeraasd zal zijn.

Nu, de ouwe was al dadelijk uitgeraasd. Na dien uitval tot zijn sergeant, verdampte heel zijn manhaftigheid, alreeds bij het dichtvallen van de deur. De bom was dus gebarsten. Een van zijn

jongens - en nog wel die duistere Haarlemmer - had een Krijgsraadfeit uitgehaald. En daar konden poppen van aan het dansen geraken, vooral als dat kind minderjarig was. Daar kon hij last meê krijgen van hoogerhand en dat was jammer. Want tot op heden was zijn delicate taak, een troep wilde rabauwen van steedsche soldaten tusschen de boerenbevolking netjes in het gareel te houden, naar wensch geslaagd. En thans, desertie om een rokje..... een kwaad ding tegenover zijn superieuren.

Een rokje. Welja, dat was dus het resultaat van die brave dooie vrijerij, handje in handje. Net zoo hij gedacht had..... niet woest en onstuimig, maar dit was van het begin af ernst geweest, kwaaie ernst. Daar is me een huisdochtertje van vermoedelijk een rijke boerenfamilie, op stap met een avonturier zonder vooruitzichten. Met een vent, die straks voor den Krijgsraad wordt gesleept en wieweet hoe lang den bak in draait. En wàt voor een huisdochtertje! Hoe kan zoo'n kind, zoo'n onnoozel pril meisje, zich zoo liederlijk vergooien. Ze heeft het maar te weten: haar eer en haar naam zijn te grabbelen; van vandaag af is ze alleen nog maar de weggeloopen meid van een remplaçant. En wat haar onvervangbaar bezit geweest is, een ongekrookte naam, dat is kapot. En als ze nu maar weet, dat ze geen hulde meer te verwachten heeft van Eersten Luitenant Karel Mienema, die toch heel lang waardeerend over haar verschijninkje gedacht heeft.

Hij zat met zijn kop tusschen zijn handen en hij moest zich inhouden, of hij ging kreunen. Wat was dat toch geweest tusschen hem en de schim van dat meisje? Een dwaze bewondering, waakdroomen, of een soort vaderlijke toegenegenheid? Hij durft dat ééne en wel het ware - dat hij stom en brandend jaloersch is op een remplaçant die deserteert - zichzelf niet toegeven. Hij moet haar nu een slet gaan achten, een soort orgeldraaiersmeid. Hij ziet de vernedering al van dat frêle figuurtje met de handjes zoo klein, haar afdaling tot volkswijf, onder het bevel van een veroordeeld soldaat, met ontzetting. Een fraaie ver-

tooning. En dat heeft wekenlang bezit genomen van zijn denken en verbeelden. Ze was het niet waardig en hij voelt zich bedrogen.

Maar thàns, geen mijmering meer - de vuist op tafel! Die deserteur moet bij zijn kraag gevat worden; hij zal direct nog koeriers laten uitgaan naar de politie der omliggende steden met de opdracht. Neen, wie zijn neus schendt, schendt zijn aangezicht. De beroerdigheid van zijn detachement, gaat de buitenwacht niet aan; zeker niet voordat dat noodzakelijk is. Hij kan nog twee dagen wachten, dan blijft dat geval nog altijd binnen den disciplinairen termijn. En hij zwalkt tusschen twee hopen; komt de Haarlemmer eerder terug, dan blijft het geval misschien nog binnen de wallen en hoeft straks alleen zijn Garnizoenscommandant er van te weten. Maar blijft de vent weg..... dan krijgt hij kans den schenner van zooiets voornaams en edels als dat landelijke kindvrouwtje was zwaar voor den krijgsraad te sleepen. En zoo waar hij Mienema heet, dan zal de schavuit er deugdelijk voor boeten, dat hij den goeden naam van zijn detachement door het slijk heeft gesleurd. En ook... ja vooral... voor dat andere... voor het vergruizelen van een droom. Hij zal afwachten.

Het is een van de ellendigste dagen uit zijn dienstjaren geworden. En het wezentje, dat hij nu rechtens moest verachten, bleef stralend en ongerept voor zijn verbeelding leven. Een schuw vogeltje met handjes zoo klein en met groote kinderoogen. Handjes, die geen kwaad nog hadden gedaan en oogen die om mild begrijpen vroegen, om aflaat dier verachting. Hij was er dien dag waarlijk zóó triest en ontredderd van, als ware het zijn eigen kind, die schande over zijn huisgezin had gehaald.

Er kwamen nog meer boodschappen over dat ellendige voorval, maar hij snauwde de brengers af. Hij hoefde vandaag geen sergeants te zien en in 't bijzonder geen boodschappen te hooren, overgebracht door een tierenden vader. Ja, hij die anders een vrouw niet licht iets weigeren zou, heeft ook de moeder doen afwijzen, die smeekend en snotterend voor zijn kwartier ver-

scheen. Hij heeft niemand willen zien vandaag, zèlfs geen jammerende moeders. Heeft de barsche vent soms gevreesd, dat hij, aanhoorende hare beroerdigheid, zijn eigen gevoel óók niet had kunnen verbergen? Eén bevel is er slechts van hem uitgegaan: 'Wachten met aanhoudingsverzoek tot overmorgen. Uit!'

Ook heeft hij er - het mag dan liederlijk zwak van hem zijn en dat erkent hij grif - een beroerden nacht van gehad. Tusschen waken en droomen door, rezen en verpaften de verbeeldingen rond dat kind-figuurtje, waar toch maar zoo'n geraffineerde meid achter bleek te zitten. Er was een fijn beeldje van porcelein uit zijn handen geglipt, het lag onherroepelijk aan diggelen. Maar toch, maar toch, als dat beeldje nu eens niet gebroken was en als dat met dien soldaat nu eens niet gepasseerd was en als en als en als..... telkens weer rees gaaf en ongerept, dat beeldje zoo doorschijnend en breekbaar als Fransch porcelein. Die schuldelooze kinderoogen en handjes zoo klein. Hij rukte wakker. Het was schemerochtend, hij had een houten hoofd.

Direct na het ontbijt al werd hem gemeld door sergeant Boelens, dat soldaat Coljee eigener beweging zoo juist terug was gekomen. Dus na twee appèls. 'Ik heb hem voorloopig in arrest gesteld. En de vent zegt.....'

'Zwijg maar stil van wat de vent zegt. Breng hem met een half uur hier!'

En zoo kwam Karel Mienema tegenover den deserteur te staan. Ze hadden hem paternosters aangelegd, de handen op den rug. Dat maakt een fier mensch nog wel slaafsch van postuur en gebaar, laat staan zoo'n remplaçantentype. Hij zond den brigges die hem geleidde zoolang naar buiten en monsterde den vent, die daar voor hem stond. De soldaat keek hem frank aan.

'Waar ben je geweest?'

'In Haarlem, bij ons thuis, Luit.'

'Bij je vader en je moeder thuis?'

'Ik heb geen moeder meer, Luit.'

‘En heb jij dan bij je ouderhuis dat meisje hier uit de buurt gebracht? Wou je me dàt soms wijsmaken?’

‘Ik wou u niets wijsmaken, Luit. Maar ik wou het over dat meisje liever niet hebben.’

‘Welja, ... dat deserteert lustig van den troep en blijft maar vroolijk twee appèls weg en hier (met de handen op z'n rug) komt hij me de wet voorschrijven. Wat verbeeld jij je eigen wel?!’

‘Ik dacht, ik zal moeten boeten voor het wegblijven, al heb ik tweemaal verlof gevraagd en niet bekomen. En van dat andere, ik dacht..... dat is een zaak van mij en van haar.’

‘Zoo, dacht je dat. Nu, wat dat eerste betreft, wees er maar niet bezorgd over; je straf zal je niet ontgaan. Maar meen je soms, dat je geen verantwoording schuldig bent tegenover mij, over dat avontuur met een onmondig kind? Dat zal je dan opbreken!’

‘Ze is voor vier weken mondig geworden, Luit. En ik ben ook meerderjarig. En uit vrijen wil is ze met me meêgegaan.’

Boem! Aan die mogelijkheid had hij nog niet gedacht. De vent had hem radicaal overtroefd. Maar wacht even..... Zoo bezien kon er dan ook geen schandaal uit groeien ten laste van zijn troep en dat stemde toch wel weer rustig. Uit vrijen wil - heeft dat monster gezegd..... ja natuurlijk, maar hij had toch niets anders kunnen verwachten, na wat hij met eigen oogen van ze gezien had. Zijn gedachten gingen weer dwalen en tollen. En dat was gevaarlijk, vooral staande tegenover dien geboeiden soldaat. Die vent mocht niet merken, voor alles wat hem lief was niet, dat iets in hem verward was. Want schuw was Mienema in het vertoonen van teederheid. Hij vond zichzelf terug.

‘Hoe heb je dat zoo snel geleverd, op en neer naar Haarlem?’

‘Naar Utrecht met een wajen en vandaar met het Rijnspoor naar Amsterdam. Toen met den Hollander naar huis en net zoo terug, Luit. Van Utrecht af ben ik vannacht gaan loopen naar hier en toen heb ik me direct gemeld. Luit.’

‘Zoo; maar weet je eigenlijk wel goed, wat je gedaan hebt? Dat

is desertie. En daar staan zware straffen op, zeker voor den Krijgsraad. Maar als ik je genadig ben om je goeden staat van dienst en je disciplinair straf, zal je me dan vertrouwen en me alles zeggen? Want hoe ben ik verantwoord jegens die ouders?'

'Ik kan U niets méér zeggen, dan ik gedaan heb, Luit. En wat de verantwoording betreft aan anderen, dat hoeft heelemaal niet. Dat moet en zal ik zelf verantwoorden.' De vent praatte kalm en correct als een ontwikkeld man. En de bedreiging met den Krijgsraad kon ook tot een stuk hout zijn gezegd.

'Ik hoor tot mijn spijt, dat je halsstarrig bent. Je hebt zwaar tegen de krijgstucht gezondigd. En over dat verlof vragen, zwijg ik natuurlijk, daarin heb jij niet te treden. Als je geduldig waart geweest, had je dat verlof ook gehad. Nu krijg je veertien dagen provoost, om den anderen dag te water en te brood en de eerste drie dagen krom in de boeien. Heb je nog wat te zeggen daartegen? Je kunt je beklagen als je wilt, bij den Overste in Amsterdam; dan kan je pen en papier vragen en je brief open ter hand stellen aan den sergeant. Niets? Dan, ingerukt!' Hij belde driftig en de brigges kwam hem halen. Buiten stonden nog twee soldaten, de bajonet op het geweer.

'Breng hem maar bij den Burgemeester, die kan hem alvast opbergen onder den toren. Zeg maar, ik kom in den loop van den dag. Dekens overdag bij hem laten, zoo lang het meer dan vijf graden vriest. De rest kom ik zelf wel bestellen!'

De vent heeft zijn rechter ook nog beleefd gegroet en liet zich zonder spoor van verwijt als een gelukzalige dwaas wegbrengen. Dat was geen deserteur, zooals hij ze eerder gekend had, geen koppige recalcitrant, geen oproerkraaier. Maar deze vent was in de wijze waarop hij zijn straf accepteerde, manhaftig. Een duisterling. Maar een ontaard schenner dan toch tevens, een die het levensgeluk van een meisje maar laaghartig verschopt had.

Omdat hij van dien Haarlemmer niet wijzer werd, omdat tevens zijn nieuwsgierigheid bleef branden, heeft hij dien dag den boer

ontboden. Met enkele tellen was de man er al. En wat wonder, want die boer hoefde maar te komen van de hoeve hier vlakbij op het erf, waar zijn jongens in diens zomerhuis kwartier hadden. Dat sloeg hem met een schok; het vrouwtje had dus op maar weinig afstand van hem geleefd en geademd. Die boer was wild.

‘Mijn naam is Cabauw, Gerbrand Johannes Cabauw en ik vind het een schande, dat ik niet eer ben aangehoord en dat ook m'n vrommes hier van je deur is weggejaagd! Want de schanddaad van dien soldaat, dat is *jouw* schanddaad, versta je me!’

‘Wees kalm beste man, gister had ik het te druk.’

‘Te druk?! Te druk om de klacht van een ouwer aan te hooren als ze zijn keind hebben geroofd?! Zeg op, of ik sla voor je oogen hier je boel aan flenters..... waar heb je mijn keind?!’

Toen stond Luit Mienema op. Hij was bleek en hield de vuisten in zijn zakken. ‘Versta mij wel man, van roof is hier geen sprake! Als ik het tenminste wel heb. Want je dochter is immers meerderjarig. En dan is ze vrij om te gaan waarheen ze wil. Bovendien sta ik je niet toe, dat je tegen me spreekt in beschuldigenden zin. Die soldaat heeft natuurlijk van mij geen opdracht gehad, met jouw dochter er vandoor te gaan. Liever had ik den vent een paar pooten onder zijn lijf uitgetrapt, dan dat toe te staan! Bovendien had hij niet eens verlof. Voor desertie heb ik hem gestraft, voor de rest ben ik zoo machteloos als jij bent, als ze tenminste is heengegaan en weg blijft uit eigen vrijen wil. En als je me vraagt, dan lijkt dat er veel op. Dus geen praatjes meer alsjeblieft!’

‘Maar wat moet ik dan doen?’

‘Is ze werkelijk meerderjarig?’

‘Jaat, ze is mondig.’

‘Dàn zeg ik, stuur haar een brief, of praat met dien vent na zijn straftijd (want voorloopig zit hij veertien dagen onder den toren) maar de laatste die er wat aan kan doen, ben ik.’

‘Zoo, dat is dus het eenige wat je doen kan voor een vader, wiens keind is meêgevoerd door zoo'n smeerlap. En die voor

schande staat in heel de buurt!'

'Het eenige, maar dat spijt me genoeg.'

'Dan zal ik mezelf recht verschaften! Dan gaan ik naar den toren, dan slaan ik heel dat kot in elkare met een stootijzer, maar hij mot er uit, zàl me zeggen waar mijn keind is!'

'En dan kom je zelf wegens die daad achter de muren,' zei hij afwezig en opende de deur om dien langen boer weer uit te laten. Want het werd hem zoo wee, naar dat gelamenteer te luisteren. Hoewel ze toch met elkaàr gemeen hadden, dat zij beiden dien Coljee wel vergif in zijn eten konden mengen. Hoewel het dus een bondgenootschap had moeten zijn, Mienema vond hem miezerig in zijn geweeklaag om de opspraak. En hij stak geen vinger uit om hem verder nog bij te staan of maar te troosten. Want vergiste hij zich niet, zoo had hij louter gekrenkte trots waargenomen. In een kort gesprek van maar weinige minuten was er weerzin gegroeid tusschen hem en dien boer.

Maar kort daarna kwam haar moeder. En hij stond al klaar met een kort woord van bits verweer, dat hij er buiten stond en buiten bléef staan en daarmee basta! ..... maar toen vroeg dat boerenvrouwtje: 'Waar denkt U dat ze verblijft? En zou ze daar nou gelukkig zijn, ver van ons huis en zoo ver van mijn? Ach, waarom heit ze dat gedaan? Ik vat het, maar 't is zoo hard.....'

Menschen die elkander verstaan in hunne ontroering, geven soms heel onbestemde antwoorden. Luit Mienema liep eens zijn kamer op en neer en toen nòg maar eens. Eindelijk zei hij op die vele vragen: 'Was ze nog niet wat jong, wat onbedreven voor haar doen. Ik bedoel, ze was meerderjarig; maar de een is wat kinderlijker dan de ander, nietwaar? Hoe heet ze eigenlijk?'

De moeder keek op. Ze keek dien soldaat, dien baas van de soldaten gretig in de oogen en hij kende toch die oogen - kinderoogen. Ze verstonden elkaâr; dat werd niet gezegd met woorden, dat hing als met draden tusschen hen in, door deze boersche kamer, behangen met wat officiers-attributen.

‘Ze hiet Thera, meneer, en ik geloof eigens niet dat ze terug komt.’ Zijn hand toen maar even op moeders schouder, is zijn eenige troost geweest. Want wat moest hij verder zeggen?

‘Je hebt zeker eigens keinderen?’ heeft ze hem nog gevraagd, voor ze van hem heen ging.

Hij heeft alleen toen nog een dubbele wacht moeten plaatsen voor het arrestantenlokaal. Want die razende boer werd hinderlijk. Hij is inderdaad gekomen met een stootijzer, gelijk hij aangezegd had. En hij wilde er de deur meê rammeien, toen hij van den soldaat daarachter geen antwoord kreeg op zijn uitgebrulde vraag: ‘Waar is mijn keind! Vuile roover, waar heb jij mijn keind gelaten?!’ En het duurde een paar dagen, eer die boer rustiger werd. Hij had toen ook al begrepen, dat hij door die dubbele wacht niet heenkomen zou. Heeft men hem getemd terug zien komen, eerst geld belovend - hij noemde 't véél geld, ging zelfs tot twintig gulden - als die vent maar zeggen wilde, waar zijn Thera was. En naarmate de dagen verstreken, werd die lange boer tammer. Ten leste verscheen hij nog maar als een geslagen hond. Hij smeekte en weeklaagde, hij vroeg erbarmen en trok zijn kleer kapot, hij beschuldigde zich ten leste een slecht vader te zijn geweest. Zoo waarlijk..... de Houten Gert deed openlijk boete. En dat geschiedde ten aanschouwe van het volk rond Jaarsveld. Daar waren er, die toen met ingetoomde stem zegden: ‘Nou krijgt op 't lest ook de Houten Gert zijn part.’

Slechts eenmaal gaf die soldaat antwoord. ‘Ga naar huis, man!’ riep hij: ‘Je kind weet wat ze wil en haar zal niets ontbreken!’

Dit alles is Luitenant Mienema uit de tweede hand oververteld. Hij beleefde het, alsof hij deze affaire maar droomde. En of het boerenmeisje uit de geburen daar nog vredig en wel woonde, niet weg was, maar heel dicht bij hem. Thera, heet het wezentje, een naam die wèl bij haar past. Hij weet niet waarom, maar hij heeft haar al vergeven, dat ze ontrouw werd aan zijn genegenheid die nooit tot woorden is gekomen, nooit kòn komen.

Het was zoowaar een opluchting, toen plotseling het bevel afkwam, dat hij het kwartier opbreken kon. Zijn arrestant moest hij dus nog juist als zoodanig meêvoeren, want die had nog reglementair twee dagen voor den boeg. Met den boer rekende hij norsch en zwijgend de huur af. Maar zijn vrouw reikte hij de hand en die hand hield hij lang en bedachtzaam vast.

Ze vertrokken naar het station van Gouda op vier boerenkarren. Hij zelf zat in een koets; naast hem sergeant Boelens en tegenover hem zijn arrestant geboeid. Als hij naar zijn gemoed te werk ging, had hij dien ontaarden schoft, zoo'n vertrappeling, wel zijn sabel in de buik kunnen steken.

Maar toen hij, bij een reconstructie ter plaatse door het Gerecht, in een der zaken van de bende, na maanden weer terug kwam in dat gevloekte land, was het toch eindelijk zomer geworden, na dezen barren winter van ellende en onrust zwaar.

X. De Houten Gert heeft geweend.

Zij, die het gezin vormen van Gerbrand Johannes Cabauw, hebben zich tevoren nimmer afgevraagd, of zij eigenlijk wel gelukkig waren. De ouders niet, de kinderen niet. Zij leefden en groeiden maar voort, zonder dat gedachten over menschengeluk hen beroerden. Wie nadenkt over het geluk, ziet het juist dan tusschen zijn vingers heenglippen. Maar zij dachten daarop met na. Zoo zit wel eens een schoolkind op de stoep van het huis kralen te rijgen, kleurige kralen. Maar zij heeft vergeten haar ketting te sluiten en wat zij aan het einde wint, verliest zij weer bij het begin. Maar daar is het kind argeloos van. Zoo gaan ook de dagen voorbij in een gezin, dat zich van het geluk nog niet bewust is. Daar groeien kinderen naar de volwassenheid; een vader en moeder naar den ouderdom. En ook de dagen zijn als kralen, aan een snoer zonder afsluiting. Ze laten geen spoor na, dan wat onbestemde herinneringen. Maar in die herinneringen rijst het ongeweten, onbewuste geluk, het geluk dat geen naam heeft en te broos is om bewust te bestaan. Een moeder denkt aan de zware barensstonden niet meer; wèl aan de zaligheid van het roode klompje mensch aan haar borst, onmachtig en daarom zoo lief. Een ouderwordend kind weet van zijn kinderjaren alleen nog maar de blije verrassingen en de goede stille uren. Is dat geluk?

Over geluk, is daar in de hoeve aan den Lekdijk nooit gesproken. Hoogstens heeft de Houten Gert zoo eens gezegd tot den een of den ander: ‘Ikke ben tevreden met mijn deel.’ - En hoogstens heeft Maaike wel eens, aan haar kinderen denkend, den Heere gedankt dat ze allemaal recht van lijf en leden waren..... alleen op den Lampoot na. En van haar Lampoot, het keind afgestrengd geboren, heeft ze toch zooveel hartelijks toegemeten gekregen. Van het keind der vele zorgen juist bovenal.

Er is altijd voldoende te eten geweest op hun hofsteê tijdens haar huwelijk. Zorgen om geld of goed waren er heel niet, daar

waakte haar Gert wel voor. En al klaagde Gert dukkels, ze wist wel, dat lag meer in zijn boerenaard, dan in de noodzaak. Want de kaasmakerij heeft ten leste jaren goed geavanceerd en Gert wist daar altijd nog wel wat bij te haspelen, dat geld inbracht. Het gezin was kostelijk, het is waar. Maar ze moest toch haar zeven kinderen goed en bekwaam doen opwassen. Want 't kwam niet voor dat er geld gehaald moest worden uit vaders versterf. Neen; hun bezit heeft zich sedert hun trouwdag zelfs nog voort gezet. En nu gingen daarnevens jaren van verdienste komen voor de grootwordende jongens. En dat Thera haar stilaan het huiswerk uit de handen nam, dat spaarde binnenkort 'n stoepmeid uit.

Toen kwam die winter. Die heugelijke winter zonder end. Hoe zullen zij daar onder aan den Lekdijk, ooit zùlk een winter vergeten? Een tij, zóó schrikkelijk, dat zij - gansch en al buiten hun boerenaard - zich toen bezonnen hebben op het geluk.

De vrouw heeft, toen zij langzaam maar wel genas van haar wonde, van dat erge ongeluk in den nacht..... dat toch Gert eigenlijk niet verhelpen kon..... gedocht dat het nu uit zou zijn met de rampen. Ze heeft haren vent zoo lief gevraagd, of hij nou ophouden wilde met dat schrikkelijke jachtbedrijf. Gert heeft toen wat gemompeld en ze heeft het niet recht verstaan. Kort daarop had hij weer zoo'n vervloekten otter, oorzaak en begin der droefenis over hun huis.

Daar ziet ze ook den Lampoot over de deel scharrelen. Ze hoort daarbij het slepen van zijn onvolgroeid been wel. En wat grieft het haar, dat die jongen rechtevoort uit zijn gewone doen van koopman is genomen door Gert. Want wat moet zoo'n hals toch eigenlijk op de hofsteê besteken? Hij kan niet voor de beesten zorgen, is er onbekwaam toe. Zij hebben het hem niet geleerd, omdat hij toch nooit boer worden zou. Maar zijn handeltje ging aardig en de Lampoot had er tierigheid in, zoo ze toch waarnam. Ze begreep dit wel als moeder. Dus rijdend door de buurten op zijn hittenkar, ervoer het onwelgeschapen jong toch goed, dat hij

ook nuttig was en meê geld inbrocht. Dat deed hem vergeten, dat hij maar een geteekende was. En daarom was de straf op zijn opstand jegens vaders zoo zwaar. Ze begreep dat, al kloeg het jong niet, al hielp hij haar berustend met allerlei frutselarijen in den huis. Misschien heeft Gert ten leste (toen die winter vorderde en maar van geen uitscheiden wist) wel willen toegeven. Alleen... dat zou dan van het keind moeten uitgaan, nóóit van den vader. Maar de Lampoot, hoe gedwee ook, hij boog den kop niet.

Toen kwamen de verdere bezoekingen. En ze kwamen snel en ze waren niet te keeren geweest. Wat waarde in dit wintertij door haar eigen Gert? Ze kende hem toch door al haar huwelijksjaren. En ze wist nu wel, dat geld zijn God was, maar echte slechtigheid heeft hij er vroeger toch nooit voor bedreven. Maar nu blijft hij nachten weg en wat komen daar kwaaie geruchten over. Hij zit maar in *de Koekoek* met een stel onte nachtbrakers en met dien vrijgeest Piet Montijn. En ze speulden met de kaarten om grof geld. Ze heeft hem, zelfs toen ze nog met verbonden kop te bedde lag, meermalen deemoedig gevraagd daar niet meer heen te gaan. Dat gaf toch vast geen pas voor een kerkschen mensch: van den nacht een dag maken, speulen met de kaarten, dobbelen om geld. Het gaf hem ook geen pas als waarman van het Waterschap, een vertrouwde der ingelanden. En het gaf toch zèker geen pas tegenover de keinderen. ‘Denk toch Gert, denk toch aan het veurbeeld!’ heeft ze zoo vaak gezegd.

Zeker is, dat Gert daar eigens geen goed antwoord op wist. Als hij het zelf niet was, die daar zijn nachten verdeed, zeker zou hij van anderen er op gespogen hebben. Maar nu had de wil om geld te vergaren ook op dèze wijs hem te fel aangegrepen. 't Zal daarom zijn, dat hij geen woorden zocht tot verweer, maar lomp en rauw nijdig wier. Redeloos woest viel hij uit en Maaike verschrok. Dat eigenste heeft ze meêgemaakt bij een snaartje, getrouwd met Gert zijn broer. Een vent als hij, lang, pezig en vastberaden in zijn willen. Maar die zijn wil ging uit naar drank. In-

eens was dat in zijn broer opgekomen en niet eer heeft dat einde genomen, dan toen het huisgezin daargunder dakloos stond. En een kerksche vent is het toch voormaals geweest, nèt als Gert. Ze bezint zich nu daarop. Wat is dat lee geworden over dat gezin; maar Gert zijn broer heeft het niet geacht. Daarom is ze nu bang.

Ze kruipt met haar kinderen tezaam in zwijgzaam verweer en ze weet dat de kinderen met haar een van wille zijn. Weet ze dat van allen wel zeker? Heeft niet Goof, die de weelde van het handeldrijven en grof geld op zak hebben bij tijen maar kwalijk draagt, al niet een keer gevochten op het ijs om een meid? Wat moet een keind van haar op het ijsfeest? Ze is hem toch niet voorgegaan in lustigheid? Ach, het is haar zoo bang.

En naarmate de dagen van dat onte tij verstrijken, groeien de teekens, dat een net van ramp wordt getrokken over haar nest.

Rampen allerwege. Er wordt in de buurten geroofd en gemoord door ont volk in een bende; boer en burger verwaken bang hun nachten. En de man en vader, die toch ter bescherming bij de zijnen moest verkeeren, vader Gert, zit in *de Koekoek* bij zijn duvelsche kornuiten en dobbelt om grof geld. En ze heeft zelfs gehoord - maar die schande wil ze niet gelooven - dat ze daar hun nachten verdoen in presentie van die twee meiden.

Rampen allerwege. Op 't ijsfeest te Schoonhoven moeten twee mannen, een boer uit de Vlist en een rijk jonk ergens van Booreft geboortig, elkaâr verarmd hebben in de duurste uitspattingen, alles om een vrouw. Zij heeft er een muisje van hooren piepen, wijl haar Gert op een keer met karrevrachten sloophout van een molen thuis kwam en later nog achterom reed met sloophout van een gekraakt schip. Hoe het zuiver zat daarmeê, ze weet het niet. Ook niet, hoe dat sloophout in verband staat met den ondergang van Engel Erkel. Maar wel wist ze, dat die Engel Erkel bezig was zijn eigen dood te koopen aan de onzinnigste zaken. Waarom moet Gert daar toch tusschen springen? Ze weet het wel, hij is altijd naast boer ook scharrelaar geweest. En hoewel ze eigens

geen antiek georven hebben, loopen er altijd steedsche opkoopers rond Gert zijn beenen. Want menigmaal heeft hij ievers in de buurten handel voor die mannen geweten. Zij van haar kant heeft daar nooit tier in gehad. Een boer die den luister van zijn huis verkoopt, houdt niets over dan kale wanden. Hebben die geldhebbers daarvoor de mooie spullen uit hun ouwerhuis georven, dat ze ze verkwanselen zouden en naar de stad sleepen laten? Zij heeft nog eigens fijne spulletjes in het vooruitzicht, ze zijn haar toegezegd door twee tantes. Maar die zullen toch wis en zeker later niet, als de Heer haar te leven geeft, naar de opkoopers verhuizen. Het is met ingeorven spullen (zoo weet ze dwingend op boerenwijs) al juist als met het land; het land behoort in de familie te blijven. Want eigen is eigen en vreemd is vreemd.

Maar insteê dat de rampen, die over het land hongen en overal insloegen, haar Gert inkeer bijbrachten..... zijn levensgedrag wier bij den dag kwaaier. Hij at bekant niet meer thuis. Leefde hij op drank, of kocht hij ievers anders eten voor goed geld? Ze weet het niet. Wel weet ze, dat het in zijn aard niet ligt, onnoodig geld stuk te slaan. Ze ziet hem vermageren en dat vurig worden de randen zijner oogen. De cholera komt als een bezoeking over de streek dwalen. Ook Gert dwaalt rond, speurend naar gewin, naar slachtoffers voor dat gewin. Niets kan hem meer keeren. Er komt een slet uit de stad gevlinderd, naar de goddelooze uitspattingen op het ijs voor Vreeswijk. Nievers kan zij onderkomen vinden, de herbergen weigeren haar op grond van fatsoen, maar haar eigene Gert verhuurt het wulpsche dierage zijn zomerhuis. Het zomerhuis, waarin twee van zijn zes keinderen geboren zijn; rechtevoort broedplaats van het ongerechtige. Dat is te bar, deze schande nijpt haar de keel te saâm. Maar toen heeft moeder Maaike als een klokkende hen de kuikens, haar keinderen, om haar rokken verzameld, ze waarschouwend tegen het bederf dat nu zoo nabij was. Zoolang dat hellejong op hun werf vertoefde,

is zij niet meer buiten gekomen. Ze heeft datzelfde ook van de keinderen gevraagd. Ja, toen ze heen was, afgestorven in de zonde, als een exempel voor het beestende volk, heeft moeder daarvoor gedankt. Ze weet wel dat het den mensch niet past, zich te verheugen in de tegenheden van zijn medemensch, maar dit afsterven heeft zij als een ware verlossing beleefd en zich als zoodanig ook uitgesproken. Hoewel het een christenmensch niet betaamt, zich aldus te uiten over 's menschen einde.

En haar Gert liep daarvoor en daarna maar over het land, zoekend waar hij gewin kon vinden. Dat was hem pas een onaflaatbare bezetenheid geworden, van 't oogenblik dat het eigen gewonnen wintervoer, de beeten en 't hooi was opgeraakt. Voer bijkoopen voor de beesten, 't was hem dan ook een gruwel. Daarom moest hij geld slaan uit de omstandigheden, geld losbraaien waar er thans alleenig nog maar kans op was..... overal waar de winter het gewone leven der menschen scheef had getrokken. Dat zat zóó diep in zijn kop gehamerd, hij ging nievers meer voor opzij. Hij zou menschenharten verhandeld hebben, ze gesneden uit de lichamen, als daar vraag naar was geweest op de markten. Want met bekommernis vernam ze, dat Gert het bestaan heeft, huis en hof te koopen van dat oppassende bovenmeestertje Abraham Heykoop, die ze naderhand in een gekkenhuis hebben gestopt. Was dat meestertje toen misschien al niet omtrent dwalend geweest?

Moet een rechtvaardig mensch zooiets besteken? Maar Gert wier ook al gram, toen ze dáár over begon. ‘Die koop is beschreven geworden bij mijnheer Notaris. En wat zoo'n man van de wet doet, dat mag! En dat mag ook geweten worden!’ Maar toen ze vernam, dat dat oude Aafje, die altijd zooveel voor de armen deed, arm en wel naar den vreemde was afgereisd, heeft zij liggen krijten in haar bed. Binnen hun muren wier ongerechtig geld bewaard. Dat kwelt haar.

Op de kaai achteraf wier ook nog een vrouw dol van de alleen-

heid en in haar razernij heeft die verstootene een halsmisdaad gedaan, zóó zwaar, zóó ellendig, ze dierf er niet aan denken of haar gemoed schoot vol. Een barre zaak, waar de moeders uit verren omtrek 's nachts benauwd van droomden en schrikkelijke gezichten zagen. Maar Gert heeft uit dat gevloekte huis antiek gekocht. Ze heeft dat nieuw bezit niet willen zien; dat toch maar gauw kooplui komen om er hen van te ontdoen. Want eer er zwaar winste aan zit, verkoopt Gert niet.

En zoo is dat voort gegaan, bekant iedere week anderen handel der ongerechtigheid. Geen ongerechtigheid voor de wet van het land, maar ongerechtig voor den Heere en de menschen. Uit de smart van anderen zoog hij gewin voor de zijnen. Het was haar, als zij zich daarop bezon, of ze bloed dronk van ongelukkigen, alsof ze meêhielp graven van afgestorvenen open te klauwen en zich te verzadigen aan het half vergane menschenvleesch. Zóó verwrongen zag zij dat, in haar zware nachten. En of ze nu bad en hem smeekte, hij bleef dolen over het veld, zoekende naar de ellende en als daar nu maar winste aan zat. Zeker weet ze, dat hij ook met dat dobbelen geld heeft gewonnen. Anders was hij daar weggebleven. Hij is er ook bij geweest, dat Pietje Vis onnoozel zijn mes stak in het onderlijf van dien Piet Montijn. En Pietje Vis stamde uit een rechtvaardig geslacht, thans door moord geschandvlekt. Maaike heeft zijn magen al gekannen, van toen ze nog bij haar ouwers in Bonrepas woonde. En dat waren allegaar geziene kleine boeren. Die Piet Montijn evenwel, dat was maar een onterik geweest; welbeslagen aan goed en geld, maar den Heere niet toegekeerd. Zoo zal hij bekomen hebben zijn gerechte straf, omdat hij rechtzinnigen het gevloekte kaartspul heeft geleerd. Hoewel ze niet oordeelen wil; Hem komt het oordeel toe. En toen die dame, die schande had gebracht over haar werf was heengegaan om nooit weer te keeren, heeft niet lang hun zomerhuis leeg gestaan. Ach, toen zijn die soldaten gekomen en daarmeê de groote ontredde-

ring. De kinderen en kinds-kinderen worden gestraft om de zonden der vaderen; het staat geschreven.

Omreden van haar durende tegenweer, heeft Gert haar toen heel niet meer gekend in zijn besluit. En dàt was haar zoo bitter te dragen, omdat deze woning, hun grond, hun werf en opstal, toch erfgoed geweest is van hare zijde, door haar ingebracht in hunnen echt. Zoo moest ze dat dan opeens zien geschieden, de intocht van al die mannen. Tevoren heeft zij niets mogen weten, alsof ze hem een meid waar geworden. En toen ze daarover klaagde, snauwde hij ijzig weerom: 'Had jij dat goed gevonden?'

'Nogal zeker niet. Ik zou gedocht hebben op onze keinderen.'

'Den eenen keer lamenteer jij, omdat ik ongerechtig zijn zoude en ik heb alleen maar als zorgzaam vader aan het geld voor de keinderen gedocht..... en nou lamenteer jij, omdat ik de gerechtigheid help en onderdak verleen aan hen, die hierheen zijn geroepen om ons van de dieven en moordenaren te verlossen.'

Zóó had hij dat gezegd en ze wist er toen nog geen weerwoord op. Want als je het zoo van hem hoorde, dan was het toch ook naar recht. Wijders zei hij: 'Die soldaten motten toch ievers wonen en waar ook, overal zal wel een moeder zijn, die dan zal motten waken over haar groote meides. Nou, bewaak ze dan en dat is jou toevertrouwd. Dat was mijn tevoren ommers bekend.'

Toch was ze er niet gerustig op en het begon er al meê, dat zij hun stoepmeid den huis uit moesten zetten, al was die ook krek weer met Sinte Catrein ingehuurd. Dat kostte de goospenning en huur tot Mei, maar ze deed het, voor de eer van haar huis.

Over hun werf kroelden die soldaten, soldaten zijn astrant van natuur. Water moesten ze halen uit hun pomp op de deel, dat was geaccordeerd. En ze kon toch haar keinderen heel den dag in den kaaskelder niet stoppen. En dat soldatenvolk wier bij den dag particulierder; dat liep maar overal in en uit en kwaad kon ze er niet op worden. Want die jongens hadden, overwoog ze, recht op wat genegenheid van hen voor wie ze waakten.

Die soldaten en de Lampoot, wat gong dat goed tusschen hen. En dat was haar toch een echte troost. Haar jongen was dezen winter zoo in die ledigheid maar kwalijk doorgeboerd. Hij heeft van zijn moeder zoowaar het breien geleerd, maar dat hiew hij uit schaamte voor volk van buitenhuis verborgen. Lediggang is kwaaie school. Hij kon, omdat het buiten zoo glad was, nooit ver van den huis. En wat was er tusschen hun muren voor den tootelaar te beleven? Op de til lagen wat ouwe boeken, waar niemand ooit naar omzag. Hij heeft zich daar overheen gebogen; niet langdurig, maar ten leste greep hij er wéér naar. Wat was haar keind der vele zorgen onbestendig geworden. Zijn oogen keken toen zoo ernstig, ze docht zelfs met angste..... dwalend. En bovenal toen het voorbeeld afkwam van het bovenmeestertje uit het *Voormalig Sluishuis*, wier ze bang. Kon haar Lampoot, hij is toch nog jong en zoo onbedreven in de geleerdheid, dien zwaren kost verwerken? Gong het niet draaien in zijn kop, zooals 't was gaan draaien bij meester Abraham? Toch dierf ze hem die boeken niet ontnemen..... het was het eenige hem overig.

Haar Lampoot had heel geen locht karakter. Hij woog de dingen zwaar en van hem wier alom getuigd, uit de dagen dat hij nog koopman was, dat hij den boer eerlijk heeft bejegend. Daar hebben ze hem toen vertrouwd en hem niet zelden de spullen meêgegeven, nog voor de koop was afgesloten, opdat hij ze markten zou en daarna afrekenen naar de weekwaarde. Hij kocht van alles, wat overschiet in een boerenbedrijf en leverde daarvoor halsters en koeistrengen terug. Hij zorgde wel voor verdiensten, maar in rechtvaardige mate. Dat wier erkend en daarom nam zijn handel toe. Van hem wier gezegd..... de Lampoot is wel vellenkoopman, maar geen vilder. Moeder vond dat een waardig testimonium. Een boer zal geen leurder zijn, maar haar jongen kon toch niet anders; aldus bekeken was het geen schande. Zij heeft het ooit van den kansel gehoord: niet het beroep onteert, maar de wijze waarop men het uitoefent. -

De Lampoot zit in het voorhuis en kijkt naar een strak punt in het witte veld. Of kijkt de Lampoot misschien niet? Hij zit daar dukkels. Soms grijpt hij in gewoonte-gebaar naar zijn pijp. Maar daar is geen pijp meer, allang niet meer. Hij koopt geen tabak; want aan moeders geld vragen, stuit hem tegen. Het is leeg geworden in zijnen kop. Sedert hij niet meer afgeleid wordt door den koophandel en door den daagschen gang langs de buurten, is zijn denken gansch en al vrij gekomen. Hij weet goed dat de koophandel op zichzelf niet verwerpelijk is. Maar gelijk hij thans handel waarneemt van zijn vader, zóó verafschuwt hij dit bedrijf. En hij weet zich daarin één met moeders. Maar zij zijn tezamen onmachtig; wat vader zijn eigen heeft voorgenomen, dat laat hij niet varen om tegenstand in zijn woning. En al wil de Lampoot wel scherp onderscheiden tusschen handel en handel, ten leste is zijn weerzin zoodanig groot geworden, groeide het koopmanschap in zijn geest zóó wanstaltig uit tot een gedrochtelijk iets met duvelskop en bokkepooten, dat hij vrede heeft ermeê, dat hij niet meer uitgezonden wordt op de brik. Alle aanleiding tot ongerechtigen handel is daarmeê tegelijk weggevallen.

Maar hij is nog jong en wat zal hij gaan besteken? Welke bedrijvigheid staat voor hem open, gehinderd als hij is door zijn lam been? Hij heeft steun gezocht in de boeken en raad gevraagd bij beslagen menschen. Hij kan goed leeren en de studie trekt hem aan. Dat weet hij nu pas; vrucht van de stilte. Ja, al lezende heeft hij de smartelijke ontdekking gedaan, dat hij te weinig weet om studie te kunnen verkiezen. Hij weet nog niet eens, wat er allemaal vast zit aan die velerhande studie. En of hij de eene studie wel, de andere misschien niet zou kunnen bevatten. Ouderling Rahms heeft hem geraden Voorganger te worden op Artikel VIII. Hij durft wijzen raad zoo maar niet verslingeren; maar de berg van weten, waar hij zonder hulp tegenop klauwen moet..... hij kan hem niet overzien. En hij valt terug in daadloosheid, omdat hij niet besluiten kan. Hij vat ook nog andere draden op, maar even

vaak valt hij in 't onbestemde terug.

Zal hij handwerksman worden? Daar in Langerak tusschen de daggeldershuizen ligt de schuit van dien anarchist; een roover is het geworden. Maar voormaals was dat een handwerksman, hij maakte manden. Dat heeft hij op later jaren ook maar geleerd, vroeger moet hij molenbouwer zijn geweest, of iets van dien aard. Zou hij het mandenvlechten dan niet kunnen leeren, hij heeft kortelings toch ook nog vaardigheid in breien bekomen? En als hij dan nog begeerte heeft om meer te weten, kan hij dan niet en passant leeren uit de boeken? Hij vraagt het moeders en die is bezorgd. Ze ziet nooi haar keind een armeluisvak kiezen.

Vele geslachten van gezeggende boeren zijn aan het hare vooraf gegaan en haar boerentrots is tot een diep-ingeweven standsbesef verankerd. Maar daarvoor heeft zij geen woorden ter verklaring. En dat is heel niet noodig tusschen moeder en zoon; er is ook nog het begrip dat overspringt van oog tot oog. Maar geen enkel plan kwam in vervulling voorloopig, het barre tij dat àlles stremt, houdt hem vast op vaders werf.

Werken dan zijn handen niet, zijn verstand is rusteloos van uur tot uur. En hij volgt den gang der gebeurtenissen in zijn geboortstreek, die zoo zwaar beproefd wordt, fel aandachtig. En nu vader bekant altijd van huis is - zoekend als de aasgieren - neemt hij het Boek, gelijk meester Abraham Heycoop deed en leest er gulzig in. En hij ook leert er uit, dat de hoovaardij der menschen wraak afroept van den Heere. Hij wordt beangst voor zijn geslacht. En zijn gebed wordt prangender, naarmate het leven rondom hem ongebondener wordt. Vader heeft niet meer tot hem gesproken, sedert hij hem in dien schrikkelijken nacht heeft weêrstaan. Al krijgt hij nauw een woord weerom, toch blijft hij hem groeten, iedere maal als vader den huis in komt. Maar verder dan een groet komt het zelden. Met woorden heeft hij zijn vader niet meer weêrstreefd. En toch heeft Gert gemorken, hoe dat astrante jong oordeelde over zijn eerlijken handel. Dat merkte hij zóó

wel, zonder woorden. En daardoor groeide nog die verwijdering.

Als moeder hem zoo eens vroeg, wat toch de Lampoot moest gaan beginnen, zoo zegde de Houten Gert: ‘Alles is mijn goed; laat hem maar bedrieven zoeken naar zijn believen, maar laat het eerlijk werk zijn. Ik zal hem er niet in weêrstaan.’ En daarmeê was niemand wijzer. Besluit hierover wier dan maar uitgesteld. Het ontluiken van de natuur stond stil en bekant alle bedrijvigheid der menschen stond stil. Maar de gedachten niet.

En de Lampoot heeft deze verveling heel niet ervaren als iets tijdelijks, dat met verandering van tij vanzelf zou eindigen, gelijk het nietsdoen eindigen zou voor alle andere menschen. Want zijn handel langs de buurten, zijn voormalig bestaan, dat was ommers voorbij. Hij wier toen bedachtzaam op het tevreden stil zitten. Oude mannen zitten gaarne stil en daarvoor rentenieren zij. Maar het bloed van den Lampoot was jong en denderde nog; soms wild. Hij had het stilzitten niet van nature en moest er nog het geluk van leeren vinden. Stil zitten en fel denken. Stil zitten en dingen begrijpen. Stil zitten en den vrede bewaren met den eigen mensch en de jonge leden die om beweging krampen. Stil zitten en ten zegen zijn voor anderen in nood.

Zoo voor zijn zuster Thera, haar een hulpe zijn in haar zware parten. Want wat het groot-geworden meidje ja aan moeders nog niet zeggen dierf, dat maakte ze hem bekend, want hij is zoo geduldig. En hij is behoedzaam in zijn antwoord. Nooit is dat een gewoon woord, dat op vele dingen gelijk slaat, maar toch voor geen der dingen afdoend bescheid inhoudt, zooals de raad van velen is. Toch zijn het geen geleerde woorden want ze zijn begrijpbaar. Thera hoort ervaren menschen vaak spreken over zaken, die voor haar in nevelen blijven en waar ze alleen maar iets omtrent van begrijpt. Maar wat de Lampoot haar zegt, dat is zoo klaar. Dat is alsof zij zichzelve beantwoordt, maar niet als pril meidje, neen, als ervarene vrouw.

Ze vroeg hem, hoe dat zat: Een mensch zal toch zijn vader lief-

hebben en zij weet niet zeker, of ze van vaders houdt. Toen in dien nacht toen de eerste otter aan de pinnen zat, was ze van harte woest geweest op vaders. En sedertdien was het of zijn woorden haar stonken. Mag dat nou wel? Zoo is het toch vroeger niet geweest, vroeger hiew ze veel van vaders. Van dat ze als klein keind meê mocht op de kaasbrik naar de markt in Oûwater.....

De Lampoot heeft daarop gezegd: 'Thera, een keind zal immer zijn ouwers eeren, opdat zijn dagen verlengd zullen worden. Van vaders heb jij het leven, van hum kleêr en eten. Vader heit voor jou veule zorgen gehad. Het oordeel komt jou niet toe en mijn niet toe. Alleenig als hij jou wat beveelt, dat strijdig is dan laat jij het na. Dat is een recht, het keind gegeven. Vader heit mijn den handel ontnomen: al zou me dat rouwen, dan nòg mot ik hem eeren.'

'Maar als ik nou toch ervaar, hoe vader misdoet daar des nachts in *de Koekoek?'*

'Sem en Jafeth dekten de schande huns vaders en liepen achterwaarts. Zouden wij dan zijn als Cham, de schande van vaders uitdragende? Thera..... vader is niet slecht. Bij àl wat hij doet, denkt hem op het geluk van ons; hij wil dat wij allen rijk zijn. Als hij dwaalt, beken dan, wij allen kunnen dwalen. En beproef altijd terug te denken aan de aangename uren met vaders verbracht. Je hebt toch niet alles vergeten, wat je vroeger aangenaam is geweest? Laân we bidden veur vaders.'

'Maar het wordt me hier zoo lee.'

'Is het huis je niet meer aangenaam, Thera?'

'Hier heb ik gespeuld en ben ik jong geweest en heb ik aan moeders rokken gehangen en ben ik groot geworden met jullie allemaal. Nooit heb ik gedocht, dat de dag zou komen, waarop ik wenschen zou, hier weg te zijn.'

'En wil je hier nou weg? Waarheen wil je gaan, Thera?'

'Dat weet ik héél niet. Maar ik wil weg..... het is me hier zoo lee! Vroeger, als we blindemannetje speulden, dan liep ik met den

doek voor, nòg nievers tegenaan. En nou is het of ik overal tegenaan loop en dat is mij zoo lee. 't Huis is me niet meer aangenaam.'

Waarop de Lampoot zegde: 'Zeker weet ik het niet, maar misschien gaat alles nog veranderen met het weer. Jij gaat van 't veurjaar toch met moeders kazen. In arbeid is vergetelheid. En als alles weer gewoon is. misschien wordt alles dan weer goed.'

'Weet jij dat zeker, Lampoot?'

Hij boog zijn kop. Schaamde hij zijn eigen of verdook hij zijne gedachten? ''t Kan toch, Thera. Dus laân we 't verhopen.'

En evenzoo heeft zij met hem gesproken over andere zwarigheden, als een onervarene tot een vertrouwd, goed kameraad. Hij wist altijd vrindelijk bescheid. En als er dan voor haar nog onzekerheden overig waren, bleef toch het goede besef, dat ze niet alleen stond met wat haar benauwde. Eens vroeg hij, of ze dan niets met moeders overlei. 'Moeder is zoo verdaan en stil geworden, ze kijkt me zoo bang aan, Lampoot.'

Als hij alleen was, dacht hij op die ervaringen met Thera's terug. Ja, moeder is stil geworden. Wat ze draagt, komt naar haar lippen niet meer. Zou het niet beter zijn, dat hij het niet langer ontweek, met heur daarover te praten? Maar hoe kan hij woorden vinden, zonder haar te grieven in vaders? En wat baat praten? Praten, praten en altijd maar woorden, terwijl de dingen die zeer doen tòch blijven schrijnen?

Zoo heeft hij ook overlegd: wat praat ik toch tegen Thera's. Geef ik heur troost met mijn woorden? Hoe kan dat, terwijl ik eigens nog troost behoef. Geef ik raad? Ik, die zelve raad behoef? Ben ik niet bezig een hol vat te worden dat harde, onwelgevallige klank afgeeft? Zoo wroetende, vond hij zichzelven een vent als een boek, een dat raad geeft en troost, maar het blijft een dood boek. Het leven gaat door en gaat niet opzij voor een boek.

En als het leven, onverbiddelijk doorgaand, zijn wonden slaat en de mensch vindt berusting, zit dan aan de berusting ook niet menigmaal bitterheid vast? Zie hemzelf; hij heeft een lammen

poot. Zijn lamme poot heeft hem uit den regel gestooten, hij is bijzonder. Zijn hersens zijn, sedert hij daar recht weet van kreeg, gaan tobben en wroeten; nu is hij berustend geworden. Hij heeft zijn deel klageloos aanvaard, maar als hij alleen is tusschen de koele lakens, hoe menigmaal heeft hij dan niet gewild - ja, dat overkomt hem in deze dagen zelfs veelvuldig - dat hij rechtgeschapen ware, geen geteekende. Wee U voor den geteekende, zeggen de menschen na. Hij weet dat goed. En kan hij voor het besef een geteekende te zijn, altijd wel berusting vinden? Neen: want als hij zoo alleen is, dan groeit boven zijn berustenden wil en zijn vaste weten uit, een onrust die hij niet keeren kan. En dan worden zijn lippen dun en groeit venijnige spot in zijn wezen. Daar lig ik als een hond achterover, ik met mijn lammen poot, ik met mijn..... berusting. Berusting waaruit ik put als ik tot Thera's spreek en haar vermaan, toch vrindelijk aan vaders te denken. Maar eigens ben ik een opstandige in het geheim, die anders zijn wou dan hij is. Binnenin mij leven er twee: een huichelaar met rechtschapene rede, naast een mistevredene die zijn lot vervloekt. Maar de mistevredene huichelt niet.

Dan greep hij naar zijn kop en vroeg om raad..... De zekere vroeg eigens raad, een zwalker gelijk. Vroeger toen het bezig zijn hem afhield van zulke gedachten, was hij in de tweeslachtigheid zijns wezens nooit doorgedrongen, thans kroop die onrust tegen zijn vastigheid des geloofs op. Waarom moest juist *hij* mank zijn? Hij zag hufters, waar evenveel hersenwerk in stak, als in een steenen beeld..... ze waren wèlgeschapen. Langs hun deur komen de beroepsschooiers, die eerder verhongeren zouden dan werk aanvaarden; maar armen zoowel als beenen waren aan hen compleet. Op het huis Reyerscoop is een veertienjarige jongen gek. Maar hij kan loopen en hoeft niet mank te gaan. Waarom ben ik mank? Eens heeft hij gedocht: laat ik mijzelven nog gelukkig prijzen, geen beroepsschooier recht van lijf en leden te zijn, geen mensch zonder willen of wouwen, geen halskop die naar de

vliegen lacht..... recht van lijf en leden, maar, dat de Heere mij begenadigd heeft met het bewustzijn der rechtvaardigmaking. Zal ik dan mistevreden zijn? Zie naar vaders: geld heeft hem en goed, maar tevreden is vader niet. Aan zijn hart knaagt de angst om zijn geld. In hem brandt woeste begeerte om méér geld. Geld maakt zijn zinnen woest, duister zijn hart en geweten. Arme vader, was je liever als je Lampoot, een geteekende, maar niet aangevreten door den lupus van het geld.

Maar niet lang bleef deze soort berusting aanhouden. Want dan keek hij weer op naar zijn broer Goof, die al vaker ten avond de woning ontzwierf; hij wist wel waarom, maar de gunst van vrouwen is voor een Lampoot niet weggelegd. Waarom ben ik lam? Of hij vernam weer dat een vroegere schoolkameraad trouwen ging. Waarom ben ik lam. Dat murde aan zijn kop en zijn oogen wieren er zorgelijk van en oudachtig.

Hij heeft meegemaakt, dat moeder een stoepmeid moest henensturen - er was wat geweest met een van die soldaten - en den avond voor zij ging, was weer zwaar voor hem. Want Jannigje, het mag dan maar een stoepmeid zijn geweest, ze heeft den Lampoot altijd veel vriendelijkheid betracht. Was dat vanwege haar gedienstigen aard, of had ze medelij? Dat wist hij nog zoo zeker niet. Tusschen hun soort volk en tusschen die kinderen van de daggelders aan den overkant, was al z'n leven een scheiding geweest. Zijn aandacht vermocht nooit lang te wijlen over de Wetering; 't leven daar aan den overkant was een afgesloten boek voor hem, zoowel als voor al zijn huisgenooten. Ze aten wel aan hun tafel meê, doch alleen in hun bediening van stoepmeid en daggelder. Maar dan zelfs aan tafel was er tweeërlei praat, boerenpraat en knechtentaal. En in velerhand zaken kwam dat tot uitdrukking. Een knecht oordeelt maar gelijk een knecht. In het besluiten wieren ze nooit betrokken, in de eenheid van het gezin traden zij niet. Hij heeft zoo dukkels dat welige stoepmeidje aangekeken, denkende: jij bent hier de mindere tus-

schen ons, de mindere ook van mij, want mijn afkomst is boerenafkomst. Maar tusschen de onzen, daar ben ik de mindere; een boer moet naar behooren recht van lijf en leden zijn en ik ben maar een lampoot. Zoo zijn wij, ik en jij, Jannigje, twee minderen, maar van verscheiden soort. Maar minderen, dat zijn wij.

Daarom zal het geweest zijn, dat haar vriendelijkheid op hem was en zijn aandacht op haar. En dat hoeft nu heelemaal niet te bestaan uit genegen woorden, ja nog minder uit liefkoozingen. Hij heeft zelfs weinig malen met die stoepmeid gepraat. Alleen toen ze heenging, heeft hij haar dienkist helpen dragen van de til af. En weer ging hij naar de til, om haar te helpen bij 't opladen van de blauwe hoedendoozen. Het kind der dienstbaren stond daar tegenover hem en hij keek heur aan.

‘Waar ga je nou naar toe?’ vroeg hij, om wat te zeggen.

‘Naar Eiteren, naar moeders weerom,’ lachte ze.

‘En zal je dat niet vreemd zijn, hier bij ons weg? 't Gong hier toch goed, nietwaar?’

‘Vreemd? Welk keind heit het bij zijn eigen moeder vreemd? Ik gaan hier weg en ik zal mettertijd wel weer gaan dienen op een ander, dat is me gelijk. Dienen is dienen, overal is werk.’

‘En zal je je soldaat dan niet missen?’

Ze lachte frank en keek hem aan, zoo een ervaren vrouw een jongen aankijken kan, die zich voor het eerst heeft laten scheren. ‘Overal zijn jongens. En soldaten zijn gewone jongens, al hebben ze een uniform aan. Ik weet niet, wat of hij er van meent; daar vragen wij soort meiden ook niet naar. Maar als hij me zoeken wil, zoo kan hij mijn in Eiteren vinden, zoogoed als hier. En als hij niet komt..... voor hum een ander!’ Ze stond daar voor hem met haar blauwe doos in de hand, klein en rond en lacherig: de postuur der dienstbaren. Ze zag er sterk uit, welgezind en zorgeloos. Die goeie zorgeloosheid van daggeldersvolk in zijn jonge jaren..... later ging die wel over, als de nood neep in 't hok met vele keinders. Zoo was ze; haar denken groef nooit diep, maar ze

was van goeden aard. Met den Lampoot had ze altijd te doen gehad, omdat die zoo dukkels in de verte zat te kijken. En dat ze daar nu weg ging, ze zei het hem niet, maar om den Lampoot speet het heur. En daarom zei ze, maar toen was haar postuur niet zoo frank meer: ‘Maar ik zal toch wel eens aan jou denken, jij waart vriendelijk veur mijn.’

Op dat woord wilde ze de leer afgaan. De Lampoot keek naar haar stoere gemuilde voeten, die ze boersch neerzette. Waarom ben ik mank? Maar als ik dan niet mank was, zou er dan ook genegenheid bestaan van een stoepmeid tot hem? Dan zou hij, met zijn lang postuur een kop boven haar uitsteken, haar heel niet staan zien en zij hem niet, vanwege de onderdanigheid. En nu gaf dat korte ronde ding hem zelfs wel een hand, omdat hij de zijne bevend en ontdaan had uitgestoken. En ze hief haar oogen naar hem op, zoodat hij goed zag, hoe laag heur voorhoofd was... het gelige strakke haar (zoo de meisjes der armen dat hebben) ontsprong diep op dat voorhoofd. Ze geleek aan kermiswagenvolk; die uit de wagens hebben ook van 't veel blootshoofds loopen, zulke gele strepen over het haar. Hij hield de hand vast van het meidje der minderen en het meidje bleef gedwee naar hem opzien. De hoedendoos was tusschen hen in. Toen heeft hij zijn lamme been wat nader gesleept. Dat meidje heeft zich toen wel laten zoenen door een soldaat, zou ze van hèm dan - een boerenzoon - bunzig zijn? Neen, het scheidende meidje was heel gewillig. Ze gaf hem wel een zachten tik en dat meende ze misschien nog niet. Dat was daar op hun til, in zijn geboortehuis, de eerste maal, dat hij de lippen beroerde van een vrouw. Hij dacht toen, dat zijn bloed boven zijn hoofd uit kolkte. Toen ze de hoedendoos liet vallen, wier hij wakker als uit een soortement droom. Hij strekte zijn naar haar toegebogen leden en liet heur los. Met knikkende knieën tootelde hij de leer af. Hij droeg twee hoedendoozen, daarin twee blommentuinen die het hoofd hadden gesierd van een meidje dat voor hem genegen is geweest, voor hèm die

maar een Lampoot is. Ze moest naast hem zitten op de kaasbrik, toen hij heur wegbracht naar Eiteren. En als niemand hen zag op den dijk zoo schoof ze dicht naar hem toe. Maar toen was het besef al in hem ontwaakt, dat moeder dat niet weten mocht, want het was schande. Moeder heeft heur ommers henen gezonden, omdat ze zich in den huis had laten zoenen door een soldaat. En hij..... ook in het huis van zijn moeder. Hij had dat niet zullen doen; dat gaf geen pas naar de manier der boeren. Hij heeft heur naar Eiteren gebracht, strak turend over den dijk. En niet eenmaal heeft zijn hand heur lendenen gezocht. Toen hij weer op huis aanreed, vochten nieuwe zwarigheden in zijn kop. Mocht hij dat dan echtig niet doen? Was dat armtierig partje geluk nog te veel voor een lampoot? Hoe had hij zich thans gesteld tegenover de ongerechtigheden van vaders, de achting van moeders en Thera's vertrouwen? Het was nog te versch; dat dwerrelde allemaal nog bont door malkander. Daar naast hem heeft een gewillig meidje gezeten, dat haar genegenheid zoo mild afgaf; daar was geen tegenhoud aan. En is dat nu een allemansliefje, of was die genegenheid alleen voor hem te bekomen en..... voor dien soldaat? Hij weet dat niet, hij heeft zoo weinig doorzicht in het wezen der bewoners van den overkant. Maar wél weet hij, dat hij meer en gulzig uit dien beker had kunnen drinken en niet alleen nu, maar wellicht alle dagen dat deze beminnelijke vreemde met haar welig vrijgraag lijfje, opgenomen was geweest onder de eigenen. Dat ging weer worden een onrust te meer, om er zijn half-doorwaakte nachten meê te vullen. Hij heeft vergooid, wat voor hem te geef was; al gaf het geen pas, te nemen wat hier bereikbaar was. Zou hij dan altijd zijn en blijven, een verschoppeling tusschen de twee soorten van menschen en aldus een uitgestootene van beide? Hij is te huis gekomen, met zijn kop verdrietig en beschaamd tusschen de schoeren, beschaamd vooral. Ja, laat hij nu maar niet meer van waardigheid en rechtvaardigheid en edelheid en trouw aan de huistraditiën preeken tegen Thera's; wat

is hij eigens? Hij is als een hond, die het drek likt van de straat. Hij mag daarom zijn eigen schaamte overdenken en er over rouwen. Maar wien kan hij zijn eigen zeer toevertrouwen? Zien ze hem allen niet als een die geen kwaad doet, geen kwaad kàn, alreeds omdat het op zijn weg niet komt? Ze moesten eens weten hoe gehavend hij is, hoe hij zijn ouderhuis bevuild heeft door zijn begeerte.

Ergens in het grasland staat een tronk, waar alle koeien zich schurken komen. Het is een doode boom, die niet meer bloeit. Zoo zijn er menschen, waarbij eenelk zijn leed en ontdaanheden komt toevertrouwen. Een mensch die dat alles trouwhartig en in beslotenheid aanhoort en waarvan geacht wordt, dat hij zelve verre staat boven deze teisteringen. Een mensch waarvan zij trouwen raad verwachten, in wiens oogen zij gelooven, wijl ze door begeerte niet brak zijn. Maar ze moesten weten, ja Thera vooral, hoe hij hun huis onteerd heeft: hij heeft op de til met een stoepmeid staan scharrelen, een soldaat onder 't arme volk gelijk. Ja, het werden kwaaie nachten voor den Lampoot.

Al zeilt één enkele buizerd over een gebied, zoekende naar duiven en andere weerlooze vogels, al zwerft het wijfje van dien adelaar der lage landen daar verre vandaan, toch vindt zoo'n paar elkaar. Zoo ook vinden eenzame menschen elkander, al is het ook uit een menigte. Aan de pomp op de deel zijn toch zoo vele soldaten gekomen, sedert ze legeren in hun zomerhuis. Ze hebben toch allemaal hun woordje tot de huisgenooten gezegd, ook tot den Lampoot. Slechts één ervan heeft de Lampoot graag weergezien. En die ééne heet Piet Coljee. Het is een vent, krek zoo lang als hij, maar hij mankt natuurlijk niet. Daar mankt er maar een..... hij, de Lampoot. En daarom staat hij terzijde van de menschen. En die Piet Coljee, dat is een stille jongen tusschen de rauwe pleizierige soldaten, Piet Coljee staat als hij, alleen tusschen de velen.

Toen de Lampoot voor het eerst die gestalte aan de pomp zag,

of eigenlijk niet meer dan zijn schaduwbeeld, bleek hem daar al wat van. En toen hij hem weerom zag aan de pomp, en hij hoorde wéér geen flauwe lacherige grappen, toen vroeg hij zich overnieuw af: zou die soldaat niet van het slag zijn van de rest? - Van toen ging de Lampoot gespannen op hem letten. En toen hij daarna nòg een keer op hun deel verscheen, sleepte hij zich naar de pomp en keek dien soldaat in de oogen. De vent keek frank terug, twee ernstige oogen. De Lampoot gaf een boersch groetwoord terug op zijn groet en het discours was uit. Er is nog heel wat water gepompt, aleer die soldaat hem toevertrouwd had, dat hij eigenlijk grauwde van den dienst. ‘En waarom aard jij niet in den dienst?’

‘Ik heb het zelf gewild, want ik ben maar een remplaçant voor het geld; tegen den dienst heb ik niets, tegen de soldaten heb ik niets - 't zijn meest beste jongens, alleen wat los in den mond - maar we verstaan elkander niet. Zij zitten daar maar te zingen en ze hebben geen ander onderwerp ooit dan over meiden en over herbergpleizier en over het eten. En op Zondag - we zijn hier met rond dertig man - gaan er maar vier ter kerke en van die vier zijn er dan nòg, die zich bijkans schamen daarvoor. We hebben hier toch drie sergeants en we hebben een luitenant; hen heb ik nog nimmer in de kerk gezien. Soldatenvolk denkt meer aan eten en aan zingen. We hebben hier een zwaren dienst en het is ernstig genoeg, waarvoor wij hier zijn. Maar dat verandert niets aan hun levensmanier. 's Morgens staan ze tegenover een doodgeslagen mensch; des avonds houden ze vast aan hun afspraak met de een of andere lacherige meid. Ze zijn nu eenmaal zoo..... maar ik heb er geen aard in.’

En na dit gesprek heeft de Lampoot dien soldaat gezocht. Hij heeft met hem over den dijk geloopen en dat ging niet snel. Daarna heeft hij den soldaat ook in hun woning gehaald. Het was hem wel eens, of die Haarlemsche jongen hem was toegezonden. Van hem heeft de Lampoot pas recht vernomen, hoe de stad be-

staat. In de stad, dat weet hij nu, zijn de meeste menschen locht van levensmanier, maar de eenzamen zijn er niet zoo eenzaam, omdat de bijzonderen er niet bijzonder zijn. Hij heeft hem verteld, zijn vader heeft een winkel in de stad, maar vader is wat goed van vertrouwen geweest en heeft veel aan volksvrouwen geborgd. Toen kwamen er uitgestelde wissels. Hij en zijn broer hebben toen die schulden met voor anderen te dienen afgekocht, ten behoeve van vaders zaak dus. Hij vernam uit Haarlem tot zijn geluk, de zaak ging weer wat beter. En als zijn diensttijd om was, kwam hij weer terug op het teekenbureau, waar hij werkzaam was geweest. Zijn plaats stond open. 'Hoe de bordjes toch verhangen kunnen worden. Want toen ik drie jaar geleden zelf dienstplichtig was, heeft vader nog een remplaçant voor mij kunnen stellen; ja er kan veel veranderen.'

De Lampoot hoorde dat aan. Hij hoorde graag vertellen over de stad en de dingen die dezen soldaat aanbelangden. Die jongen zei zijn zaken eenvoudig en oprecht. En omdat moeder waarnam, dat haar Lampoot er goed en rechtschapen gezelschap aan had, daarom gaf ze hem krentenmik en brood met ham uit de schouw. Dat nam de soldaat maar bloode aan; ze hebben hem beduid in dat boerengezin, dat eten uit den voorraad nog wat anders is dan een aalmoes erlangen. In het gezin van een boer eet een ieder meê, die zijn voeten als gast onder de tafel mag steken. En zoolang de Houten Gert er niet naar vroeg, zoolang mocht de soldaat gerust komen. Haar mismaakte jongen had toch overigens niet veel, vond moeder.

En toen dat zoo al wat weken geduurd had, waren ze vrinden geworden. De soldaat had voor zijn nieuwen kameraad geen geheimen meer. Hij heeft hem verteld, dat hij kennis heeft gehad aan een meisje uit Leiden, ze was verpleegster. Maar van langen duur is het niet geweest; hartelijk was ze genoeg en haar bedoelingen waren wel rechtschapen, maar trouw is toch nog anders. En tweemaal heeft Piet Coljee dat laten passeeren,

telkens vurig hopend op betering. Toen heeft zijn vader hem gezegd: ‘Piet, weet wat je doet, want dat gaat zoo niet goed. Een trouwdag is kort, het leven is lang.’

‘En wat heb je toen gedaan, Piet?’

‘Toen heb ik naar zijn raad geluisterd.’

‘En viel je dat licht?’

‘In den beginne niet; maar dat slijt. Tenminste, het is bij mij zoogoed als gesleten. Ik heb er goeden steun aan gehad, dat wij jongens met vader omgaan, als ware hij ons een broer. En in die dingen behoort een mensch zijn eigen hart wel te volgen, zooals ook geschreven staat: maar vader is ons zoo eigen. En zijn raad is daarom meestal ook licht te volgen.’

Toen de Lampoot dàt hoorde, heeft hij den soldaat, die door armoê gedreven hier zijn dienst deed, benijd. Hoewel hij toch een zoon is van een beslagen boer, een die op zijn portie een mooi stuk erfgeld te verwachten heeft, hij heeft een remplaçant benijd. Een vader, heeft hij, die als een kameraad is. Een vader die zóó van nabij met het willen en wouwen van zijn jongens leeft, dat zijn raad ook in de dingen van de liefde wet is, die licht kan worden opgevolgd. En niet opgevolgd uit hoofde van het gezag des vader, maar..... vader raadt ons ommers ten beste, dùs volgen we vaders. Hij heeft den avond dat hij dit verhaal uit den mond van Piet Coljee vernam, hem bedachtzaam aangestaard. Piet, docht hij: ik wou dat mijn vader waar als jouw vader.

En als er weer dagen kwamen van drukken dienst, als de Lampoot den hemel rood zag van de branden, dan wist hij het al: Piet Coljee deed in de duisternis patrouilledienst en kon dus weeral niet komen. Wat wieren dan zijn avonden dof.

En bovenmatig zwaar is het hem geweest, toen hij voor het eerst bemerken moest, dat nog een ander dan hij deelde in de genegenheid van dien soldaat uit de stad.

En dat Thera, die begonnen is - omdat moeder daarin voorging - hem te verwennen met eten. Ze deed dat zonder veel

nadenken, dat is toch gewoonte. Zoo'n soldaat heeft goed den kost, maar 't blijft soldatenpot. Ja, hoe is het toen verder gegaan? Heeft hij haar het eerste verteld, dat hij zich hier maar een verschoppeling vond tusschen de overigen, of heeft zij hem het eerste verteld, dat haar huis haar zoo lee was geworden? Ook Thera heeft hem, toen het vertrouwen openbloeide met vervoerde oogen hooren gewagen van zijn vader. Ook Thera kon daar nóóit genoeg van hooren. Als de soldaat hun huis in kwam en hij vond niet dadelijk den Lampoot, dan vond hij toch Thera, want ze was er. En hoe het haar toch gelukte..... immer draaide zij het gesprek op zijn vader. Daarover vroeg ze hem allerhand dingen. Soms moest hij zeggen: ‘maar wat je nu vraagt, dat weet je toch al, dat heb ik al eer verteld.’

Maar dan hield ze toch aan. ‘Vertel het dan nòg maar eens.’

‘Maar mijn vader is toch een vader als elke vader..... waarom hoor jij zoo graag vertellen over vader, Thera?’

Ze kreeg daar echtig een kleur van en eerst toen ze Piet Coljee langer en vertrouwder kende, dierf ze daarop door te gaan. Haar broer had alleen maar gehoopt - en zonder dat dit ooit over zijn lippen kwam, want de Lampoot kan zwijgen - dat vader Gert van aard had mogen zijn gelijk die andere vader. Maar Thera ging vrouwelijk dravend verder en docht: Piet Coljee..... ik wou dat jij mijn broer was..... dan was jouw vader mijn vader.

Ze heeft dat eerst gedacht en toen met die gedachte rondgeloopen. En dan moest ze nog die gedachte vermalen in haar hoofd, toèn heeft ze daarover gedroomd - haar vader wàs ineens van gansch ander slag, een vader gelijk die vader in de verte. Toen Piet Coljee op een keer het meidje alleen vond op den deel, is dat verlangen als van eigens over haar lippen gekomen.

‘Piet..... Piet Coljee, ik wou dat jij mijn broer waart, dan was jouw vader mijn vader.’ Hij keek haar aan, lang en nadenkend. Toen haalde hij ontroerd uit zijn borstzak een wasdoeken taschje en daarin stak een geel daguerreotype, voorstellende een burger-

heer in lakensch frak. De achtergrond was een bruin vervloeiend schaduwbeeld. Thera nam het plaatje aan en keek er gespannen naar. Die man had een zware knevel en droeg zijn korten baard op Fransche wijs. Hij keek van het plaatje haar vlak in het wezen. Zonder wat te zeggen, gaf ze Piet het portret terug. En toen ze dat gedaan had, was ze op slag weer vergeten, wat voor oogen haar van dat plaatje hadden tegengeblikt.

Lang bleef Piet Coljee besluiteloos met dat portret in zijn handen zitten. Toen borg hij het traag weer weg, maar het wasdoeken taschje bleef spelend tusschen zijn vingers. Daar komt de Lampoot; hij hoort hem slepen en nu knoopt hij zijn uniform los, bergt het portret van zijn vader weg. De Lampoot schuift bij en er komen woorden zonder aanbelang, over onderwerpen zonder aanbelang. Want er hing iets van aanbelang verscholen in de lucht. Toen Piet Coljee heen ging, volgde hem Thera om te sluiten. Ze volgde, alsof hij haar dat had bevolen. ‘Maar de knippen van de deeldeur mogen er nog niet op,’ zei ze triestig, toen ze al over de onderdeur hing voor 't afscheid.

‘Je vader is zeker nog niet thuis?’

‘Hij zit daar in *de Koekoek.’*

Hij begreep en wilde haar toen wel troosten. Maar hoe kon dat, zonder haar in haar vader te grieven? Want wat er omging in dat boerengezin der zwijgers en duiders begon hij in te zien. Hij vatte haar hand en hield die bedeesd vast. Waren zij bevreesd elkaar nu hun gedachten te openbaren? Maar is dat dan wel noodig, als er begrijpen is tusschen twee menschen?

Zoo bracht dat meidje den soldaat, die een portret van zijn vader droeg op zijn borst, vele keeren naar de deur voor afscheid. En niet alleen daaraan heeft de Lampoot gemerkt, dat hij zelfs déze genegenheid (een der weinige hem ooit betoond) nog deelen moest. Meer nog is hij dat gewaar geworden uit de gedragingen van den soldaat, als hij aan hun tafel zat. Hij was voor Thera zoo schappelijk en gedienstig. Als er water moest gehaald worden,

voor aker of moor, dan stond de soldaat daarvoor recht. Dat is een ongekende zaak op den boer; een vent die werk overneemt uit handen van een vrouw. Er wier een beetje meê gegekt, alleen Thera loech daar niet om. Ze nam het versche water van hem aan en sloeg den moor aan den haardhaak, met een dankbaren blik. Maar dat moet toch ook niet ongemerkt zijn gebleven voor moeders.

Toen docht op een keer de Lampoot ontdaan: wat gaat dat hier worden.....? Heb ik al weer verloren wat ik gewonnen had, een weinig vrindschap? Want bitter wier in hem de reeds groeiende gedachte, dat hij deze genegenheid weer prijs zou moeten geven, al was het aan Thera. En dat ging mieren in zijn kop, en dat draaide weer terug op dat oude en onafwendbare..... ik ben een lampoot en daarom tot niks nut en niks waardig..... alles wat hartelijkheid is stuit op mijn af. Mijn part zal zijn voor heel mijn leven, te weten dat ik ampart sta, omdat ik ampart ben. Ik zal genog moeten hebben aan mijn zelvers. -

Maar toen zijn bitterheid reeds zoover gerezen was, kwam Thera voor hem staan. En ze heeft hem verteld, zonder dat ze iets terughield, in het groote vertrouwen waarmeê ze hem altijd was tegemoet getreden: ‘Van Piet Coljee hou' ik veul.’

Hij verschrok en keek angstig naar zijn witte handen. Toen hij zijn kop ophief en alleen maar heur oogen zocht zonder te praten, toen wier ze beschaamd. De hare wieren vochtig. ‘Had ik dat dan niet maggen zeggen, Gert?’ vroeg ze bekant snikkende.

‘Waarom zeg je nou ineens Gert? Ik ben toch den Lampoot.’

‘Ben je er zoo van verschrokken?’

Toen stond hij op en hij wier heel lang, want hij rustte nu niet op zijn lammen poot. ‘Vader zal jou daarom den huis uitknuppelen, dat zal gewis jouw part zijn; heb je daarop al gedacht?’

‘Jaat, maar eigens, wat zeg je er eigens van?’

‘Ik zeg, Thera; Piet Coljee is jou waardig als mensch, dat is hij, dat zeg ik. Maar jij bent de oudste dochter van een koeiboer

met zeventig bunder land. Ik vat wel, dat jouw hart en vader bunders land, differente zaken veur jullie zijn. Maar zal vader dat vatten? Zeker niet. En dan ga jij een zwaren tijd tegen.'

'Net als jij, waar Lampoot. Want jij mag al maanden den boer niet meer op als koopman,' zegde ze zacht.

'Dat is anders en 't is ook beter zoo. Goof heeft geen lammen poot, is vlugger en kan meer geld verdienen; daarom!'

'Maar zeg nou toch..... wat mot ik doen?'

'Jij moet doen Thera, wat jouw hart je ingeeft; als je manhaftig genoeg bent, om daar veul ellendigheid voor te verduren. *Want waar je schat is, daar zal ook je hart zijn.* En ga nou maar gauw en recht van hier naar moeders en zeg het heur. Want dat heb jij nog niet gedaan zoover ik je ken, waar Thera?'

'Nee', zei ze beschaamd: 'maar dat is zoo zwaar.'

'Waarom toch; als het een zuivere zaak is? Je houdt toch ommers van Piet Coljee.'

'Het is me zoo zwaar.'

'Thera, ik vat jou wel. Jij bent er bang om, vreezende dat moeder je dat afraaien zal. Niet om Piet Coljee, dat niet, maar om den vrede in den huis. Maar het past jou, voor moeders niets te verzwijgen. Daar heit ze niet naar geleefd met ons.'

'Maar als moeder het weet, dan zal ze dat niet achter durven houden voor vaders en ik ben zoo bang.....'

'Maar vader zal het toch óók weten moeten. Wat jij mij daar gezegd hebt, gaat een omkeer beteekenen in jouw leven, Thera. En zoo moet het ook zijn, wil het goed zijn. En zoo zàl het goed zijn..... ik ken dien Piet Coljee en ik ken Thera. Daarom komt het ook vaders toe, dat te weten. 't Zijn ommers geen voorbijgaande zaken en 't gaat niet om een baal lorren.'

Maar ze bleef aandringen en hij kon haar toch maar zoo nooi iets af staan. Dat ze zou te vechten krijgen tegen vaders dat wist ze. Maar waarom nù al; kon dat nog niet wat verschoven worden? Is er in dezen winter al geen verdaanheid genoeg in hun huis ge-

weest? En zal moeder het nog niet wat willen verbergen voor vader? Al was het maar een tijdje; tijd schaft raad.

De Lampoot denkt daarop door. En ten ende zegt hij: ‘Wat de kinderen besteken, in groote zaken en zeker als het de bestemming betreft, dat mot tevoren geweten zijn deur de ouwers.’ En hij had dat nog niet gezegd, of hij ziet, gelijk met een davering door zijn kop, zichzelven ineens weer gebogen staan over Jannigje daar op de til; zijn lippen zoeken de lippen van een mollig, rond, willig en welig meid je van den overkant.....

Zijn gestalte is nu heel zoo gestreng niet meer. Hij zakt terug op den Kuilenburger stoel en neemt Thera's bij de hand. ‘Keind, keind, ik vat het, dat het je zwaar is. Laân we het moeders dan ook maar niet zeggen en als het gezegd worden moèt, zoo zal ik dat veur jou zeggen. Maar nou mot je toch niet schretten.....’

‘Je bent zoo goed veur mijn. Lampoot. En altijd geweest. Als ik dan weg gaan, kan jij dan niet met ons meê? Is er in de stad niet meer vertier veur jou? En nievers geen plaats veur jou?’

‘Laat mijn maar hier bij moeders blijven. Ik ben er al aan gewoon, dat ik ten leste alleen bij heur overig zal zijn. Laat mijn maar blijven waar ik ben, Thera; het zal ook niet anders kannen... ik ben ommers maar een lampoot.’

‘Waarom praat je nou toch zoo; ik wil toch het beste veur jou en dat heb ik altijd toch betracht.’

Maar de Lampoot stond op, hield zich vast aan de tafel en speulde wat met zijn slappen voet. Hij lachte. Maar hij moest niet lachen, vond Thera, hij moest eigenlijk nooit lachen; als hij lachte zag hij er zoo danig leelijk uit. ‘Ik ga nou maar eens wat kuieren,’ zei hij ijselijk opgewekt: ‘En praat jij daar nou maar niet meer over, ik bedoel over mijn poot. Want zoo het is, zoo zal dat wel goed zijn. Dag Thera!’ En hij schorrelde behendig den huis uit, om wat te gaan hinken over het ijzige witte veld. Ze heeft hem nageoogd, ze zag zijn gestalte nog lang tegen het witte licht en toen was het haar zuiver, of hij daar schokkend liep te huilen

als een keind. Maar dat was het toch niet (dat wist ze uit de ervaring van een heele jeugd) haar broer Gert schokte altijd zoo als hij liep. En hij huilde nooit. Mannen huilen nooit; kùnnen mannen wel huilen? Maar zij heeft er wel om gehuild. Mild opluchtend gehuild, omdat het nu aan den Lampoot gezegd was. En ook omdat hun Gert lam is, lam in zijn eenen been. En daarom zoo alleen stond op de wereld. Maar toen moeder naar haar roode oogen vroeg, wist ze geen goed bescheid.

Ook heeft de Lampoot daarna het vertrouwen bekomen van zijn vrind in deze zwarigheid. ‘Ik weet het al,’ zei hij dof: ‘en weet je van Thera dan niet dat ze 't mij verraaien heeft?’

Piet Coljee beaamde dat. Hij sprak met zijn vrind mannelijke woorden, kloeke woorden. ‘We moeten er geen geheim van maken, al wil ze dat. Dat heb ik haar al uit en te na gezegd. De ondeugd gedijt in het duister. En wat er tusschen jouw zuster is en mij, dat is een eerlijke zaak en mag geweten worden.’

‘Zuiver ook mijn gedachte. Maar vader zal heur eerder doodslaan, dan haar jou af te staan. Je vraagt naar klare taal en dat respecteer ik. En daarom geef ik jou klare taal tot bescheid. Hij zal zeggen: Waar ligt jouw land, waar ievers staan jouw koeien gestald? Verder zal hij niet kijken. Het toekomend bezit voor zijn dochters zal moeten zijn..... koeien en land. En had jij nou nog maar ander bezit, maar Piet, ik zeg dat niet om jou te grieven, ik zeg het om deze dingen helder te bezien, jij hebt toch ommers niks. Wat ga je heur aanbieden? Heb je daar al op gedacht?’

‘Ik heb mijn verstand, mijn kunde, mijn vak en mijn armen en ik zal voor haar werken. En al zullen we arm zijn, ze wil hier weg heeft ze gezegd. Ze wil hier ondanks alles weg. Daarom zal ik haar meênemen. Ik kom bij vader in de zaak, ik heb daarover geschreven. 's Avonds blijf ik machine's teekenen. De zaak gaat weer beter. Je vat toch, dat ik hard voor haar werken zal.’

‘Piet Coljee, dat vertrouw ik best. En als ik hier de vader was, dan gaf ik je haar meê, al had je maar één hemd. Want het beste

bezit is gelegen in het gemoed. Maar misschien praat ik zoo, omdat ik eigens geen boer ben. Heb jij onze haardplaat wel eens bekeken? Daar staan poppen op. En weet je wat die veurstellen? De leeuw in den tuin van Holland en daaronder staat: *Wat of ick hebbe, dat houde ick.* En de tegel-tableaux daar boven? Aan den eenen kant vrouw en dochteren bij de koeien, ten anderen kant de boer met zijn zonen naast de peerden. In het midden'n rijmwoord:

> Het land bebouwen is mijn lust.
> Mijn hart en zinnen zijn bewust,
> Te wonen bij het woelig vee
> Gelijk het Vader Jacob deê.

Dat staat niet alleen bij òns in de schouw, maar bij veulen hier in de buurten. En nou schat ik, dat je me al begrijpt. In vrede krijg je heur nooit of nooit tot vrouw. Dat zal hard tegen hard moeten gaan. En daar zien ik tegenop. Als het ten uiterste om rechtvaardigheidswille niet behoeft, zallen keinderen niet opstaan tegen de ouwers.'

Waarop Piet Coljé manhaftig antwoordde: 'Ik zal dan zèlf naar jullie vader gaan en het hem vragen!'

'Wil jij mijn moeder dan die ellende aan doen? Blijf jij weg; gaat niet naar vaders. En als jouw diensttijd om is, zorg dan eerst veur een bestaan, waar een gezin van kan gedijen. En als jij je bestaan hebt, als je dan nòg naar onze Thera's taalt, kom eerst dàn weerom en zeg vaders: ik kom om Thera's en Thera wil met mijn meê. - Hij zal dan zèker weigeren; maar ze is mondig. Dan zal je vermogen te zeggen, dat je veur haar zorgen kunt. En daartegen kan dan zèlfs een vader ten leste niks commandeeren.

'En zou ik haar dan nou maar hier laten; ze kwijnt hier weg. Dat weet jij misschien niet zoo.'

'Dat weet ik wèl. En dat weet ik maar al te zeer. En al ben ik er niet zoo eenen, die star heeft gekeken naar die tegeltableaux

en al zijn wijsheid daaruit haalt, al geloof ik bestig, dat er ook geluk veurhanden is voor een mensch buiten den boerenstand... ook ik staan mijn zuster maar kwalijk af om een avontuur in ongewisheid en in armoei te beginnen.'

'En zou er dan alleen maar geluk zijn voor de rijken, geen geluk voor de armen?'

Dat was weer zoo'n woord, dat zwaar woog. Hij lei zijn lange armen over zijn knieën en boog den kop. Toen hij weer oprees en den soldaat in het wezen blikte, zegde hij: 'Daar is geluk veur rijk en arm, algelijk er ongeluk is veur arm en rijk; alleen veur de geteekenden is er heel geen geluk.'

Maar toen heeft die soldaat hem toch getroost. Hij vond woorden, die waren als zachte zalf op een oude dragende wonde. Pijn, die bekant niet meer gevoeld wier, wijl de mensch er aan gewoonde, nam hij daarmeê voor èven weg. Hij heeft den Lampoot bij de schoeren gepakt, zoodat diens kop tegen zijn uniform kwam geprangd. Zoo stonden zij een wijle woordeloos en wezenloos. 'Neem haar dan maar meê, mot ik jou raaien,' zei hij. 'Want ze kwijnt hier weg, ikke weet dat.....'

Daarop heeft de Lampoot met zijn moeder gesproken en de vrouw verschrikte zeer. 'En ik die gedocht heb, dat heur aanwezigheid mijn nou tot troost zou gaan worden in 't leven; mot ik dan alleen achter blijven?'

'Moeder, ik blijf toch óók achter. Ik zal jou tot troost zijn en Thera zal toch eenmaal een man motten volgen. Wat heeft het keind hier in den huis? Ons huis is haar een woestenij geworden. Jij kan dat dragen, moeder; jij bent het verdriet nou wel gewoon geraakt. En ik mot dat dragen, want het is mijn opgelegd. En ik heb mijn berusting en ik heb jou. Maar maggen wij tweeën vorderen van een jong bloed, dat zij hier verdroogt, als gunter haar geluk leit? En hou jij Driekje niet hier en ons allegaar?'

'Maar vader, wie gaat dat aan vaders zeggen?'

'Dat zal ik doen, naar de omstandigheden; het geeft pas, dat

vader het tevoren weet. Ik weet goeds, wat of dat inhoudt, maar *iemand* moet het zeggen. Ik heb tòch een lam poot; aan mijn is niet veul bedorven, laat ik het dan maar zijn.'

'En wat zal vader zeggen? Dat weet je toch al.'

'Ik weet het op veurhand, zeker weet ik dat; hij zal heur met knuppelen willen dwingen. Maar ze is van een slag dat zich niet dwingen laat..... ik ken heur. Ja, ik zal het vaders zeggen, maar nog afwachten zal ik, al naar de omstandigheden.'

Aldus hebben zij overlegd, alsof dat alles nog in een verre en bange toekomst lag. Wijders wier er over gezwegen. Piet Coljee praatte er niet meer van en Thera ontweek het alleen-zijn met haar broer. Tegen moeders zei ze nog wel: 'Omdat je 't nou weet, ik dierf 't jou niet goed eigens zeggen..... maar weten moet je het zeker. Ik gaan hier weg; het huis is me hier zoo lee. Van vaders zal 't niet maggen, maar ik gaan. Ik blijf in een huis niet, waar geld wordt gegaaierd uit moord en uit doodslag en andermans ongeluk.'

Moeder Maaike huilde alleen maar; ze kon haar keind om dat woord afstaan, maar ze bangde zoo voor wat komen ging. Eigenlijk was ze te leeg geworden van binnen voor sterk verweer. Die slag op haar hoofd, toen vroeg in den winter en al die slagen daarna op heur hart..... 't was bij elkaar te veel geweest.

Maar slechts enkele weken daarna, het was op een ochtend vroeg en de Houten Gert was al uitgetrokken, wijl er boeldag was bij de zoogeheeten weduwvrouw Vis, wier man in het tuchthuis zuchtte - toen kwam daar Thera de deel op in haar Zondagsche kleêr en onder de mutse. Ze stond ineenze in het achterhuis voor haar moeder, gelijk een herfstvogel voor den grooten trek. Moeder heeft haar zien komen en het besef van de ramp sloeg haar bekant neer. De Lampoot kwam daar al aangestrompeld en loech haar toe, omdat hij niet krijten wilde. Ze was zoo teêr en nederig, gelijk ze daar stond. Maar tevens zoo vastberaden als een vrouw in groote nood. Hij kende heur tè goed, ze

zou nu niet meer zwichten. Toen heeft zij haar schreiende moeder nog verteld, dat ze te Haarlem zoolang ging inwonen bij Piet zijn zuster. ‘En in Mei, als het den Heere belieft, gaan wij trouwen.’

‘Keind, mijn keind, maar dat komt zoo schielijk..... het is mijn te veul. Doe dat toch niet, toch niet.’

‘Moeder, ik kan niet anders meer; het huis is me hier zoo lee.’

In groote oogenblikken, worden groote besluiten genomen. Een moeder doorleefde in enkele minuten slechts, haar levensloop van jaren. Ze zwalkte tusschen twee meeningen. Haar keind verstond ze; maar met Gert, met haar man, was ze toch getrouwd. Mocht ze nu haar man afstaan op dit zware, zoo onverwachte oogenblik? Wat moest ze doen en zeggen gaan? Wie geeft nu raad? Toen heeft ten leste de vrouw haar toch aangezegd, dat zij den huis zonder vaders wil niet dierf verlaten. Zoo behoorde het toch heel niet. O, wat was ze ontdaan..... wat was ze bang. En als heur lieve keind het tòch deed, als zij een vreemden soldaat ging volgen, dwars tegen haar ouwers in, dan was zij niet langer heur dochter meer. Haar handen zou ze aftrekken van het halsstarrige keind. Ze zegde het, alsof ze 't keind ging overleveren ten doode.

De Lampoot stond daar zoo verhanseld bij als een aangeschoten vogel. ‘Moeder, moeder, laat haar toch zóó niet gaan. Spreek toch geen vloek over het hoofd van je eigen bloed. Wat het keind daar doet, ik raai het heur óók niet... heel niet... maar kàn je het dan niet verstaan? Dat mag dan hard zijn veur jou, maar zijn al die maanden niet hard geweest veur haar? En komt ook haar 't geluk niet toe, moeder?’

Maar moeder Maaike heeft haar eigen resoluut opgesloten in de opkamer, zoo resoluut, omdat ze haar eigen zwakte kende en vreesde dat ze toegeven zou. Ze heeft de luiken gesloten, als wilde ze het hemelvuur dat rond haar woning flitste, niet zien. Maar de bliksemstraal dringt tòch door het hout der luiken; het leed van een verzakend keind, dringt tòch door tot het moederhart. Ze zat

daar in het koude voorhuis in rouwe. Zoo zat zij uren lang. Alles was zoo stil geworden; ze heeft het ontrouwe dochtertje niet hooren gaan. Wat was dat leed schielijk neergestolpt en wat sloeg het barmenschelijk zwaar.

Op de deel zat de Lampoot naar zijn heerachtige handen te kijken, wachtende op vaders. Zijn handen beefden.

* * *

Vroolijk voor zijn doen is de Houten Gert dien dag achterom komen rijden. ‘En nu maar aflaaien, jongens!’ Daar waren vandaag toch wel mooie koopjes te halen geweest en vast niet te duur. Hij heeft een wortelnotenhouten kabinet gekocht en dat is er nog een van het goeie slag, dubbel-gebogen en met berenklauwen. Er zit breed koningsbeslag op en dat past er zuiver bij. Laân nu de antiquairs maar afkomen als het straks opzomert; daar is wat goeds te bekijken bij hem op zolder. En niet alleen dat kabinet. En passant kocht hij daar nog bij de nagemaakte weduwvrouw een penanttafeltje, met rozenhout ingelegd, naar Fransche manier en daar zijn ze rechtevoort in de stad zoo fel op. En hij brengt bij Pietje Vis vandaan ook nog een bijpassende empire theestoof meê, maar het zilveren snuisterwerk heeft hij ditkeer liever laten passeeren..... daar is het vrouwvolk op boelhuizen veul te fel op. Een zilveren lodereindoosje brengt vroolijk drie daalders op, een snuifdoos bekant een pond, een zilveren tabaksdoos met ingegriffelde tafereelen meer dan een rijer. En dan gunt hij een ander bestig de pret.

‘Aflaaien, jongens!’

Maar wat is het stil in den huis. Waar zit die luie Lampoot; die kan toch nog wel schotten dragen en lege laden van zoo'n kabinet? En waar is Thera, waar is de vrouw? En waar ievers zit Driekje? Hij tornt den huis in en staat meteen tegenover den misgeborene. Kloek voor zijn doen, wetende dat hij nù niet meer

daaraan ontkomen kan, zegt hij botweg dat Thera is vertrokken. Ze is vertrokken..... en voorgoed. De Houten Gert kan dat niet bevatten. Er schuift voor zijn oogen een nevel met bloedstrepen er door. Hij kwakt neer op een kuipstaander; dat moet, dat zàl die Lampoot hem nòg eens overnieuw vertellen. Dan wordt hij ijselijk wil en afschuwelijk om aan te zien. Want z'n tanden komen bloot. Ineens loopt door zijn lijf een bevert. Hij hijgt, grijpt zich vast en zoekt naar asem. De Lampoot vraagt bang: 'Vader, ben je niet goed geworden?'

'Waar is moeder? .....' krijt hij schor.

'Ik zal heur halen gaan,' zegt de Lampoot gedwee. En daar is hij al terug met moeders, die onder haar paarse chalon (het zwarte doorgewerkte medaillon op den rug) een heel oud vrouwtje lijkt, wel een kop kleiner lijkt. Ze heeft geen tranen meer, maar ze is zoo koud en zoo bang. Ievers in het voorhuis schuilt nog Driekje, die héél niet komen durft.

'Heb jij dat geweten?!' is zijn eerste woord in dees benauwenis.

Dit barre oogenblik is niet wel passende, om groote dingen te verbergen en ze zegt hem, dat ze wèl van dat vrijen af wist, maar niet dat ze zóó den huis uit loopen zou.

Hij kijkt met woeste verbazing naar dat figuurtje onder de oude familie-doek; dat is dus het verraad in zijn eigen huis, dat is de opstand van zijn eigen bloed en onder medeweten van zijn eigen vrouw. Het is den Houten Gert, of de muren over hem heen storten. Hij wil het haar zeggen gaan en hoè wil hij het haar zeggen gaan. Maar ze zijgt ineen: ze is, gelijk voor maanden in dien ontaarden nacht, tegen de leemen deel geslagen. Ziet hij èven het visioen van dien schrikkelijken nacht, het beeld van een boer die zijn eigen wijf neergeslegen heeft met een stootijzer? Zijn mond hangt hijgend open en droog nijpt zijn keel samen. De Lampoot zegt hem, niet zoo te schrikken. Ze zal hier van de warmte bij de koeien bevangen zijn; ze heeft ommers al dien tijd van den ochtend af, in het koude voorhuis gezeten en vandaar

niet willen komen. Dan beurt de boer zijn vrouw op en legt haar in de bedsteê. Woorden komen niet meer over zijn lippen, zoo hij daar, door een beslag verlamd, gaat zitten. Maar zóó kent de Lampoot zijn vader niet. Hij sleept zich naar hem toe en vat hem bij de schoeren. ‘Vader! Vader dan toch!’

De Houten Gert kijkt desolaat zijn niksnut aan. Die is hem wèl over gebleven; een meidje dat krek een stoepmeid uitsparen ging, de pronk van zijn huis, is onder z'n handen door weggeglipt. En ze heeft zijn bevel, zijn wil, zijn macht heel niet geacht.

‘Vader, wil het heur toch vergeven en wil het moeders vergeven. De tijen zijn voor moeders ommers zoo zwaar geweest, heb je daar nooit dan op gedocht?’ En omdat hij heel geen weêrwoord bekomt, gaat de Lampoot verder. ‘En Thera zegde, hier in huis kon ze niet langer blijven, het wier haar hier zoo lee.’

De boer rukte overeind en keek zijn naamzegger aan. ‘Je zegt mijn alles, Lampoot; waarom kon dat ontaarde jong het hier niet langer reeën?’

‘Mag ik het zeggen, vader? Je wilt het uit mijn mond vernemen? En zal je er dan niet gram over worren? Ze heit dat van dien nacht niet kannen vergeten. Het was een ongeluk, dat weten we allemaal, maar toen ben je deurgegaan met die otters. En toen heb je het land afgeloopen, om overal opkoopingen te doen, waar anderen met ongeluk waren geslagen. Ze is geen keind meer, versta dat dan toch. En daar heit ze veul van geweten. Dat is haar naar den strot gekropen en ze heit je niks gezeid, wel wetend..... vader zal dat van mijn niet dulden. Je hebt aangezeten in *de Koekoek*, met speulers en je bent getuige geweest van een onte moord. Je hebt die ellende niet geacht, vader. Vandaag nog ben je uitgetrokken, om winst te beleven aan 't ongeluk van Pietje Vis en van zijn verschoppelingen van keinderen. En ik zeg jou dat nou, maar als je eens wist, vader, hoe zeer me dat viel. Want je bent toch mijn vader. Van den morgen vroeg, ik herzeg het, want ik wou zoo dat je er van veranderde, heden ben je uitgegaan

naar het boelhuis van dien ongelukkigen moordenaar; met dien eigensten moordenaar heb je als kameraad aangezeten. Je bent terug gekomen en nou is Thera heen. Geve God dat het heur wel gaat; ze is bij goeie menschen en haar zal geen schande overkommen. Maar moge je dit nou toch een leering wezen, vader - het geeft wel geen pas dat ik het je zeg, maar luister dan toch vader, word toch wakker vader.....'

De Houten Gert heeft het allemaal aangehoord, of misschien ook niet aangehoord, zijn tong is lam en aan zijn slapen daar mokert het en knotst het, of hij een trap met den achterpoot van een hit heeft gehad. Praat jij maar Lampoot, kwezel jij maar door Lampoot, je vader kan het allemaal niet bevatten. Slechts één ding kan hij bevatten en dat nog maar in het dolle: zijn Thera is van hem weg en heeft schande over zijn woning gehaald. Gevlucht met een soldaat. Deze slag is hem te zwaar; zijn zekerheid en vastheid van willen faalt nu.

Hij is dien middag uitgegaan, bokkig zwijgende over zijn doel, hij is teruggekomen als een geslagen hond; het kabinet en de andere kostelijke stukken antiek zijn niet meer afgelaaien dien dag. De Lampoot heeft met moeite hun hooiwagen in de wagenschuur gereden, het paard uitgespannen en verzorgd. Want Goof was op rit, achter handel aan.

Toen zijn er donkere dagen aangebroken. Met het stootijzer in den hand hebben zijn huisgenooten hem uit zien gaan en ze bleven bang in den huis achter. Met leege handen kwam hij terug en met leeg gemoed. Het wier hem klaar: dees slag ging hij verliezen. De soldaat gaf Thera vrijwillig niet terug en Thera eigens taalde daar niet naar; ze was weg en bléef weg. Er kwam alleen een brief..... die heeft hij niet gelezen.

Wat zou het hem gebaat hebben, zoo hij haar nu had gevloekt en den huis had ontzegd voor altijd? En daar miste hij ook de kracht toe. Want die Lampoot, die Lampoot zat hem maar aan te kijken met zijn onnoozele vrouwenoogen. En moeder doolde door

den huis als een geraakte. Des avonds, dan trokken ze naar de slaapsteê en eer hij den blaker doofde, keek hij opzij naar het zwijgende vrouwspersoon, waarmeê hij het leven had gesleten en dat hem keinderen had voortgebrocht. Er is weer heden geen woord tusschen ons gevallen, geen enkel woord - overlei hij. Ze lag daar zoo duldend in zijn huwelijksbed, krek zoo zij gelegen had, toen ze nog maar pas dien slag op haar hoofd had ontvangen. Ze klaagde over Thera's niet, ze klaagde nooit. En als hij lang waakte, dan lag ze stram en bewegeloos naast hem; misschien sliep ze óók wel niet. Neen, zèker sliep de moeder niet.

Waar zou het jonkie zijn? Waar zou het trouwelooze keind, dat zich tot soldatenmeid verlaagd had, waar zou ze zijn? Kameraden zijn hem ontvallen, geveld met een steek in den buik of neergeslagen door een ander noodlot. Zijn dagen zijn er hem niet door ontluisterd geweest. Maar een opgegroeid eigen keind, een blom die naast hem zonder erg bloeide - hij bedenkt daar toch, ze is van onmondig klein keind, meidje en vrouw geworden, zonder dat hij het echtig heeft waargenomen - en nu is ze heengegaan, want ze was bunzig van haar vader..... wat is dat beschamend. Alsof een schaap ging praten om hem zijn slechtigheid toe te blaten. Het is, alsof deze muren het hem toeroepen, of zijn huis hem haat. En zijn eigen vrouw heeft dat uit den mond van dat keind al eerder geweten. Ze heeft het hem niet gezegd; duldend heeft ze zich slapende gehouden, bang voor haar Gert.

Doch zoolang nog die soldaten op zijn werf wonen, zoolang woont daar ook wat, dat nog schamele hoop geeft. Nog maar enkele dagen..... en dan komt die soldaat van zijn straf vrij. Hij zal hem opvangen en al moest hij hem met zijn eigene handen verwurgen, die soldaat zal hem zijn Thera wedergeven. Nog enkele dagen! Wat is die hoop klein, wat is die vervulling onzeker, maar hij prangt zich vast aan die ééne mogelijkheid.

Maar toen is de sergeant bij hem gekomen, die over de financiën gaat. Deze mensch heeft hem de afrekening gebracht, het

geld voor de ingegane maand, volgens hetgeen was overeengekomen als vergoeding voor het logies..... morgen trekken ze weg. Morgen trekken ze weg..... morgen al! Morgen!

* * *

Heden is dat al. Het is al..... morgen. En hij heeft ze zien vertrekken, op vier boerenwagens. De gevangen soldaat voerden ze meê, geboeid in een koets; fel bewapend waren zijn bewakers. En hij is daartegen onmachtig geweest. Toen had hij, zoo ze het hem toegelaten hadden, wel voor het gevangen jonk willen neerknielen, zijn knieën grijpen, om den ontaarde te smeeken, toch Thera's weerom te geven aan haar vader. Hij heeft dat zoo willen afsmeeken, omdat hij niet bij machte was hem te verwurgen, of den strot af te bijten. Maar alles is voorbij gegaan, gelijk in een droom die niets achterlaat.

* * *

Daar gaat de wagentrein; het boldergeluid is door de wintersche lucht nog verre hoorbaar. En op den Lekdijk staat Gerbrand Johannes Cabauw en ziet dat na, ziet dat machteloos na. Daar wijkt weg zijn leste hoop op wederkomst van zijn dochtertje; daar wordt geboeid als een dief den roover weggevoerd, die de kroon stal van zijn huis. Hij kan het niet bevatten, dees ellende niet omvamen. Bij zooveel desolatie past zelfs klagen niet meer. Het is den Houten Gert, of hij een zwart eendje is, dat opgenomen is uit het warme nest en met een weerhaakdreg vastgepriemd..... vastgepriemd dwars door zijn hart. En deze pijn is hem te groot.

Zijn huis is sedert dagen stom; de natuur ligt stom, ook de Houten Gert is stom geworden. Hij wil schreeuwen om bijstand, om hulpe, maar hij kan niet. Heel in de verte dokkeren die karren.

Zal hij hier bevriezen, stilstaande in de barre kou, met die koude verlatenheid vretend aan zijn borst? Neen, hij zal niet bevriezen, want warme tranen komen zijn gelaat koesteren. Voor het eerst sedert hij kind was, heeft hij den vrede der tranen ervaren. En braken die tranen bevrijdend zijn oogen open? Heeft de Houten Gert thans het kwaad als kwaad herkend?

Hij keert om naar den huis. Daar wacht hem de Lampoot. Daar wacht hem zijn zwijgende duldende vrouw. Daar wacht hem het leege, het verwijt, de uitholling van zijn wezen. Hij wacht, hij wacht..... dagen stapelen zich tot weken, weken tot maanden, en eindelijk..... wie had daar nog waarlijk op durven hopen..... eindelijk is het toch zomer geworden na dit apocalyptische getij, na dezen barren winter van negentig.

EINDE.